ISSN 0453-8048

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ, МОЛОДІ ТА СПОРТУ УКРАЇНИ

ВІСНИК
ХАРКІВСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНОГО УНІВЕРСИТЕТУ
імені В.Н. Каразіна
№ 953

Серія “Романо-германська філологія.

Методика викладання іноземних мов”

Випуск 65

Видається з 1965 року

Харків
2011

Вісник містить статті з актуальних проблем когнітивної лінгвістики (концептології та теорії категоризації), дискурсології, семантики і прагматики, лінгвостилістики, лексикології, лінгводидактики германських та романських, японської мови. Також наводяться матеріали з міжкультурної комунікації та етнокультурних проблем лінгвістики. Статті висвітлюють новітні результати, отримані харківськими, українськими та російськими науковцями у галузях романо-германської філології та методики викладання іноземних мов.

Для лінгвістів, викладачів, аспірантів та пошукачів, студентів старших курсів.

Затверджено до друку рішенням Вченої ради
Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна
(протокол № 5 від 27 травня 2011 р.)

Головний редактор:

І.С. Шевченко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Редакційна колегія:

Секція: Романо-германська філологія

В.І. Говердовський, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
О.І. Давидов, канд. іст. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
В.П. Кривенко, канд. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
А.П. Мартинюк, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
Л.М. Мінкін, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
О.І. Морозова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
Л.С. Піхтовнікова, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
В.О. Самохіна, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
С.О. Швачко, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Секція: Методика викладання іноземних мов

Н.Ф. Бориско, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет)
Л.С. Нечепоренко, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
С.Ю. Ніколаєва, докт. пед. наук (Київський національний лінгвістичний університет)
В.Г. Пасинок, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
О.Б. Тарнопольський, докт. пед. наук (Дніпропетровський університет економіки і права)
В.О. Ужик, канд. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)
Л.М. Черноватий, докт. пед. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Відповідальний секретар:

Л.Р. Безугла, докт. філол. наук (Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна)

Адреса редакційної колегії:

Україна, 61077, м. Харків, пл. Свободи, 4,
Харківский національний університет імені В.Н. Каразіна,
факультет іноземних мов
Тел.: (057) 707-51-44
dilovamova@mail.ru

Текст подано в авторській редакції
Усі статті рецензовані

Свідоцтво про держреєстрацію КВ № 11825–696 ПР від 04.10.2006.

© Харківський національний університет
імені В.Н. Каразіна, оформлення, 2011.

ЗМІСТ

ДИСКУРСОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА

Л.В. Солощук
КІНЕСИЧНІ НОМІНАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ 6

С.А. Моисеева, М.Ю. Никитина
СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ГЛАГОЛОВ ДВИЖЕНИЯ
ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ 15

Л.М. Волкова
СЛУЖБОВІ СЛОВА ЯК ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ
КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕНЦІЇ 20

Т. Г. Лукьянова
ВІЛЬНІ АТРИБУТИВНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ
ЯК РЕГУЛЯТИВНІ НАСТАНОВИ (на матеріалі британського газетного дискурсу) 25

О.В. Ємельянова
ВАРІАТИВНІСТЬ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК
ДИСКУРСУ ФІНАНСОВОГО ПРОГНОЗУ 30

І.О. Голуб
МЕТАФОРА ТА МЕТОНІМІЯ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ
СТРАТЕГІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ 35

М.Л. Ільченко
ПОВТОР ЯК ВТІЛЕННЯ СУГЕСТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ
АНГЛОМОВНОГО ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ДИСКУРСУ 42

О.О. Сідак
МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИКИ ПОЛІТИЧНОЇ ОБРАЗИ
(на матеріалі англомовного політичного дискурсу) 48

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

С.О. Швачко
СИНТАКСИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ЛАКУНИ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ
ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ 53

В.Я. Жалай
КОНЦЕПТ “ДОБРО” У ФРАНЦУЗЬКИХ ПАРЕМІЯХ
(на матеріалі паремійних одиниць прислівного типу) 60

С.В. Козак
ФРЕЙМОВІ СТРУКТУРИ “ЛЮДИНА І ПРИРОДА” У ЗМАЛЮВАННІ ПОБУТУ
В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ 72

О.В. Ваховская
КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО *ГРЕХА*
В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ 79

И.В. Давыденко
КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ СЕТЬ ПОЛИСЕМИИ ПОЛИСЕМАНТА
HOME (N.) – ИМЕНИ КОНЦЕПТА *ДОМ / HOME* 87

Т.Б. Мудраченко
ПОДІЯ ЯК РЕФЕРЕНТ КОНЦЕПТУ *УКРАЇНА* В АНГЛОМОВНОМУ
ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ 95

М.Ю. Сальтевська
КОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯТИ РЕФЕРЕНТА КРИЗА,
УТВОРЕНІ ЗА ПОСЕСИВНОЮ СХЕМОЮ
(на матеріалі англомовного газетного дискурсу) 101

Т.В. Сіренко
КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ
ЗА ХОЛО-ПАРТИТИВНОЮ МОДЕЛЛЮ (на прикладі термінології індустрії моди) 106

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

С.И. Гарагуля
ТОПОНИМЫ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИМЯТВОРЧЕСТВА ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ 111

Н.А. Оніщенко
СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ СИНТАКСИСУ ЯК ЧИННИК ЕПТОНІМІЗАЦІЇ
У СВІТЛІ МОВНОГО ІКОНІЗМУ 118

Л.В. Гайдученко
НІМЕЦЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ У СТІЙКИХ ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯННЯХ 125

А. С. Птушка
НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИМ НОРМАМ
ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ 130

Н.Н. Савченко (Чуприна)
ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПАРОДИЙНОГО
И ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТЕКСТОВ 136

К.В. Бучіна
КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ
В НІМЕЦЬКОМОВНИХ БУВАЛЬЩИНАХ (VOLKSSAGEN) 141

М.В. Каратаєва
GOOGLE DOODLES – КРЕОЛІЗАЦІЯ ЛОГОТИПУ ТА ЧАСТКОВИЙ
РЕБРЕНДИНГ У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ 146

Е.С Курдина
СЕМАНТИКА АЛЛЮЗИВНЫХ ОЦЕНОЧНЫХ ЛИЧНЫХ ИМЕН
В АНГЛИЙСКОЙ АНТРОПОНИМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ 154

А.И. Мотрохов
ТОПОНИМ *АСУКА* И ПОСТОЯННЫЙ ПОЭТИЧЕСКИЙ ЭПИТЕТ *ТОБУТОРИ-НО*
В ПЕСНЯХ ПОЭТИЧЕСКОЙ АНТОЛОГИИ “*МАНЪЁСЮ*” 161

О.В. Омецинська
ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАЛЬНИХ ТА ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК
ЕПІТЕТІВ У ПОРТРЕТНОМУ ОПИСІ 168

ПЕДАГОГІКА

Н.В. Мараховська
ЗАСТОСУВАННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ
ІНОЗЕМНОЇ (АНГЛІЙСЬКОЇ) МОВИ У ВНЗ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ
ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ 173

G.M. Petruk
USING VOA SPECIAL ENGLISH TO IMPROVE ADVANCED
ENGLISH LEARNERS’ USE OF HIGH FREQUENCY WORDS 179

А.В. Долина
ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ
ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ
УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ 185

ДИСКУРСОЛОГІЯ: СЕМАНТИКА І ПРАГМАТИКА

УДК 821.111'22

КІНЕСИЧНІ НОМІНАЦІЇ В АНГЛОМОВНОМУ ДИСКУРСІ

Л.В. Солощук, докт. філол. наук (Харків)

У статті розглядаються закономірності процессу номінації кінесичних комунікативних компонентів як перехід від дійсності через її ментальну репрезентацію до відповідних мовних одиниць. Встановлюються структурно-семантичні особливості кінесичних номінацій – індивідуально-авторських утворень на позначення кінесичних комунікативних компонентів.

Ключові слова: індивідуально-авторське утворення, кінесичний комунікативний компонент, номінація, структурно-семантичні особливості.

Л.В. Солощук. Кинесические номинации в англоязычном дискурсе. В статье рассматриваются процессы номинации кинесических коммуникативных компонентов как переход от действительности через ее ментальную репрезентацию до соответствующих языковых единиц. Устанавливаются структурно-семантические особенности кинесических номинаций – индивидуально-авторских образований, используемых для обозначения кинесических коммуникативных компонентов.

Ключевые слова: индивидуально-авторское образование, кинесический коммуникативный компонент, номинация, структурно-семантические особенности.

L.V. Soloshchuk. Naming of Kinesic Communicative Components in the English Discourse. This paper discusses the tendencies in the process of naming kinesic communicative components as transition from reality to corresponding language units through its mental representation. Common structural and semantic features of kinesic units which are individually created by authors for the naming of kinesic communicative components are analyzed.

Key words: individual authors' descriptions, kinesic communicative component, naming, structural and semantic features.

Антропоцентрична парадигма дослідження мови, що стала однією з центральних у науці про засоби людського спілкування, послужила основою для залучення невербальних компонентів комунікації у коло інтересів мовознавчих розвідок, адже процеси глобалізації та інформатизації, як провідні риси XXI століття, стимулюють лінгвістів досліджувати комунікацію у всіх її проявах. Комунікативні здібності мовця виявляються, у першу чергу, на вербальному рівні, але комунікація – це складний комплекс, і зараз вже не викликає сумніву теза про те, що мистецтво спілкування повинно трактуватися як єдність вербального та невербального, тому що мовлення пов'язано з семантикою жестів, міміки, поглядів, поз, інтонацій тощо. Коли мова йдеться про дослідження невербальних компонентів комунікації (НВК), до яких ми відносимо кінесичні, проксемічні та просодичні компоненти [20], слід відзначити, що аналізу головним чином піддається функціонування невербальних компонентів у реальній ситуації спілкування, в якій згадані вище компоненти сприймаються зорово або на слух. Вивчаються принципи взаємодії вербальних та невербальних компонентів комунікації, їх дискурсотвірні властивості, соціальна детермінованість їх використання тощо. Процес дослідження НВК вимагає їх фіксованості в тому чи іншому вигляді. Комунікативна спрямованість невербальних компонентів та їх інтенсивне використання впливають на формування великої та широко використовуваної кількості па-

© Л.В. Солощук, 2011

ралінгвістичних номінативних одиниць у мові. Під час передачі НВК у письмовому тексті вони переводяться у словесні вирази, котрим властиві свої особливості та закономірності організації, дослідження номінацій яких є важливим внеском у теорію невербальної комунікації в цілому. Саме крізь аналіз номінативно-комунікативної діяльності людини з урахуванням етнокультурних, соціальних, індивідуально-психологічних і ситуативних фільтрів ми можемо виявляти прототипові риси організації різних дискурсів, мовленнєвих жанрів і комунікативних ситуацій для подальшого узагальнення й виокремлення ізоморфних та аломорфних рис, притаманних носіям відповідних мов [13; 15]. Необхідно також враховувати той факт, що перекодування комунікативних систем, переведення знаків з одного семіотичного коду в інший не є простим, поелементним перекодуванням, адже при цьому у взаємодію вступають цілісні системи передачі інформації [26]. Тому актуальними є процеси репрезентації НВК природною мовою, коли відбувається міжмодальне перетворення інформації: візуальна та аудіальна інформація, що сприймається зорово або на слух, переводиться у вербальну форму і відбувається перехід від дійсності через її ментальну репрезентацію до відповідних мовних одиниць. Об'єктом нашого дослідження є мовні одиниці, які репрезентують кінесичні комунікативні компоненти у художньому дискурсі при відображенні діалогічної взаємодії співрозмовників, а предметом – особливості їх структурно-семантичної організації. Метою дослідження є встановлення закономірностей процессу називання жестів і міміки при їх відображенні у мовленні і закріпленні у мові.

Невербальне передбачає вербальну реалізацію, відзначає Ю.О. Сорокін у дискусії з колегами (М.В. Базилєвим, Д.Б. Гудковим), підкреслюючи труднощі цього процесу: "Сонми мистецтвознавців намагалися вербалізувати посмішку Мони Лізи", хоча вважалося спочатку, що це еталон, який не вербалізується (Д.Б. Гудков). Підсумовуючи, М.В. Базилєв каже, що цей вираз вже і є вербалізацією [22, с. 30–33]. Процес називання жестів, міміки, рухів тіла й артикуляції словами (або словосполученнями) звукової мови, тобто їх відображення в мовленні та закріплення в мові, є вищим і складнішим ступенем семіозису. Відображення невербальних компонентів комунікації у мові відбувається за допомогою окремих мовних одиниць. Як відзначає Н.Б. Мечковська, передусім було вербалізовано деякі основні біологічні рухи та дії (вони є ядром соматичних дієслів). Було вербалізовано також найбільш давні та виразні рухи, що набували психологічної або комунікативної релевантності. Тому на цей час мовна картина рухів тіла людини досить суперечлива й має численні лакуни. Багатий і різноманітний світ рухів людини відображається в мові лише частково, хоча в кожній культурі є семіотично релевантні й достатньо визначені жести, які не мають сталого вербального позначення. Поширеність неоднослівних позначень говорить про мисленнєві та семіотичні труднощі процесу називання рухів тіла [2004, с. 380–383], хоча, вважає З.З. Чанишева, "треба визнати існування більш-менш стійких, клішованих засобів мовного вираження" невербальних компонентів комунікації [26, с. 9–10]. Тобто серед невербальних компонентів комунікації є прагматично освоєні одиниці, які є сталими та звичними для представників певного етноса або культури. Вони є досить поширеними у вживанні. Поряд з ними існують прагматично неосвоєні невербальні одиниці, які є індивідуальними утвореннями мовця і можуть бути сприйняті як комунікативно релевантні лише співрозмовниками з ядерної зони дискурсивного оточення дискурсивної особистості [20]. Показником того, що невербальний компонент є включеним до класу прагматично освоєних одиниць, є наявність у нього стандартного мовного позначення у вигляді закріпленої у мові номінації (навіть декількох синонімічних номінацій). Прагматично неосвоєні або недостатньо освоєні невербальні компоненти зазвичай не мають загальноприйнятого мовного імені, що веде до використання для їхньої номінації нестереотипних вербальних одиниць або вільного сполучення слів [6].

Отже мова, "як і будь-яка семіотична система, передбачає опис середовища, в якому вона існує,

тобто опис реального світу. Віддзеркалення реальності мовою має свої особливості. Мова створює свій світ, в якому присутні фрагменти культури, історії, менталітету, а також несвідомого, невербального" [1, с. 27].

Дослідження паралінгвістичних номінацій, які іменують також висловами – вербальною репрезентацією, відображенням невербальних засобів засобами мови [4], мовною концептуалізацією [7], вербалізованими кінемами [18], художніми кінемами [21], номінаціями НВК [2; 5], мовними засобами номінації [30], не є численними [9; 8; 26; 29].

Невербальні комунікативно-орієнтовані дії відіграють істотну роль у досягненні цілей комунікативної діяльності як частини соціальної діяльності людини в цілому. Відображення НВК в процесі опису комунікативної діяльності людини є акцентуацією способу зовнішнього вираження змісту [28].

У діалогічних дискурсивних фрагментах для позначення невербальних компонентів, задіяних у комунікативному процесі, використовують різноманітні їх номінації, які є або сталими номінаціями НВК, що закріпилися у мові і знайшли відображення у лексикографічних джерелах, або є індивідуально-авторськими утвореннями, спрямованими на виконання певних комунікативних завдань. "Орієнтація системи засобів номінації на виконання комунікативних завдань не може бути пояснена поза взаємозв'язком з функціями конкретних мовних засобів у процесах породження висловлення та його виробництва" [14]. Усвідомлення НВК через їхні номінації у текстах різними мовами веде до їх закріплення в практиці спілкування, дозволяє комунікантам ознайомитися з ними не тільки емпірично, а й теоретично, бо "саме найменування – це не тільки процес позначення, але й процес пізнання" [23, с.17;11]. До того ж, "відображувальний аспект номінативних засобів мовленнєвої діяльності передбачає таку деталізацію позамовних факторів, яка розкриває співвідношення між складовими предметного світу, їх сприйняття та представлення у чуттєвому досвіді, у практичній свідомості носіїв мови, відображення абстрактного, теоретично пізнаного й узагальненого в значеннях мовних знаків" [3].

За О.С. Кубряковою [12] одиницею номінації будемо вважати будь-яку мовну форму і тим більше будь-яку мовну конструкцію, що служить у тексті й дискурсі для виділення, розпізнання та характеристики будь-якої реалії (об'єкта, події, ознаки тощо), що стоїть за цією формою або конструкцією, і водночас сприяє активізації знань про неї. Із цієї точки зору одиниці номінації виконують не тільки, власне, називну функцію, але й функцію репрезентації окремих фрагментів світу та його концептуалізації.

Серед одиниць номінації явно протиставляються одиниці двох класів: системні, готові, відтворювані в актах мовлення і ті, що вільно в ньому створюються. Перші зафіксовані в словниках та інших лексикографічних джерелах, другі народжуються принагідно, вони є вільними комбінаціями одиниць, які вже існують у ментальному лексиконі мовців. О.С. Кубрякова протиставляє такі одиниці як одиниці-позначення та одиниці-описи, або просто як позначення та аналітичні дескрипції; перші передають індивідуальні значення в максимально згорнутій і скомпресованій формі, дозволяючи абстрагуватися від багатьох само собою зрозумілих ознак об'єкта, тоді як аналітичні дескрипції роз'яснюють смисл позначення і здатні до актуалізації будь-яких релевантних для об'єкта ознак. У художньому дискурсі присутні номінативні одиниці обох типів.

Для номінації об'єктивної реальності людина використовує стереотипні установки, які визначають однаковий спосіб членування цієї реальності, характерний для членів певного мовного колективу [1]. Для позначення кінесичного компоненту можуть бути задіяні клішовані, закріплені у мові вислови (фразеологізми). У такому разі для позначення певного кінесичного компонету використовується "готова" як в структурному, так і в лексико-семантичному плані мовна одиниця. Зафіксовані в словниках та інших лексикографічних джерелах позначення кінесичних компонентів представлені головним чином фразеологічними одиницями, співвідносними із соматичним кодом культури. Тобто, національна обумовленість та комунікативна спрямованість невер-

бальної мови впливає на формування великого й - широко використовуваного шару фразеологічних одиниць. Те, що проекція кінеми у мову часто є фразеологічним зворотом, пояснюється тим, що за своєю природою невербальна одиниця як фразеологізоване явище у невербальній мові і мовний фразеологізм мають семіотичну спорідненість [17]. Серед них основне місце посідають фразеологічні одиниці, що позначають етикетні жести, виявляючи мовну концептуалізацію національно-специфічних уявлень про правила суспільної поведінки. Таким чином, від певного значення (групи значень) існує певна канонічна форма переходу до його мовної репрезентації; типи значень, що повторюються, породжують типи конструкцій, що їх об'єктивують і диктують використання останніх у відомих типизованих ситуаціях [10, с.103]. Соматична лексика та соматичні фразеологізми вже неодноразово привертали увагу дослідників [17; 19; 24; 25].

У нашій роботі для нас представляють інтерес аналітичні дескрипції кінесичних компонентів, до яких ми відносимо жестові компоненти (рух руками [пальцями рук], плечима, головою, ногами, всім тілом), мімічні компоненти (рух ротом [посмішка, поцілунок тощо], бровами, очима [погляд, зміна виразу очей], вираз обличчя в цілому [20]. Вони відображають прагнення автора спіймати та відобразити індивідуально означені аспекти кінесичного компоненту, які задіяні в комунікації. Вони більшою мірою представлені вільними словосполученнями. Але наявність великої кількості соматичних фразеологізмів свідчить про тенденцію до того, що найбільш вдалі моделі аналітичних дескрипцій поступово фіксуються в мові, входять до словників і можуть служити матрицею для подальшого відтворення мовцями, адже людина не здатна самостійно опрацювати та номінувати всі життєві ситуації. У значеннях слів та словосполучень, що використовують для номінації кінесичних компонентів, вербалізуються різні характеристики їхнього змісту, у яких відображуються як інтегральні, так і диференційні ознаки. Вибір номінації є суб'єктивно-оцінним актом. Такий вибір не є нейтральним по відношенню до суб'єкта мовлення, адже лексичне значення передає інформацію і про предмет повідомлення, і про учасників комунікації. Тобто для номінацій можливий вибір різноманітних мовних одиниць, що мають загальне денотативне значення, що номінує певне поняття, але розрізняються семантичними відтінками, тобто конотаціями, що об'єднують емоційний, оцінний, експресивний та стилістичний компоненти значення [27]. В основі номінації кінесичного компоненту зазвичай знаходиться одна релевантна ознака, за якою реконструюється уся сукупність ознак позначуваного невербального компоненту.

Для мовців, які користуються у ході спілкування кінесичними комунікативнимим компонентами, притаманним є поширене використання не тільки закріплених у певній культурі невербальних знаків зі стереотипізованим значенням. Мовці зазвичай надають індивідуальної манери виконання вже існуючим невербальним знакам або створюють їх особисто. В англомовному художньому дискурсі для позначення таких компонентів використовують номінації, серед яких переважають неодослівні позначення – вільні словосполучення, що позначають невербальні компоненти кінесичного характеру. В них ми виділяємо дві структурні складові – індивідну константу та індивідну змінну, які заповнюються необхідним лексико-семантичним змістом згідно з комунікативною настановою мовця. У визначенні "індивідний" маємо на увазі особистісну специфіку творення невербальних компонентів людиною, як тих, що є константними, так і тих, що є змінними у складі певного НВК.

Індивідна константа є базовим, обов'язковим елементом структури, з яким сполучається індивідна змінна. Індивідна константа репрезентована іменниками та дієсловами, що позначають базовий кінесичний компонент, задіяний у комунікативній діяльності мовця. Тобто значення іменника або дієслова в індивідній константі містять кінесичну сему для номінації кінесичного компоненту, яка представлена у першу чергу в іменниках-соматизмах та соматичних дієсловах.

Індивідна змінна слугує для позначення довільного елемента в структурі, що представляє кіне-

сичний компонент. У цій структурі може бути присутньою як одна, так і декілька індивідних змінних різного характеру. Індивідна змінна містить опис способу творення кінесичного компоненту, деталізує особливості його організації та комунікативну значущість. Таким чином можна виділити:

1) номінації, що позначають модель формування кінесичного компоненту;

2) номінації, що позначають комунікативну значущість кінесичного компоненту.

Індивідна змінна може бути репрезентованою будь-якою частиною мови, яка сполучається із базовим елементом (індивідною константою). Існують 3 типи лексико-семантичного наповнення індивідної змінної: два основні напрями – це номінації позитивної семантики та номінації негативної семантики. До 3-ого типу відносимо семантично нейтральні номінації. Для паралінгвістичних номінацій характерним є їхнє заздалегідь визначене позитивне або негативне спрямування. Зазвичай нейтральні за семантикою НВК не привертають уваги, не набувають комунікативної значущості і тому не знаходять відображення у тексті твору. Послідовність індивідної константи та індивідної змінної/змінних у номінаціях кінесичних компонентів є вільною.

Засоби вербалізації кінесичних компонентів відіграють важливу роль у розкритті їхніх семантичних потенцій, бо саме через них відображається суб'єктивне сприйняття значення кінесичних компонентів.

У номінаціях усмішки індивідна константа репрезентована іменниками та дієсловами, що позначають усмішку і є постійними складовими конструкцій, які описують цей вид невербальної діяльності: *a smile (to smile), a grin (to grin), a sneer (to sneer)* тощо.

Типові індивідні змінні у вербалізації усмішки є такими:

1) позначення широти усмішки, яка варіюється від напівусмішки до широкої усмішки: *a half-smile – a small smile – a little smile – a faint smile – a touch of a smile – a trace of a smile – a short smile – a thin smile – a big smile – a large smile – a broad smile – a huge smile – a Cheshire grin, etc*;

2) позначення позитивної якості усмішки та позитивного ставлення до партнерів або подій*: a best smile, a charming smile, a calm smile, a perfect smile, a beautiful smile, a confident smile, a sweet smile, a warm smile, a paternal smile, you-can-lean-on-me smile, a genuine smile, a bona fide smile, a friendly grin, a quizzical smile, a trusting smile, I'm your greatest fan grin, a patronizing smile, a proper smile, an appreciative smile, etc;*

3) позначення негативної якості посмішки та негативного ставлення до партнерів або подій: *a bland smile, a killer smile, a lethal smile, a frosty smile, to smile mockingly, to grin teasingly, a crooked grin, a wicked smile, a smirky smile, an evil smile, a nasty smile, a bitchy smile, an uncomfortable smile, a dead smile, an arrogant smile, a contemptuous smile, an indulgent smile, a vulgar smile, a cruel smile, to-hell-with-you, satirical smile, a lecherous grin, etc;*

4) позначення штучності усмішки: *a phony smile, a humble smile, a drippy smile, a practiced smile, a fake smile, a plastic smile, a PR smile, a forced smile, a fixed smile, a facsimile of a smile, etc;*

5) позначення емоційно-фізіологічного стану мовця: *a tired smile, a grim smile, a sad smile, a strange smile, a restless smile, etc;*

6) характеристика усмішки через вікові ознаки: *a youthful grin, a young girl's smile, a patented grandfather's smile, etc;*

7) особливості творення усмішки: *a crooked grin, to crack a smile, to try a smile, a flat grin, a smile began to cross one's face, lips curled into a smile, etc;*

8) позначення усмішки за професійними ознаками зі стереотипним значенням: *to smile diplomatically, an ambassadorial smile* (усміхатися стримано, з метою уникнення конфлікту), *etc*.

В описах комунікативно значущих поглядів індивідну константу репрезентують іменники й дієслова, що позначають погляди, візуальні контакти та візуальну діяльність комунікантів і є постійними складовими конструкцій, які описують цей вид невербальної діяльності: *a look (to look), a gaze (to gaze), a stare (to stare), a glance (to glance),*

*a peep (to peep), a glare (to glare), a leer (to leer), an eye (to eye), to peer, to blaze, to glower, a scowl (to scowl)*тощо. Наведений перелік, безумовно, може поповнюватися синонімами зазначених вище лексичних одиниць. Ми наводимо ті лексичні одиниці, що мають найбільш високу частотність уживання в англомовному художньому дискурсі.

Візуальний контакт позначає початок розмови (1), у процесі спілкування вказує на бажання мовців або підтримувати бесіду (2), або припинити її (3). Таким чином, візуальний контакт виконує контактовстановлювальну, контактопідтримувальну та контакторозмикальну функції погляду. У таких випадках змістом індивідної змінної стають описи спрямованості погляду:

1) *…while his eyes were flickering around from face to face, under the half-lowered lids, you got the notion he was spying through a peephole. He hadn't said a word…Then in the silence of his pause his eyes flickered over the faces again, to come back to Duffy, to whom he said, "You think you grasp the idea?"(Warren, 231).*
2) *He glared at Mitch and absorbed every word (Grisham, 49).*
3) *The room was quiet, almost solemn. There were no smiles. Lamar was close by and refused to look at him. "What is it?" Mitch asked meekly, looking helplessly at them all. Then he glared at Avery, looking for support, but Avery avoided eye contact (Grisham, 134).*

З індивідною константою може комбінуватися як одна індивідна змінна (приклади 1, 2 – показано спрямованість погляду), так і декілька (приклад 3, де відзначено спрямованість погляду та внутрішні інтенції мовця).

Індивідні змінні містять також інформацію про інтенсивність візуальних контактів, що свідчать про зацікавленість / незацікавленість співрозмовника в підтриманні комунікативного процесу: *to stare intently, to look blankly, a hot stare, a hooded stare, etc:*

4) *"Oscar", she said, "I need your help". She then proceeded to tell him what was going on, asking if he would take David for a few days.*
   "I have to work, you know?" he said, a blank look in his eyes. He couldn't take time off to baby-sit her kid for her (Rosenberg, 254).

Індивідна змінна, що містить інформацію про спрямованість погляду на неживий предмет, свідчить про бажання одного з учасників діалогу сконцентруватися на предметі обговорення та обміркувати мовний хід, перш ніж зробити його:

5) *"Name one means of transportation", the professor said. No answer came from the student. Some more time passed. The student was now staring at the floor, trying to think real hard (Thurber, 242).*
6) *He stared at the floor in front of him. He felt dizzy. The FBI. Sitting next to him. Waiting on him. He needed to concentrate (Grisham, 95).*

Індивідну змінну широко репрезентують прикметники / прислівники, що характеризують емоційно-психологічне забарвлення погляду. Поширеним є положення про необхідність розмежування комунікативної, інформативної, емоційної природи комунікативного знака. На наш погляд, у дослідженні невербальних компонентів комунікації таке розмежування є певною мірою штучним. Невербальні компоненти комунікації, що відбивають емоційний стан людини, містять комунікативно значущу інформацію стратегічного характеру. Якщо адресат адекватно і вчасно сприйняв таку інформацію, вона сприяє вибору єдино правильної комунікативної тональності, дозволяє обрати відповідні комунікативним цілям тактики і, таким чином, ефективно організувати процес спілкування.

Як випливає з прикладів, у відображенні погляду в англомовному художньому дискурсі переважають негативно забарвлені лексичні одиниці: *a stern look, a surly look, a harsh glance, a steely glance, a querulous look, sad eyes, to look desperately, to stare malevolently, to peer defiantly, etc.*

Тривалість погляду, позначена в індивідній змінній з точністю до секунди, пов'язана з оцінкою партнера або ситуації спілкування:

7) *"Who told you?" Sadie demanded.*
   "Told me what?" Willie asked, looking up at her steady…

"Told me what?" Willie said again.

"All right," Sadie said, "all right, you've been framed".

The Boss looked at her steady for 30 seconds, and there wasn't a sound but the sound of his breathing…

Then he said,"Framed?"(Warren, 89).

Під час оцінювання партнера або комунікативної ситуації зазначається швидкість погляду: *a slow look, to look slowly, a quick look, etc.*

Введення інформації в індивідній змінній за допомогою сполучників *as though, as if* є ще одним доказом двоїстої природи погляду, тому що такі конструкції демонструють лише один із можливих варіантів тлумачення та сприймання погляду, не заперечуючи можливості інших трактувань інтенції адресанта:

8) *He kept looking desperately toward the band as though he might signal them to burst into music and then at the crowd as though he were trying to think of something to say…(Warren, 312).*

Індивідні змінні можуть бути репрезентовані дієсловами інтенсивної дії, що передають динамічність комунікативних інтенцій адресанта: *to fling one' s glance, to swing one's stare, to flash a look, to fix smb. with a firm gaze:*

9) *His eyes swung toward me with a motion that made you think you could hear them creak in the sockets (Warren, 247).*

Вербалізація виразу обличчя для відтворення його в художньому дискурсі відбувається за моделлю, де центральною індивідною константою є лексичні одиниці *face, facial expression, air, (eye)brow,* які модифікуються індивідною змінною. Створення виразу обличчя вимагає залучення практично всіх його м'язів, тому для опису регулярним є залучення декількох індивідних змінних одночасно:

10) *"…But I quieted him down," she added, with an air of grim, suddenly spinsterish, satisfaction, the kind your great aunt used to wear (Warren, 90).*

11) *They telegraphed their disapproval of Scarlett's conduct to Hetty Tarleton by delicately raised eyebrows (Mitchell, 105).*

12) *Charles' expression showed that he was baring his heart's secrets to Scarlett (Mitchell, 108).*

13) *"I guess it means I'm your probation officer, Jimmy," Ann said, the expression of her face making it clear that she was not happy about the situation (Rosenberg, 6).*

При вербалізації жестів як індивідна константа виступають 1) соматичні одиниці, що позначають органи людського організму, які задіяні у продукуванні рухів: *hand, arm, finger, shoulder, fist, thumb, head;* 2) іменник *gesture* та іменник, що називає результат дії, *shrug:*

14) *On the floor, Herres was looking up at Archer in the control room and invitingly lifting his hand as though he had a glass in it. "The actor is making a significant gesture," Archer said, nodding to Herres. "Would you say that was beer or bourbon in his hand?" He started out of the room (Shaw, 7).*

Індивідна / індивідні змінна/і характеризують особливості жестів, які у контексті діалогу відображають комунікативно значущі кінесичні компоненти. Зміст індивідних змінних, засоби їх мовного виразу співвідносяться з конкретизацією комунікативного наміру мовця. В таких випадках вербалізується комунікативна значущість жесту, зовнішні ознаки його реалізації не наводяться. Тобто вербалізація жесту є визначеною відносно, тому що вербалізований жест є конкретно визначеним тільки з точки зору комунікативної інтенції. Саме опис комунікативної значущості жесту викликає в існуючому у свідомості мовця його стереотипне уявлення про цей жест.

Індивідною константою при вербалізації дейктичного жесту виступають дієслова вказівного характеру *to point, to nod, to wave тощо:*

15) *" A present from Sylvia?" I pointed at the suitcase.*

He looked out of the window. «No. That was given to me in England, long before I met her. Very long ago indeed. I'd like to leave it with you, if you could lend me an old one» (Chandler, 4).

Індивідними змінними стають описи особливостей продукування вказівних жестів, їх спрямова-

ності та місця розташування указаних осіб/предметів.

Таким чином, для позначення кінесичних компонетів, задіяних у комунікативному процесі, використовують різноманітні номінації, які є або сталими номінаціями, що закріпилися у мові і знайшли відображення у лексикографічних джерелах (головною мірою у вигляді соматичних фразеологізмів), або індивідуально-авторськими утвореннями, які містять індивідну константу (базовий, обов'язковий елемент структури) та індивідну/і змінну/і, що заповнюються необхідним лексико-семантичним змістом згідно з комунікативною настановою мовця. Індивідна змінна позначає довільний елемент в структурі, що описує кінесичний компонент з точки зору способу його творення та комунікативної значущості.

Перспективним вважаємо дослідження номінацій проксемічних та просодичних комунікативних компонентів, що дає можливість визначити особливості відображення процесів пізнання світу людиною та їх відтворення в мові та мовленні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бєлова А.Д. Мовні картини світу: принципи утворення та складові / А.Д. Бєлова // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2001. – Вип. 7. – С. 26–30. 2. Барташева А.И. Взаимодействие невербальных и вербальных компонентов ситуации коммуникативного доминирования в англоязычном дискурсе : дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Барташова Анна Игоревна. – Харьков, 2004. – 199 с. 3. Бацевич Ф.С. Очерки по функциональной лексикологии / Ф.С. Бацевич, Т.А. Космеда. – Львів : Світ, 1997. – 392 с. 4. Верещагин Е.М. Язык и культура / Е.М. Верещагин, В.Г. Костомаров. – М.: Индрик, 2005. – 1038 с. 5. Голощук С.Л. Реалізація невербальних засобів спілкування у спонукальному дискурсі / С.Л. Голощук // Вісник Сум. держ. ун-ту. Серія Філологія. – 2007. – Т. 2, № 1. – С. 19–23. 6. Крейдлин Г.Е. Невербальная семиотика: язык тела и естественный язык / Григорий Ефимович Крейдлин. – М. : Новое литературное обозрение, 2002. – 592 с. 7. Крейдлин Г.Е. Плечи и их языковая концептуализация / Г.Е. Крейдлин, А. Летучий // Сокровенное и смыслы: К 70-летию Н.Д. Арутюновой. – М. : Языки славянской культуры, 2005. – С. 128–136. 8. Крейдлин Г.Е. Улыбка как жест и как слово / Г.Е. Крейдлин, Е.А.Чувилина // Вопросы языкознания. – 2001. – № 4. – С. 66–93. 9. Кодзасов С.В. Голос: свойства, функции и номинации / С.В. Кодзасов // Язык о языке [под ред. Арутюновой Н.Д.]. – М. : Языки русской культуры, 2000. – С. 502–526. 10. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Наука, 1986. – 158 с. 11. Кубрякова Е.С. Части речи с когнитивной точки зрения / Елена Самойловна Кубрякова. – М.: ИЯ РАН, 1997. – 331 с. 12. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Рос. Академия наук, Ин-т языкознания / Елена Самойловна Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. 13. Левицький А.Е. Функціональні зміни в системі номінативних одиниць сучасної англійської мови : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / А.Е. Левицький. – Київ, 1999. – 36 с. 14. Левицький А.Е. Функціональний підхід до аналізу системи номінативних одиниць сучасної англійської мови / А.Е. Левицький // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія". – 2000. – № 471. – С. 137–143. 15. Левицький А.Е. Перспективні напрями зіставних досліджень у межах когнітивно-дискурсивної парадигми / А.Е. Левицький // Мовні і концептуальні картини світу : зб. наук. пр. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка.– Вип. 23. – Ч. 2. – 2007. – С. 119–127. 16. Мечковская Н.Б. Семиотика: Язык. Природа. Культура / Н.Б. Мечковская. – М.: Изд. центр "Академия", 2004. – 432 с. 17. Петровська Л.Є. Відображення невербальних засобів спілкування у болгарській фразеології : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.03 "Слов'янські мови" / Л.Є. Петровська. – Київ, 2006. – 18 с. 18. Попик И.П. Вербализация кинесики в художественном тексте / И.П. Попик // Записки з романо-германської філології: зб. наук. пр. – Одеса : Одес. нац. ун-т імені І.І. Мечникова. Факультет романо-германської філології. Одеське лінгвістичне товариство, 2008. – Вип. 21. – С. 138–148. 19. Скрыпник И.Ю. Соматические фразеологические единицы как элемент реализации категории интертекстуальности / И.Ю. Скрыпник // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. Серія "Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов". – 2006. – № 726. – С. 150–153. 20. Солощук Л.В. Взаємодія вербальних і невербальних компонентів комунікації у сучасному англомов-

ному дискурсі : дис. … доктора філол. наук : 10.02.04 / Солощук Людмила Василівна. – Київ, 2009. – 469 с. 21. Стародубцева О.А. Лексико-семантичні засоби кінетичної характеристики персонажа : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / О.А. Стародубцева. – К., 2002. – 19 с. 22. Стенограмма дискусии Н.В. Базылева, Д.Б. Гудкова, В.В. Красных, Ю.А. Сорокина и др. // Язык. Сознание. Коммуникация : сб. статей. – М. : МГУ имени М.В. Ломоносова.Филология, 1999. – Вып. 8. – С. 3–67. 23. Степанова М.Д. Части речи и проблема валентности в современном немецком языке / М.Д. Степанова, Г. Хельбиг. – М., 1978. – 256 с. 24. Стрілець Н.Я. Структурні та функціонально-семантичні особливості соматичних фразем у романських мовах (на матеріалі французької, іспанської та італійської мов) : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.05 “Романські мови” / Н.Я. Стрілець. – К., 2002. – 20 с. 25. Тимченко Є.П. Метафоризація у сфері соматичної лексики / Є.П. Тимченко // Проблеми семантики слова, речення та тексту : зб. наук. ст. – К. : Вид. центр КНЛУ, 2001. – Вип. 7. – С. 259–262. 26.Чанышева З.З. Лексические средства обозначения паралингвистических компонентов речи в современном английском языке : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / З.З. Чанышева. – М., 1979. – 20 с. 27.Чернявская В.Е. Дискурс власти и власть дискурса. Проблемы речевого воздействия / Валерия Евгеньевна Чернявская. – М. : Флинта, Наука. – 2006. – 136 с. 28. Шевченко А.И. Прагматическая обусловленность номинативных невербальных компонентов коммуникации в англоязычном художественном тексте : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.04 “Германские языки” / А.И. Шевченко. – К., 1987. – 24 с. 29. Шелгунова Л.М. Способы передачи рече-жестового поведения персонажей в повествовательном художественном тексте / Л.М. Шелгунова // Филол. науки. – № 4. – 1991. – С. 61–70. 30. Янова О.А. Номінативно-комунікативний аспекти позначення усмішки як компонента невербальної поведінки : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : 10.02.04 “Германські мови” / О.А. Янова. – К., 2001. – 19с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Chandler R. The Long Good bye / R. Chandler. – Fiction English, 1993. – 109 p. 2. Grisham J. The Firm / J. Grisham. – New York: Island Books, 1991. – 501 p. 3. Mitchell M. Gone with the Wind / M. Mitchell. – New York: Warner Books, 1993. – 1024 p. 4. Rosenberg N.T. First Offence / N.T. Rosenberg. – London: Orion Books Ltd., 1995. – 372 p. 5. Shaw I. The Troubled Air // I. Shaw. – New York: Dell Publishing Co., 1987. – 510 p. 6. Warren R.P. All the King’s Men / R.P. Warren. – M.: Progress Publishers, 1979. – 448 p.

УДК 811.133.1

СЕМАНТИЧЕСКОЕ ПРОСТРАНСТВО ГЛАГОЛОВ ДВИЖЕНИЯ ВО ФРАНЦУЗСКОМ ЯЗЫКЕ

Моисеева С.А., докт. филол. наук (Белгород),
Никитина М.Ю., канд. филол. наук (Белгород)

В статье рассматривается лексико-семантическая группа глаголов движения, занимающая центральное место среди глаголов динамической пространственной локализованности субъекта / объекта во французском языке. Показатель, обусловливающий наличие категории “движения” в смысловой структуре предиката, позволяет определить универсальный набор требований к ситуации передвижения, а также выявить основные семантические признаки глаголов исследуемой группы.

Ключевые слова: глагол, движение, семантическая категория, семантические признаки.

С.А. Моісеєва, М.Ю. Нікітіна. Семантичний простір дієслів руху у французькій мові. У статі розглядається лексико-семантична група дієслів руху, що посідає центральне місце серед дієслів динамічної просторової локалізації суб’єкта / об’єкта у французькій мові. Показник, що зумовлює наявність категорії “рух” у змістовій структурі предиката, дозволяє встановити універсальний набір вимог до ситуації руху, а також виявити основні семантичні ознаки дієслів досліджуваної групи.

Ключові слова: дієслово, рух, семантична категорія, семантичні ознаки.

S.A. Moiseeva, M.Y. Nikitina. Semantic Space of French Verbs of Movement. This article focuses on the lexico-semantic group of the French verbs of movement which takes the central place among the verbs of dynamic spatial location. The indicator of “movement” category in the predicate semantic structure allows to define the basic requirements for the situation of movement as well as reveals the main semantic characteristics of the verbs in the group under study.

Key words: verb, movement, semantic category, semantic characteristics.

Глагол во всей совокупности форм и значений обладает богатейшими семантическими, грамматическими и стилистическими возможностями, которые издавна привлекают внимание исследователей. В современной лингвистике глагол входит в разряд признаковых единиц языка и обладает предикативным значением.

Объектом данного исследования являются глаголы движения, занимающие центральное положение в выражении категории движения во французском языке. Выбор объекта исследования актуален и не случаен, поскольку движение – это основная форма бытия, которая определяет все свойства и проявления окружающего нас материального мира.

Движение выступает как целевой, зависимый компонент ситуации, обусловленный необходимостью изменить место пребывания субъекта или объекта. Вследствие этого при систематизации и классификации глаголов движения необходимо опираться на типы ситуаций, которые описываются с помощью глаголов данного разряда.

Согласно одной из традиций описания семантики глаголов движения, которая восходит к работам Л. Талми, имеется некая абстрактная ситуация движения, которой свойственен определенный набор параметров: это сама “фигура”, то есть субъект движения, “фон”, относительно которого осуществляется движение, “путь”, включающий начальную и конечную точку движения, и т. п.

© С.А. Моисеева, М.Ю. Никитина, 2011

Меняются зрительно, визуально их соотношения в пространстве: фигура, отделяясь от фона, описывает некую траекторию, совокупность мысленно соединяемых точек в пространстве, в которых находился перемещающийся предмет [11, с. 57-149].

Таким образом, в ситуации передвижения можно выделить следующий набор компонентов: 1) субъект – многосубъектность; 2) способ – манера исполнения; 3) среда – особенности среды; 4) скорость – темп; 5) направление – траектория; 6) действие – мотивы исполнения. Эти параметры характеризуют любую ситуацию движения, но акцентируются с разной степенью и по-разному выражаются в глагольных лексемах различных языков.

Французские глаголы движения занимают особое место в системе глаголов динамической пространственной локализованности и характеризуются разнообразием семантической структуры, существенной вариативностью форм. Основной показатель, обусловливающий наличие категории "движения" в смысловой структуре глаголов, связан со значением активности, которая, согласно дефиниции, данной в словаре, предполагает способность к действию, перемещению, воздействию (*faculté d'agir, de produire un effet* [10, p. 47]), а также наличие актантов движения, т.е. субъекта, совершающего движения и объекта, на которое данное движение направлено [2, с. 75].

Глаголы движения во французском языке неоднократно являлись предметом исследования как с точки зрения их лексико-семантической организации, так и в плане их грамматических и когнитивных особенностей. Однако эта группа глаголов все еще не имеет однозначной характеристики: до сих пор нет устойчивости в терминологии, отсутствует единое мнение по вопросу о принципах ее выделения и разграничения.

Так, Ш. Балли, анализируя смысловые группы лексического состава языка, противопоставляет "движение" понятию "покой". К глаголам движения он относит различные лексические единицы, которые обозначают, что субъект / объект не находится в состоянии покоя: *saisir* – 'хватать', *casser* – 'ломать', *vibrer* – 'дрожать', *frotter* – 'тереть' и т.д. К числу глаголов, описывающих направление движения, он также относит следующие лексические единицы: *vêtir* – 'одевать', *ouvrir* – 'открывать', *mêler* – 'смешивать' и др. [7].

Б. Потье описывает семантическое пространство французских глаголов *marcher, courir, sauter, danser, remuer* с помощью следующих признаков: "передвижение в пространстве"; "вертикальность перемещения"; "регулярность в перемещении"; "быстрота перемещения", "движение" (вообще)". Так, в этой системе значение глагола *marcher* может иметь следующие характеристики: + – + – +, где знак "плюс" соответствует положительному, а значение "минус" – отрицательному, т. е. глагол обозначает "медленное, регулярное, горизонтальное перемещение в пространстве" [9].

Н.В. Коваленко выделяет глаголы, обозначающие направленное движение и движение как процесс: *aller, se rendre, se diriger, marcher*; глаголы, обозначающие уход, удаление: *s'en aller, partir*; глаголы, обозначающие приход, прибытие: *venir, arriver* [4, с. 24].

Подробное описание глаголов движения дает В.Г. Гак. Он разграничивает широкое и узкое понятия "движения": под широким значением автор понимает противопоставление любому виду покоя, под узким – передвижение, изменение местонахождения объекта. Лексико-семантическая группа движения, по его мнению, представлена такими глаголами, которые указывают в той или иной степени на перемещение в пространстве [1, с. 156].

В.Г. Гак считает, что основными компонентами движения являются следующие параметры: 'независимость / зависимость движения' (А), 'направление движения' (В), 'способ движения' (С), которые как наиболее крупные семантические компоненты относятся к разряду семантических категорий [там же, с. 155-164].

1. Категория **независимость / зависимость** движения (А) выражает отношение действия к субъекту и образует оппозицию двух субкатегорий: А1 обозначает, что субстанция движется са-

мостоятельно, А2 показывает, что перемещение есть результат воздействия другой субстанции.

Компонент А выражается: а) корневыми морфемами: *courir* 'бежать' (А1) – *mener* 'вести' (А2); б) возвратной формой глагола *déplacer* 'перемещать' (А2) – *se déplacer* 'перемещаться' (А1). Различие между А1 и А2 может быть выражено вне глагола: а) переходным употреблением глагола: *la balle sursaute* (А1) – *faire sursauter la balle* (А2); б) каузативными конструкциями: *sortir* 'выйти' (А1) – *faire sortir* 'прогнать' (А2); в) аналитическими глагольными словосочетаниями, выступающими как супплетивные средства, восполняющие недостаток словообразовательных и морфологических средств: *s'enfuir* 'убегать' (А1), *mettre en fuite* 'обращать(ся) в бегство' (А2).

Во французском языке категория независимости может быть выражена и синтаксически при помощи непереходных глаголов: *monter* 'поднимать, подниматься'; также *descendre, rouler, avancer, approcher, reculer, remonter, rentrer, retourner*. Зависимое движение во французском языке очень часто выражается каузативными конструкциями:

faire entrer 'ввести' – *laisser entrer* 'впустить';

faire sortir 'вывести' – *laisser sortir* 'выпустить';

faire passer 'провести' – *laisser passer* 'пропустить';

faire approcher 'подвести' – *laisser approcher* 'подпустить'.

2. Категория **направление движения** (В) нередко считается основным семантическим компонентом глаголов движения [3; 5; 6]. Определить направление движения – значит указать на положение в пространстве движущегося предмета X относительно другого предмета Y. Внутри этой категории может быть выделен ряд аспектов.

Аспект В1 – общая направленность или ненаправленность движения. Она выражается во французском языке противопоставлением глагольных лексем *aller / marcher*.

Аспект В2 показывает на изменение маршрута. Внутри данной категории можно выделить следующие субкатегории: 1) идти вперед: *s'avancer* – 'продвигаться'; 2) идти в сторону: *tourner* – 'повернуть'; 3) движение в оба конца: *se disperser* – 'распространяться'; 4) идти назад: *retourner* – 'возвращаться' (французский префикс *re-*).

Аспект В3 представляет направление движения с точки зрения наблюдателя, т.е. говорящего или другого лица, в поле зрения которого попадает действие. Наиболее четко он выражается во французском языке противопоставлением корневых морфем *aller* и *venir*:

(1) *J'allai à lui.* – 'Я направился к нему'.

(2) *Je vis venir à moi une femme.* – 'Я увидел, что ко мне подходит какая-то женщина'.

Аспект В4 отражает пространственные отношения между двумя движущимися предметами. Здесь можно указать на субкатегории: *se réunir* – 'соединяться'; *se disperser, se séparer* – 'расходиться'; *suivre* – 'следовать за'; *précéder* – 'идти впереди'; *accompagner* – 'идти рядом, сопровождать'. Глаголы *suivre* и *accompagner* часто показывают не взаимное расположение двух движущихся субстанций, а сам факт совместного выполнения ими данного перемещения, например:

Chrétienne prenait des forces. On pouvait les ***suivre*** *à la trace* (8, p. 27).

Аспект В5 отражает направление движения в отношении Y, который рассматривается как находящийся в состоянии покоя и выражается корневыми морфемами или глагольными приставками. В этот аспект входят субкатегории: *entourer* – 'окружать'; *contourner* – 'заворачивать'; *enjamber* – 'перешагивать'; *traverser* – 'пересекать'; *longer* – 'идти вдоль'; *entrer* – 'вступать'; *sortir* – 'выходить'; *monter* – 'подниматься'; *descendre* – 'спускаться'; *arriver* – 'прибывать'; *s'approcher* – 'приближаться'; *s'éloigner* – 'удаляться'; *s'enfoncer* – 'углубляться'; *atteindre* – 'достигать' и др.

3. Категория **способ движения** (С) образует многослойный ряд аспектов и субкатегорий, характеризующих движение в зависимости от среды, в которой оно происходит, природы движущегося субъекта, степени его участия в движении, прерывности и непрерывности процесса движения, естественных особенностей двигающихся субъек-

тов и т.д. О сложности взаимоотношений лексических единиц внутри категории С можно судить по приведенной ниже табл. 1, в которой показано, что общее понятие передвижения любым способом представлено глаголом *aller,* который, ввиду широты своей семантики, объединяет ряд значений, относящихся к сфере движения: 'ехать', 'идти', 'кататься', 'лететь', 'передвигаться'. В этом проявляется тенденция французского языка употреблять слово общего значения там, где можно было бы использовать существующее в языке слово с более узким, конкретным значением [1, с. 81-83].

Таблица 1

Способы передвижения субъекта

Субъект движения и его участие в движении	Среда, в которой происходит движение		
	Земля	Вода	Воздух
Одушевленный субъект совершает активные движения	*aller* 'ходить, передвигаться'	*nager* 'плавать'	*voler* 'летать'
Субъект не прилагает усилий для движения	*rouler* 'катиться' *glisser* 'скользить'	*ruisseler* 'струиться'	*planer* 'парить'
Субъект движения – средство транспорта	*aller* 'идти, ехать'	*naviguer* 'плавать' *aller* 'плыть'	*voler* 'летать' *aller* 'лететь'
Одушевленный субъект передвигается на транспортном средстве	*aller* 'ехать' *rouler* 'ехать, кататься' *chevaucher* 'ехать верхом'	*naviguer* 'плавать на судне' *aller* 'плыть на транспортном средстве'	*voler* 'летать на транспортном средстве' *aller* 'лететь на транспортном средстве'

Внутри категории С – способ движения выделяется аспект С1 – интенсивность (*s'élancer, se précipiter, accélérer* и др.), а также аспект С2, который указывает на преодоление препятствия при движении. Преодоление преграды требует специальных дополнительных усилий, повышенного физического напряжения, отличного от прямого продвижения. Данная категория выражается во французском языке с помощью глаголов движения, которые описывают в своих значениях наличие / отсутствие преграды на пути перемещения субъекта или объекта: *aller – traverser; passer – franchir; monter – gravir; entrer – pénétrer; sortir – s'échapper* [1, с.153].

Категория способ движения (С), с нашей точки зрения, также включает аспект С3 – **предельность / непредельность**, который предполагает наличие / отсутствие внутреннего предела, ограничивающего действие в перспективе. Категориальный признак предельности / непредельности является неотъемлемой частью семантики французских глаголов движения и находит свое выражение в противопоставлении предельных / непредельных глаголов. К непредельным глаголам движения относятся такие лексические единицы, в семантической структуре которых отсутвует указание на окончание действия, его временное ограничение, например: *marcher, (se) promener, (se) traîner, (se) balancer* и т.п. Глаголы движения, в значениях которых доминирует признак предельности, указывающий на достижение пространственно-временной границы действия, относятся к группе предельных, например: *accourir, accoster atteindre, (s)'élever* и т.д.

Внутри категории С – способ движения выделяются также дополнительные характеристики движения, включающие частные семантические компоненты. В признак "качество движения", например, входят компоненты, обозначающие трудность в передвижении *(se traîner)*, важность при передвижении *(démarcher)*, легкость движения *(glisser, voltiger)*, манеру передвижения *(galoper,*

boiter, clopiner), бесцельность перемещения *(se balader, flâner)*, поспешность при перемещении *(se démener, s'agiter)*, движение со звуком *(claquer, talocher, piétiner)*, движение всей массой *(couler, tomber)*.

Таким образом, семантические категории "направленность / ненаправленность движения", "зависимость / независимость движения", "способ движения", "предельность / непредельность" отражают определенные аспекты реальных ситуаций перемещения и выступают в качестве основных признаков в структуре лексико-семантической группы глаголов движения, что открывает перспективы их использования для анализа глаголов движения в других романских языках.

ЛИТЕРАТУРА

1. Гак В.Г. Беседы о французском слове / В.Г. Гак. – М.: Едиториал УРСС, 2004. – 336 с. 2. Димитренко Л.Ю. Макроконцепт *"mouvement"* во французской языковой картине мира: структура и лексическая объективация : дис. … канд. филол. наук / Димитренко Лидия Юрьевна. – Воронеж, 2005. – 194 с. 3. Князев Ю.П. Обозначение направленного движения в русском языке: средства выражения, семантика и прагматика / Ю.П. Князев // Логический анализ языка. Языки динамического мира. – Дубна : Межд. ун-т природы, общ-ва и человека "Дубна", 1999. – С. 182-192. 4. Коваленко Н.В. Группа глаголов движения в современном французском языке / Н.В. Коваленко // Уч. записки Пензен. пединститута. – Вып. 2. – Пенза, 1969. – С. 27-40. 5. Лопатина Н.Л. К вопросу о семантике направленного движение в немецком языке / Н.Л. Лопатина // Вопросы филологических наук. – 2004. – № 5. – С. 54-57. 6. Рожанский Ф.И. Направление движения (типологическое исследование) / Ф.И. Рожанский // Логический анализ языка. Языки пространств. – М.: Языки русской культуры, 2000. – С. 56-66. 7. Bally Ch. Traîté linguistique française / Ch. Bally. – 3-ème ed., vol. 2. – P. : Klincksieck. – 1951. – 264 p. 8. Constant P. La fille du Gobernateur / P. Constant. – P. : Gallimard, 1994. – 187 p. 9. Pottier B. Sémantique du fini et sr̈mantique du non-fini. "Actes du X–ème Congrr̈s International des Linguistes" / B. Pottier. – 2. Bucarest, 1970. – P. 385-389. 10. PR-2004 – Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Le Nouveau Petit Robert. – P. : Le Robert, 2004. – 2950 p. 11. Talmy L. Lexicolazation patterns: semantic structure in lexical forms / L. Talmy // Shopen T. Language typology and syntactic description. – Cambridge University press, 1985. – P. 57-149.

УДК 811.111'42

СЛУЖБОВІ СЛОВА ЯК ЗАСОБИ ВЕРБАЛІЗАЦІЇ КОМУНІКАТИВНОЇ ІНТЕНЦІЇ

Л.М. Волкова, канд. філол. наук (Київ)

У статті розглядаються функціональні особливості службових слів як засобів здійснення мовленнєвого впливу. На підставі кореляційних функцій службових слів виокремлюються маркери інформативності й маркери способу надання інформації. Робиться висновок, що маркери інформативності та способу надання інформації виступають у дискурсі засобами вербалізації комунікативної інтенції адресанта й слугують іллокутивними показниками прагматичного транспонування мовленнєвих актів.

Ключові слова: дискурс, інформаційний зміст, комунікативна інтенція, кореляція, маркер інформативності, маркер способу надання інформації, мовленнєвий акт, службове слово.

Л.М. Волкова. Служебные слова как средства вербализации коммуникативной интенции. В статье рассматриваются функциональные особенности служебных слов как средств осуществления речевого воздействия. На основании корреляционных функций служебных слов выделяются маркеры информативности и маркеры способа ввода информации. Делается вывод, что маркеры информативности и способа ввода информации выступают в дискурсе средствами вербализации коммуникативной интенции адресанта и служат иллокутивными показателями прагматического транспонирования речевых актов.

Ключевые слова: дискурс, информативное содержание, коммуникативная интенция, корреляция, маркер информативности, маркер способа ввода информации, речевой акт, служебное слово.

L.M. Volkova. Function words as means of realization of communicative intention. The article focuses on functional peculiarities of function words as means of speech influence. In accordance with their correlative abilities, function words are classified as informative markers and markers of manner. The conclusion is made that these markers are used in discourse as means of verbalization of the speaker's communicative intention and serve as illocutionary indicators of indirect speech acts.

Key words: communicative intention, correlation, discourse, function word, informative content, informative marker, marker of manner, speech act.

"Мухи – это менее важный вид живых существ, чем слоны, но тем не менее, исследование мух может больше способствовать нашему пониманию природы жизни, чем изучение слонов" [2, с. 241–242]

Мовленнєва комунікація – це стратегічний процес, базисом для нього є вибір оптимальних мовних ресурсів [3, с. 10]. Досить часто важлива інформація, що надається мовцем, знаходить втілення в службових словах, які позбавлені номінативно-референційної віднесеності як мовні одиниці, проте на дискурсивному рівні виконують функції, що насамперед пов'язані з дешифровкою мовного коду процесу комунікації. Об'єктом дослідження цієї статті є службові слова сучасної англійської мови, які виокремлюються на підставі їхніх дискурсивних кореляційних функцій й аналізуються як засоби вираження комунікативної інтенції продуцента висловлення. Предмет дослідження становлять дискурсивні особливості службових слів. Актуальність обраної теми визначається загальною тенденцією сучасних лінгвістичних студій до дослідження мовних одиниць в антропоцентричному ракурсі як засобів, що пов'язані з реалізацією інтенції учасників спілкування. Матеріалом для спостереження слугували художні твори сучасних англійських та американських письменників. Ос-

© Л.М. Волкова, 2011

новна мета дослідження – визначення ролі службових слів як прагматичних показників іллокутивного змісту висловлення в дискурсі.

Завдяки своїм інтерактивним властивостям більшість службових слів (за винятком артиклів та прийменників) у сучасній лінгвістиці трактуються як дискурсивні маркери, де термін "дискурсивний" визначає основну сферу дії цих мовних одиниць, а термін "маркер" вказує на типи відносин, що вони експлікують. Зазначений термін був запропонований наприкінці минулого сторіччя американськими лінгвістами (див., наприклад, [6; 5]) для аналізу неномінативних засобів текстової когерентності в діалогічному дискурсі. Ми розглядаємо дискурсивні маркери як службові мовні одиниці, що не тільки слугують засобами дискурсної когерентності, але й виконують у дискурсі важливі функції (а) маркерів надання імпліцитної інформації й (б) маркерів, що вказують на спосіб, у який надана інформація має сприйматися адресатом. Для з'ясування цього положення звернемось до прикладів.

Slowly, Kyle walked to the other chair and sat down. Wright was rolling up the sleeves of his white shirt. His necktie was already loose [9, p. 24].

У висловленні *His necktie was already loose* службове слово *already* виконує функцію своєрідного інформативного оператора, оскільки вводить у текст додаткову інформацію (пропозицію): *His necktie was not loose before*. Ця додаткова інформація не знаходить свого експліцитного вираження в тексті, але добре розуміється реципієнтом повідомлення завдяки службовій мовній одиниці *already*. Таким чином, основна функція *already* у даному випадку – шляхом співвідношення експліцитної та імпліцитної пропозицій збагачувати текст додатковою інформацією, саме тому ми визначаємо його як маркер інформативності. Графічно це буде мати наступний вигляд (імпліцитна пропозиція відмічена пунктиром):

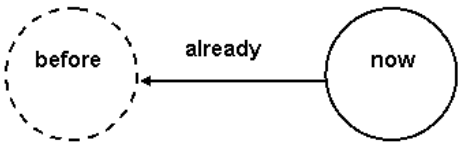

Рис. 1. Сфера дії маркера *already*

Сфера дії маркерів способу надання інформації відрізняється від попередньої, оскільки вони не вводять нової інформації, а лише вказують на спосіб, у який уже надана інформація має сприйматися адресатом. Розглянемо наступний приклад:

Wright ripped his bronze badge from its leather wallet and bounced it on the table. "What are you doing?" Kyle finally asked [9, p. 52].

У наданому вище фрагменті службове слово *finally* співвідносить експліцитно виражені пропозиції – перелік дій (*ripped, bounced*), остання з яких (*asked*) завершує список. Таким чином, основна функція *finally* у даному випадку полягає в послідовній кореляції експліцитних фрагментів дискурсу, указуючи при цьому на останню подію. Як свідчить наш корпус прикладів, ця мовна одиниця завжди вживається саме в таких ситуаціях і вказує на останню подію в переліку інших подій, які завжди знаходять своє експліцитне вираження на дискурсивному рівні. Графічно це матиме наступний вигляд:

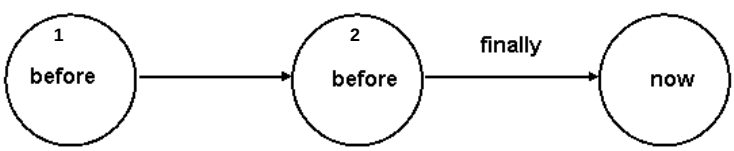

Рис. 2. Сфера дії маркера *finally*

Отже, два аналізованих службових слова, на наш погляд, мають різні функціональні характеристики. Дискурсивна функція *already* полягає в зіставленні експліцитної та імпліцитної пропозицій, у той час як основна дискурсивна функція *finally* – співвідносити дві (або більше) експліцитні пропозиції.

Зазначені дискурсивні особливості службових слів *already* та *finally* дають нам підставу для загальної класифікації службових слів, що функціону-

ють у мовленні як дискурсивні маркери, на дві групи. До першої групи в нашій класифікації належать усі службові мовні одиниці, що співвідносять у дискурсі експліцитну та імпліцитну пропозиції й виконують у дискурсі функцію маркерів інформативності. До другої групи в нашій класифікації належать усі мовні одиниці, що співвідносять на дискурсивному рівні експліцитні пропозиції й виконують у дискурсі функцію маркерів способу надання інформації. Аналіз прагматичних властивостей службових слів базується на дискурсивних функціях мовних одиниць першої та другої груп. (Слід зазначити, що повний список дискурсивних маркерів та їхня подальша класифікація не надаються, оскільки це не є предметом дослідження даної статті.) Прагматичні особливості службових слів буде розглянуто на прикладі найбільш часто вживаних мовних одиниць двох функціональних груп, серед яких знаходимо дискурсивні маркери *already*, *still*, *yet*, *actually* та *so*.

Прагматичні характеристики дискурсивного маркера *already* слід розглядати як вторинні по відношенню до семантичного змісту аналізованої мовної одиниці, оскільки вони пов'язані з її семантичним значенням, що есплікується шляхом зіставлення експліцитної та імпліцитної пропозицій. У семантичному змісті *already* міститься інваріантний компонент "зміна в порівнянні з минулим". На семантичне значення темпоральної зміни нашаровуються прагматичні значення, що пов'язані зі ставленням мовця до характеру зміни. Розглянемо наступний приклад:

"Did you know that hippie look – God, how awful – is making a comeback for autumn? Autumn! Can you imagine? It's barely summer, and <u>already they're talking about next fall</u>. I can't stand it" [8, p. 246].

У наведеному фрагменті дискурсу адресант шляхом вживання *already* імплікує інформацію, що зміна, яка має місце, трапилась, на її думку, зарано: недоречно надавати в модному журналі статтю про тенденції моди восени, коли ще тільки початок літа. У даному випадку завдяки імпліцитній семантиці темпорального протиставлення *already* виступає як іллокутивний індикатор непрямого мовленнєвого акту негативної оцінки, який у подальшому дискурсі отримує пряме експліцитне вираження *I can't stand it*.

Дискурсивний маркер *still* також є носієм темпоральної семантики. Семантичний зміст мовної одиниці *still* описується як "зберігання попереднього стану речей із перспективою зміни в майбутньому". Так, висловлення *He is still here* імплікує можливість/необхідність зміни в майбутньому: *He will not be here later.* Із семантичної точки зору *He is still here* складається із трьох висловлень, два з яких виражені імпліцитно: *He was here before*; *He is here*; *He will not be here later.* Таким чином, темпоральний маркер *still* має двонаправлену сферу дії – ретроспективну та проспективну. З метою аналізу прагматичних особливостей зазначеного дискурсивного маркера звернемось до наступного прикладу:

"Daddy, hi," Casey told him pushing herself up in bed.

"What are you doing <u>still</u> in bed?" he pivoted around on his heels and stared at Casey with disapproval [8, p. 310].

У наведеному фрагменті питання *What are you doing still in bed?* отримує іллокутивну силу непрямого мовленнєвого акту: квеситив транспонується в директив (*Wake up!*). Подібний приклад прагматичного транспонування висловлення знаходимо в Г.Г. Почепцова, який зазначає, що квеситивне по формі та змісту висловлення *Are you still here?* може мати іллокутивну силу ін'юнктива (*Go away at once!*) на підставі того факту, що мовець не очікує від слухача ніякої відповіді [4, с. 444]. На наш погляд, таке прагматичне транспонування наведеного висловлення можливо лише за рахунок присутності темпорального дискурсивного маркера *still*. В аналізованому дискурсивному фрагменті непрямий мовленнєвий акт стає складовим комунікативної стратегії прихованого спонукання до дії.

У семантичному змісті дискурсивного маркера *yet* присутня сема "майбутня зміна", що есплікується на дискурсивному рівні шляхом зіставлення експліцитної пропозиції з імпліцитною. Так, у

наступному прикладі мовна одиниця *yet* має прямонаправлену сферу дії:

Kyle's cell phone had long since been compromised, and they listened to every conversation. The kid had yet to mention his predicament to anyone on the phone. They were also listening to Olivia's chatter, as well as that of Mitch, his roommate [9, p. 106].

Як свідчить приклад, на семантичне значення майбутньої зміни, що є базовою для *yet*, нашаровується прагматичне значення впевненості мовця щодо очікуваної зміни, що підтверджується в даному контексті дієсловом із модальним значенням (*had to*). Прагматичні особливості цього службового слова надають йому змогу виступати в дискурсі в якості іллокутивного показника інтенції комуніканта. Звернемось до прикладу:

"If you leave, we'll just follow," Plant said as he stood from his slouch position and took a step closer.

"You don't want us on campus, do you?"

"Are you threatening me?" Kyle asked. The sweat was back, now in the pits of his arms, and despite the arctic air a bead or two ran down his ribs.

"Not yet," Plant said with a smirk [9, p. 7].

У наданому фрагменті діалогічного дискурсу *yet* є іллокутивним показником мовленнєвого акту менасиву [4, с. 439]. Вживання *yet* у цьому випадку надає мовцю можливість здійснити погрозу: попередити про можливі негативні наслідки відмови Кайла співпрацювати з ними.

Службове слово *actually* відноситься до дискурсивних маркерів першої групи, оскільки є носієм імпліцитної семантики, що підтверджується шляхом здійснення процедури співвіднесення. Розглянемо наступний приклад:

"Andrew – are you busy tonight?" Ted asked nervously. "I mean, could you spare me five minutes after the library closes?"

"Sure, Lambros. Want to go downstairs to the Grill for a couple of cheeseburgers?"

"Uh? Well, actually, I'd prefer someplace a little more private" [11, p. 97].

Останнє висловлення цього діалогічного фрагмента співвідноситься з імпліцитною пропозицією *though you suggested going to the Grill, I don't like this idea*, що надає змогу продуценту висловлення ввічливо не погодитись із запропонованим місцем для вечері. Таким чином, специфічна процедурна семантика дискурсивного маркера *actually* дозволяє останньому функціонувати як засіб стратегії ввічливого відхилення пропозиції попереднього мовця. Слід зазначити, що функціонування *actually* як іллокутивного показника інтенції мовця притаманно цьому дискурсивному маркери лише за умови, коли він уживається у висловленні, як правило, в ініціальній позиції. Саме таке вживання *actually* є характерним і дуже поширеним для сучасного англомовного діалогічного дискурсу. Окрім зазначеної прагматичної функції досить частотні є випадки вживання *actually* як прагматичного індикатора інтенції мовця не погодитись або спростувати інформацію, що була наведена комунікантом у попередньому дискурсі. Розглянемо наступний приклад:

The smug witch smiled at Mark and blatantly looked me up and down in a most impolite manner. "Have you come from another party?" she breathed.

"Actually, I'm just on my way to work," I said, at which Mark Darcy half smiled and looked away [7, p. 170].

Комунікативна інтенція персонажу (Бріджит) полягає в спростуванні образливого натяку на те, що її одяг (костюм кролика) не відповідає рангу вечірки, і тому вона надає іронічну відповідь, яка розуміється як іронічна саме завдяки дискурсивному маркеру *actually*. Службове слово *actually* виступає в цьому випадку як "маркер поправки" [1, с. 105], а також є індикатором реалізації непрямого мовленнєвого акту: констатив транспонується в ін'юнктив *Leave me alone!* Вживання непрямого мовленнєвого акту в даному випадку пов'язано з інтенцією мовця виразити своє емоційне ставлення до події [4, с. 445].

Службове слово *so*, що вживається в природному мовленні дуже часто, як правило, відносять до граматично-функціонального розряду текстових конекторів, основна функція яких полягає в створенні

дискурсної когерентності. Д. Шиффрін аналізує цей дискурсивний маркер як такий, що сприяє зміні комунікативних ходів у процесі інтеракції [6, p. 225]. У класифікації Б. Фрезера цей дискурсивний маркер належить до розряду маркерів умовиводу (*inferential discourse marker* [5, p. 13]). За нашою класифікацією, що заснована на кореляційних відносинах, *so* належить до дискурсивних маркерів другої групи, основною функцією яких на дискурсному рівні є кореляція експліцитних пропозицій. Ми визначаємо *so* як маркер підведення підсумків, оскільки, на наш погляд, зазначена функція більш точно відповідає дискурсивним характеристикам аналізованої мовної одиниці й може слугувати підґрунтям для прагматичного аналізу *so*. Звернемось до прикладу:

"Ermano is a very good teacher," Luigi was saying.

"You have used him before?" Marco asked casually.

"Yes."

"So how often do you bring in someone like me and turn him into an Italian?"

Luigi gave a smile and said, "From time to time" [10, p. 69].

В аналізованому фрагменті дискурсивний маркер *so* вказує на логічний висновок мовця. Водночас вживання *so* у питанні, яке більше схоже на ствердження, свідчить про прагматичний намір продуцента висловлення спонукати слухача (агента ФБР) надати правдиву відповідь. Отже, у наведеному прикладі *so* виступає як компонент непрямої стратегії спонукання. У наступному прикладі "спонукальний характер" аналізованого дискурсивного маркера проявляється в більш експліцитній формі:

"This is not funny. Do you know Robert Critz?"

Marco paused for a moment. "I met him a few times over the years. Never had much use for him. Just another political hack, like me, I guess."

"Close friend of President Morgan, chief of staff, campaign director."

"So?"

"He was killed last night in London. That makes five people who died because of you" [10, p. 96].

Основною прагматичною функцією *so* у наданому прикладі є спонукання слухача зробити висновок шляхом логічної кореляції попередньої й наступної інформації (вбивство п'яти політичних діячів) та надати відповідь, що турбує Марко, оскільки він підозрює, що його життя також у небезпеці. Аналіз ілюстративного матеріалу свідчить, що вживання аналізованого дискурсивного маркера в питаннях завжди є індикатором непрямого мовленнєвого акту спонукання.

Таким чином, службові слова, що за нашою класифікацією функціонують у дискурсі як маркери інформативності та маркери способу надання інформації, виступають як засоби вербалізації комунікативної інтенції й слугують іллокутивними показниками прагматичного транспонування мовленнєвих актів в англомовному дискурсі.

Перспективи подальшого дослідження полягають у з'ясуванні ролі службових слів як компонентів дискурсивних тактик у діалогічному дискурсі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Нариси з лінгвістичної прагматики : [монографія] / Ф.С. Бацевич. – Львів : ПАІС, 2010. – 336 с. 2. Вендлер З. Иллокутивное самоубийство / З. Вендлер // Новое в зарубежной лингвистике : сб. науч. статей / сост. Н.Д. Арутюнова. – М. : Прогресс, 1985. – Вып. 16: Лингвистическая прагматика. – С. 238–250. 3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2002. – 284 с. 4. Почепцов Г.Г. Избранные труды по лингвистике : [монография] / Г.Г. Почепцов; сост., общ. ред. и вступ. статья: И.С. Шевченко. – Харьков : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2009. – 556 с. 5. Frazer B. Discourse Markers Across Language / B. Frazer // Pragmatics and Language Learning: Monograph Series – University of Illinois. – 1993. – Vol. 4, P. 1–16. 6. Schiffrin D. Discourse Markers / D. Schiffrin. – N.Y.: Cambridge University Press, 1996. – 364 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

7. Fielding H. Bridget Jones's Diary. / H. Fielding. – Walden: Picador, 1996. – 310 p. 8. Fielding J. Still Life / J. Fielding. – Doubleday: Seal Books, 2010. – 363 p. 9. Grisham J. The Associate / J. Grisham. – N. Y.: A Dell Book, 2009. – 434 p. 10. Grisham J. The Broker / J. Grisham. – N.Y.: Doubleday, 2005. – 307 p. 11. Segal E. The Class / E. Segal. – N.Y.: Bantam Books, 1985. – 531 p.

УДК 811.111'42'367.4

ВІЛЬНІ АТРИБУТИВНІ СЛОВОСПОЛУЧЕННЯ ЯК РЕГУЛЯТИВНІ НАСТАНОВИ

(на матеріалі британського газетного дискурсу)

Т. Г. Лукьянова, канд. філол. наук (Харків)

У даній статті розглядаються дескриптивно орієнтовані індивідуально-психологічні атрибутивні словосполучення, референтами яких є особи чоловічої або жіночої статі. У роботі виділяються семантичні, ідеографічні й когнітивні характеристики вільних атрибутивних словосполучень, що надають їм стереотипотвірного потенціалу й обумовлюють їх регулятивну функцію. У результаті порівняльного аналізу досліджуваних одиниць встановлено, що поняттєво-ціннісний зміст дескриптивно орієнтованих словосполучень чоловічої та жіночої референції гендерно невизначеного суб'єкта дискурсу віддзеркалює як традиційні, так і альтернативні уявлення про бажані гендерні ролі.

Ключові слова: атрибутивне словосполучення, індивідуально-психологічна номінація, гендерний стереотип, гендерна роль, регулятивна функція.

Т. Г. Лукьянова. Свободные атрибутивные словосочетания как регулятивные установки (на материале британского газетного дискурса). В данной статье рассматриваются дескриптивно ориентированные индивидуально-психологические атрибутивные словосочетания, референтами которых выступают лица мужского или женского пола. В работе выделяются семантические, идеографические и когнитивные характеристики свободных атрибутивных словосочетаний, наделяющие их потенциалом стереотипа и обусловливающие их регулятивную функцию. В результате сравнительного анализа исследуемых единиц установлено, что понятийно-ценностное содержание дескриптивно ориентированных словосочетаний мужской и женской референции гендерно неустановленного субъекта дискурса отображает как традиционные, так и альтернативные представления про желаемые гендерные роли.

Ключевые слова: атрибутивное словосочетание, индивидуально-психологическая номинация, гендерный стереотип, гендерная роль, регулятивная функция.

T. H. Lukyanova. Free attributive phrases as regulatory settings (based on the contemporary British newspaper discourse). This article presents research of descriptive individual and psychological attributive phrases, referents of which are represented by the persons of masculine or feminine sex. The paper reveals semantic, ideographic and cognitive characteristics of gender marked free attributive phrases which supply them with stereotypical potential and regulative function. Comparative analysis of the units under research establishes that conceptual and evaluative matter of the descriptive phrases of male and female reference discourse subject of which is unknown reflects both traditional and alternative concept of the desired gender roles.

Key words: attributive phrase, individual and psychological naming unit, gender stereotype, gender role, regulative function.

Дослідження у сфері гендерної лінгвістики визначаються актуальною антропоцентричною спрямованістю, що уможливлює всебічний аналіз гендерних концептів.

Мета роботи полягає в аналізі сполучуваності атрибутів гендерно маркованих номінацій, що позначають індивідуально-психологічні особливості референтів.

Об'єкт аналізу становлять дескриптивно орієнтовані вільні атрибутивні словосполучення чоловічої та жіночої референції з індивідуально-психологічною стрижневою номінацією, що відображають гендерні відносини у сучасному британському дискурсі.

Предметом вивчення є семантичні, ідеографічні й лінгвокогнітивні характеристики цих словосполучень.

© Т.Г. Лукьянова, 2011

Матеріалом дослідження обрано британський газетний дискурс, який виконує функцію регуляції соціальної поведінки і, який ми тлумачимо як інституціональну мовленнєво-розумову діяльність, реалізовану в друкованих текстах ЗМІ [7, с. 15].

Для газетного дискурсу кінця XX – початку XXI століття з його спрямованістю на авторизацію, тобто на поєднання в тексті функцій того, хто продукує висловлювання, і того, чия позиція при цьому висловлюється, особливо актуальною стала розробка проблеми категорії точки зору в тексті, яка "може бути розглянута як складовий елемент категорії образа автора" [6, с. 17; 9, с. 256]. Адресат має справу безпосередньо не з образом автора, а з образом оповідача. Оповідач не є тотожним автору і постає як уявна фігура. Оповідачем є той, хто безпосередньо стоїть за текстом (або його частиною) й є модельованим текстом суб'єктом мовлення [3, с. 182].

Ми погоджуємося з В. М. Березіним, який вважає, що адресант газетного дискурсу – це "індивід, детермінований соціальними умовами, оскільки будь-яка діяльність людини <…> поєднує індивідуальне і суспільне. Авторська творчість у журналістиці має колективно-індивідуальний характер, тому що індивідуальність особистості журналіста в комунікативному процесі і його результатах несе на собі відбиток макрогрупи соціуму (соціальної, національної, політичної спільноти людей), і мінігрупи (професійного колективу). Взаємодія індивідуального та суспільного впливає на комунікативну діяльність суб'єкта дискурсу. Звідси випливає проблема суб'єктивності й об'єктивності у відображенні фактів і подій реальної дійсності, характерів людей, оцінки ситуацій і стану речей, показу тенденцій соціально-політичного розвитку" [1, с. 54]. Адресантом газетного дискурсу є індивід, що висловлює авторську точку зору, яка детермінована соціальними умовами; тому авторська творчість має колективно-індивідуальний характер.

Відтак, у соціальному плані продуцент дискурсу є не просто представником певного лінгвокультурного соціуму, а виразником певних ідеологічних позицій.

Газетний дискурс відображає культурні й соціально обумовлені уявлення соціуму про гендерні ролі, встановлює межі, умови, форми поведінки, характер відносин, мету і способи її досягнення, тобто виконує функцію регуляції соціальної поведінки [8, с. 40; 10, с. 41–54].

Він пов'язаний, з одного боку, з відображенням, а з другого, – формуванням стереотипів масової свідомості шляхом нав'язування аудиторії певних смаків, життєвих пріоритетів, моделей поведінки, у тому числі й мовленнєвої. Так, наголошують, що лексичні засоби, які використовує індивід при породженні та інтерпретації дискурсу, проливають світло на світогляд людини, а отже, на «стереотипи національних характерів» [5, с. 185], внутрішній світ людини, знання та уявлення, які складають мовну картину світу. На думку французького філософа Г. Дебора, газетний дискурс формує стереотипи масової свідомості, штампує погляди й смаки з настановою на псевдо-реальність, на відновлення примітивної одномірної картини дійсності, закріплює у свідомості індивіда прийняті та розповсюджені погляди, стандартизує їх й доводить до рівня забобонів [2, с. 122, 128–129, 131].

Важливе місце серед стереотипів займають гендерні стереотипи. Масова свідомість будує в своїй уяві образи чоловіків та жінок спираючись на стереотипи, які складалися століттями. Ці стереотипи розповсюджуються на всіх представників тієї чи іншої статі, незалежно від їх індивідуальних особливостей та віку і стосуються як особистісних рис чоловіків та жінок, так і особливостей їх поведінки [4, с. 54].

Загалом, британський газетний дискурс відображає такі "усталені риси чоловіків, як домінантність, незалежність, агресивність, активність, сміливість, брак емоційності, грубість, прогресивність, мудрість; жінок – залежність, слабкість, боязкість, емоційність, лагідність, чутливість, мрійливість, забобонність" [4, с. 55].

Нав'язувані соціумом стереотипи обмежують і стримують розвиток чоловіків і жінок. Вони є джерелом психічної напруги, і є шкідливими, тому що індивіди, які їх не приймають, зазнають суспільно-

го осуду, а ті, хто намагаються відповідати стереотипним уявленням, нормам чи еталонам, мають докладати надмірних зусиль [4, с. 59].

До складу гендерно маркованого вільного атрибутивного словосполучення входить стрижневий компонент (переважно іменник), денотатом якого є особа чоловічої або жіночої статі, та один чи кілька атрибутів-параметризаторів, які приписують денотату певну характеристику. Атрибут-параметризатор виражений прикметником, дієприкметником, присвійним займенником або іменником у загальному чи присвійному відмінках. Номінації-складники словосполучень зберігають власні значення. Гендерно марковане вільне атрибутивне словосполучення містить стрижневий компонент, денотатом якого є особа жіночої або чоловічої статі, та один чи кілька параметризаторів, які приписують цьому денотату певну ознаку. Параметризатор відбиває сукупність стереотипізованих соціокультурних смислів, пов'язаних з гендерною ідентифікацією індивіда у британській лінгвокультурі [7, с. 39, 40, 166].

Індивідуально-психологічні атрибутивні словосполучення фіксують відповідність / невідповідність референта поведінковим нормам: *arrogant bastard, messy slut, old bitch, ageing lothario* тощо й є об'єктом *етичної оцінки* в термінах "допустимо" :: "недопустимо". У денотаті поведінкові параметри перетинаються з параметрами властивостей характеру, оскільки саме у таких властивостях закладена схильність/несхильність до того чи іншого типу поведінки [8, с. 132].

У складі словосполучень з індивідуально-психологічною стрижневою номінацією найбільш частотними є поведінкові атрибути **етичної оцінки** (32 дискурсивні реалізації), що переважно негативно характеризують поведінку референта-чоловіка, який порушує моральні та суперморальні норми суспільства. Позитивній оцінці (4 дискурсивні реалізації) підлягають такі якості референта-чоловіка, як сміливість: *adventurous* (1), *bold* (1); відповідальність: *dependable* (1), *plausible* (1). Негативно оцінюються такі властивості референта (28 одиниць), як жорстокість: *ruthless* (3), *violent* (2), *fierce* (2), *cold-blooded* (1), *murderous* (1); підступність: *wily* (3), *cunning* (1); нерішучість: *indecisive* (2), *cautious* (1); пихатість: *showy* (1), *ostentatious* (1); злість: *mad* (1), *angry* (1); жадібність: *greedy* (2); хтивість: *rampant* (1); агресивність: *aggressive* (1); ханжество: *righteous* (1); безпринципність: *unprincipled* (1); нерозсудливість: *swashbuckling* (1); недалекоглядність: *short-sighted* (1). Наприклад:

(1) *In other words, just the sort of place you would expect to be ruled by a* ***greedy, ostentatious dictator*** (Economist, July 10th, 1999. – P. 48).

(2) *But when this big, balding man starts gesticulating wildly to make a point, one minute* ***an aggressive tyrant****, the next a little boy you wonder if his efforts to tone himself down can possibly last* (Economist, April 3rd, 1999. – P. 62).

Атрибути **телеологічної оцінки** (13) репрезентовані номінаціями, що відображають ***інтелектуальний*** потенціал референта-чоловіка (7) – позитивно-оцінними, що позначають інтелект: *intelligent* (1), *shrewd* (1), *quick-witted* (1); талановитість: *talented* (1), *coming* (1), *able* (1), та негативно-оцінними, що відбивають дефіцит інтелекту: *nanve* (1). Наприклад, параметризатор *nanve* у (3) фіксує невідповідність референта-чоловіка еталону маскулінності за інтелектуальним потенціалом:

(3) *He is both a cunning and* ***nanve dictator*** (Economist, June 5th, 1999. – P. 38).

Рідше трапляються атрибути, що відображають ***соціально-телеологічні*** можливості референта (6 дискурсивних реалізацій). Вони подані позитивно-оцінними параметризаторами, що позначають успіх – *prominent* (2), *well-known* (2), *successful* (1) та негативно-оцінним – *notorious* (1), що підкреслює лиху славу референта.

Отже, результати аналізу дозволяють зробити висновок про те, що суб'єкт дискурсу негативно оцінює невідповідність чоловіка як загальнолюдським (пихатість, жадібність, хтивість, ханжество, безпринципність), так і суто маскулінним нормам поведінки (нерішучість). Крім традиційних еталонів, підґрунтям оцінки слугують й альтернативні, що проявляється у несхваленні такої традиційно еталонної маскулінної якості, як агресивність.

Чисельність досліджуваної групи атрибутивних словосполучень із референтом жіночої статі є низькою. У складі словосполучень суб'єкт дискурсу однаково часто використовує позитивні та негативні поведінкові атрибути **етичної оцінки** (27 дискурсивних реалізацій). Позитивній оцінці (13 дискурсивних реалізацій) підлягають такі якості референта, як здоровий спосіб життя: *sport-loving* (1), *nonsmoking* (1), *non-drinking* (1); щирість: *honest* (2), *outspoken* (1); зухвалість: *sassy* (1), *unblushing* (1); життєрадісність: *fun-loving* (2); природність: *artless* (1); консерватизм: *conservative* (1); реалізм: *disillusioned* (1). Негативно оцінюються такі властивості характеру (14 дискурсивних реалізацій), як агресивність: *militant* (2), *radical* (1), *vociferous* (1); надмірна турботливість: *nurturing* (2), *wifely* (1); непоступливість: *difficult* (2), *chronic* (1) схильність до містицизму: *mysterical* (1), *haunted* (1); нав'язливість: *importunate* (1), *haunting* (1).

Природність та зухвалість жінки викликають позитивні емоції суб'єкта оцінки-чоловіка, що відображається атрибутами етичної оцінки *artless* (природна), *unblushing* (зухвала):

(4) *Despite any highbrow polish, he nonetheless has a taste for raw, unmade women – **artless, unblushing types** who provide a sense of real grounding* (Sunday Times Style, June 6th, 2004. – P. 17).

Здоровий спосіб життя референта-жінки, хоч і не викликає захоплення суб'єкта дискурсу, оскільки звужує коло її спілкування до групи "однодумців", але, в цілому, заслуговує на позитивну оцінку:

(5) *Nevertheless, as a **nonsmoking, non-drinking vegetarian**, she fits in pretty well in California* (Sunday Times Culture, April 6th, 2003. – P. 9).

Словосполучення *wifely, nurturing types* негативно характеризує референта-жінку, турботливість якої з плином часу починає надокучати. Суб'єкт дискурсу вважає, що тип "жінки-квочки" є примітивним та нецікавим:

(6) *Sooner or later, **wifely, nurturing types** start to seem, well, a bit boring* (Sunday Times Style, January 25th, 2004. – P. 28).

Нав'язливість та таємничість референта жіночої статі викликає нерозуміння оточуючих, тож, словосполучення *haunting and haunted mysterical figure* набуває негативних конотацій:

(7) *Oz's mother is a **haunting and haunted mysterical figure*** (Financial Times Weekend, September 11th-12th, 2004. – W. 4).

Суб'єкт негативно ставиться до агресивної та непоступливої поведінки референта жіночої статі на підставі її повної невідповідності таким еталонним параметрам, як лагідність та поступливість. Тож, словосполучення *militant feminist* та *chronic snob* мають негативний оцінний знак:

(8) *Mr. Rutelli's wife, Barbara Palombelli, a journalist and **militant feminist**, was dismayed to find that her new husband left his discarded washing on the floor* (Economist, April 28th, 2001. – P. 102).

(9) *Janet would have burnt her own family alive to be part of theirs. In best self-made tradition she is a **chronic snob*** (Sunday Times Culture, May 9th, 2004. – P. 45).

Таким чином, розглянуті індивідуально-психологічні словосполучення жіночої референції містять атрибути етичної оцінки, що негативно кваліфікують референта-жінку як примітивну, надокучливу хатню господарку, схильну до містицизму особу або ж войовничу феміністку – образи жінки, що найбільше відштовхують представників протилежної статі. На позитивну оцінку заслуговують такі властивості референта жіночої статі, як природність, життєрадісність, зухвалість, щирість, реалістичні та консервативні погляди – якості, притаманні впевненій, практичній, зрілій людині.

Порівняння змісту індивідуально-психологічних словосполучень жіночої та чоловічої референції свідчить про несхвалення суб'єктом британського газетного дискурсу агресивної поведінки не лише жінки, а й чоловіка.

У перспективі плануємо дослідити аксіологічні параметри гендерно маркованих вільних атрибутивних словосполучень у різних інституціональних типах англомовного дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березин В.М. Массовая коммуникация: сущность, каналы, действия / В.М. Березин. – М. : РИП-холдинг, 2003. – 174 с. 2. Дебор Г. Общество спектакля / Г. Дебор. – СПб. : Логос, 2000. – 134 с. 3. Долинин К.А. Интерпретация текста / К.А. Долинин. – М. : Просвещение, 1985. – 288 с. 4. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины / Е.П. Ильин. – СПб. : Питер, 2006. – 544 с. 5. Кобозева И.М. Лингвистическая семантика : [учебник] / И.М. Кобозева. – М. : Эдиториал УРСС, 2000. – 352 с. 6. Коньков В.И. Речевая структура газетного текста / В.И. Коньков. – СПб. : СПбГУ, 1995. – 159 с. 7. Лукьянова Т.Г. Вільні атрибутивні словосполучення як засіб об'єктивації гендерних стереотипів (на матеріалі сучасного британського газетного дискурсу) : дис. … канд. наук : 10.02.04 / Лукьянова Тетяна Геннадіївна. – Харків, 2009. – 225 с. 8. Мартинюк А.П. Конструювання гендеру в англомовному дискурсі : [монографія] / А. П. Мартинюк. – Харків : Константа, 2004. – 292 с. 9. Сметанина С.И. Медиа-текст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX века) : научное издание / С.И. Сметанина. – СПб. : Изд-во Михайлова В. А., 2002. – 383 с. 10. Якуба Е.А. Социология / Е.А. Якуба. – Харьков : Константа, 1996. – 192 с.

УДК 811.111'42

ВАРІАТИВНІСТЬ КОМУНІКАТИВНИХ СТРАТЕГІЙ ТА ТАКТИК ДИСКУРСУ ФІНАНСОВОГО ПРОГНОЗУ

О.В. Ємельянова, канд. філол. наук (Суми)

Стаття присвячена дослідженню дискурсу фінансового прогнозу в аспекті комунікативних стратегій і тактик, задіяних автором прогнозу. З'ясовано, що для даного типу дискурсу характерним є активне уживання наступних комунікативних стратегій: презентаційної (повідомлення знань / інформації), позитивної самопрезентації, негативної презентації конкурентів, стратегії маніпуляції, а також маніпулятивних тактик "підміна цілей" та "надягання маски".

Ключові слова: дискурс фінансового прогнозу, комунікативна стратегія, тактика.

Е.В. Емельянова. Вариативность коммуникативных стратегий и тактик дискурса финансового прогноза. Статья посвящена изучению дискурса финансового прогноза в аспекте коммуникативных стратегий и тактик, задействованных автором прогноза. Выяснено, что для данного типа дискурса характерно активное использование следующих коммуникативных стратегий: презентационной (сообщение знаний / информации), позитивной самопрезентации, негативной презентации конкурентов, стратегии манипуляции, а также манипулятивных тактик "подмена целей" и "надевание маски".

Ключевые слова: дискурс финансового прогноза, коммуникативная стратегия, тактика.

O.V. Yemelyanova. Communicative strategies and tactics variability of the discourse of financial prediction. The article deals with the study of the discourse of financial prediction in the aspect of communicative strategies and tactics used by the author of the prediction. The research shows that this type of discourse is characterized by active use of the following communicative strategies: presentational (presenting some knowledge / information), positive self-presentation, competitors' negative presentation, manipulation strategy and some manipulative tactics such as "substitution of aims" and "putting on a mask".

Key words: discourse of financial prediction, communicative strategy, tactic.

Характерною рисою сьогодення, зважаючи на складну економічну ситуацію, є значна популярність фінансових прогнозів. Невпевненість у майбутньому, прагнення випередити можливий негативний розвиток подій, очікування змін на краще спонукає все більше людей звертатися до прогнозів. Незважаючи на значну кількість робіт, присвячених дослідженню різних типів дискурсів [2; 4; 7; 8], вивчення дискурсу фінансового прогнозу залишається поза увагою науковців, що і обумовлює актуальність даної роботи.

Об'єктом дослідження виступає дискурс фінансового прогнозу. Предметом є комунікативні стратегії та тактики, задіяні автором фінансового прогнозу. Матеріалом дослідження послугували тексти фінансових прогнозів, представлені в мережі Інтернет.

Мова – дієвий засіб комунікативного впливу. Вона надає можливість не лише описувати певні об'єкти чи ситуації зовнішнього світу, але й інтерпретувати їх, задаючи необхідне адресанту світосприйняття, керувати сприйняттям об'єктів та ситуацій, нав'язувати адресату їх позитивну чи негативну оцінку.

У процесі організації мовленнєвої комунікації важливим є наявність у мовців певної мети. Мета впливає на вибір мовних засобів під час побудови висловлювань (лексичний рівень), на побудову фраз (синтаксичний рівень), а також на напрям мовленнєвої реалізації задуму (стратегічний рівень).

Сучасні лінгвісти активно досліджують питання уживання комунікативних стратегій та тактик, однак існує певне неоднозначне розуміння даного поняття, що спричинено різними підходами нау-

© О.В. Ємельянова, 2011

ковців до вивчення даного питання. В межах прагмалінгвістичного підходу стратегія визначається як деяка послідовність дій (мовленнєвих), організованих залежно від мети взаємодії [3, с. 100–101]; "оптимальна реалізація інтенцій мовця щодо досягнення конкретної мети спілкування, тобто контроль і вибір дієвих ходів спілкування та гнучкої їх видозміни в конкретній ситуації" [1, с. 339].

Спираючись на відомі дефініції комунікативних стратегій та тактик, ми визначаємо комунікативну стратегію як комплекс мовленнєвих дій, спрямованих на досягнення комунікативної мети, що формується в процесі мовленнєвої діяльності під впливом мотиву, який, у свою чергу, обумовлений відповідною потребою. Комунікативна тактика являє собою ієрархічно нижчий рівень планування мовленнєвої поведінки і виступає у якості засобу реалізації стратегії.

У руслі сьогодення актуальним є питання класифікації мовленнєвих стратегій та тактик. Пропонується виокремлювати основні (когнітивні) та допоміжні (прагматичні, діалогічні та риторичні) стратегії. [3, с. 105–109]. Виділять також три основних стратегії: на заниження, на підвищення та театральність, а також значну кількість реалізуючих їх тактик: аналіз-"мінус": обвинувачення, безособове обвинувачення, викриття, образа; аналіз-"плюс": презентація, прихована самопрезентація, відхилення критики, самовиправдання; спонукання, кооперація, розмежування, інформування, обіцянка, прогнозування, провокація, іронізування, попередження [4]. Цікавою є класифікація комунікативних стратегій, характерних для політичного мовлення, а саме, самопрезентації, дискредитації, нападу, маніпуляції, самозахисту, інформативно-інтерпретаційна, аргументативна, агітаційна та інші. [5].

Проведений аналіз наукових робіт, що досліджують комунікативні стратегії та тактики, свідчить, що важко вести мову про створення їх єдиної класифікації, оскільки людська мова ситуативна і обумовлена багатьма факторами, а основу комунікативних стратегій складають мотиви, потреби та настанови комунікантів.

Прогноз завжди розглядає майбутній стан явищ, які вже існують, та передбачає виокремлення двох величин – константної та змінної. У якості константної величини виступає те, що нам вже відомо, а у якості змінної – те, що невідомо. Вивчення фактичного матеріалу з точки зору комунікативних стратегій та тактик, задіяних автором фінансового прогнозу, дозволяє нам виокремити презентаційну стратегію, мета якої – повідомлення знань.

Пор.: *So far this decade, we've had a few paradigms:*

- *Cash flow no longer matters (internet bubble)*
- *Real estate can never decline (real estate bubble)*
- *Capitalism is dead (black swan market plunge) (1)*

Враховуючи популярність фінансових прогнозів, автори розуміють, що адресат має багатий вибір стосовно того, які фінансові прогнози вважати достовірними та орієнтуватися на них у своїх майбутніх фінансових операціях. У боротьбі за "свого адресата" на допомогу приходить стратегія позитивної самопрезентації.

Пор.: *… since the late 1990s <u>we've repeatedly noticed</u> distinct, extremely off-putting cyclical timing patterns (negative or positive extremes are easy to spot) in the <u>comprehensive charts of countless individuals and entities</u> that alert us to a specific period of time in the future. (4)*

<u>We've been saying for years</u> that we believe the period of 2016-2018 is the start of an overwhelming financial crisis, possibly much worse than 2000/2001 stock market collapse, and the 2008/2009 credit crisis. (4)

The next fall rally in gold and silver should commence after Thanksgiving. <u>From the signals we see</u>, this rally could be absolutely outstanding. (4)

Досить часто автори фінансових прогнозів звертаються до стратегії негативної презентації конкурентів. Дана стратегія базується на аксіологічній опозиції WE :: THEY. Ця опозиція відтворює емоційну оцінку, представлену полярними аксіологічними фокусами: наш прогноз достовірний :: їх прогноз недостовірний.

Пор.: *One of the very large near term bubbles is in Hong Kong Real Estate. <u>Many say</u> Hong Kong*

is isolated within China, we say that when this one cracks, it rolls over all the China, takes down their stock market and spreads over the world. (3)

As Hong Kong saw a +90% increase in real estate prices just this year as their US exports were going down the drain; reality comes to the fore. For those who say this goes on forever we say bunk. (3)

Аналіз досліджуваного матеріалу дозволяє констатувати активне використання авторами фінансових прогнозів стратегії маніпуляції. У лінгвістичному ракурсі ми визначаємо маніпуляцію як вид психологічного впливу за допомогою мовних (мовленнєвих) засобів.

Найбільш суттєвими особливостями маніпуляції можна вважати наступне:

- об'єкт маніпуляції не усвідомлює здійснюваний над ним вплив, що обумовлено приховуванням маніпулятором справжніх цілей;
- маніпулятор здійснює вплив не лише на сферу свідомого (розум), але й на сферу підсвідомого (інстинкти, емоції, потреби);
- маніпулятор керує ставленням об'єкта маніпуляції до предметів та явищ оточуючого світу у потрібному руслі;
- маніпулятор встановлює контроль над думками, почуттями, поведінкою, життєвими орієнтирами об'єкта маніпуляції;
- маніпулятор оперує поданням інформації, яка, як наслідок, зазнає значних змін (дезінформація, замовчування, селекція та ін.). Це, у свою чергу, свідчить про навмисне викривлення фактів дійсності [6, с. 8].

Маніпуляція завжди пов'язана з певним способом подання інформації. Враховуючи той факт, що адресат, як правило, схильний довіряти експертам, а також порадам, перевіреним досвідом, автори фінансових прогнозів досить часто звертаються до:

- цитування авторитетних джерел:

пор.: *Behavioral scientists have discovered that the core of the dislike human beings have for randomness, is an overwhelming desire to believe we are in control. (1)*

Although many financial experts are now saying the Greek Tragedy has been averted with a financial rescue plan by the International Monetary Fund and the European Union, Simon Black, Senior Editor of the website SovereignMan, says, "…anyone with two brain cells to rub together recognizes that Europe's economic woes cannot be contained with more paper money … and now the problem just became $1 trillion worse. Battling back from an economic crisis requires hard work, savings, and minimal disruption from the government. There's no magic pill, entitlement program, or paper money bomb that will suddenly make things better." (4);

- апеляції до універсальних істин:

пор.: *Nature abhors a vacuum, and the nature of investing is no different (1);*

- приказок, які є віддзеркаленням досвіду поколінь:

пор.: *When things look too good to be true, remember that they usually are. (4)*

Trees do not grow to the sky. (3)

Цікавою є маніпулятивна тактика "не всім, а обраним". Людям завжди приємно відчувати себе приналежними до особливої групи "своїх", яким надається найдостовірніша інформація та дієві поради.

Пор.: *My serious recommendation (and the one I've given to my own personal clients) – contact your top ten biggest customers this month, especially if they are large firms, and find out what they are predicting for 2011. (5)*

У руслі вивчення комунікативних стратегій та тактик дискурсу фінансового прогнозу актуальності набуває дослідження вживання займенників, яким притаманні такі прагматичні значення як інклюзивність/ексклюзивність. Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що для прогнозів характерним є активне вживання ексклюзивного займенника *I* (чи присвійного – *my*), якщо прогноз є одноосібним, та займенника *we* (чи присвійного – *our*), який може виступати і як ексклюзивний (*we* – група авторів-фахівців, що складали прогноз), і як інклюзивний (*we* – усі ми разом з вами).

Пор.: *Our view is that there will be temporary downturns during the next major long-term upswing in the financial markets, which we believe will start as early as late 2010. (5)*

I predict it will be a very bad idea to invest with your emotions. (1)

Irish bonds are going scary and those of Greece are basically, in my view, worthless. (3)

We will first see growing inflation that turns in a vicious hyperinflation within 24 months or less. (3)

When we pass the tax boundary of Jan.1, 2011, my best guess is that the train goes off the tracks and we get our worst nightmare of a severe "double dip" recession. (2)

Вживання ексклюзивного займенника *I (we)* є маніпулятивним, оскільки автор/автори прогнозу мають на меті максимально привернути увагу до своїх передбачень та дистанціюватися від усіх інших. У той же час автори прогнозів усвідомлюють важливість досягнення зближення та солідарності з адресатом і тому активно звертаються до інклюзивного *we*.

Для дискурсу фінансового прогнозу характерним є маніпулятивне емфазування, яке виявляється у:

- повторах та паралелізмах:

пор: *2016 appears to be the peak of the financial markets and economic escalation with the giant reverse beginning as early as 2016 and as late as 2018, but more likely as late as 2017. (4)*

…it's much, much easier to assess financial prospects of individuals versus financial markets, corporate entities, entire economies, etc…(4)

The red-flagged time-frame of 2016-2018 has appeared over and over in so many charts that we have to bring it to your attention. (4)

- порівняннях:

пор.: *Human nature is every bit as predictable as the stock market is not. I predict that keeping expenses and emotions at bay will be as effective in 2011 as it has been in the past. (1)*

- протиставленнях:

пор.: *Dr. Bill Conerly, with a PhD in economics from Duke University and a former Senior Vice President at First Interstate Bank, has a less pessimistic view of our financial future. He claims the economy will stagnate, explaining, "It's not a double-dip or a doomsday story, but it's decidedly lackluster." (5)*

Germany is the single European powerhouse. They have been trying to grudgingly help their neighbours but cannot save the world. (3)

China will do what is best for China. The irony is Geithner and Bernanke do the same but are forcing the wrong decisions on a path to destruction. (3)

- зіставленнях:

пор.: *They hope for and talk of the opposite. (3)*

Аналіз фактичного матеріалу свідчить, що досить часто наприкінці фінансового прогнозу адресат знаходить інформацію рекламного характеру, де пропонується придбати певний продукт, що дозволить зменшити фінансові ризики, чи скористатися послугами консультантів з фінансових питань.

Дискурсивні та текстові особливості реклами передбачають можливість використання маніпулятивних технологій. Досить часто автори фінансових прогнозів звертаються до рекламної маніпулятивної тактики "підміна цілей", коли в опозиції "адресант – адресат" підкреслюються значні вигоди лише для адресата. Створюється враження, що адресант не отримує від реалізації продукту чи послуги ніякого прибутку. Для успішного здійснення даної тактики необхідна опозиція "ми – ви", де адресант виражений особовим займенником 1 особи, а адресат – особовим займенником 2 особи.

Пор.: *Now, more than ever, it is important to take the immediate necessary precautions to protect yourself and your families and friends. Traders and investors should be buying precious metals and select shares right now. In our Trader Tracks Newsletter we have a great list of trading and investing ideas for you. Meanwhile, you can never go wrong buying physical precious metals and holding them for security. We've had a constant run of nearly ten years with gold rising 15% per year so this remains a good trade. In the last twelve months, gold has rallied over 34% and is going ever faster. It's not going to stop any time soon. In fact, we predict those annual percentages will rise even more and this offers a chance, arriving only once in 25 years on the historical cycles. (3)*

Рекламна маніпулятивна тактика "надягання маски" також широко використовується авторами

фінансових прогнозів, які, виступаючи у ролі турботливого помічника, надягають різні маски – інформатора, коментатора, порадника, наставника.

Пор.: *A few months ago I told of a reader board for a local beauty salon that read, "We refuse to participate in a recession." Since the salon has gone out of business, that strong assertion has lost some of its power. But the truth is you are not powerless in this market; there are things you can do to create your own economic upturn.*

Knowing how to make the most of your accounting software is one way you can increase your competitive advantage. Consider purchasing Universal Accounting Center's QuickBooks Made Profitable (QBMP), a must-have for QuickBooks consultants. For next to nothing you can use your QuickBooks expertise to attract more clients and increase your bottom line!

80% of small businesses use Intuit's QuickBooks software. Once you complete QuickBooks Made Profitable, you will be able to use our proven system to attract more clients with your QuickBooks expertise. Take advantage of this marvelous opportunity to increase your bottom line. Order now! (5)

Усвідомлення чи неусвідомлення адресатом здійснюваного впливу, розпізнання мети впливу, а, відповідно, і його ефективність безпосередньо залежить від комунікативної компетенції адресата.

Результати проведеного дослідження дозволяють зробити висновок, що для дискурсу фінансового прогнозу характерним є активне уживання певних комунікативних стратегій, а саме: презентаційної (повідомлення знань / інформації), позитивної самопрезентації, негативної презентації конкурентів, стратегії маніпуляції, а також маніпулятивних тактик "підміна цілей" та "надягання маски". Перспективним вважаємо дослідження дискурсу фінансового прогнозу в руслі вивчення імпліцитної інформації та способів її індикації у текстах-фінансових прогнозах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф.С. Основи комунікативної лінгвістики / Ф.С. Бацевич. – К. : Видавничий центр "Академія", 2004. – 344 с. 2. Дискурс як когнітивно-комунікативний феномен : кол. монографія / [Л.Р. Безугла, Є.В. Бондаренко, П.М. Донець, А.П. Мартинюк та ін.]; під заг. ред. І.С. Шевченко. – Харків : Константа, 2005. – 356 с. 3. Иссерс О.С. Коммуникативные стратегии и тактики русской речи / О.С. Иссерс. – М. : Едиториал УРСС, 2003. – 284 с. 4. Михалева О.Л. Политический дискурс: способы реализации агональности / О.Л. Михалева // Построение гражданского общества : материалы международного гуманитарного конгресса. Ч. 3: Русский язык: его современное состояние и проблемы преподавания. – Иркутск : Изд-во Иркутск. гос. пед. ун-та, 2002. – С. 96–105. 5. Паршина О.Н. Российская политическая речь: Теория и практика / О.Н. Паршина; под ред. О.Б. Сиротининой. – М. : Изд-во ЛКИ, 2007. – 232 с. 6. Попова Е.С. Рекламный текст и проблемы манипуляции : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. филол. наук : спец. 10.02.01 "Русский язык" / Е.С. Попова. – Екатеринбург, 2005. – 27 с. 7. Ткачук-Мірошніченко О.Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англомовної комерційної реклами): автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / О.Є. Ткачук-Мірошніченко. – К., 2001. – 18 с. 8. Ущина В.А. Соціолінгвістична категорія домінантності та її реалізація в англомовному політичному дискурсі : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук : спец. 10.02.04 "Германські мови" / В.А. Ущина. – К., 2003. – 20 с.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Allan Roth [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://moneywatch.bnet.com/investing/blog/irrational-investor/ 2. Arthur Laffer [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.xtsale.com/arthur-laffer/ 3. Roger Wiegand [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.24hgold.com/newspart-one-of-trader-tracks 4. Scott Petullo, Stephen Petullo [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://ezinearticles.com/?Prediction---2016-2018-Beginning-of-Massive-World-Financial-Crisis&id=4480442 5. Статті [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.get-quickbooks-training.com/quickbooks-articles/

УДК: 811.112'42'37

МЕТАФОРА ТА МЕТОНІМІЯ ЯК ЗАСОБИ ВИРАЖЕННЯ СТРАТЕГІЇ ДИСКРИМІНАЦІЇ У НІМЕЦЬКОМОВНІЙ ПРЕСІ

І.О. Голуб (Харків)

Стаття присвячена вивченню таких стилістичних засобів, як метафора та метонімія, у якості індикаторів стратегії дискримінації у німецькомовному публіцистичному дискурсі на матеріалі сучасної преси. Дається визначення та огляд теорій метафори, розглядаються типи метафоричних та метонімічних номінацій. На прикладі аналізу дискримінаційних висловлень з урахуванням контексту виділяються найчастотніші моделі таких номінацій.

Ключові слова: метафора, метонімія, дискримінація, індикатор.

И.А. Голуб. Метафора и метонимия как индикаторы стратегии дискриминации в немецкоязычном публицистическом дискурсе. Статья посвящена изучению таких стилистических средств как метафора и метонимия в качестве индикаторов стратегии дискриминации в немецкоязычном публицистическом дискурсе на материале современной прессы. Дается определение и обзор теорий метафоры, рассматриваются типы метафорических и метонимических номинаций. На примере анализа дискриминационных высказываний с учетом контекста выделяются наиболее частые модели таких номинаций.

Ключевые слова: метафора, метонимия, дискриминация, индикатор.

I. Golub. Metaphor and metonymy as markers of the discrimination strategy in German publicistic discourse. The article studies such stylistic means as metaphor and metonymy as markers of the discrimination strategy in German publicistic discourse on the material of the modern press. Some definitions and an overview of theories of metaphor are given, the types of metaphorical metonymy and nominations are considered. On example of an analysis of discriminatory utterances in context the most common models of such nominations are highlighted.

Key words: metaphor, metonymy, discrimination, marker.

Поширення певних упереджень щодо іноземців у німецькомовній лінгвокультурній спільноті зумовлює звернення лінгвістів до дослідження мовних аспектів дискримінації та расизму. Встановлено, що у зв'язку з особливостями менталітету німців та інших представників німецькомовної спільноти вираження негативного ставлення до іноземців навряд чи може відбуватися відкрито [25]. Аналіз німецькомовної преси свідчить, що стратегії дискримінації часто підпорядковане застосування образних мовних засобів, вагому частку яких складають метафора та метонімія. Попри те, що вони викликають жвавий інтерес лінгвістів вже на протязі багатьох десятиліть, що зумовлено значним підвищенням уваги до проблем функціонування мови через призму людських стосунків, застосування метафори та метонімії як засобу вираження стратегії дискримінації, а також їх функціонування у різних різновидах дискурсу упередження все ще залишається поза увагою лінгвістів. Все це обумовлює актуальність нашого дослідження, виконаного у руслі прагмалінгвістики.

Об'єктом дослідження є висловлення з метафорою та метонімією, які аналізуються на предмет їх здатності виступати індикаторами стратегії дискримінації у німецькомовному публіцистичному дискурсі за допомогою методів інтерпретаційного, контекстуального, когнітивно-семантичного та інтенційного аналізу. Матеріалом дослідження є тексти політичної та суспільно-економічної тематики, надруковані у сучасній німецькомовній пресі за останні два роки.

Мета дослідження полягає у встановленні особливостей метафоричних та метонімічних но-

© І.О. Голуб, 2011

мінацій під час реалізації стратегії дискримінації у німецькомовному публіцистичному дискурсі.

Як відомо, стилістичні засоби поділяються на образні на виразні [3]. Хоча це розділення є скоріше умовним, але деякі відмінності ніж ними є. Так, образними засобами мови називають усі різновиди образного вживання слів, словосполучень та фонем та об'єднують усі типи переносних найменувань загальним терміном „тропи»: метафора, метонімія, іронія, гіпербола, літота та ін. Вони слугують опису та є переважно лексичними. Виразні засоби мови слугують підвищенню експресивності, виразності мови, це, як правило, синтаксичні засоби, такі як порядок слів, риторичні запитання та ін. Проте, ці якості можуть бути взаємозамінними.

Застосування стилістичних засобів в пресі є дуже розповсюдженим, адже "будь-яка переконливо-організуюча масова інформація мусить бути емоційно-образною, а не тільки змістовно-раціональною" [10, с. 212]. Наш корпус свідчить, що стратегії дискримінації іноземців в пресі можуть слугувати такі засоби, як метафора, метонімія, іронія, гіпербола, літота, риторичні запитання, оклики, натяки тощо. Для позначення мовних засобів, що вказують на наявність стратегії дискримінації у німецькомовному дискурсі, ми користуємося терміном 'індикатор', який був уведений у прагмалінгвістику Дж. Л. Остіном (*indicating device*) [19, с. 74]. Важливо підкреслити, що індикатор не повинен встановлювати однозначне або навіть оборотне однозначне відношення між виразом і змістом. Термін "індикатор" розуміється як "вказівка", а не як "однозначна ознака", тобто зв'язок між індикатором і феноменом не є ні однозначним, ні зворотно однозначним [25, с. 100].

Одним з найпопулярніших образних засобів у публіцистичному дискурсі є метафора. За останні десятиліття значно виріс інтерес до цього явища, яке існує вже більш, ніж дві тисячі років, що зумовлено зсувом лінгвістичних пріоритетів на когнітивно-діяльнісні аспекти мови. Ще Аристотелем було відзначено уміння складати метафори як особливий поетичний дар. Метафора розглядалась і розглядається у психології, філософії, риториці, поетиці, літературознавстві, а також у лінгвістичних дисциплінах, перш за все, стилістиці, семіотиці, когнітивістиці, психолінгвістиці, соціолінгвістиці. Існує багато визначень цього поняття, наприклад:

- Метафора – це перенесення поетичного імені або з роду на вид, або з вида на рід, або з вида на вид, або за аналогією [2, с. 669].
- «Я вважаю, що завжди, коли атрибуція непрямим чином суперечлива і визначальний суб'єкт має конотації, які можуть бути приписані головному членові, така атрибуція є метафорична атрибуція, або метафора» [20, с. 141].
- Метафора становить взаємодію двох концептуальних систем з метою застосування до основного суб'єкту якостей і асоціативних імплікацій її допоміжного суб'єкту. Тоді основний суб'єкт начебто розглядається через "фільтр" якостей допоміжної системи у такий спосіб, що допоміжний суб'єкт "відбирає, виділяє, приховує та організує" характерні риси основного суб'єкта [22, с. 29].

Лінгвістичні словники дають такі визначення поняття метафори:

- різновид тропа, який являє собою приховане уподібнення, образне зближення слів на основі їх переносного значення [18, с. 306];
- від грецького *metaphor* – перенесення, вживання слова або виразу в переносному значенні, тобто перенесення на предмет або явище назви іншого предмета, який має характерні ознаки, що властиві й позначуваному предмету [16, с. 176].

Інакше кажучи, метафора – це вживання слова в переносному значенні; словосполучення, яке характеризує певне явище шляхом перенесення на нього ознак, які властиві іншому явищу, яке у такий спосіб замінює його.

Проте, навіть з огляду на доволі близькі визначення, серед дослідників немає остаточної єдності щодо природи метафори, механізму порівняння двох суб'єктів. Цей факт підтверджує наявність різноманітних теорій метафори: емотивної, пропозиційної [24], інтеракціоністської [22], теорії конфлікту та пов'язаної з нею теорії аномалії [20], теорії заміщення [21]. Серед вчених немає також єдності щодо семантичної природи метафори. Так, Д. Де-

відсон стверджує, що метафори позначають тільки те й не більше того, що позначають слова, які входять до їх складу, у своєму буквальному значенні [9], в той час як інші вчені – філософи, психологи, лінгвісти – наголошують на існуванні й іншого смислу значення [2; 15; 22; 23 тощо]. Проте, не дивлячись на такі розбіжності, визнається, що метафоричне повідомлення незвичайне і його смисл приховано глибше або завуальовано [9].

Розмежовуються три базових підходи до природи метафори:

- метафора як засіб існування значення слова [7; 17];
- метафора як явище синтаксичної семантики [4; 15; 22];
- метафора як засіб існування передачі смислу в комунікативному акті [9; 24].

Третій підхід вважаємо релевантним для нашого дослідження, оскільки він дає можливість аналізу особливостей метафоричного функціонування висловлень у різних функціональних стилях мови. Представники цього напряму підкреслюють, що метафора належить не до рівня мовної техніки, а до рівня мислення й діяльності. Людський досвід виступає основою для творення метафоричних концептів [23]. Те, що "позначає" метафора, залежить також від додаткових чинників: наміру мовця, тону голосу, словесного оточення тощо [21, с. 157].

Представники когнітивного напряму сучасної лінгвістики розуміють метафори не лише як лінгвістичний, а і як ментальний факт, що концептуалізує нашу картину світу [4, с. 14].

В теорії заміщення використовуються терміни "джерело" та "ціль", а перенесення значення відбувається на основі спільної ознаки. М. Блек поділяє метафору на дві частини: буквальний основний суб'єкт (те, що А. Ричардс назвав терміном *tenor*) та метафоричний допоміжний суб'єкт (*vehicle*). Основний та допоміжний суб'єкти мають свої концептуальні системи (у Блека «system of commonplaces»), які являють собою набір якостей та ассоціативних імплікацій. Проте, «метафоричне твердження – не замісник для формального порівняння або якого-небудь іншого різновиду буквального висловлення; воно має свої власні можливості і результати» [22, с. 37]. Метафоричне переосмислення відбувається на базі конотативних ознак суб'єкту [20, с. 106; 12, с. 94; 1].

Дослідження дискримінаційних висловлень дозволило виявити здібність метафори до реалізації стратегії дискримінації у німецькомовній пресі. Так, наприклад, у висловленні "*Die Ausländer* ***überfluten*** *unser Land. Das* ***Boot*** *ist voll"* джерелом (*vehicle*) є "човен", *(das Boot)*, який має певні розміри та не є "гумовим". Ці ознаки (*system of commonplaces*) переносяться на ціль (*tenor*) – "наша країна" *(unser Land).* Експресивності цьому висловленню додає також вживання метафоричного дієслова *überfluten.* Таким чином, реципієнт, що володіє елементарними фоновими знаннями, робить висновок, що автор висловлення не бажає і не вважає за можливе подальше прибування іноземців до його рідної країни.

В іншому дискурсивному фрагменті, у якому на "ціль" проектуються якості "джерела", іноземці порівнюються з водою, сила якої є нестримною та вбивчою: *„Bisher die von der Politik zu wenig beachtete Probleme – wie die gestiegene Kriminalität durch Grenzöffnung und die Ausländerschwemmen in einigen Landesteilen durch großzügige Zuwanderung – , verlangen dringend geeignete Maßnahmen" (Kronenzeitung S. 48, 13.12.09).* Треба зазначити, що в публіцистичному та політичному дискурсі використання метафор "човен", "вода" на позначення іноземців або ситуацій, пов'язаних з ними, було доволі частотним ще на початку 90-х років минулого століття [8].

Задля визначення когнітивно-семантичних різновидів метафоричних висловлень, які виступають індикаторами стратегії дискримінації, ми спираємося на класифікацію Л.Р. Безуглої, яка побудована за критерієм експліцитності вираження трьох складових метафори – концепта-цілі, концепта-джерела і ознаки (або конектора):

- усі три складові виражено експліцитно;
- концепт-ціль виражено імпліцитно, а концепт-джерело й ознаку – експліцитно;
- ознаку виражено імпліцитно, а концепт-ціль і концепт-джерело – експліцитно;

- концепт-джерело виражено імпліцитно, а концепт-ціль і ознаку – експліцитно [5, с. 259].

У нашому корпусі зустрічаються всі метафоричні моделі, втім дослідження дозволяє зробити висновок, що найчастотнішої моделлю є третя модель:

"Und die EU hat nicht wirklich wirksame Waffen in der Hand, um unsolidarische Mitglieder zu disziplinieren. Für diese ist der Euro ein bequemes Bett" (Kronenzeitung 5.02.10, S.4). У цьому висловленні за допомогою метафори "зручне ліжко" (концепт-джерело) натякується на легковажність південних країн європейської спільноти, їх населення та уряду, яка привела до кризи валюти євро, яка є концептом-ціллю. В іншому висловлення така ж сама суть, але думку виражено інакше: *"Die Eurostaaten, der IWF und die EZB mussten Unmengen an Geld pumpen, um Griechenland und den Euro zu retten" (Die Presse, 28.07.10, S. 16).* Тож, "європейські держави" – це концепт-ціль, а "насос" – концепт-джерело.

Про те, що фінансова нестабільність у південних країнах ЄС знайшла широке відображення у пресі, свідчить і таке висловлення, у якому ті ж самі країни зображуються "матадором в позиції вичікування" та "проблемною дитиною": *„Matador in Abwehrhaltung. Spanien, Griechenland und Portugal sind die Sorgekinder der Eurozone. Die Länder könnten zu einer Gefahr für die Gemeinschaftswährung werden" (Welt am Sonntag, 7.01.10, S. 23).* В іншому висловленні-заголовку Іспанію порівнюють з підривним снарядом, завдяки чому досягається образ небезпечної країни: *„Noch ein Sprengsatz für den Euro: Spanien!" (Kronen, 5.02.10, S. 4).*

У наступному висловленні двом метафоричним номінаціям підлягає Північна Корея, яку називають то злим хлопчиком, то темною стороною Місяця (концепт-джерело): *„Das kommunistische Korea ist der böse Bube der Weltpolitik und das befremdlichste, unfassbarste Land der Erde. Mann muss es gesehen haben. Willkommen auf der dunklen Seite des Mondes!" (Kurier, 15.08.09, S. 6).*

На недорозвиненість Румунії (концепт-ціль) та її недбале та негуманне ставлення до дітей в інтерв'ю з керівником центру допомоги дітям з інших країн, яких зазвичай відправляють назад, вказується за допомогою метафори "нірвана" (концепт-джерело): *"Letzte Woche habe ich bekannt gegeben, dass ich kein Kind mehr nach Rumänien schicke. Derzeit ist es gestoppt, weil ich den guten Ruf der „Drehscheibe" nicht gefährden möchte. Und ich schicke kein Kind ins Nirwana" (Die Presse, 28.07.10, S 11).*

Перша метафорична модель у нашому корпусі виявилась найменш чисельною: *"Weitere Blutegel, die am Euro saugen, sind Portugal und Italien" (Kronen, 5.02.10, S. 17).* У цьому висловленні концептом-ціллю знов стать країні на півдні ЕС, а джерелом – "п'явки", які "п'ють" соки (ознака) із загальноєвропейської валюти.

У наступному висловленні Австрія (концепт-ціль) постає раєм для злочинців (концепт-джерело) та наводяться спільні для обох концептів ознаки: *"Damit wird Österreich zu einem Verbrecherparadies: Diebe, Räuber, Einbrecher, Kinderschänder, Mörder – kommt in unser Land, begeht eure Straftaten, und wenn ihr erwischt werdet, lauft einfach davon. Es kann euch nichts passieren, denn wiedersetzt ihr euch der Festnahme, der Fluch, geschieht euch nichts, denn die Polizei darf ihre Waffen nur zur Abschreckung tragen, sie aber nicht gebrauchen" (Kronen, 20.03.10, S. 28).*

Другу модель, в якій концепт-ціль виражено імпліцитно, ілюструють такі висловлення: *"Das Theater um die kosovarische Familie Zogaj geht in die nächste Runde. Nachdem ihnen schon in erster Instanz verwehrt wurde, ging ihr renommierter Flüchtlingshelferanwalt in Berufung" (Kronen, 20.03.10, S. 35).* Метафора *Theater* ілюструє негативне ставлення австрійців до родини біженців з Косово, яка всупереч рішенню суду про депортацію не хоче залишати країну та звернулася до адвоката. Метафора також може вказувати на нещирість представників родини.

У наступному висловленні гаманці австрійців (або ж державні кошти) (імпліцитно виражений концепт-ціль) передаються метафорою "каструля"

(концепт-джерело), яка робить "ситим": *„Es ist schon ein Skandal, dass Auslands-EU-Bürger, in erster Linie Rumänen und Bulgaren, die nicht viel mehr als 100 Euro als Pension ihres Staates erhalten, sich nur anzumelden brauchen und ihre Pension aus unserem Topf auf satte 733 Euro aufgefettet bekommen" (Kronen, 9.02.10, S. 22).*

До четвертої моделі з імпліцитно вираженим концептом-джерелом належать такі висловлення: *„Wenn es ihrem ohnehin schon etwas löchrig gewordenen Bankgeheimnis an den Kragen gehen soll, sehen die Schweizer bekanntlich rot" (Kronen, 3.02.10, S. 4).* У цьому висловленні містяться дві метафори четвертої моделі. У першій частині речення "банківська таємниця" представляється "дірчастою", концептом-джерелом тут може бути "кишеня", або, наприклад, через дірку у якій вивалюються речі, та яку, напевне, пора лагодити. В другій частині концептом-ціллю є самі швейцарці, яким за допомогою прагматичного конектора "впадати в лють" (буквально – "дивитися червоними очима") приписуються ознаки бика або іншої розгніваної тварини.

В наступному фрагменті криміногенна ситуація, яка виникає через іноземців, зображується як ріка, що виходить з берегів і додає багато клопоту місцевому населенню: *„Die derzeit Regierenden wollen nicht hören, wo die Bürger „der Schuh drückt" es kommen bald Wahlen, bei denen jene Bürger sich für so manches „bedanken", wie offene Grenzen, ausufernde Import-Kriminalität, zu wenig Polizei usw." (Kronenzeitung S. 25, 3.12.10).*

Друга та четверта модель у нашому корпусі представлені майже однаково та не є чисельними.

На відміну від метафори, метонімія не заміщує одне поняття іншим, а виділяє таку ознаку в уже існуючому понятті, яка є основною для певної ситуації. Ю.М. Лотман визначає акт метонімії як виділення суттєво-специфічного та елімінування несуттєвого [11, с. 36].

Таким чином, метафора – це усвідомлення нової властивості, яку одержано в результаті аналогії, і вибір імені за аналогією, а метонімія – це вилучення будь-якої властивості з уже відображеної у мові дійсності на підставі її суміжності з властивістю нового позначуваного та вибір йому імені, що відображає у своїй семантиці цю суміжність [13, с. 190].

За типом асоціацій виділяється чотири основні типи метонімічного перенесення: локальний, каузальний, темпоральний і атрибутивний [14; 6]. Дослідження дискримінаційних висловлень дозволило зробити висновок, що абсолютну більшість у таких висловленнях складають локальні метонімічні перенесення на зразок "люди → країна, яку вони представляють": *„Am Beispiel des EU-Staates Griechenland, der seit Jahren hoch verschuldet ist und der Europäischen Union in den letzten Jahren immer geschönte Budgetzahlungen lieferte, ist zu erkennen, dass die EU nicht in der Lage ist, wirksame Kontrollen durchzuführen und danach zu handeln." (Kronenzeitung 7.02.10); Alle Euroländer sind dafür, dass Griechenland seine Schuldenprobleme selbst lösen muss und die Finanzhilfe möglichst nicht zum Einsatz kommen soll. Wenn Griechenland die Reißlinie ziehen muss, würde Deutschland als größtes Euro-Land am stärksten zur Kasse gebeten (Die Welt, 20.03.10, S.11).* Такий тип замін є типовим для публіцистичного дискурсу й трапляється не тільки в дискримінаційних висловленнях, оскільки реалізує характерну для цього типу дискурсу тенденцію до генералізацій, уникнення назв конкретних політичних сил, тобто служить для надання явищу більш узагальненої, експресивної номінації.

До локального типу можемо віднести і наступне метонімічне перейменування на зразок "Людина → частина тіла": *Da kann man seine Ohren noch so spritzen, ein deutsches Wort hört man in den heimischen Skigebieten derzeit nicht. Auch kaum ein englisches oder italienisches. Gastein, Sölden und Co. sind fest in russischer Hand.* У цьому висловленні вживання метонімії підкреслює негативне ставлення автора до пропозиції, що підтверджується й посилюється також у наступному абзаці тієї ж статті за допомогою метафори "атака, напад": *Und auch die Skischulen haben sich auf den Ansturm aus dem Osten vorbereitet.* Тож, створюється образ російськомовних туристів як чисель-

ного, навіть небезпечного натовпу, який бере штурмом австрійські гірськолижні спуски та "відтісняє" місцевих мешканців. Крім того, у статті вказується на схильність до "марнотратства", також за допомогою метонімії атрибутивного типу: *"Doch nicht alle sind darüber erfreut, dass der Rubel so rollt. Denn oft lässt das Benehmen der betuchten russischen Gäste zu wünschen übrig" (Kronen, 4.01.11).*

Також зустрічаються інші моделі атрибутивного типу: "Людина → характерна риса людини" *(Kriminelle, Illegale)* або "Країна → характерна риса країни": *"Auch die kürzliche Freilassung zweier US-Journalisten ändert daran nichts: Nordkorea ist das befremdlichste, unfassbarste, skurillste Land der Welt. Man muss es gesehen haben. Meine Reise durch die Unfassbarkeit" (Kurier, 15.08.09, S.6).*

Рідше трапляються метонімії каузального типу, що охоплює чотири основні групи метонімічного перенесення, зумовлених асоціаціями між поняттями дії й суб'єкта дії, дії та її об'єкта, дії й результату дії, суб'єкта дії та його результату: *"Auch viele "Krone"-Leser kritisieren die offenen Grenzen. Ist das Ihre Antwort auf das sinkende Sicherheitsgefühl?" (Kronenzeitung, 20.03.10, S.14).*

Таким чином, можна констатувати високий потенціал метафори і метонімії як засобів реалізації стратегії дискримінації. У німецькомовному публіцистичному дискурсі метафора у зазначеній функції реалізується за чотирма когнітивно-семантичними моделями, метонімія – за трьома. Широке використання метафори та метонімії підтверджує ту функцію публіцистичного дискурсу, яка за умов сьогодення набуває, мабуть, не менш важливого значення, ніж власне передача інформації – функцію маніпулювання людською свідомістю.

До перспектив дослідження відносимо встановлення особливостей інших типів пропозиційного переосмислення в німецькомовних дискримінаційних висловленнях публіцистичного дискурсу, а також зв'язок їх з іллокутивними характеристиками висловлень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Апресян Ю.Д. Коннотации как часть прагматики слова (лексикографический аспект) / Ю.Д. Апресян // Русский язык. Проблема грамматической семантики и оценочные факторы в языке. – М. : Наука, 1992. – С. 45-64. 2. Аристотель. Поэтика / Пер. М.Л. Гаспарова // Аристотель. Сочинения: В 4-х т. Т. 4. – М .: Мысль. – 1984. – 830 с. 3. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / И.В. Арнольд. // Иностр. языки. – 3-е изд. – М. : Просвещение, 1990. – 301 с. 4. Арутюнова Н.Д. Метафора и дискурс / Н.Д. Арутюнова // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 5-33. 5. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с. 6. Бондаренко М.В. Типы метонимического переноса и проблемы их системного описания (на материале англ. языка) : автореф. дисс. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / М.В. Бондаренко. – ЛГУ. – Л. : [б. и.], 1980. – 16 с. 7. Вовк В.Я. Языковая метафора в художественной речи / В.Я. Вовк // Природа вторичности номинации. – К. : Наукова думка, 1986. – С.141–154. 8. Водак Р. Язык. Дискурс. Политика / Рут Водак ; пер. с англ. и нем. – Волгоград : Перемена, 1997. – 144 с. 9. Дэвидсон Д. Что означают метафоры / Д. Дэвидсон; пер. М.А. Дмитровской // Теория метафоры. – М. : Прогресс, 1990. – С. 172-193. 10. Костомаров В.Г. Русский язык на газетной полосе / В.Г. Костомаров. – М. : Изд-во Моск. ун-та, 1971. – 267с. 11. Лотман Ю.М. Лекции по структуральной поэтике / Ю.М. Лотман // Ю.М. Лотман и тартуско-московская семиотическая школа / сост. А.Д. Кошелев. – М. : Гнозис, 1994. – 560 с. 12. Никитин М.В. О семантике метафоры / Никитин М.В. // Вопросы языкознания. –1979. – № 1. – С. 91–102. 13. Раевская О.В. О некоторых типах дискурсивной метонимии / О.В. Раевская // Известия Академии наук. Серия литературы и языка, № 58, № 2. – М, 1999. – С.3–12. 14. Реформатский А.А. Введение в языковедение / Под ред. В.А. Виноградова / А.А. Реформатский. – М. : Аспект Пресс, 1996. – 536 с. 15. Ричардс А. Философия риторики / А. Ричардс // Теория метафоры. Пер. Р.И. Розиной. – М. : Прогресс, 1990. – С. 44–67. 16. Розенталь Д.Є. Словарь лингвистических терминов / Д.Є. Розенталь, М.А. Теленкова. – М. : Просв., 1976. – 514 с. 17. Скляревская Г.Н. Метафора в системе языка / Г.Н. Скляревская. – СПб. : Наука, 1993. – 152 с. 18. Словарь ино-

странных слов. –13-е изд, стереотип. – М. : Рус.яз., 1986. – 608 с. 19. Austin J.L. How to do things with words / J.L. Austin. – Cambridge/Mass. : Harvard Univ. Press, 1962. – 166 p. 20. Beardsley M. The metaphorical twist / M. Beardsley // Philosophy and phenomenological research. – London : International Phenomenological Society, 1962, №22. – P. 293–307. 21. Black M. Metaphor / M. Black // Теория метафоры. Пер. М.А. Дмитровской. – М. : Прогресс, 1990. – С. 153–172. 22. Black M. More about metaphor / M. Black // Metaphor and thought. – Cambridge etc. Cambidge Univ. Press., 1993. – P. 19–41. 23. Lakoff G. Metaphors We Live By / G. Lakoff, M. Johnson. – Chicago-London : The University of Chicago Press, 1980. – 242 p. 24. Searle J. Metaphor / J. Searle // Metaphor & thought. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 83–111. 25. Wagner F. Implizite sprachliche Diskriminierung als Sprechakt. Lexikalische Indikatoren impliziter Diskriminierung in Medientexten / F. Wagner. – Tübingen : Narr, 2001. – 180 S.

УДК 811.111'42

ПОВТОР ЯК ВТІЛЕННЯ СУГЕСТИВНОЇ СТРАТЕГІЇ АНГЛОМОВНОГО ЕЛЕКТОРАЛЬНОГО ДИСКУРСУ

М.Л. Ільченко (Харків)

Статтю присвячено аналізу повтору як реалізації сугестивної стратегії навіювання адресату англомовного електорального дискурсу певних смислів шляхом їх рекурентної актуалізації за допомогою повтору лексем, їх словотвірних та семантичних дериватів, займенників, словосполучень та предикацій у паралельних синтаксичних конструкціях в рамках контактних, анафоричних, епіфоричних та рамкових патернів.

Ключові слова: англомовний електоральний дискурс, сугестивна стратегія, повтор.

М.Л. Ильченко. Повтор как воплощение суггестивной стратегии англоязычного электорального дискурса. Статья посвящена анализу повтора как реализации суггестивной стратегии внушения адресату англоязычного электорального дискурса определенных смыслов путем их рекуррентной актуализации с помощью повтора лексем, их словообразовательных и семантических дериватов, местоимений, словосочетаний и предикаций в параллельных синтаксических конструкциях в рамках контактных, анафорических, эпифорических и рамочных паттернов.

Ключевые слова: англоязычный электоральный дискурс, суггестивная стратегия, повтор.

M.L. Ilchenko. Repetition as a realisation of the suggestive strategy of the English electoral discourse. The article focuses on the analysis of repetition as a realisation of the strategy of suggesting the addressee of the English electoral discourse certain ideas through their recurrent instantiation by repeating lexemes, their structural and semantic derivatives, pronouns, word combinations and predications in parallel syntactic constructions within contact, anaphoric, epiphoric and framing patterns.

Key words: English electoral discourse, suggestive strategy, repetition.

Метою статті є аналіз повтору як засобу здійснення сугестивного впливу на адресата електорального англомовного дискурсу.

Актуальність теми обумовлена наявним в сучасній лінгвістиці інтересом до процесів мовного впливу і типів дискурсу, в яких реалізується цільова настанова на дію, а також потребою комплексного вивчення сугестивних дискурсивних стратегій і мовних засобів, що їх реалізують.

Об'єктом статті є сугестивна стратегія повтору, а предметом – лінгвальні засоби, що забезпечують її реалізацію в англомовному електоральному дискурсі.

Матеріалом слугують транскрипти передвиборчих промов кандидатів у президенти США (сенатора Барака Обами і сенаторки Хілларі Клінтон), тематикою яких є презентація їхніх кандидатур у штатах Іллінойс та Айова. Загальний обсяг транскриптів 1,5 друкованих листа.

Аналіз функціонування лінгвальних одиниць як засобів втілення дискурсивних стратегій створює основу для розуміння повтору як універсальної лінгвістичної категорії, яка відіграє важливу роль в організації сугестивного комунікативного впливу. Сугестивний вплив або **сугестія** розглядається як процес одностороннього впливу на психічну сферу людини, пов'язаний зі зниженням свідомості й критичності під час сприйняття й реалізації навіюваного змісту [7, с. 161] за відсутності цілеспрямованого активного його розуміння, розгорнутого логічного аналізу й оцінки у співвіднесенні з минулим досвідом і нинішнім станом, суб'єкта [8]; штучне прищеплення різних психічних явищ, таких як настрій, зовнішнє враження, ідея або конкретна дія

© М.Л. Ільченко, 2011

іншої людини [10, с. 146-147]; збудження або прищеплення через слова відповідного зовнішнього або внутрішнього подразнювання [4, с. 336]; прихований вплив на людину, що відбувається через вплив на плин нервово-психічних процесів.

Результатом сугестивного впливу є породження відчуттів, уявлень, емоційних станів і вольових спонукань без активної участі особистості, без логічної переробки сприйманого. Досліджуваний корпус мовного матеріалу дозволяє визначити повтор як типовий зразок сугестії, характерний для електорального дискурсу, та виявити найчастотніші типи повторів, вживаних комунікантами.

У рамках стилістики повтором називається фігура мови, яка полягає в повторенні звуків, слів, морфем, синонімів або синтаксичних конструкцій в умовах достатньої тісноти ряду, тобто досить близько один від одного, щоб їх можна було помітити [1, с. 295]. Спектр функцій повтору досить широкий: вони полягають у додатковому інформуванні, інтенсифікації емоційності мовлення, викликанні певного емоційного настрою, реалізації експресивності, зв'язності і ритмізації мовлення, що сприяє інтенсифікації впливу на адресата. Зазначають, що повтор сприяє успішності комунікації, коли їй заважають так звані "шуми" [14, с. 395]; дозволяє адресанту ефективніше викладати свої думки, обмірковуючи при цьому наступну репліку: "в усному дискурсі повтор дозволяє адресату сприймати інформацію з тією ж швидкістю, з якою вона надходить від адресанта" [12, с. 137]. Відповідно, чим більша швидкість надходження інформації, тим нижче критичність свідомості адресата, що дозволяє визначити повтор як досить ефективну сугестивну стратегію електорального дискурсу у рамках теорії мовленнєвого впливу. Сугестивну функцію повтору відзначають багато мовознавців [3, с. 98; 2, с. 124; 6, с. 7; 13, с. 85].

Повтор як сугестивна інструментальна стратегія електорального дискурсу полягає в рекурентній експлікації "тематичних" концептів, які адресант актуалізує у дискурсі з метою реалізації спонукальних стратегій позитивної (само)презентації, солідаризації з народом або дискредитації опонента, збільшуючи ефективність сприйняття мовлення, що спрощує процес моделювання свідомості адресата (електората).

Класифікація повторів побудована з урахуванням двох базових критеріїв: **структурного** та **частиномовного**. За першим критерієм ми виділяємо в електоральному дискурсі такі типи повтору, як: **контактний** (повторювання одиниць в кінці і на початку суміжних відрізків мовлення), **анафоричний** (повторювання початкових частин (звуків, слів, синтаксичних конструкцій) суміжних відрізків мовлення, **епіфоричний** (повторювання кінцевих елементів відрізків мовлення) та **кільцевий** або **рамковий** (адресант спочатку називає те, що вважає найбільш важливим, потім розгортає зміст повідомлення і як емоційно-експресивний підсумок - повторює початкову пропозицію у кінці свого мовлення) [5, с. 23–48], а також **хіазм**, який поєднує контактний і рамочний повтор. Повтор, як правило, здійснюється на фоні **паралельних синтаксичних конструкцій**, тобто «семантико-структурної єдності, що складається мінімально з двох компонентів (складових), які характеризуються синтаксичною тотожністю і логіко-змістовною спільністю» [9, с. 195]. Синтаксичний паралелізм можна визначати і як відрізок мовлення, що складається з синтаксично однотипних конструкцій, об'єднаних спільною думкою.

За частиномовним критерієм розрізняємо **лексичний** повтор, що реалізується на рівні лексичних одиниць й поділяється на **простий** (одиниця-елемент повтору не зазнає формальних змін, окрім граматичних флексій), **словотвірний** (повторювані одиниці є спільнокореневими або належать до однієї словотвірної парадигми) та **синонімічний** (одиниця входить до однієї семантичної парадигми), а також **граматичний**, який охоплює **займенниковий, сполучниковий** та **синтаксичний**, коли повторюються словосполучення або цілі предикації. Перший критерій визначає композиційну природу повтору тобто синтаксичні патерни, у яких він проявляється на рівні текстової категорії *зв'язності*, другий – одиниці різних мовних рівнів, що наповнюють ці патерни. У ході ана-

лізу мовного матеріалу обидва критерії враховуються комплексно.

Під час аналізу ми встановили, що в електоральному дискурсі найчастотнішим є синонімічний та синтаксичний повтори, проте зважаючи на те, що живе мовлення характеризується поступальністю, лінійністю, елементами спонтанності (навіть якщо промова підготовлена), інтонаційним виділенням та автокоментуванням, особливістю повторів є переважання комбінованих форм.

У промові сенаторки Х. Клінтон від 16 грудня 2007 року, у м. Каунсіл-Блафс, штат Айова, нами було виділено такі типи повторів:

– контактний лексичний та синтаксичний повтор: *I was proud to be part of making change that helped* ***millions and millions*** *of Americans* – у частині промові про запровадження реформи системи охорони здоров'я контактний лексичний повтор використовується з метою навіяти електорату думку про допомогу численній кількості американців; *Let's give them the kind of help that they deserve to have for* ***a good job*** *and* ***a good future*** – лексичний повтор позитивно оцінного означення *good* в паралельних конструкціях словосполучень налаштовує електорат на позитивне ставлення до діяльності сенаторки на благо країни; *I look forward to working with Republicans, as well as Democrats and Independents, to create* ***a new beginning for America***. ***That new beginning*** *will once and for all give us universal health care* – за допомогою синтаксичного повтору словосполучень сенаторка акцентує один з основних пунктів її передвиборчої програми – започаткування нової універсальної реформи здоров'я, доступної для кожного;

– контактний лексичний (синонімічний) повтор: *As Connie said, Bob has given a lifetime of service to our country. He has literally been on the front lines* ***fighting*** *and* ***standing up*** *and* ***advocating*** *for the values that we believe are really at the root of the American dream and this great country's journey toward progress* – на прикладі свого прихильника Боба, мешканця шт. Айова, Х. Клінтон навіює думку про те, як потрібно відстоювати американські цінності; *I want to tell you that there will not be any invisible Americans when I am President. Everyone will be* ***seen, respected, heard*** – за допомогою повтору дієслів, що у даному контексті виражають уважне ставлення до адресата, електорату навіюється думка про врахування інтересів кожного американця. Повтор тут є фоном для реалізації стилістичного прийому градації, який інтенсифікує емоційний вплив на адресата й допомагає адресанту втілювати дискурсивну стратегію позитивної самопрезентації;

– анафоричний займенниковий повтор: ***He*** *tried to get to the truth;* ***he*** *tried to hold people and institutions accountable.* ***He*** *knows something about courage and leadership.* ***He's*** *got some experience in tough fights, so I am thrilled to have him on my team. Thank you so very much Bob* – повторювання займенника *he*, що відсилає до відданого прихильника Х. Клінтон підсилює ефект персоніфікованої презентації й позитивної кваліфікації прихильника-борця, прихильника-лідера й навіює думку про те, що він є зразком для наслідування;

– анафоричний синтаксичний повтор: ***We're going to provide*** *retirement security for working Americans.* ***We're going to provide*** *long-term care.* ***I will go after*** *those insurance companies that swindle seniors out of their money, sometimes out of their life savings.* ***I will go after*** *those nursing homes that abuse our seniors.* ***We're going to have*** *more home health aid, we're going to have more dignified and respectable alternatives…* ***We're going to rebuild*** *our great American middle class.* ***We're going to support*** *our unions.* ***We're going to give*** *people the right to organize and bargain collectively* – у цій репліці сенаторка використовує паралельні конструкції з will та *going to*, щоб навіяти думку про масштабність її майбутньої діяльності у сфері забезпечення медичного обслуговування американців; *So* ***how about lifting*** *the ban on stem cell research? And* ***how about making*** *America the innovation nation again?…* ***How about appointing*** *qualified people to the government again after the Bush Administration?* – за допомогою повтору питальних конструкцій Х. Клінтон навіює позитивну відповідь на потребу піднімати на-

уковий потенціал країни та працевлаштовувати кваліфікованих спеціалістів. Так, на основі сугестивного впливу сенаторка проводить стратегію дискредитації політики попереднього президента США, Дж. Буша;

– хіазм: *I said «**who should I leave out?** **Who gets to choose who is left out?**» **Should I leave out people like** Dawn Carstens and her husband Greg from Webster City?... **Should I tell them just to roll the dice?** **Should I leave out Ellen Duffy?** A nurse I met in Waterloo diagnosed with breast cancer.* ***Who should I leave out?*** – пресупозиції, що містяться в питальних структурах, перетворюють запитання у риторичне, підказуючи електорату "правильну" відповідь – нікого не можна виключити з проекту сенаторки щодо реформи здоров'я.

У промові сенатора Барака Обами від 10 лютого 2007 року, у м. Спрінгфілд, штат Ілінойс, нами було виділено такі типи повторів:

– **анафоричний синтаксичний повтор**: *It was here, in Springfield, where I saw all that is America converge — farmers and teachers, businessmen and laborers,* ***all of them*** *with a story to tell,* ***all of them*** *seeking a seat at the table,* ***all of them*** *clamoring to be heard* – словосполучення, *all of them* об'єднує всіх членів суспільства (*farmers and teachers, businessmen and laborers*), що мають спільні потреби і вже почуті Б. Обамою; це навіює електорату думку, що кожна з груп знаходиться у центрі уваги виборчої кампанії Обами; *I saw* ***that*** *the problems people faced weren't simply local in nature,* ***that*** *the decisions to close a steel mill was made by distant executives,* ***that*** *the lack of textbooks and computers in a school could be traced to skewed priorities of politicians a thousand miles away, and* ***that*** *when a child turns to violence – I came to realize that – there's a hole in that boy's heart* ***that*** *no government alone can fill* (Б. Обама) – повтор підрядних речень, що приєднуються сполучником *that* сприяє досягненню плавності звучання, встановленню темпа та нагнітанні емоційного стану електората. Темп відіграє важливу роль, оскільки сприяє пониженню критичності сприйняття і гіпнотизації свідомості – адресат сприймає все, що йому навіюють; *So* ***let us begin****.* ***Let us begin*** *this hard work together.* ***Let us transform*** *this* ***nation****.* ***Let us be*** *the* ***generation*** *that reshapes* ***our*** *economy to compete in the digital age.* ***Let's set*** *high standards for* ***our*** *schools and give them the resources they need to succeed.* ***Let's recruit*** *a new army of* ***teachers****, and give them better pay and more support in exchange for more accountability.* ***Let's make*** *college more affordable, and* ***let's invest*** *in scientific research, and* ***let's lay down*** *broadband lines through the heart of inner cities and rural towns all across* ***America****. And as* ***our*** *economy changes,* ***let's be*** *the generation that ensures our nation's workers are sharing in* ***our*** *prosperity.* ***Let's protect*** *the hard-earned benefits their companies have promised.* ***Let's make it possible*** *for hardworking Americans to save for retirement. And* ***let's allow*** *our unions and their* ***organizers*** *to lift up this country's* ***middle-class*** *again* – повтор спонукальної пропозиції *let's* навіює електорату поради та інструкції щодо діяльності з метою покращення життя за світоглядом Б. Обами:

– **анафоричний і епіфоричний синтаксичний повтор**: ***I want to win that next battle*** *-* ***for*** *justice and opportunity.* ***I want to win that next battle*** *–* ***for*** ***better*** *schools, and* ***better*** *jobs, and health care* ***for*** *all* – анафоричний повтор стверджувальних конструкцій, що експлікують бажання Б.Обами виграти кампанію, поєднується з епіфоричним повтором порівняльного ступеня прикметника good з прикметником for (задля), що будує асоціативний зв'язок між вибором Б.Обами президентом і покращенням життя американців; *And* ***if you will join me*** *in this improbable quest,* ***if you feel*** *destiny calling, and* ***if you see*** ***as I see****, a future of endless possibility stretching before us;* ***if you sense, as I sense****, that the time is now* ***to shake off our slumber****, and* ***slough off our fear****, and* ***make good on the debt*** *we owe past and future generations, then I'm ready* ***to take up the cause****,* ***and*** ***march with you****,* ***and*** ***work with you*** – подібним чином анафоричний повтор умовних конструкцій, які доносять до електорату умови, за

яких Б. Обама може виконати свої передвиборчі зобов'язання, поєднується з епіфоричним повтором інфінітивних конструкцій, що перераховують дії, необхідні для одержання цієї перемоги.

– анафоричний синтаксичний повтор у поєднанні із займенниковим повтором: *In the face of tyranny, a band of patriots brought an empire to its knees. In the face of secession, we unified a nation and set the captives free. In the face of Depression, we put people back to work and lifted millions out of poverty. We welcomed immigrants to our shores. We opened railroads to the west. We landed a man on the moon. And we heard a King's call to let «justice roll down like waters, and righteousness like a mighty stream»* – паралельні конструкції акцентують увагу на переліковi досягнень американців. Водночас займенниковий повтор (*we*) вжито з метою навіювання стратегії солідаризації з народом: Б. Обама експозиціонує себе як одного з громадян, що разом з країною долав труднощі; *The cynics, and the lobbyists, and the special interests who've turned our government into a game only they can afford to play. They write the checks and you get stuck with the bills, they get the access while you get to write a letter, they think they own this government, but we're here today to take it back* – повтор займенника *they*, що відсилає до категорії діячів, які провокують негативне ставлення до себе з боку суспільства (*cynics, the lobbyists*), протиставляється повтору займенника *you* у сполученні з *we* з метою навіяти електорату думку про несумісність намірів майбутнього президента з діяльністю подібних політиків й водночас, солідаризацію з електоратом у цьому протиставленні.

– анафоричний синтаксичний повтор у поєднанні із лексичним, займенниковим, словотвірним та синонімічним повтором: *That is why this campaign can't only be about me. It must be about us - it must be about what we can do together. This campaign must be the occasion, the vehicle, of your hopes, and your dreams. It will take your time, your energy, and your advice - to push us forward when we're doing right, and to let us know when we're not. This campaign has to be about reclaiming the meaning of citizenship, restoring our sense of common purpose, and realizing that few obstacles can withstand the power of millions of voices calling for change* – повтор ключового слова промови *campaign* в рамках анафоричних предикацій поєднується з повтором займенників we/us, your, що втілюють тактику солідаризації з електоратом у виборчій кампанії, та словотвірним синонімічним повтором, що навіює думку про ренесанс американської нації з приходом Б. Обами.

Таким чином, в результаті аналізу двох, схожих за своєю тематикою промов, можна зробити висновок, що повтор лексем, їх словотвірних та семантичних дериватів, займенників, словосполучень та цілих предикацій реалізується у паралельних синтаксичних конструкціях в рамках контактних, анафоричних, епіфоричних та рамкових патернів і втілює сугестивну стратегію навіювання адресату різноманітних смислів шляхом рекурентної актуалізації їх у дискурсі. Промови Б. Обами характеризуються вищим ступенем сугестивності через поєднання в рамках однієї репліки більшої кількості різновидів повтору.

Перспективу дослідження вбачаємо у проведенні аналізу більш репрезентативного матеріалу, деталізації видів повтору, виявлених у мовленні політичних діячів чоловічої і жіночої статі й здійсненні кількісних підрахунків з метою з'ясування гендерних відмінностей в реалізації сугестивних стратегій англомовного електорального дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык : [учебник для вузов] / Арнольд И.В. – [5-е изд., испр, доп.]. – М. : Флинта: Наука, – 2002. – 384 с. 2. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации : [монография] / Белова А.Д. – К. : Киев. ун-т им. Тараса Шевченко, ИИА «Астрея», 1997. – 310 с. 3. Бехтерев В.М. Гипноз, внушение, телепатия / Бехтерев В.М. – М. : Мысль, 1994. – 364 с. 4. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка / Гальперин И. Р. – М.: Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 459 с. 5. Мальцева О.В. Разноуровневый повтор в англоязычном рекламном тексте

(структурирование и функционирование) : автореф. дис. на соискание учен. степени канд. філол. наук / О.В. Мальцева. – СПб., 1991. 6. Мартинюк А.П. Дискурсивний інструментарій аналізу англомовної реклами / А.П. Мартинюк // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2009. – Вип. 3. – С. 159–167. 7. Психологический словарь [Электронный ресурс]. – Режим доступу: http://psychology.net.ru/dictionaries/psy.html?word. 8. Разинкина Н.М. Функциональная стилистика английского языка / Разинкина Н.М. – М. : Высш. школа, 1989. – 182 с. 9. Dressler W. The thread of Discourse / W. Dressler // Journal of Linguistics. – 1977. – Vol. 13, №2. – P. 320–321. 10. The New Shorter Oxford English Dictionary. – [Sixth Edition]. – Oxford : Oxford University Press, 2007. 11. Tannen D. Talking Voices : Repetition, Dialogue, and Imagery in Conversational Discourse / Tannen D. – Cambridge, England ; New York : Cambridge University Press, 1989. – 240 p. 12. Vickers B. Repetition nad emphasis in Rhethoric theory and Practice / B. Vickers // Repetition. – [Ed. by Henry Andreas Fisher], 1994. – V. 123. 13. Wales K. A Dictionary of Stylistics / Wales K. – London : Longman, 1997. – 429 p. 14. Barack Obama. Presidential Announcement Springfield [Electronic resource] / Barack Obama. – Illinois, February 10, 2007. – Режим доступу : http://softkenya.com/speeches/our-past-future-vision-for-america-barack-obama/ 15. Hillary Clinton. Remarks at the Every County Counts Kickoff in Council Bluffs [Electronic resource] / Hillary Clinton. – Iowa, December 16, 2007. – Режим доступу : http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=77082&st=hillary+clinton&st1=#axzz1H7hYdji4.

УДК 811. 111'42

МЕТАФОРА ЯК ЗАСІБ РЕАЛІЗАЦІЇ ТАКТИКИ ПОЛІТИЧНОЇ ОБРАЗИ (на матеріалі англомовного політичного дискурсу)

О.О. Сідак (Харків)

У статті описуються метафоричні засоби реалізації тактики політичної образи в рамках стратегії руйнації іміджу політика в англомовному політичному дискурсі. Тактика політичної образи специфікується у таких різновидах, як дискредитація, дискваліфікація та дискримінація. Комунікативний успіх тактики політичної образи можливий лише за умови досягнення гумористичного ефекту.

Ключові слова: дискурсивна стратегія руйнації іміджу політика, тактика політичної образи, метафора, гумористичний ефект.

О.А. Сидак. Метафора как средство реализации тактики политического оскорбления (на материале англоязычного политического дискурса). В статье описываются метафорические средства реализации тактики политического оскорбления в рамках стратегии разрушения имиджа политика в англоязычном политическом дискурсе. Тактика политического оскорбления специфицируется в таких разновидностях, как дискредитация, дисквалификация и дискриминация. Коммуникативный успех тактики политического оскорбления возможен только при условии достижения юмористического эффекта.

Ключевые слова: дискурсивная стратегия разрушения имиджа политика, тактика политического оскорбления, метафора, юмористический эффект.

O.O. Sidak. Metaphor as means of realising the tactics of political insult (in English political discourse). The article describes metaphoric means of realising the tactics of political insult of the speech strategy of ruining the image of a politician in English publicist discourse. The tactics of political insult is embodied in such varieties as discrediting, disqualification and discrimination. Communicative success of the tactics of political insult depends on achieving humorous effect.

Key words: speech strategy of ruining the image of a politician, tactics of political insult, metaphor, humorous effect.

Метою статті є опис метафоричних засобів реалізації тактики політичної образи в рамках дискурсивної стратегії руйнації іміджу політика у сучасному англомовному політичному дискурсі.

Конкретні завдання, вирішувані у роботі, охоплюють: уточнення понять мовленнєвої стратегії та тактики, характеристику засобів мовленнєвого втілення тактики політичної образи, з'ясування умов успішності її реалізації.

Об'єктом аналізу є тактика політичної образи як вияв стратегії руйнації іміджу політика, а предметом – метафоричні засоби реалізації цієї тактики у контексті сучасного англомовного політичного дискурсу.

Актуальність дослідження зумовлена значущістю його об'єкта – політичної образи, а також значним інтересом лінгвістів до метафори як засобу концептуалізації навколишньої дійсності.

Незважаючи на перспективність вивчення метафоричних засобів втілення тактики політичної образи, вони ще не були об'єктом комплексного лінгвістичного аналізу в когнітивно-дискурсивному ракурсі, що визначає новизну роботи.

Матеріалом є 500 фрагментів англомовного політичного дискурсу, що містять метафоричне втілення політичної образи.

Тактику політичної образи розглядаємо як один із мовленнєвих виявів конфронтаційної дискурсивної стратегії. ***Дискурсивну стратегію*** тлумачимо як комунікативний намір мовця, сформований на підставі використання суспільного досвіду для власних індивідуальних потреб і бажань, і, водно-

© О.О. Сідак, 2011

час, мовну об'єктивацію цього наміру. Комунікативно-соціальна природа дискурсивної стратегії проявляється в здатності матеріалізованого комунікативного наміру організувати соціальну діяльність суб'єктів спілкування через його співвіднесення із стандартними нормативно-ціннісними суспільними уявленнями представників певної лінгвокультури [5, с. 85].

Реалізація ***конфронтаційної дискурсивної стратегії*** спирається на спільні знання й уявлення комунікантів, які усвідомлюють комунікацію як вороже спілкування, смисл якого зводиться до пропозиції [МИ є ВОРОГИ] й оцінюється негативно [там само, с. 188].

Стратегія руйнації іміджу політика втілюється у низці ***тактик***, кожна з яких реалізує комунікативний намір, гіпонімічно пов'язаний з комунікативним наміром глобальної стратегії конфронтації. Найбільшої шкоди іміджу завдає ***тактика політичної образи*** (*political insult*), яка поєднує комунікативні наміри *дискримінації* (принижує гідність політика, завдає йому моральних збитків), *дискваліфікації* (звинувачує у відсутності необхідних ділових та моральних якостей) й *дискредитації* (руйнує репутацію) [1].

Одним із найбільш ефективних концептуально-мовленнєвих інструментів втілення тактики політичної образи є концептуальна метафора.

Як відомо, ***концептуальна метафора*** тлумачиться як прояснення однієї сутності (концептуального референта) в термінах іншої (концептуального корелята) [7, с. 203]. Функції концептуальної метафори полягають у тому, щоб "по-перше, сприяти становленню концепту у свідомості, його формуванню і проясненню (пізнавальна, когнітивна функція метафори); по-друге, забезпечувати актуалізацію концепту у свідомості і рематизацію його окремих сторін у процесі мисленнєво-мовленнєвої діяльності (комунікативна функція) і, по-третє, акцентувати емотивно-оцінні обертони у змісті висловлень (прагматична функція)" [3, с. 198].

З огляду на вищесказане, специфіку метафоричного втілення тактики політичної образи вбачаємо у тому, що референтом тут, як правило, є відомий політичний діяч, а корелятом – будь-яка матеріальна/нематеріальна сутність, позначена негативною оцінкою для представників англомовної лінгвокультури.

На відміну від типових концептуальних метафор, які демонструють конвенціональну природу [6, с. 61, 13, 211], політичні метафори, як правило, *креатині* й *образні*, вони презентують "нове розуміння нашого досвіду" та надають "нового смислу нашому минулому, нашій повсякденній діяльності" [там само, с. 139].

Політичні метафори втілюються метафоризованими словосполученнями типу *a lipstick-wearing pig* (напомаджене порося), *a little tiny dot on this world* (нікчемна пляма у масштабі світу), *«mangy maggots»* (шолудиві личинки), *«intellectual rust buskets»* (зарослі інтелектуальної іржі), *«gutless spivs»* (неспроможні пройдисвіти), *«foul-mouthed grubs»* (чорнороті черв'яки) *and «painted, perfumed gigolos»* (напомаджені, надушені жигало).

За допомогою таких словосполучень концептуальному референту класу політиків надається не лише раціональна, а й емоційна оцінка, оскільки структура значення відповідних мовних виразів включає не лише раціональну оцінку, що спирається на раціональне судження в термінах "добре" :: "погано", а й яскраві предметні образи (напомадженого порося, нікчемної плями, личинки тощо), які викликають в адресата негативну емоційну реакцію, реалізовану у вигляді негативного почуття-ставлення на кшталт *зневаги*, *презирства* тощо [4, с. 202–208].

Як свідчить аналіз західної преси, далеко не всі політичні образи є ефективними мовленнєвими засобами руйнації іміджу опонента. Багато з них не сприймаються ні виборцями, ні політичним колами й набувають протилежного вектору впливу, руйнуючи імідж вже не об'єкта оцінки, втілюваної відповідним метафоризованим засобом, а суб'єкта оцінки, – власне автора тієї чи іншої політичної метафори.

Так, коли одна з активісток виборчої кампанії Барака Обами назвала Хілларі Клінтон монстром:

You just look at her and think, "Ergh" (http://online.wsj.com/article); а вислів самого Обами *a lipstick-wearing pig* (http://www.telegraph.co.uk) був інтерпретований як уподібнення його опонента, Сари Пелін, напомадженому поросяті, здійнявся політичний скандал й Обамі довелося відмовитися від послуг активістки, що образила Хілларі Клінтон, й докласти неабияких зусиль, щоб заперечити свою причетність до образи Сари Пелін на тій підставі, що його слова невірно інтерпретували.

На думку А.П. Мартинюк, комунікативні невдачі такого типу пояснюються наявністю у структурі значення політичних метафор емоціогенного негативного предметного образу, внаслідок чого втілювана ними конфронтаційна стратегія спрямована не просто на дискваліфікацію або дискредитацію політичного опонента, але й дискримінацію – приниження гідності, нанесення моральних збитків. Такі агресивні мовленнєві дії адресанта суперечать не лише нормам мовленнєвої поведінки, а й загальним морально-етичним нормам й, як наслідок, викликають неприйняття адресатів, не вписуючись в їхні аксіологічні орієнтири.

На цій підставі робиться припущення, що успіх політичної метафори-образи можливий лише за умови досягнення сміхової тональності комунікативної взаємодії, яка переводить її в ігровий модус і послаблює прийняті мовленнєві та соціальні норми. В межах сміхової картини світу усталені норми, згідно із законом карнавалізації цінностей (за М.М. Бахтіним), існують у переосмисленому, спотвореному вигляді. Власне сміховий ефект і є результатом реакції адресата на неочікуваність розгортання референтної ситуації як наслідок невідповідності усталеним нормам.

Підтвердженням цього припущення слугує той факт, что критична оцінка невдалих метафор-образ пов'язана з констатацією того факту, що автори не досягають бажаного сміхового ефекту. Таким прикладом слугує випадок з британським міністром охорони здоров'я, який назвав Спікера Палати Общин дурним, лицемірним карликом:

(1) *Simon Burns, the Health Minister, has a lot to learn. In a debate in the House of Commons on Tuesday, the Chelmsford MP could be heard muttering that the Speaker was a «**stupid, sanctimonious dwarf**». It was feeble. Amateurish. What, after all, does «stupid» add? All sanctimonious dwarves are stupid. The phrase lacks the pithiness that is the soul of satire* (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

Цю метафору названо кволою, любительською, а головне такою, якій бракує точності й лаконічності, що є душею справжньої сатири. Успішні метафори-образи, як правило, спричиняють гумористичний ефект.

Такого ефекту можна досягнути стопроцентного попадання а ситуацію, знайшовши точний образ, що відображає фізичні, ділові або моральні якості об'єкта оцінки, висуваючи їх у фокус уваги. Наприклад:

(2) *Keating reserved some of his choicest insults for John Howard, then leader of the opposition, whom he dubbed «**the little desiccated coconut**». The barb struck home because, as a physical description of Howard, it was impossible to better. To this day, I for one can't think of a coconut without thinking of John Howard* (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

У наведеному контексті австралійський прем'єр-міністр 1991–1996 рр. кваліфікує лідера опозиції за допомогою метафори *the little desiccated coconut* (висушений кокосовий горішок), яка напрочуд точно відображала зовнішність останнього й, разом з тим, акцентувала незначущість (в англомовній культурі малий розмір асоціюється з негативно маркованим орієнтиром "низ") й фізичне згасання. Саме точність образу створює гумористичний ефект й реалізує тактику дискваліфікації:

(3) *When Michael Foot compared Norman Tebbit to «**a semi-house-trained polecat**», he put his finger on what people find so disconcerting about Tebbit: the incontinence of his views. You might like the man, but you would never let him into your house – you'd be too worried about the carpet. The genius of the insult was all in the «semi». An un-house-trained polecat would*

have been far less derogatory (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

Іншим випадком успішної реалізації тактики політичної образи є знаходження образу, який, хоч і не є точним, бо не обов'язково відображає реальні якості об'єкта, але є напрочуд одіозним й відтак неочікуваним у ситуації, що й спричиняє гумористичний ефект:

(4) *Labour MP Tony Banks never made it to the top of British politics, but wrote his own chapter in the history of parliamentary abuse, first when he accused* ***Margaret Thatcher of having «the sensitivity of a sex-starved boa constrictor»****, then when he said of Tory MP Terry Dicks that* ***«the honourable Member is living proof that a pig's bladder on a stick can be elected to Parliament»****. Unfair, wildly unfair, but unforgettable for that reason* (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

У наданому контексті член Британського Парламенту Тоні Бенкс уподібнює чутливість Маргарет Тетчер чутливості сексуально невдоволеного удава, а члена Парламенту від Торі, Террі Дікса, – сечовому міхуру свині, причепленому до палки. Коментуючи ці жарти, автор статті визнає їх повну несправедливість по відношенню до об'єктів оцінки й разом з тим констатує, що саме тому вони й стають незабутніми.

Ще один приклад вдалої політичної метафори-образи пов'язаний з застосування прийому протиставлення, коли у ситуації задіяні одразу два метафоричних образи, які контрастують однин з одним:

(5) *But the decencies of parliamentary debate have sometimes been breached to memorable effect. Some insults have been so deadly, targeted with such precision, that the victims have never recovered. Their political reputations have become inseparable from the mockery of their opponents. When Vince Cable told Gordon Brown that* ***he had gone from Stalin to Mr Bean****, it was not just a witty one-liner, but a hammer blow to the Prime Minister's authority: an air of bumbling incompetence attached to him from the moment the insult was delivered* (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

Так, у контексті (5), де бувшого прем'єр-міністра Великобританії Гордона Брауна охарактеризовано як такого, що пройшов шлях від Сталіна до Містера Біна. Якщо Сталін є еталоном авторитарності й вселяє страх своїми жахливими репресіями, що загубили мільйони людських життів, то Містер Бін є навіть не реальною людиною, а комічним персонажем, який не може викликати ніякої іншої реакції, окрім сміху. Ця метафора вжита для акцентуації разючої некомпетентності Брауна й у такий спосіб реалізує тактику дискваліфікації. Гумористичний ефект досягається за рахунок протиставлення Сталіна і Містера Біна – особистостей, що належать до несумісних концептуальних сфер.

На ефекті протиставлення закорінені й оксиморонні образи, які теж складають лінгвокогнітивне підґрунтя вдалого політичного жарту-образи:

(6) *When Denis Healey likened an attack by Geoffrey Howe to «****being savaged by a dead sheep****», he skewered for all time the ovine ineffectiveness of that B-grade performer at the dispatch box* (http://www.telegraph.co.uk, Aug 30, 2010).

Метафора атакуючого мертвого ягня (*being savaged by a dead sheep*) тут акцентує неефективність одного з британських можновладців й втілює тактику дискваліфікації. Гумористичний ефект створюється взаємодією метафори (мертве ягня) і оксиморона (мертве ягня, що атакує: і живе ягня нездатне нікого атакувати, не те що мертве).

Таким чином тактика політичної образи, що є виявом стратегії руйнації іміджу публічної особи, специфікується у таких різновидах, як дискредитація, дискваліфікація та дискримінація політичного опонента і реалізується за допомогою метафоризованих словосполучень. Комунікативний успіх тактики політичної образи можливий лише за умови досягнення гумористичного ефекту.

Зроблений аналіз не розкриває усіх можливих мовних та мовленнєвих реалізацій тактики політичної образи, а лише формує принципи її аналізу. Застосування запропонованої методики на більш репрезентативному матеріалі складає перспективи подальших досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бублик І.Ф. Стратегії й тактики вербальної агресії в парламентському дискурсі ФРН / І.Ф. Бублик // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2006. – № 726. – С. 107–111. 2. Мартинюк А.П. Регулятивний потенціал мовного значення / А.П. Мартинюк // Наукові праці Кам'янець-Подільського національного університету імені Івана Огієнка: Філологічні наука. – Чернівці : Книги-XXI, 2010. – Т. 2, Вип. 22. – С. 3–6. 3. Никитин М В. Основания когнитивной семантики : [учеб. пособие] / Михаил Васильевич Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 277 с. 4. Телия В.Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты / В.Н. Телия. – М. : Языки русской культуры, 1996. – 288 с. 5. Фролова І.Є. Стратегія конфронтації в англомовному дискурсі : [монографія] / І.Є. Фролова. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2009. – 344 с. 6. Lakoff G. Metaphors we live by / Lakoff G., Johnson M. – Chicago : Chicago Un-ty Press, 1980. – 242 p. 7. Lakoff G. The Contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought. – Cambridge : Cambridge Un-ty Press, 1994. – P. 202–251.

КОГНІТИВНА ЛІНГВІСТИКА

УДК 811.111'

СИНТАКСИЧНІ ТА СЕМАНТИЧНІ ЛАКУНИ У ДІАЛОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ ЛІНГВОКОГНІТИВНІ АСПЕКТИ

С.О. Швачко, докт. філол. наук (Суми)

У статті розглядаються проблеми адгерентності еліпсису та мовчання, синтаксичних та семантичних лакун у діалогічному дискурсі шляхом осмислення середовища, режиму та стилю імплікованого непрямого смислу. Здійснено реконструювання, експлікацію, контекстуальне моделювання об'єкту, його дедуктивний та індуктивний аналізи. Діалогічний дискурс використано як фоновий матеріал для розпізнання, ідентифікації імплікованих смислів.

Ключові слова: еліпсис, мовчання, синтаксичні та семантичні лакуни, імпліковані смисли.

С.А. Швачко. Синтаксические и семантические лакуны в диалогическом дискурсе: лингвокогнитивные аспекты. В статье рассматриваются проблемы адгерентности эллипсиса и молчания, синтаксических и семантических лакун в диалогическом дискурсе путем осмысления среды, режима и стиля имплицированого косвенного смысла. Осуществлена реконструкция, экспликация, контекстуальное моделирования объекта, его дедуктивный и индуктивный анализы. Диалогический дискурс использован как фоновый материал для распознавания, идентификации имплицированных смыслов.

Ключевые слова: эллипсис, молчание, синтаксические и семантические лакуны, имплицированные смыслы.

S.O. Shvachko. Syntactic and semantic lakunas in discourse: linguistic and cognitive perspective. The problems of ellipsis and silence adherent nature, syntactic and semantic gaps in discourse are viewed through the analysis of the environment, mode and style of implicated indirect meaning. A reconstruction, explication, object contextual design, its deductive and inductive analyses are described. Discourse is used as background material for the recognition, identification of implicated meanings.

Key words: ellipsis, silence, syntactic and semantic gaps, implicated meaning.

Не завжди нависла хмара проливається дощем. Так і думка – не завжди ословлюється або повністю вербалізується. Непрямий дискурс, що корелює з невираженим, прихованим, але відчутним смислом [4, с. 278], як ментально-комунікативний феномен конструюється адресантом та адресатом у текстах за допомогою вербальних та невербальних засобів.

Об'єктом дослідження є синтаксичні та семантичні лакуни, предметом – їх дискурсивне буття у діалогічному дискурсі. Актуальність теми зумовлена спрямованістю сучасної лінгвістики на вивчення інтеграції вербальних та невербальних засобів комунікації [3–5; 14; 15; 19], на осмислення процесів концептуалізації та категоризації у живому мовленні [13; 15]. Живе мовлення, вербальні та невербальні засоби спілкування [1; 2; 14; 15] є пріоритетними напрямами сучасної лінгвістики [2; 3; 17]. На часі велика кількість термінів вживається на позначення прихованого смислу поміж рядками та за їх межами, що свідчить про валоративність проблем живого мовлення. Пор. *підтекст, затекст, імплікація, пресупозиція, алюзія, апосіопеза, парафраз, небуквальний смисл, індиректне інформування, силенціальний ефект* [1; 2; 4; 5; 14; 15].

© С.О. Швачко, 2011

Жива фраза, висловлена людиною, має свій підтекст, приховану думку [4; 16]. Якщо експліцитний смисл розпізнається у нейтральному контексті, то імпліцитний смисл ґрунтується на широкому контексті, фонових знаннях, тезаурусі комунікантів. Імпліцитний смисл може бути представлений моделями еліпсису: *ellipsis or ellipse – the omission from a sentence of a word or words that would be required for complete clarity but which can usually be understood from the context.*

The sequence of three dots […] employed to indicate the omission of the same matter in a text is also known as ellipsis [20].

Еліпсис як різновид компресії [10], згортання вихідних позицій притаманний не тільки синтаксичним, але й також морфологічним, секондарним дериватам – словам. Пор. англ.:

Fence < defence, *profs < professional politicians,*
Mr < Master, *weekly < weekly paper,*
Story < history, *also < all so,*
Alone < all but one, *good-bye < God be with you,*
Alarm < all at arms, *taxi < taxi-meter,*
O.K. < all correct, *comfy < comfortably* [18].

Як і номінативні одиниці (НО), комунікативні одиниці (КО) позначені білатеральним формально-семантичним буттям. Поверхневі структури НО та КО модифікуються у процесах згортання (компресії), розширення, трансформації та лакунованості.

Аугментація (розширення)	*Million – millionarism*	*All day round service, but now*
Згортання (компресія)	*History – story* *Defense – fence*	*Better late(than never)*
Субституція (заміна)	*Ann – she* *John – he*	*John agrees with you – so he does*
Семантичні зсуви (зрушення)	*a game*$_1$ *– "птиця"* *a game*$_2$ *– "гра"*	*A devil is not so black as he is painted – A woman is not so young as she is painted*
Трансформації	*Don't – touch him – look*	*Don't touch him!*

Пропуски [9; 10] в синтаксичних конструкціях легко реконструюються з огляду на близьке оточення. Еліпсис надає висловлюванню динамічності та комфортності живого мовлення. Розбіжності у домені скорочень мають іманентний характер. Так, в українській та російській мовах зворотне утворення репродукує в основному іменники, в англійській мові – дієслова. Пор. англ. *enthuse < enthusiasm, compete < competition;* укр. *синь < синій, блакить < блакитний;* рос. *сирень < сиреневый*. Усічення слів корелює з морфологічними процесами, а еліпсис – з синтаксичними модифікаціями. У функціональному (комунікативному) синтаксисі [16] висловлювання утворюються за законами мови, вони детермінуються дією дискурсу – прагматичних, соціокультурних, психологічних, екстралінгвальних та лінгвальних чинників [4; 19]. Висловлювання корелюють із ситуаціями, занурюючись у життя. Метазнаки *речення :: висловлювання* асоціюють з опозицією *мова :: мовлення* [16]. Комунікативні одиниці позначені інтеграцією вербальних і невербальних знаків. Нормативне моделювання речень уступає варіативній представленості висловлювань. Паузи, пустоти (синтаксичні лакуни) не розглядаються у нормативній граматиці. Високий антропоцентризм висловлювань корелює з їх комунікативною спрямованістю, суб'єктивною аксіологією. Глобальні структури висловлювань інтегрують з відкритим та прихованим змістом КО [11].

Притаманними комунікативному синтаксису є синтаксичні та семантичні лакуни, діада мовця та слухача, наявність диктума (фактичного змісту) та модуса (оцінки). Лінійна реалізація висловлювання препарує візуалізацію механізму замінників пропусків, які є вагомими для осмислення глобальних структур. Прочитанню лакун сприяють паралінгвістичні та невербальні знаки (пор. оформлен-

ня прямої мови, пауз, умовчань, еліптованих конструкцій тощо). НО мають тенденцію до модифікації "в оселі комунікативних одиниць", ситуацій, в яких семантичні девіації породжуються за принципом тріади – Чому? Що? Як? здійснюються зрушення або зміни. Нові смисли (прямі та непрямі) продукуються адресантами і потім прочитуються, розкриваються, екстеріоризуються адресатами. Заплановані та незаплановані нові смисли є похідними в інтеракції діалогічного спілкування. Серед імплікативно-іллокутивних конструкцій виокремлюються загадки, у яких інформація-підказка подається як рематичний блок (тематичний блок є предметом постійного пошуку) [13]. Імпліцитні смисли загадок – це дискурсивні семантичні лакуни, що створюються на векторі інтендування, наміру (з боку адресанта) та інферування, виведення (з боку адресата) [4].

Сага про загадки та прислів'я буде неповною, без посилання на їх витоки, паспортизацію та "околиці". Щодо канонізації їх буття доречним є використання праці В. Даля "Пословицы русского языка", на титульному листі якої є підзаголовок "сборник пословиц, поговорок, речений, присловий, чистоговорок, прибауток, загадок, поверий и пр." [7]. Зазначена група текстів має право на інтегроване представлення з огляду на їх обсяг, народний колорит, мудрість, словесний закодований досвід [8]. Так, англійське слово ***riddle*** походить від ***read.*** У словосполученні ***to read one's mind*** відгукується етимологічне, минуле значення ***to read – здогадуватися.*** Загадкам та прислів'ям притаманні спільні риси: художній дискурс, римовані форми, народні витоки, тематична паспортизація, прагматичне навантаження, посилання на минулий досвід, етнічний шарм та вторинна деривація. Розбіжності згаданих текстів об'єктивують їх автономність та аутентичність. За структурою загадки тяжіють до мікродіалогів, в яких адресант та адресат зосереджуються на ідентифікації референта. Наявність спільного досвіду препарує результативність пошуку. Загадки, як засіб стимулювання уяви в когнітивному процесі, зберігають дидактичну функцію, змінюють свої форми буття та зосереджуються на блоках "Що? Де? Коли?" Дескрипції референтів позначені образністю, конкретністю, а це препарує адекватні відгадки [8; 13]. Нарочите ускладнення референта здійснюється шляхом використання омонімів, що загострюють креативну увагу пошукача відповіді. Пор.: *Від чого качка пливе? (Від берега); Від чого ворона чорна? (Від хвоста до дзьоба); За чим у козака шабля? (За паском).*

Відгадування енігматичних вкраплень – своєрідний поєдинок у ментальному бутті комунікантів. Загадки виникають у різних доменах, мають характер гри. Пор.: *Яка річка складається з префікса і числівника? (При-п'ять); Який півострів скаржиться на свою величину? (Я-мал) Яке місто літає ? (Орел); Я з переду і ззаду, посередині – порода коня, разом буде назва країни. (Я-поні-я)* [8].

Синтаксичні лакуни запобігають монотонності, тавтології, слугують засобами економії фізичних зусиль та специфічного "скоропису". Оточення лакун розкриває їх імплікацію, слугує ключем до їх семантичного наповнення. Феномен лакун має знаковий характер. Ми живемо у світі знаків. Знаковою системою є мова [12, с. 168–183]. „Знак – матеріальний, чуттєво сприйманий предмет, який виступає в процесі пізнання і спілкування в ролі замінника (представника) іншого предмета і використовується для одержання, зберігання, перетворення і передачі інформації» [12, с. 169]. Замінниками, субститутами виступають умовні поліфункціональні знаки. Пор.: буква як $ЗН_2$ є субститутом фонеми, формула – субститутом моделі речення. Знаки ословлюють думки, позначають емоційний стан людини, мають поверхневу та глибинну структури, їм притаманні адаптивність та системність. $ЗН_2$ (як замінники $ЗН_1$) утворюють вторинні системи – мови типу есперанто, наукову символіку, метамову та перекодування. Семантика $З\mathbf{Н_1}$ віддзеркалює екстралінгвальне буття. $ЗН_2$ свідчать про дієвість когнітивного процесу. Первинні та вторинні знаки – глибинні за значенням, багатоярусні за структурою, поліфункціональні за призначенням. $ЗН_2$ мають статус експліцитних (коментуючих, надлишкових) та імпліцитних

знаків. $ЗН_2$ реалізуються у повторах, синонімії, переліку та конкретизації. $ЗН_2$ актуалізуються у згорнутих, еліптованих конструкціях анафорично. Пор.:

Два кольори (1) мої, два кольори (2):

Червоне (3) – то любов, а чорне (4) – то журба (Д. Павличко).

Словосполучення (1) розширюється компонентами (2), а потім згортається до позицій (3), (4). Еліптовані одиниці (3), (4) аугментуються абстрактним значениям, але при цьому імплікують відсутній компонент *колір*. Ця синтаксична лакуна є прозорою з огляду на попередні блоки (1) і (2); блоки (3), (4) позбавлені компонентів (1), (2) – *два мої кольори*, але близький контекст не дає можливості забути експліцитну даність антецедентів. Варіанти (3), (4) за змістом є синктертичними бо імплікують кількісно-якісне предметне значення попередніх блоків. *Два кольори* – нумеральне словосполучення (NumN), в якому семантичним центром є іменник – *кольори*. Num(N) є результатом згортання вихідного (NumN) структурного варіанта, в якому атрибутивний компонент Num зберігає семантичне навантаження вихідної конструкції. Пор. укр.

Я зараз бачу: з-за ріки –
Дві кручі, наче маяки;
Одна зелена, чорна друга,
Чи літнє сонце, чи зав'юга,
Вони стоять собі в віки (А. Малишко).

Нумеральним словосполученням NumN притаманні процеси розширення та згортання:

$$\text{NumN} \begin{cases} \nearrow \text{SpNumN} \\ \searrow \text{Num(N)}, \end{cases}$$

де Sp – специфікатор, розширювач NumN у статусі інтенсифікатора або апроксиматора. З варіантом Num(N) корелює феномен синтаксичної лакуни. Незмінним елементом зазначених моделей є Num. Пор.: NumN, SpNumN, Num(N). Наприклад: англ.. *six months, about four miles, two (o'clock);* укр. *два зошити, приблизно чотири години. О другій (годині);* рос. *два студента, около шести часов, три (часа).* Модель Num(N) свідчить про дієвість законів економії, детермінації дискурсивними факторами. У Num(N) відсутня кореляція між формою і значенням, між поверхневою і глибинною структурами. Імпліцитність (N) розкривається шляхом занурення в контекст. У синтаксичних конструкціях Num(N) увага фокусується на залишку від вихідної конструкції – числівнику, який нагадує про відсутній компонент та виступає його імплікатором. Пор.: англ. *He is coming at 4.30 but he's to catch a train back at 6.20 (Galsworthy). I could buy for ten thousand. That would only be four hundred a year (Galsworthy).* Таким чином, два компонента компресуються в одну позицію (NumN → Num(N), в якій семантична цілісність превалює над дискретністю. Усічені словосполучення ілюструють семантичну тотожність частини в цілому. Асиметрія Num(N) об'єктивує наявність небуквального позначення квантитативного чинника [18].

Комунікація може бути прямою і непрямою, вербальною і невербальною, здійснюваною експліцитними та імпліцитними засобами. Імпліцитними конвенціально незалежними є жести, вітання, прощання, знизування плечима. Залежна неконвенціальна імпліцитність детермінується фактором дискурсу. Історична первинність прямого смислу верифікує дериваційний імпліцитний смисл. Непряма комунікація (НК) може бути запланованою і неплановою – інтендентною та неінтендентною, конвенціальною та неконвенціальною. Запланована НК має мовні засоби позначення, які відсутні для непланованої. Пор.: три типи НК – непряме повідомлення (евфемізми, тропи), непряме спілкування (фатична функція), непрямий вплив (маніпулювання та непрямі директиви) [4].

Слова та висловлювання підвладні процесам деривації, вторинного конструювання, постійно діючому вічному двигуну [6]. Пор.: поліфункціональність графічних знаків (ГЗ), які збагатилися семантичною функцією у прикладах типу:

англ. *There is a man with a wooden leg, outside, Mr. Smith.*
What is the name of the other leg?
рос. *Казнить, нельзя помиловать.*
Казнить нельзя, помиловать.

Імпліцитні смисли семантизуються, інферуються (виводяться) в ситуаціях, в яких діють закони обізнаності та кооперації комунікантів [4]. Імпліцитність маркується змістовими, соціальними, психологічними, естетичними, етнокультурними чинниками. Зазначені смисли конструюються комунікантами у процесі інтеракції. Гідним уваги є лінгвістичний аналіз епідигматичної парадигми з елементом *імлі-*.

Імплікація – когнітивний процес конструювання імпліцитно виражених смислів; *імпліцитний* – виражений небуквально, приховано у непрямий спосіб; *імпліцитність* – властивість висловлювань, які містять імпліцитно виражені смисли [4, с. 11]. Слова *імпліцитний* та *експліцитний* утворюють дихотомію, спільним для якої є наявність відповідно скритих, небуквальних, невиражених, непрямих смислів, з одного боку, та нескритних, буквальних, виражених, з іншого боку.

Ментально-комунікативне буття дискурсивного мовчання конструюється на векторі адресант – адресат, або автор – читач. Імпліцитні процеси семантизують девіацію від буквального до небуквального, від позитивного до негативного (або навпаки), від невираженого до вираженого, від скритого до явного, від невидимого до видимого і т. д. При цьому поверхнева структура є стартовим фокусом для активного розпізнання лінгвокогнітивного буття прямого та непрямого смислів.

Адгерентність (суміжність) еліптичних та апосіопезних конструювань прослідковується у наявності згорнутих поверхневих структур, синтаксичних лакун та ситуативної орієнтації [4, с. 279]. Фігура умовчання (апосіопеза) – це незакінчена думка, результат семантичного дефіциту, маркер схвильованості або пошуків засобів позначення. Пор.: *Aposiopesis – a rhetorical device in which the speaker suddenly breaks off in the middle of the sentence, leaving the sense unfinished. The device usually suggests strong emotion that makes the speaker unwilling or unable to continue.*

The common threat 'get out, or else' is an example [20, с. 15].

*Anacolothon – a grammatical term for a change of construction in a sentence that leaves, the initial construction unfinished: '**Either you go** – but we'll see'* [ibid].

Лакуни у синтаксисі зумовлені різними чинниками – психічними, фізичними (екстралінгвальними), законами мовної економії. Неомовлені семантичні пустоти у писемному тексті позначаються графічними засобами, а в усному – паузами, лексичними екстеріоризаторами та ситуативними маркерами, що матеріалізуються у близькому або дистантному оточенні. Імплікація лакун (прихований, невиражений зміст) корелює із глибинними структурами. Як стверджує Безугла Л.Р., імпліцитними можна назвати тільки смисли, але не значення [4, с. 22]. Приховані смисли як "висловлювання у квадраті" постійно привертають увагу науковців. Мова не видає таємниць, її "мовчання" – це наполегливий заклик розгадати, що невидимо написано поміж рядків.

Відомо, що пустоти не вимірюються [5]. Але це не стосується лакун, які екстеріоризуються за допомогою семіотичних знаків, які мають різні канали. У писемному мовленні вельми значущим є текст, в усному мовленні – інтонація, міміка, жест. Валоративним є мовчання: людина мовчить, а інформація поступає. Найсильніший крик у мовчанні [12, с. 181–183]. Пор.

Не жартуй наді мною, будь-ласка,
І говорячи не мовчи,
Нащо правді словесна маска?
Ти мовчанням мені кричи (В.Симоненко).

Мовчання – це дуалістичне явище, що вбирає в себе просодичні та смислові характеристики: план вираження – пауза, план змісту – силенціальний ефект (СЕ) [1; 5]. Мовчання, позначене нульовим денотатом, корелює з графічними знаками (на письмі) та номінаціями – екстеріоризаторами (в усному та писемному мовленні). "Графіка мовчання" включає тире, три крапки, крапку в еліптичному ре-

ченні ("рубленому" синтаксисі), редуплікацію знаків оклику, питання та крапки. ГЗ мовчання комплементуються словами, словосполученнями та суперзнаками – висловлюваннями. Скриті смисли розкриваються шляхом дискурсивного аналізу – осмислення середовища, режиму та маркування СЕ.

Лакуни, позначені ГЗ, імплікують пропуски між словами, заміну нульових денотатів. Синтаксичні пропуски полегшують вимову блоків. Семантичні лакуни імплікують силенціальний ефект, невербальний акт комунікативного мовчання. Ситуація інтеріоризує витоки та джерела останнього. Варіативність ГЗ детермінується іманентністю мов. Пор.: облігаторну актуалізацію предикативного тире в російській та українській мовах на відміну від англійської мови. Спільною для зазначених мовних систем є біфункціональність пунктуаційних знаків, а саме: оформлююча (граматична) та смислова (семантична) функції [1].

Мовчання як силенціальний ефект є психологічно релевантним, семантично навантаженим та прагматично-комунікативним. Мовчання – це перерив у вербальній поведінці, субститут просодичних, паузальних компонентів, що позначається ГЗ, прямими та дескриптивними вербалізаторами. Мовчання не вирішує конфліктів, але воно корелює з конфліктністю [5]. Стилістична фігура мовчання апосіопеза тяжіє до табуювання (замовчування) шокуючих, вульгарних елементів. Як засіб криптивності апосіопеза позначена структурною та інтонаційною незакінченостю. Це – прерогатива адресанта, який розраховує на кмітливість адресата, його лінгвістичну та соціальну компетентність. Серед графічних маркерів апосіопези виокремлюються поодинокі літери (замінники когнітивного дефіциту) та пунктуаційні знаки. Апосіопеза наближається до еліптованих конструкцій. Еліпсис у статусі синтаксичних пустот є адгерентним до силенціального ефекту. Він є варіативною девіацією конструкцій, що запобігають тавтології. Формальні скорочення (еліпсис) не викликають труднощі порозуміння, в той час як апосіопеза потребує вдумливого прочитання. Парадигма метазнаків мовчання свідчить про складний, поліаспектний характер СЕ. Пор.: *хезитативні, тентативні, психологічні паузи, когнітивний дефіцит, нульовий денотат, силенціальний компонент, невербалізована дія, комунікативне умовчання, моностичне мовчання, секулярне мовчання, мовчання природи* [4]. Адгерентними до комунікативного мовчання є поняття імплікації, підтексту, еліпсису та алюзії, що верифікуються на дискурсивних просторах. Слід зазначити, що модифікація поверхневих структур породжує феномени абревіації та контамінації. Серед літературознавчих термінів виокремлюється метазнак *Езопове мовчання* (манера недомовок, хезитації, вагання). Якщо джерелом імплікації є емоційний стан мовця, реалізація морально-етичних стандартів, уникнення прямої відповіді, то розбіжностям між імплікацією та комунікативним мовчанням залишається мало місця.

Неадекватне сприйняття повідомлення адресатом спричиняє порушення комунікативних стратегій, тактик, що номінується комунікативними невдачами (КН). КН створюють непорозуміння, труднощі у спілкуванні як такі, що потребують превентивних мір, подолання семантичних лакун, прочитання непрямих смислів. Деякі із КН (stumbling blocks) закладені у самій мові. Це – широка семантика слів, асиметрія знаків, омонімія, стилістичні засоби типу гра слів, зевгма, оксиморон, гіпербола, літота, анаколуф, апосіопеза. Маркери, сигнали КН нагадують адресату про контекстуальні труднощі. Пор.: англ. *that is, i.e., so to say, in a nutshell, in other words, otherwise; укр. тобто, так сказати, іншими словами.* У школі навчають долати КН, учать стандартам та "знати що та як сказати". Дидактичними засобами слугують завдання контролю та самоконтролю, які стосуються нестандартного бачення дійсності, помилкової референції, ономасіологічної квазівіднесеності, запобіганню *lapsus lingua* (лат.) "промах", "невірний крок" "помилка". Помилки та вигадки притаманні комунікативній діяльності: помиляються всі люди (Errare humanum est). Але слід зазначити, що заплановані, запрограмовані помилки, вигадки скривають креативні наміри адресанта. Витвори потребують уваги непересічного адресата. Тотожність синтаксич-

них структур не сприяє лексичній тотожності й може породжувати вельми енігматичні структури "нездорового глузду". Пор.: англ. *She lost her heart and the necklace;* укр. *любив козак дівчину і з сиром пироги.*

Творчі заплановані помилки примушують адресата замислитися над витоками НО, його реальним та етимологічним буттям. Пор.: англ. *Smiles – "the longest word";* укр. *муму – "корова-заїка", посол – "людина, яку послали"; рос. начальник – "человек с начальным образованием".*

Таким чином, у роботі використано новий підхід до проблеми адгерентності концептів імплікації та мовчання, їх лінгвокогнітивного буття у діалогічному дискурсі. До методологічної бази залучається комплексний підхід – осмислення середовища, режиму та стилю імплікованого непрямого смислу. Вагомими є реконструювання, експлікація, контекстуальне моделювання об'єкту, його дедуктивний та індуктивний аналізи. Діалогічний дискурс використовується як фоновий матеріал для розпізнання, ідентифікації імплікованих смислів.

Перспективними вважаємо питання взаємодії мови та мовлення, експліцитного та імпліцитного буття смислів, комплементарності семіотичних систем невербаліки та вербаліки, адгерентність суміжних понять. Перспективним також являється осмислення феномена лакун у різних дискурсах.

ЛІТЕРАТУРА

1. Анохіна Т.О. Семантизація категорії мовчання в англомовному художньому дискурсі / Т.О. Анохіна. – Вінниця : Нова книга, 2008. – 160 с. 2. Арутюнова Н.Д. Феномен молчания / Н.Д. Арутюнова // Язык о языке ; под ред. Арутюновой Н.Д. – М. : Языки русской культуры, 2006. – С. 416–436. 3. Бацевич Ф.С. Проблеми сучасної лінгвістичної генеалогії: спроба аналітичного огляду / Ф.С. Бацевич // Од слова путь верстаючи й до слова… / Львів : ЛНУ імені Івана Франка, 2008. – 1012 с. 4. Безугла Л.Р. Вербалізація імпліцитних смислів у німецькомовному діалогічному дискурсі : монографія / Л.Р. Безугла. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2007. – 332 с. 5. Белова А.Д. Лингвистические аспекты аргументации / А.Д. Бєлова. – К. : Київ. нац. ун-т імені Тараса Шевченка, 1997. – 307 с. 6. Вихованець І.Р. Таїна слова / І.Р. Вихованець. – Київ : Радянська школа, 1980. – 284 с. 7. Даль В. Пословицы русского языка / В. Даль. – М. : Госиздательство ХЛ, 1957. – 991 с. 8. Загадки [Упорядкування, вступна стаття та примітки канд. філол. наук І.П. Березовського]. – Київ : Вид-во АН УРСР, 1962. – 511 с. 9. Загнітко А.П. Теоретична граматика української мови. Синтаксис / А.П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2001. – 662 с. 10. Камінський Ю.І. Комплементарна єдність компресії та декомпресії в межах закону мовної економії / Ю.І. Камінський // Вісник СумДУ. Серія Філологія. – Суми – 1'2007. Т. 2. – С. 109–112. 11. Кобякова І.К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі / І.К. Кобякова. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 128 с. 12. Кочерган М.П. Основи зіставного мовознавства : підручник / М.П. Кочерган. – К. : Академія, 2006. – 424 с. 13. Мамедова А.И. Немецкая народная загадка как мультидисциплинарный феномен / А.И. Мамедова // Нова філологія : зб. наук. праць. – Запоріжжя : ЗНУ, 2005. – №1(21) – С. 82–88. 14. Самохина В.А. Современная англоязычная шутка : монография / В.А. Самохина. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. – 356 с. 15. Солощук Л.В. Вербальні і невербальні компоненти комунікації в англомовному дискурсі : монографія / Л.В. Солощук. – Х.: Константа, 2006. – 300 с. 16. Худяков А.А. Теоретическая грамматика английского языка : учеб. пособие / А.А. Худяков. – М. : Академия, 2005. – 256 с. 17. Чередниченко О.І. Про мову і переклад / О.І. Чередниченко. – Київ : Либідь, 2007. – 248 с. 18. Швачко С.О. Навчити вчитися! : посібник / С.О. Швачко. – Вінниця : Нова книга, 2006. – 136 с. 19. Шевченко И.С. Основы теории языковой коммуникации : учеб. пособие / И.С. Шевченко. – Х.: Изд-во ХГУ НУА, 2008. – 168 с. 20. The Concise Oxford Dictionary of Literary Terms / Chris Baldick.. – Oxford -New York : Oxford University Press, 1996. – 246 p.

УДК 811.133.1:81'276

КОНЦЕПТ *ДОБРО* У ФРАНЦУЗЬКИХ ПАРЕМІЯХ
(на матеріалі паремійних одиниць прислівного типу)

В.Я. Жалай, канд. філол. наук (м. Київ)

Стаття присвячена дослідженню питань, що стосуються відображення концепту **ДОБРО** засобами французької мови з урахуванням її граматичної та лексико-семантичної специфіки, а також вивченню проблематики, що пов'язана з використанням згаданого концепту у паремійних одиницях прислівного типу.

Ключові слова: добро, концепт, паремійні одиниці прислівного типу, пареміологія, паремія.

В.Я. Жалай. Концепт ДОБРО во французских паремиях (на материале паремиологических единиц пословичного типа). Статья посвящена исследованию вопросов, касающихся отображения концепта "ДОБРО" средствами французского языка с учетом его грамматической и лексико-семантической специфики, а также изучению проблематики, связанной с использованием этого концепта в паремиологических единицах пословичного типа.

Ключевые слова: добро, концепт, паремиология, паремиологические единицы пословичного типа, паремия.

V.Y. Zhalai. The concept GOODNESS in French paremies (exemplified by paremic proverbial units). The present paper addresses the issues regarding the expression of the concept "GOODNESS" through the prism of French linguistic means, taking into consideration their grammar, lexical and semantic specificity. Special attention is paid to conveying the concept under consideration by means of paremic proverbial units.

Key words: concept; goodness, paremiology, paremic proverbial units, proverb.

Добро і зло – дві протилежні сили, які постійно супроводжують людство впродовж усього його існування, керуючи його поведінкою та вчинками. Добро традиційно представляють як щось позитивне, світле, біле, себто все те, що характеризується рухом до ідеального, є кращим у порівнянні з попереднім, приносить користь, дає задоволення, наповнює радістю, задовольняє якісь потреби і т.д., а зло як щось негативне, темне, чорне, тобто все те, що еволюціонує у напрямку деструкції, завдає шкоди, приносить розчарування, біль, тривогу, робить людину нещасною тощо. Це, звичайно, найбільш схематичне і найпростіше уявлення про сутність цих надзвичайно складних і заплутаних морально-етичних категорій людського буття, які ми намагаємося пізнати, але так і не змогли ще пізнати до кінця.

Конкретні добро та зло мають безліч облич і форм, безмежність нюансів та відтінків. Вони постійно змінюються, рухаються, переходячи з однієї форми до іншої, проявляючи свої кольори, відтінки та нюанси. Абстрактні добро та зло можна розглядати певною мірою як синтез усіх існуючих форм конкретного добра і зла, сформульованих у вигляді моральних принципів, норм, законів і правил. Вони є мірилом моральності й благополуччя людства в цілому, свого роду орієнтиром для його життєдіяльності. Щойно висловлене підтверджує актуальність досліджень цього напряму.

Об'єктом дослідження є концепт **ДОБРО,** а предметом – аналіз засобів його вираження у французькій мові з урахуванням її граматичної та лексико-семантичної специфіки, а також вивчення проблематики, що пов'язана з використанням згаданого концепту у паремійних одиницях прислівного типу.

Ми вважаємо за доцільне визначити **добро** як **усю сукупність позитивних фізичних, матеріальних, духовних та моральних факторів, цінностей, якостей, ознак, характеристик,**

© В.Я. Жалай, 2011

параметрів, принципів, мотивів і т. д., а також увесь комплекс дій, вчинків, способів здійснення намірів тощо, які призводять до позитивного результату, не порушуючи ніяких людських норм, правил і законів. Це визначення не претендує на оригінальність чи велику точність, а скоріше є вираженням точки зору автора, яка йому допоможе у досягненні **мети**, поставленої у даному дослідженні.

Отже, концепт **ДОБРО** включає елементи, що стосуються гарного фізичного та морального стану людини / людей (добре здоров'я, гарне самопочуття, гарний настрій, оптимізм, бадьорість, краса тощо), її позитивних духовно-моральних якостей і чеснот (сміливість, доброта, сумлінність, пунктуальність, порядність, чесність, доброчинність, відданість, щирість, шляхетність, щедрість, справедливість тощо), її позитивних почуттів до ближнього (кохання, любов, дружба, симпатія, доброзичливість, душевність, альтруїзм тощо), людського матеріального благополуччя (багатство, вигода, прибуток, зиск, здоровий інтерес, зацікавленість тощо), позитивних відчуттів і станів людини (радість, задоволення, щастя, успіх, щасливий випадок, везіння тощо), позитивних і сприятливих природних та суспільних явищ (гарна погода, сприятливі погодні умови для землеробів, мир, спокій, злагода, затишшя тощо), а також дії та вчинки, які приносять користь окремим людям та суспільству в цілому, не причиняючи шкоди іншим.

Ця стаття є продовженням дослідження основних актуальних проблем французької пареміології, зокрема у контексті найважливіших концептів нашої дійсності та їх відображення у французьких пареміях, що було започатковане у попередніх публікаціях [див. 8-11]. Тут ми маємо за мету дослідити питання, що стосуються відображення концепту **ДОБРО** засобами французької мови з урахуванням її граматичної та лексико-семантичної специфіки, а також проблематику, що пов'язана з використанням згаданого концепту у паремійних одиницях прислівного типу (ПОПТ).

Основною лексичною одиницею, що позначає у французькій мові концепт **"le bien"**, є однойменне слово. Воно походить від латинського *bene* і з X століття почало вживатися у якості прислівника, поступово набуваючи, окрім значення *"добре, гарно"*, ще й значень *"задовільно, належно, правильно, чудово, приємно, красиво, відмінно, довершено, зручно, комфортно, доброзичливо, граційно, вигідно, щасливо, сприятливо, корисно, красномовно, спритно, вправно, розумно, розважливо, обережно, мудро, гідно, чесно, порядно, шляхетно, вдумливо* і навіть *погано"*, виступаючи при цьому синонімами французьких прислівників та прислівникових виразів ***convenablement, d'une manière satisfaisante, correctement, parfaitement, excellemment, remarquablement, admirablement, agréablement, bellement, gracieusement, joliment, merveilleusement, commodément, confortablement, avec bienveillance, favorablement, heureusement, avantageusement, utilement, adroitement, habilement, éloquemment, raisonnablement, judicieusement, prudemment, sagement, correctement, dignement, honorablement, honnêtement, noblement, mal :*** *Nous travaillons bien. (= d'une manière satisfaisante, comme il faut); Cette affaire s'est bien présentée. (= convenablement, correctement); On réussit très bien dans cette affaire. (= parfaitement, excellemment, remarquablement); Cette jeune fille est bien faite. (= admirablement, agréablement, bellement, joliment, gracieusement); Cet homme se conduit bien à toutes circonstances. (= correctement, dignement, honnêtement, noblement, honorablement); Quelle horreur! Ça commence bien! (= mal).*

Поєднуючись із дієсловом або дієприкметником минулого часу, прислівник ***bien*** позначає ступінь дії або посилення її інтенсивності і виступає синонімом прислівників ***absolument, complètement, entièrement, extrêmement, à fond, nettement, pleinement, profondément, réellement, totalement, tout à fait, vraiment :*** *Ce fait montre bien qu'elle avait raison. (= absolument, complètement, entièrement, nettement, pleinement, tout à fait, vraiment, réellement); Il faut étudier bien ce problème. (= complètement, entièrement, profondément, à fond, pleinement); Il faut bien*

examiner cette question. (= absolument, réellement, vraiment).

Прислівник як незмінна повнозначна частина мови, що позначає переважно ознаку дії, процесу, стану чи якості або вказує на обставини, при яких відбувається певна дія чи має місце якесь явище, відіграє важливу роль у мовному вираженні того чи іншого концепту, але не є головним його елементом. У даному випадку прислівник ***bien*** виступає загальним елементом для позначення способу дії, яка відповідає значенням *добре, гарно* та, в певних контекстуальних ситуаціях, усім іншим згаданим вище значенням, що притаманні його синонімам. Кожен же синонім позначає якусь конкретну сторону способу дії чи оцінку якогось стану або явища і не має всієї повноти значень, якою наділений прислівник ***bien.*** Усі ці елементи беруть у тій чи іншій мірі участь у позначенні способів дій, що пов'язані з творенням, еволюцією, збереженням, прагненням, вибором, станом тощо добра, а інколи й зла.

У певних ситуаціях слово ***bien*** може виступати у ролі прикметника, реалізуючи значення *"гідний захоплення, схвалення чи поваги": Cette chose est bien comme cela, elle est parfaite.* В окремих контекстах воно також може отримувати значення *"гарний, красивий, приємний, люб'язний, підходящий, гідний поваги, щасливий, чесний, довершений"*, виступаючи синонімом ***beau, bon, agréable, aimable, convenable, estimable, heureux, honorable, parfait****: Elle est bien, cette voiture. (= belle, bonne, agréable); Il est bien, cet homme. (= bon, agréable, estimable, honorable, aimable); Elle est bien, cette occasion. (= bonne, heureuse, parfaite).* Виступаючи у ролі іменної частини присудка, це слово може набувати ще й значення *"справедливий, моральний"*, виступаючи синонімом ***juste, moral*** : *Ce n'est pas bien d'agir de cette façon-là (= juste, moral).*

Однак слово ***bien*** використовується у ряді випадків у ролі, яка майже або зовсім не має стосунку до мовного відображення концепту **"ДОБРО"**. Так мало стосується вираження концепту **"le bien"** згадана нами вище функція однойменного прислівника, коли він позначає підвищення ступеня або інтенсивності дії, поєднуючись із дієсловом або дієприкметником минулого часу. Те ж саме ми скажемо і про такі вирази: *aussi bien que..., si bien que..., bien que..., bien loin de..., bien plus, quand bien même, ou bien, bien!, eh bien!, ah bien, mais bien, etc.* Випадки, коли це слово поєднується з прикметником, дієприкметником або з іншим прислівником для їх підсилення також далекі від мовного вираження концепту **ДОБРО**: *C'est bien simple, je suis bien content, vous êtes bien gentil, bien loin, bien chaud, bien fort, bien moins, bien plus, bien jeune, bien vieux, etc.* До цих випадків ми відносимо також вживання ***bien*** у ролі підсилювача ствердження, коли воно виступає синонімом ***effectivement, expressément*** та ***formellement:*** *nous commençons bien ce travail demain; il est bien entendu que je partirai avec elle; bien évidemment cette histoire verra sa suite; ce n'est pas une erreur, c'est bien un crime.* Саме таким випадком буде вживання цього прислівника з деякими дієсловами, з якими він утворює єдине ціле: *croyez bien, sachez bien, veuillez bien, vouloir bien, on verra bien, etc.*, а також його використання для позначення невизначеної кількості або приблизності, коли він виступає синонімом ***beaucoup de, un grand nombre de, approximativement, environ, largement, à peu près:*** *Il s'est donné bien du mal.; Bien des gens le savaient, mais il ne le savait pas.; Il y a bien deux heures que je t'attends.* [пор.: 2, 1. bien; 3, с. 194; 4, с. 218-219; 5, с. 249-250].

З XI століття прислівник ***bien*** починає вживатися у ролі іменника, набуваючи поступово значень, які відображають суттєві моменти у позначенні однойменного концепту. Перш за все це слово реалізує значення *"те, що становить якусь вигоду, є приємним або яким можна скористатися; те, що є корисним для досягнення поставленої мети"*, виступаючи синонімом ***avantage, bénéfice, bienfait, intérêt, profit, satisfaction, secours, service, utilité; bien-être, mieux-être, soulagement; bénéfique; altruisme, altruiste, amour, bienfaisance, bonheur, charité, don, humanité:*** *Quel bien puis-je attendre de cette politique?; Jean*

fait du bien à tout le monde.; Ce traitement m'a fait beaucoup de bien.; La pluie au printemps fait du bien à l'agriculteur.; Ceci est du bien réel et cela est du bien imaginaire.; C'est le bien commun, général, d'Etat, public, national, du pays, de tous, c'est mon bien, c'est le bien de cette entreprise.; Veux-tu son bien, le bien de Paul?; Je te veux du bien.; Nous sacrifions tout notre bien à celui des autres.; Elle dévoue toujours au bien d'autrui.; Nous faisons ce geste pour son bien. У цьому випадку іменник ***bien*** та згадані його синоніми відіграють одну із центральних ролей у змалюванні таких важливих нюансів людського добра, як доброчинність, вигідність, зацікавленість, прибуток, задоволення, користь, служіння добру, взаємодопомога, благодать, добробут, любов до ближнього, щастя, милосердя, дар, людяність тощо.

Згаданий іменник, вживаючись переважно у множині, реалізує також значення *"небесні блага, блага від Бога"*. У цьому випадку він виступає синонімом ***bénédiction, bienfait, don, faveur, félicité, grâce, présent:*** *Les biens du ciel sont ceux que Dieu nous accorde.; Les biens éternels sont ceux que le ciel nous a donnés.; Les biens de l'âme et les biens du corps.; Les biens spirituels que nous possédons.; Les biens de la terre nous sont aussi offerts par le Dieu.; Il faut que nous sachions jouir des biens du ciel, comme ceux de la terre.; Notre santé est le plus précieux des biens.; La liberté est le plus cher de tous les biens de la terre.; etc.* Франкомовний світ, що черпає ідеали добра переважно з християнської моралі, вважає, що все добро йде від Бога і про це красномовно свідчать наведені вище приклади. Отже, це значення іменника ***bien***, а також його синонімів, неможливо переоцінити при змалюванні картин добра, що нам послало небо.

Важливим моментом у номінації матеріального добра є вживання досліджуваного іменника у значенні *"матеріальні речі, що становлять чиюсь власність, які можуть присвоюватися; право власності, право на успадкування майна "*. У цьому випадку він вступає у синонімічні стосунки зі словами ***chose, capital, cheptel, domaine, fortune, fruit, héritage, patrimoine, possession, produit, propriété, récolte, richesse***, утворюючи цілу низку виразів: *Lui, il a des biens considérables.; C'est un petit bien.; Vous pouvez disposer de vos biens à votre guise.; Ce sont mes biens.; J'use de mon bien comme je veux.; Il exploite ses biens.; Ce sont des biens oisifs.; Ce sont des biens productifs.; Nous augmentons régulièrement la valeur de nos biens.; Il laisse tout son bien à ses héritiers.; Il faut donner son bien à celui qui le mérite.; Elle a dépensé tout son bien.; Il ne faut pas manger tout son bien d'un seul coup.* Тут іменник ***bien*** і всі згадані вище його синоніми також відіграють важливу роль при змалюванні картин добра у вигляді майнового багатства, матеріального благополуччя, права майнової власності, успадкування добра, гарного врожаю, чисельного поголів'я тварин тощо.

Нарешті, з часом, це слово набуло значення, яке стало одним із найважливіших для позначення концепту **ДОБР":** *"те, що має моральну цінність, позитивне значення, що є справедливим, порядним, гідним схвалення"*. У цьому випадку слово ***bien*** буде виступати в першу чергу синонімом ***devoir, idéal, perfection:*** *L'idée du bien est propre à tout homme.; L'amour du bien nous oblige à le faire constamment.; La pratique du bien est notre devise.; Le bien et le beau vont toujours ensemble.; Du vrai, du beau, du bien sont des notions inséparables.; Il faut toujours discerner le bien du mal.; Il faut savoir exhorter au bien.; Nous aspirons toujours au bien et rien ne peut nous arrêter.; La science du bien et du mal.* [див. 2, 2.bien; 3, с. 194; 4, с. 218-219; 5, с. 249-250].

Важливо згадати тут і слово ***mieux***, що перш за все позначає порівняльний та найвищий ступінь порівняння прислівника ***bien*** і також, безперечно, є одним із найважливіших лексичних елементів, які беруть участь у змалюванні картин добра . Вживаючись як слово, що представляє порівняльний ступінь прислівника ***bien***, воно реалізує значення *"краще, вигідніше, який краще відповідає доброму, гарному": Cette robe te va mieux.; Il te connaît mieux que moi.; Elle m'en aimera mieux.; Il faut reculer pour mieux sauter.; Je souhaiterais*

mieux te comprendre.; etc. Це слово необхідне для позначення руху речей від доброго до ще кращого. При цьому слід пам'ятати, що у поєднанні з ***plus*** або ***moins*** цей прислівник позначає пряме пропорційне або зворотно пропорційне збільшення чогось і також є причетним до вираження концепту **ДОБРО**: *Plus on travaille, mieux on se repose.; Moins on est pressé, mieux on travaille.; etc.* Вираз ***on ne peut mieux***, що означає *"якомога краще"*, також є важливим і необхідним при змалюванні картин добра: *Nous avons fait ce travail on ne peut mieux.* У даному випадку він виступає синонімом ***parfaitement.***

Найвищий ступінь порівняння цього прислівника означає *"найкраще, найкращим чином; який найкраще відповідає доброму, гарному": Il s'est comporté le mieux dans cette situation.; Ça te convient le mieux.; etc.* Тут доцільно згадати також і про вираз ***au mieux***, що означає *"найкращим чином, якомога краще": Les choses ont tourné au mieux.; Ces journaux sont vendus au mieux.; etc.*

Mieux може виступати також у ролі прикметника, реалізуючи значення *"кращий стан здоров'я, приємніший, красивіший, зручніший": La fièvre m'a quitté et ma santé est mieux.; Il est mieux que sa sœur.; Vous êtes mieux en cette robe.; Vous serez mieux dans cette pièce.; etc.* По відношенню до речей цей прикметник має значення *"у кращому стані, який більше підходить, який є у більшій мірі задовільним": La salle est mieux à présent.; On ne se voit plus et cette situation est mieux pour tout le monde.* Слід пам'ятати також про вираз ***rendre mieux***, що означає *"робити кращим, удосконалювати, покращувати, уладнати, реформувати, лагодити тощо": Cette situation l'a rendu mieux.; Nous cherchons à rendre mieux ce document.*

Це слово може виконувати роль іменника, означаючи *"щось краще, краща річ": En attendant mieux, il s'est contenté de tout ce qu'il a à présent.; Nous espérons mieux de lui.; etc.* Вживаючись із означеним артиклем це слово реалізує значення *"неперевершений, найдосконаліший": Notre marche vers le mieux dure toute notre vie.* Говорячи про чиюсь поведінку, про стан якоїсь особи або речі, ***mieux*** іменник означає *"покращення, прогрес": Il travaille ferme et il y a du mieux.; Il y a du mieux dans la situation économique de notre pays.; etc.* [пор.: 2, mieux; 3, с. 1151-1152; 4, с. 1404-1405; 5, с. 1595-1596].

Було б помилкою вважати, що концепт **ДОБРО** виражається у французькій мові лише словом ***bien*** та згаданими вище його синонімами. Має до цього прямий стосунок і слово ***bon***, яке реалізує основні свої значення також для вираження досліджуваного концепту. По-перше, воно виступає у значенні *"який оцінюється позитивно у порівнянні зі своєю природою, функціонуванням, соціальними цінностями"*. У цьому випадку це слово виступає синонімом ***agréable, avantageux, beau, admirable, bien, correct, efficace, favorable, heureux, intéressant, parfait, profitable, propice, propre, util; acceptable, convenable, moyen, passable, satisfaisant, suffisant, utilisable; excellent, exemplaire, meilleur***. В IX столітті цей прикметник застосовувався лише до осіб, а з XI століття поширився на вираження якості у речей. Походить від латинського *bonus*. По відношенню до речей це слово реалізує значення *"який має позитивну утилітарну цінність, який добре виконує свої функції, є корисним, приємним, ефективним"*, виступаючи синонімом ***délicat, succulent; fertile, productif; lucratif; avantageux; beau:*** *Il me faut de bonnes chaussures.; C'est un bon couteau.; C'est du bon blé.; Il aime du bon vin.; Elle m'a servi un bon repas.; C'est une bonne terre.; Il a un bon emploi.; Il a une bonne affaire.; C'est une chose de bonne apparence.; Elle a de bonnes qualités, etc.*

Крім цього згаданий прикметник реалізує значення *"який заслуговує на схвалення, вартий довіри, має очікувані характеристики"*. Тут він виступає синонімом ***sûr, fiable; solide; exact, juste, rigoureux, sérieux, strict; avisé, éclairé, judicieux, prudent, raisonnable, sage; admissible, valable :*** *C'est une bonne monnaie.; Ne vous inquiétez pas, c'est un bon compte.; Le compte est bon, il ne faut*

pas s'en douter.; Il fait bonne garde.; Ils expriment de bons avis et donnent toujours de bons conseils.; Elle a fait un bon choix.; Il a de bonnes raisons pour faire cela.; etc.

Даний прикметник реалізує також значення *"який відповідає поставленій меті, бажаному результату"*. У такому разі він є синонімом ***approprié, efficace; salutaire:*** *C'est un bon moyen.; C'est un bon exemple, un exemple à suivre.; Elle a reçu une bonne leçon.*

Говорячи про розумову діяльність людини, прикметник ***bon*** реалізує значення *"вдалий, гарний, успішний, вмілий, приємний, повчальний, відмінний, чудовий тощо"*. На цей раз він виступає синонімом ***beau, bien adroit, habile; agréable; instructif; excellent, remarquable:*** *C'est un bon travail.; C'est un bon tableau, il sera vite vendu.; Il écrit de bons vers.; Ce livre est très bon.; etc.* Цей прикметник реалізує також значення *"який відповідає певним правилам"* і вступає у синонімічні відносини з ***ñorrect, juste:*** *Il met tout à la bonne place.; Il l'a dit en bon anglais.; Le bon usage du russe.; Un bon ordre, c'est l'essentiel.; etc.*

Важливо також зазначити вживання досліджуваного прикметника у значенні *"який приносить задоволення, радість, веселощі тощо"*. У цьому випадку він виступає синонімом ***favorable, propice; enviable; amusant, drôle, plaisant, spirituel; heureux:*** *Je vous souhaite bonne chance.; Il est né sous une bonne étoile.; C'est un bon signe.; C'est une bonne position.; Il prend toujours les choses du bon côté.; Ce sont de bonnes nouvelles.; Voici une bonne plaisanterie.; Il sait raconter de bonnes histoires.; L'eau est déjà bonne.; Nous avons passé de bons moments ensemble.; Je vous souhaite une bonne et heureuse année, etc.*

Говорячи про людську істоту, зокрема про стан здоров'я її органів, її фізичні якості, природні дані тощо, прикметник ***bon*** реалізує значення *"який гарно працює, функціонує"*, виступаючи при цьому синонімом прикметника ***sain:*** *Il a une bonne oreille, un bon estomac, un bon foie, une bonne jambe, un bon bec (=une bonne santé), etc.* Оцінюючи моральні якості людини, зокрема її душевність, розум, щирість, відкритість, відвертість тощо, досліджуваний прикметник виступає у значенні *"який добре налаштований, орієнтований на добро відповідно до суспільно прийнятих норм і правил"* і є синонімом прикметників ***humain, sensible:*** *Elle a de bons penchants.; En principe, il a un bon naturel et ça m'étonnerait qu'il agisse autrement.; On dit qu'il a un bon cœur et je le crois volontiers.; Il faut savoir vivre en bonne intelligence avec autrui.; etc.*

Ми маємо пам'ятати і про значення прикметника ***bon*** *"який отримав суспільне схвалення своєї соціальної ролі, який вправно виконує свої функції у суспільстві"*. У цьому випадку він виступає синонімом ***adroit, consciencieux, doué, expert, habile, honnête, ingénieux, sérieux; grand; fidèle, pur, véritable, vrai; sage:*** *C'est un bon médecin.; Il est un très bon écrivain.; Il était toujours un bon chrétien.; C'est un bon père de famille.; Il est un très bon ami et je ne me doute pas une seconde de sa fidélité.; Je la connais comme une bonne ménagère.; C'était un bon camarade dont les conseils m'aidaient toujours à surmonter des difficultés.; etc.*

Говорячи загалом про гарне, людяне ставлення до інших, про добру людську поведінку, прикметник ***bon*** реалізує також значення *"який має добрі людські якості, гарні моральні якості"*, виступаючи при цьому синонімом ***aimable, brave, complaisant, estimable, franc, gentil, honnête, obligeant:*** *C'est un très bon garçon.; C'est une bonne jeune fille qui a toujours son cœur ouvert à autrui.; C'est un bon avocat, il a une très bonne réputation.; etc.*

Виступаючи у ролі епітета, що стоїть після іменника, а особливо виконуючи роль іменної частини присудка, цей прикметник отримує також значення *"який любить робити добро, який робить добро ближньому"* і на цей раз є синонімом ***altruiste, bénin, benoît, bienfaisant, bienveillant, charitable, clément, généreux, gracieux, humain, humanitaire, indulgent, magnanime,***

miséricordieux, philanthrope, secourable, sensible, serviable, sociable: *C'est une femme bonne, sa générosité est connue de tous.; Cet homme est bon et juste.; Son caractère est bon, il est toujours prêt à aider son voisin, faire du bien à tous, partager tout ce qu'il a avec autrui.; Michel est bon, il ne reste jamais indifférent aux problèmes des autres.; etc.*

Характеризуючи людину та її вчинки і виконуючи роль епітета, що здебільшого передує іменникові, досліджуваний прикметник набуває значення *"який відповідає моральним канонам та оцінкам"* і також має безпосередній стосунок до змалювання картин добра. У цьому випадку його синонімами можуть бути ***beau, charitable, généreux, louable, méritoire, noble, vertueux; digne, exemplaire, honnête, honorable, modèle, moral, raisonnable; courageux, énergique; droit, équitable, juste:*** *C'est une bonne action.; Il participe à ce bon mouvement.; Ce sont de bonnes paroles qui ne contredisent la réalité.; Ce sont de bonnes œuvres.; Sa bonne conduite.; Les bonnes mœurs de ce pays.; Certificat de bonne vie et mœurs.; Vous avez raison: c'est une bonne cause.; Il agit en bonne justice.; etc.*

З XII сторіччя слово ***bon*** починає вживатися у якості іменника. Раніше воно реалізувало значення *"те, що є добрим": Le bon et le mauvais.; Il n'aime que du bon.* Для сьогоднішньої французької мови це значення вважається дещо застарілим. Проте у розмовній мові продовжує використовуватися вираз *Ça, c'est du tout bon.* ***Bon*** іменник продовжує функціонувати у значеннях *"те, що є родзинкою, те, що подобається або є цікавим у чомусь" (Le bon de cette histoire est qu'il ne fut pas arrêté par la police.)* і *"те, що є важливим або вигідним у якійсь справі"(Le bon de cette affaire est qu'elle nous permettra d'augmenter nos revenus.).* Цікаво пригадати у цьому контексті його вживання з дієсловом ***avoir***, коли реалізується значення *"те, що є добрим або кращим у комусь або у чомусь": Il y a du bon en cette femme.; Il y a du bon dans cette histoire.; etc.*, а вираз ***avoir du bon*** виступає синонімом ***présenter des avantages:*** *Cette décision a aussi du bon.(= présente aussi des avantages).* З XIII століття цей іменник, вживаючись особливо у множині, позначає *"той, хто є добрим, добра людина": Les bons et les méchants.*

Це слово може реалізувати деякі інші значення, виступати вигуком і утворювати інші сталі вирази, але все це буде несуттєвим для предмету нашого дослідження. Розглянуте вище і без цього переконливо показує, що роль слова ***bon*** у мовному вираженні концепту **ДОБРО** майже така ж значна, як і слова ***bien***, і є однією із центральних. Як і в першому випадку, тут спостерігається певна асиметрія між змістом самого концепту та чисельними значеннями слова ***bon***, які воно отримало впродовж історії розвитку французької мови. Останні переважно беруть більшу або меншу участь у розкритті загального змісту досліджуваного концепту, але інколи можуть або зовсім не стосуватися цього розкриття, або навіть допомагати у розкритті змісту його антиподу, тобто концепту **ЗЛО**. З іншого боку, у розкритті змісту концепту **ДОБРО** можуть брати участь синоніми (здебільшого відносні контекстуальні) досліджуваного слова, значення яких сприяють висвітленню окремих сторін добра [2, bon; 3, с. 210; 4, с. 237-238 ; 5, с. 272-273].

У цьому ж контексті важливо зауважити, що слово ***meilleur*** і як форма порівняльного та найвищого ступеня порівняння прикметника ***bon***, і як прояви інших його граматичних та лексико-семантичних функцій, є також важливим елементом при змалюванні картини добра. Перше значення цього прикметника – *"який переважає у своїх проявах доброти": Les femmes sont meilleures que les hommes parce qu'elles sont plus sensibles qu'eux.; Les gens pauvres sont meilleures que les riches.; Un homme sincère est meilleur que deux hypocrites., etc.* Друге значення цього слова стосується поліпшення якості чогось або когось: *J'ai trouvé une meilleure place que toi.; C'est un souvenir d'un temps meilleur.; Avec le temps il devient meilleur.; Nous espérons tous à une vie meilleure.; L'expérience humaine est comme le vin, plus elle vieillit, meilleure elle est., etc.*

Вживаючись у безособовій формі, ***meilleur*** виступає синонімом виразів ***il est préférable, il vaut mieux:*** *Il est meilleur mourir debout que vivre aux genoux.; Rien de meilleur que vivre à la campagne.; etc.* У супроводі іменника, що виступає у ролі іменної частини присудка, це слово вказує на якому рівні відбувається порівняння: *Vous savez, il y a très peu de lecteurs qui sont meilleurs que lui.; Il est meilleur ingénieur que vendeur. Ce château est meilleur que l'autre.; Ce produit est meilleur marché que celui-là.; etc.* У якості прикметника у найвищому ступені порівняння це слово реалізує значення *"неперевершений, якого ніхто і ніщо не може перевершити у своїх якостях": Ce sont les meilleurs esprits de notre époque.; C'est la meilleure personne du monde.; Il est le meilleur écrivain de son temps.; etc.* Будучи іменником, слово ***le meilleur*** реалізує значення *"який стоїть над іншими, є вище інших": Les meilleurs de tous les représetants de l'humanité.; Il donne le meilleur de lui-même.; Que le meilleur gagne et tous les problèmes seront résolus.; etc.* Нарешті, варто зауважити, що досліджуване слово може використовуватися й у якості прислівника, будучи синонімом ***mieux:*** *Aujourd'hui il fait meilleur que hier.; Cette fleur sent meilleur que l'autre.; etc.* [2, meilleur; 3, с. 1127-1128; 4, с. 1378; 5, с. 1564-1565].

Абстрактний іменник ***bonté***, який починає вживатися у французькій мові з XI століття, також робить свій внесок у змальовування картин добра. З початку XII століття він набуває значення, яке має безпосередній стосунок до концепту **"le bien"**: *"моральні якості, які спрямовані на те, щоб робити добро, щоб бути добрим для інших"*. У цьому значенні слово утворює низку широковживаних словосполучень: ***bonté naturelle, grande bonté, bonté du cœur, par bonté d'âme, être plein de bonté, avoir un fonds de bonté, acte de bonté, traiter qqn avec bonté, avoir la bonté de faire qqch; regard, sourire plein de bonté, avoir l'apparence de la bonté, implorer la bonté, recourir à la bonté de qqn, récompenser qqn de sa bonté, louer qqn de sa bonté,*** *etc.* Тут воно вступає у синонімічні стосунки з такими словами: ***altruisme, bénignité, bienfaisance, bienveillance, bonhomie, clémence, compassion, complaisance, douceur, facilité (d'humeur), humanité, indulgence, magnanimité, mansuétude, miséricorde, pitié, tendresse***. Говорячи про божу милість та доброту, французи використовують вирази ***bonté divine est une bonté infinie; bonté souveraine, bonté suprême, Dieu est toute bonté, Dieu, dans sa bonté,*** *etc.* [2, bonté; 3, с. 212; 4, с. 240; 5, с. 275].

У цій статті ми розглянули лише основні лексичні одиниці, що віддзеркалюють сутність концепту **ДОБРО**. Потрібно було б розглянути ще чимало слів, які безпосередньо стосуються змалювання картин, що тісно пов'язані з цим концептом, але обсяг роботи, нажаль, не дозволяє цього зробити. Це стосується, передусім, згаданих вище відносних контекстуальних синонімів ***bien***, які відображають певні штрихи, нюанси, моменти, тонкощі тощо цього головного концептуального слова, а також, певною мірою, його концептуального антоніма ***mal***, сприяючи прямо чи опосередковано змалюванню картин **добра** і **зла**.

Наявність такої величезної кількості відносних контекстуальних синонімів у головних слів, що виражають концепт **ДОБРО,** свідчить як про надзвичайну складність та неоднозначність цієї морально-етичної категорії, так і про неабияке розмаїття лексико-семантичних засобів її вербалізації у французькій мові. Майже такі ж різноманітність і багатство мовних засобів характеризують французькі паремійні одиниці прислівного типу (ПОПТ), що виражають ідеї **добра**, оскільки досліджуваний концепт займає тут також чільне місце.

У рамках нашого дослідження ми проаналізували понад 5000 паремій із близько 25000, що містяться на сайті Міністерства культури Франції [1] і до складу яких входять як основні концептуальні слова ***bien, bon,*** так і низка їх перелічених вище синонімів. При цьому з'ясувалося, що лев'ячу частку ПОПТ тут становлять одиниці, утворені за участю слів, які є основними виразниками концепту **ДОБРО,** тоді як частка паремій за участю відносних синонімів цих лексичних одиниць є значно скромнішою. Так, наприклад, лише

кількість паремій зі словом ***bien*** та його похідними ***(biens, mieux)*** тут перевищує 2200 одиниць, а кількість ПОПТ зі словом ***bon*** та його похідними формами ***(bons, bonne, bonnes, bonté, meilleur, meilleure, meilleurs, meilleures)*** становить у паремійному фонді французької мови понад 1000 одиниць.

Цікаво також відзначити ПО, до складу яких входить слово ***Dieu***, оскільки Бог завжди був і є втіленням **добра** на Землі. Частка паремій зі згаданим словом досить відчутна: зі словами ***Dieu*** і ***Seigneur*** ми нарахували близько 500 одиниць.

У контексті кількості французьких ПОПТ, що включають до свого складу синоніми згаданих вище основних концептуальних слів, важливо відзначити ще такі лексичні компоненти, які беруть участь у змалюванні картин **добра**: ***beau (bel, belle, beaux, belles, beauté)*** – приблизно 650 паремій; ***amour (amours, amoureux, amoureuse, aimer)*** – близько 500; ***sage (sages, sagesse)*** – близько 250; ***ami (amis, amie, amies, amitié)*** – більше 200; ***vertu (vertus, vertueux, vertueuse)*** – приблизно 150; ***raison (raisons, raisonnable)*** – 135; ***vérité (vrai, véritable)*** – більше 100; ***honneur (honneurs, honnête, honorable)*** – трохи більше 100; ***bonheur (heureux)*** – понад 70.

Згадані щойно кількісні параметри дозволяють отримати загальне уявлення про роль тих чи інших лексичних одиниць в утворенні паремій, що можуть бути причетними до змальовування картин **добра** (а інколи і **зла**). Проте вони не можуть претендувати на дуже велику точність. По-перше, до бази даних французьких прислів'їв та приказок, яка налічує близько 25000 одиниць, входять численні варіанти однієї паремії, що розглядаються як окремі одиниці, а також досить часто подаються паралельно записи однієї і тієї ж ПОПТ давньою та сучасною французькою мовами, які також тут вважаються окремими одиницями. До того ж у базі зосереджено переважно давньофранцузькі прислів'я та приказки, а новіші не завжди фігурують. У деяких випадках ми зустрічаємо вирази, які можуть лише претендувати на статус фразеологічних одиниць. Але хоч ця база даних і потребує суттєвої систематизації та доопрацювання, її роль для дослідження французьких ПОПТ важко переоцінити. Вона на сьогодні є одним із найповніших французьких пареміографічних джерел [пор., наприклад: 3; 5-7]. По-друге, ми не змогли, через обмеженість обсягу роботи, долучити сюди реєстри щойно згаданих пареміологічних словників, а також збірники афоризмів, адагіумів, крилатих висловів, максим, сентенцій тощо, які могли б доповнити отримані результати. Це слід буде зробити при подальшому дослідженні цього питання. По-третє, не завжди досліджувані слова будуть причетними до змалювання картин **добра** у пареміях, до складу яких вони входять. Як ми говорили раніше, вони часом виконують певні граматичні функції або реалізують значення, які не мають безпосереднього відношення до лексико-семантичного вираження згадуваного концепту. Так само й окремі ПО, до складу яких не входять досліджувані лексеми, можуть висловлювати ідеї, що мають безпосередній стосунок до вербалізації концепту **ДОБРО**.

Але як би там не було, ми переконані, що згадані вище лексичні елементи, як основні, так і вторинні, відіграють важливу роль у творенні ПОПТ, що змальовують картини **добра** своїми засобами. Отримані кількісні показники тут є, навіть не дивлячись на свою неточність і відносність, беззаперечними доказами.

Зупинимося на якісній, змістовій стороні питання про роль слова ***bien*** у творенні ПОПТ, які досить часто вербалізують однойменний концепт, представляючи конкретну думку чи конкретний сценарій, що стосується **добра** взагалі або ж то окремого його нюансу, деталі, характеристики, штриха тощо. Як уже зазначалося, досліджуване слово взяло участь у творенні понад 2200 французьких паремій.

Під час аналізу ПОПТ, які містять слово ***bien***, з'ясувалося, що майже 40% (925 ПО) із їх числа не причетні до вираження досліджуваного концепту, а виражають інші ідеї. У цьому випадку досліджуване слово здебільшого виступає у ролі підсилюючого елемента дієслова, дієприкметника, прикметника чи іншого прислівника. Прикладами таких паремій можуть бути наступні: ***A mal ou bien***

manger, trois fois convient trinquer.; A table nul ne dort, chacun y est bien accort.; A un rude buisson, il faut une serpe bien tranchante.; Avant de faire le coup, il faut bien réfléchir.; Battre le fer il faut, tandis qu'il est bien chaud.; C'est bien peu de viande pour tant de sauce.; Chacun son goût, la merde a bien le sien. та інші

Не зважаючи на це, досліджуване слово бере, тим не менше, досить активну участь у творенні паремій, які виражають ідеї **добра**, охоплюючи всю палітру його розмаїття. Такі ПО становлять приблизно 30% від загальної кількості одиниць зі словом ***bien:*** ***A bien faire nul craindre.; A celui qui chante en travaillant, les affaires vont bien.; A gens de bien on ne perd rien.; A l'homme bien élevé, rien de fâcheux n'arrivera.; Aide-toi et Dieu t'aidera, fais bien et mal ne t'en prendra.; Aime bien, qui se souvient.; Aimer le bien, c'est à moitié le faire.; Aux gens beaux, tout va bien.; Bien avoir vécu en jeunesse est le vrai guerdon de vieillesse.; Bien boire et bien manger font bien travailler.; Bien travaille, qui élève bien ses enfants.; Bien travailler et bien manger, rien de meilleur pour la santé.; Celui qui est riche, sait tout bien faire.; Celui qui fait bien, est toujours bien.; Chacun son métier, le troupeau sera bien gardé.; Dans un jour, la femme de bien pétrit le pain, lave la lessive et fait un garçon.; De Dieu vient le bien, et des abeilles le miel.; Dire le bien, c'est bien, faire le bien, c'est mieux. ; Est bien, celui qui est à l'aise comme les souris dans la paille.; Faut pas se dépouiller, avant d'aller dormir, faut pas se défaire du bien, avant de mourir.; Gens de bien portent toujours honneur.; Gens de bien se montrent toujours où ils sont.*** та інші.

Приблизно 13% паремій зі словом ***bien*** беруть участь у вираженні ідей та сценаріїв, що стосуються одночасно **добра** і **зла**, характеризуючи їх взаємовідносини, взаємозалежність, відносність тощо. До таких ПОПТ ми відносимо наступні: ***A méchante foire, bonne chère et bien boire.; Autant vaut le mal qui ne nuit, que le bien sans aide et profit.; Balai neuf balaie bien, vieux balai ne vaut rien.; Bien danse à qui fortune chante, encore plus bien qui mal déchante.; Bien fera, bien trouvera, mal fera mal trouvera.; Bien servir fait amis, et vrai dire ennemis.; Brouillards de Noël ne font ni bien ni mal.; C'est une chose fort mal aisée à un homme de bien, de bien vivre au pays des méchants.; Celui qui a couru beaucoup de pays a connaissance de beaucoup de bien et de beaucoup de mal.; Dans une maison une fille c'est bien, deux c'est assez, trois c'est trop, quatre et la mère c'est cinq diables contre le père.; De jeûner, personne n'est mort, de bien manger beaucoup.*** та інші.

Приблизно 17% ПОПТ зі словом ***bien*** виражають ідеї, що пов'язуються скоріше з концептом **ЗЛО**: ***A bien choisir on se trompe.; A renard endormi, ne vient bien, ni profit.; A un père qui amasse du bien succède un fils qui le dissipe.; Après perdre, on perd bien.; Argent de femme et bien de curé, ni fleur ni graine.; Bien de fortune passe comme la lune.; Bien de sa place part qui son ami laisse.; Bien mal acquis ne profite jamais, et fait manger le reste.; Borgne et bancal n'a jamais été bien bon.; C'est un péché de gaspiller le bien de Dieu.; Celui qui donna son bien avant que d'être prêt à mourir, passa fort mal aisé le temps de sa vieillesse.; Celui qui jette une pierre en amont, risque bien de la recevoir sur le nez.; Celui qui marie un fou pour son bien, veut perdre le bien, mais le fou demeure.; Celui qui ne prend pas le bien quand il peut, ne le trouve pas quand il veut.; En mal faisant, pensez y bien, le temps s'en va et la mort vient.*** та інші.

Прикладами, коли французькі ПОПТ виражають ідеї добра без участі основних концептуальних лексем, що згадувалися вище, можуть слугувати наступні: ***A cœur vaillant rien d'impossible. ; Après l'effort, le réconfort.; C'est en forgeant qu'on devient forgeron. ; Faute avouée est à demi pardonnée.; Il faut manger pour vivre, et non vivre pour manger.; Chacun est l'artisan de sa fortune.; L'espoir fait vivre.; La fortune sourit aux audacieux. La parole est d'argent, le silence est d'or.; Les petits ruisseaux font les grandes rivières.; Quand le chat n'est pas là, les souris dansent.; Un homme averti en vaut deux.; Averse de mai fait plus de pouvoir que dix arrosoirs.; De l'Assomption***

la clarté fait du vin la qualité.; Neige qui tombe engraisse la terre.; A vivre on apprend toujours quelque chose.; Donner l'aumône n'appauvrit personne.; Le vin d'avril est un vin de Dieu.; Il n'est chasse que de vieux chiens. та багато інших.

Приблизно таку саму картину ми спостерігали, досліджуючи ПОПТ, що містять найважливіші синоніми головної концептуальної лексичної одиниці, якою є слово ***bien***. Як зазначалося вище, кількість таких ПО дещо скромніша, але всі вони відіграють важливу роль у змалюванні картин **добра**. Більшу увагу ми приділимо цим паремійним одиницям під час подальших досліджень.

Мовне вираження всякого концепту – це весь потенційно можливий арсенал текстоформуючих мовленнєвих засобів, який забезпечує якомога повніше подання знань про відповідний об'єкт чи явище дійсності, що зібрало людство впродовж всієї історії свого існування. Інакше кажучи, це безмежна кількість конкретних текстів від окремого речення до серії книг, у яких основна тема представлена відповідним головним концептуальним словом та всіма або частиною його можливих синонімів. Ця тема розкривається відповідно до обсягу здобутих людством знань з допомогою найрізноманітніших мовленнєвих текстоутворюючих засобів та прийомів. Вона може бути повністю або частково розкритою, висвітленою достовірно, правдиво, хибно, однобоко, тенденційно тощо.

Отже, концепт **ДОБРО** як один із найважливіших елементів когнітивістики – це віддзеркалення всіма можливими мовними та позамовними засобами стану пізнання й усвідомлення цієї морально-етичної категорії нашого буття впродовж усієї історії розвитку людства. З іншого боку, концепт **ДОБРО,** який виражається головним концептуальним словом ***bien*** та його синонімами – це комплекс знань про лексико-семантичні, граматичні, стилістичні та інші особливості нормативного, узуального або оказіонального функціонування у мовленні цього головного концептуального слова та всіх або частини його синонімів при змальовуванні картин **добра** з урахуванням усіх або частини його штрихів, подробиць, нюансів, кольорів тощо.

Пареміологія як система, що включає до себе цілий комплекс одиниць, які представляють собою мінімальні тексти, відіграє досить важливу роль у мовному вираженні як основних концептів нашої дійсності взагалі, так і концепту **ДОБРО** зокрема. ПО не тільки беруть активну участь у змальовуванні різноманітних картин реальності, її об'єктів та явищ, але й допомагають простежити за еволюцією ідей, поглядів, переконань, уподобань тощо під час цього змальовування, яке здійснюється з допомогою найрізноманітніших і найсамобутніших мовних засобів впродовж усієї історії розвитку народів, що користуються даною мовою. Крім того, вони дозволяють певною мірою простежити за розвитком і конкретною реалізацією різноманітних значень головного концептуального слова та його численних синонімів впродовж усієї історії розвитку даної мови.

Підсумовуючи отримані результати зазначимо, що основні завдання цього дослідження виконані й поставлена мета в цілому досягнута. Проте, говорити про його завершеність ще дуже рано. Потребує ретельного і детального вивчення питання про лексико-семантичні особливості всіх згаданих у цій статті синонімів головного концептуального слова ***bien*** та їх роль в утворенні ПОПТ, а також питання про значення останніх у змальовуванні картин **добра**. Потрібно розглянути також проблематику, що пов'язана з концептом **ЗЛО** та висвітлити взаємини останнього з концептом **ДОБРО**, оскільки ці два концепти завжди існують лише як діалектична єдність. Необхідна й подальша розробка теоретичних питань концептології, когнітивної лінгвістики та лінгвістичної пареміології, оскільки тут на сьогодні значно більше запитань, аніж відповідей. Усе це має стати предметом майбутніх досліджень.

ЛІТЕРАТУРА

1. Base de données des proverbes français du Ministère français de la culture. – Source électronique: http://www.culture.gouv.fr/documentation/proverbe/pres.htm – 2011.03.10 2. Le Grand Robert de la langue française. – Source électronique : CD Windows TM – P.: Le Robert/Seger, 2005/2006. 3. Le Nouveau Littré. Le dictionnaire de référence de la langue française.

Direction générale : C. Blum, professeur à la Sorbonne. Direction éditoriale et coordination : C. Moulart-Fremaux. Nouvelle édition. Edition augmentée et mise en jour. – P. : Editions Garnier, 2007 – 2035 p. 4. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française. Nouvelle édition du Petit Robert de P. Robert. Texte remanié et amplifié sous la direction de J. Rey-Debove et A. Rey. – P.: Dictionnaires Le Robert, 1996. – 2566 p. 5. Le Nouveau Petit Robert. Dictionnaire alphabétique et analogique de la langue française 2008. Texte remanié et amplifié sous la direction de Rey-Debove J. et Rey A. – P.: Dictionnaires Le Robert – Seger, 2007. – 2838 p. 6. Le Roux de Lincy A. Le livre des proverbes français. – P. : Hachette Littérature, 1996. – 985 p. 7. Maloux M. Dictionnaire des proverbes, sentences et maximes. – P. : Larousse/VUEF, 2001. – 628 p. 8. Жалай В.Я. Французькі прислів‘я та приказки і їх українські відповідники та переклади / В.Я. Жалай // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – Вип. 9.– Т. ІУ. Міжкультурна комунікація. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2005. – С. 53–60. 9. Жалай В.Я. Пареміологія і лінгвістика: структурно-граматичний та лексико-семантичний аспекти (на прикладі французьких паремій-спостережень за природою / В.Я. Жалай // Мова і культура (Науковий щорічний журнал). – Вип. 9.– Т. 5 (93) Національні мови і культури в їх специфіці та взаємодії. – К.: Видавничий Дім Дмитра Бураго, 2007. – С. 161–170. 10. Жалай В.Я. Концептуальні аспекти жанрової ідентифікації французьких паремій / В.Я. Жалай // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д.Бєлова (голов. ред.) та ін. – К.: Логос, 2007. – С. 104–119. 11. Жалай В.Я. Концепти “le bonheur” і “le malheur” у французьких пареміях прислівного типу / В.Я. Жалай // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. НАН України. Центр наук. досліджень і викладання іноземних мов; редкол.: А.Д.Бєлова (голов. ред.) та ін. – К.: Логос, 2009. – С. 91–107.

УДК 811.112.2.09

ФРЕЙМОВІ СТРУКТУРИ "ЛЮДИНА І ПРИРОДА" У ЗМАЛЮВАННІ ПОБУТУ В ЛІТЕРАТУРНО-ХУДОЖНЬОМУ ДИСКУРСІ

С.В. Козак, канд. філол. наук (Луцьк)

У статті докладно розглянуто поняття "фрейм" та "фреймова структура", дано визначення термінам "інтегрований фрейм" та "фреймовий комплекс". Проаналізовано фреймові структури, що є мовними корелятами фреймового комплексу "Людина і Природа" та представляють інтегрований фрейм "Побут" у романі німецького письменника Е. Штріттматтера "Чудодій". Виявлено особливості вербального наповнення фреймових структур "Людина і Природа" в авторському відтворенні повсякденного життя людей.

Ключові слова: літературно-художній дискурс, людина, побут, природа, термінал, термінальний елемент, фрейм, фреймова структура, фреймовий комплекс.

S.V. Kozak. Frame Structures "Man and Nature" in the Representation of Everyday Life in the Belles-Lettres Discourse. In the present article the notions "frame" and "frame structure" are considered in detail, the terms "integrated frame" and "frame complex" are defined. The frame structures, which are the language correlates of the frame complex "Man and Nature" and represent the integrated frame "Everyday life" in the novel of the German writer E. Strittmatter "Miracle Worker", are analyzed. The peculiarities of the verbal filling of the frame structures "Man and Nature" in the author's representation of people's everyday life are examined.

Key words: everyday life, belles-lettres discourse, man, nature, terminal, terminal element, frame, frame structure, frame complex.

С.В. Козак. Фреймовые структуры "Человек и Природа" в изображении быта в литературно-художественном дискурсе. В статье подробно рассматриваются понятия "фрейм" и "фреймовая структура", определены термины "интегрированный фрейм" и "фреймовый комплекс". Проанализированы фреймовые структуры, которые являются языковымм коррелятами фреймового комплекса "Человек и Природа" и представляют интегрированный фрейм "Быт" в романе немецкого писателя Э. Штриттматтера "Чудодей". Исследованы особенности вербального наполнения фреймовых структур "Человек и Природа" в авторском изображении повседневной жизни людей.

Ключевые слова: быт, литературно-художественный дискурс, природа, терминал, терминальный элемент, фрейм, фреймовая структура, фреймовый комплекс, человек.

Лінгвістичні дослідження на сучасному етапі розвитку вимагають комплексного підходу до вивчення мовних явищ. Ефективною в цьому аспекті виявляється взаємодія комунікативної, когнітивної та функціональної лінгвістики, кожна з яких становить окрему наукову галузь, має характерні цілі й завдання, пропонує відповідні моделі їх реалізації. З позицій синтезу зазначених напрямів передбачаємо, що досліджуване у роботі явище – фреймова організація літературно-художнього дискурсу – містить різні, проте скорельовані аспекти у його мовній системі, характеризується антропоцентричним спрямуванням, тісним зв'язком з ментальними процесами у комунікативній діяльності людини.

Когнітивний напрям відіграє особливу роль у сучасних лінгвістичних дослідженнях. Саме у сфері когнітивної науки розроблено метод концептуального аналізу, а в його межах – фреймовий підхід. Фрейм – феномен, який викликає суперечливі тлумачення, що, безумовно, пов'язано, з одного боку, зі складністю самого явища, а, з іншого – недостатньою теоретичною розробкою цього питання. Існує чимало визначень терміну "фрейм" та значна кількість концепцій, споріднених із теорією фреймів, але всі вони характеризуються високим

© С.В. Козак, 2011

ступенем гетерогенності, одностайності з цього приводу на сучасному етапі розвитку лінгвістики не досягнуто. Автори концепцій, пов'язаних із дослідженням фреймів, розглядають їх під різним кутом зору, з індивідуальної перспективи, пропонуючи різні тлумачення, а подекуди й інші назви. Так, М. Мінський кваліфікує фрейм як структуру даних для презентації стереотипної ситуації [11, с. 360]. На думку Ч. Філлмора, фрейми – це об'єднані у систему певні схеми чи конструкти понять або термінів, чия структура накладається на деякі аспекти людського досвіду і які можуть містити елементи, що є одночасно частинами інших таких конструктів [10, с. 123–124]. Е. Чарняк зазначає, що фрейм становить собою цілісний корпус інформації з певної тематики [8, с. 362]. Т. А. ван Дейк розглядає фрейми як стереотипні ситуації (*інтеракції*), які фіксують вчинки учасників, що діють на основі соціальних установок [9, с. 27]. Р. А. де Боґранд визначає фрейми як глобальні зразки, що містять загальні знання про певний центральний концепт [7, с. 90].

У галузі мовознавства окремі питання з цієї проблематики також привертають увагу дослідників. Класифікацію фреймів, побудовану на їхній вербалізації, пропонує С. А. Жаботинська, згідно з якою виокремлено предметноцентричні, акціональні, партонімічні, гіпонімічні й асоціативні фреймові структури [4, с. 12–25]. Релевантні думки та спостереження містять праці К. Я. Кусько, присвячені аналізу фреймів у різножанрових текстах – наукових, політологічних, художніх [3, с. 33–45]. Докладний опис фрейму як структури репрезентації знань представлено також у "Термінологічній енциклопедії сучасної лінгвістики" О.О. Селіванової [6, с. 645]. Заслуговує на увагу дослідження З. Фойгт, спрямоване на вивчення фреймових структур у німецьких художніх творах [12].

Однак ряд питань стосовно функціонування фреймових структур у лінгвістиці, зокрема, у текстолінгвістиці залишаються відкритими й потребують поглибленого вивчення, особливо з антропоцентричних позицій, адже проблема людини, її сутності та існування – одна з основних проблем гуманітарного знання.

Зростання ролі антропоцентризму, згідно з яким наукові об'єкти вивчаються переважно за їх призначенням і функцією у розвитку людської особистості з метою її подальшого вдосконалення в умовах взаємовідносин з довкіллям, а також посилення ролі когнітивної парадигми в сучасній мовознавчій науці та недостатній рівень вивчення фреймових структур у літературно-художньому дискурсі зумовили актуальність цього дослідження.

Мета роботи полягає у виявленні особливостей вербального наповнення фреймових структур, що є мовними корелятами фреймового комплексу "Людина і Природа" та представляють інтегрований фрейм "Побут" у німецькомовній художній прозі.

Об'єктом дослідження є фрейм "Побут", який поєднує в собі, з одного боку, термінальні елементи фрейму "Людина", а з іншого – фрейму "Природа".

Предмет становлять фреймові структури на позначення людини і природи, які представляють інтегрований фрейм "Побут" у художньому дискурсі.

Матеріалом дослідження слугував романтрилогія німецького письменника Е. Штріттматтера "Чудодій".

Для аналізу фреймової організації літературно-художнього дискурсу послуговуємося термінами "**фрейм" (Ф), "інтегрований фрейм" (ІФ), "фреймовий комплекс" (ФК), "термінал" (Т),** які є когнітивними утвореннями, що знаходять своє мовленнєве втілення у дискурсі: **Ф, ІФ, ФК** – через **фреймові структури (ФС); Т** – через відповідні **термінальні елементи (ТЕ).**

Термінали є складовими фрейму (вузлами), за допомогою яких відбувається текстова активізація відповідних структур знань у свідомості читача.

Інтегрований фрейм – це утворення, що базується на об'єднанні (інтеграції) термінальних елементів, які представляють різні фрейми. Термін "інтегрований" вживаємо, виходячи з дефініції, зафіксованій у Тлумачному словнику сучасної української мови: "*Інтегрований – оснований на об'єднанні, інтеграції; комплексний*" [1, с. 401].

Об'єднання інтегрованих фреймів становить **фреймовий комплекс**.

З огляду на зазначені терміни, вважаємо, що фрейм "Побут" є інтегрованим, оскільки базується на об'єднанні термінальних елементів фрейму "Людина" і фрейму "Природа".

У фреймовому комплексі "Людина і Природа" виокремлюємо три **інтегрованих фрейми,** які об'єднують термінальні елементи фрейму "Людина" і фрейму "Природа": ІФ "Екологія", ІФ "Внутрішній світ", ІФ "Побут", останній з яких став об'єктом нашого дослідження.

Критерієм виокремлення ІФ "Побут" серед інших зазначених інтегрованих фреймів у фреймовому комплексі "Людина і Природа" слугувала теза про те, що з'єднувальною ланкою людини і природи є практична діяльність, яка знаходить своє вираження в побуті. Залежно від ступеню розвитку знань, а також специфіки матеріальних і духовних потреб людина перетворює об'єктивну реальність, залучає до сфери своєї життєдіяльності певні об'єкти природи, їхні властивості та стосунки. Такий стан речей характеризується як загальний уклад життя, тобто побут [2, с. 19].

Фрейм "Природа" і фрейм "Людина" розглядаємо як когнітивні структури, в основі яких перебувають категоріальні знання про природу та людину, зафіксовані в лексикографічних джерелах. Так, Природа – *це "сукупність особливостей рослинного і тваринного світу, кліматичних умов, рельєфу якої-небудь місцевості, країни"* [1, с. 945]. Це визначення містить основні термінали, що складають фрейм "Природа": *Рослини – Тварини – Ландшафт – Природні явища* (див. рис. 1.):

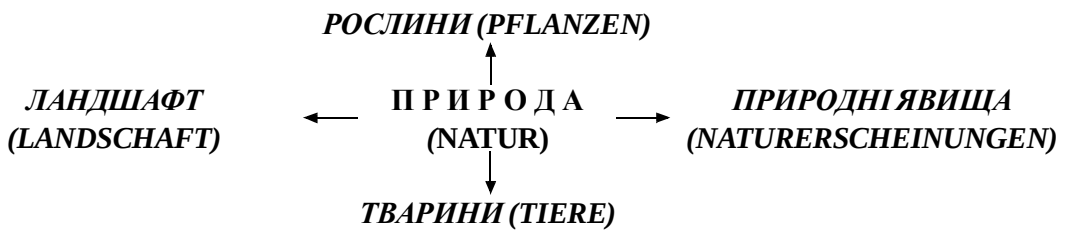

Рис. 1. Структура фрейму "Природа"

Людина – це *"особа як утілення високих інтелектуальних і моральних властивостей"*; люди – *"особи, об'єднані певними, характерними або спільними ознаками; особи, що мають справу з певним суб'єктом; особи, що працюють у якій-небудь галузі виробництва"* [1, с. 499]. *Спільні ознаки* розглядаємо як *спільні риси*, а *риса* – це *"сукупність частин, ліній, що утворюють зовнішній вигляд; зовнішній вираз якогось почуття, настрою і т. ін."* [1, 1031]. Таким чином, терміналами фрейму "Людина" є *Характер* (інтелектуальні та моральні властивості) – *Зовнішність* (зовнішній вигляд) – *Стан* (почуття, настрій) – *Міжособистісні стосунки* (мають справу із суб'єктом) – *Дія / Діяльність* (працюють):

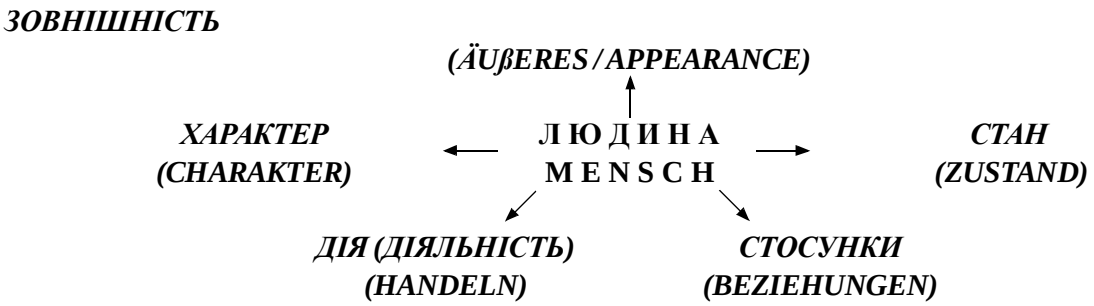

Рис. 2. Структура фрейму "Людина"

Через ці термінали здійснюється текстова активізація відповідних структур знань, що знаходяться у свідомості читача. Лексичні одиниці, що представляють термінали фрейму, кваліфікуються як **термінальні елементи**.

З огляду на тезу про нерозривний зв'язок людини і природи, аналізуємо лише фреймові структури, які представляють єдиний **фреймовий комплекс** "Людина і Природа", залишаючи поза увагою ті, що окремо презентують фрейм "Людина" і фрейм "Природа".

За нашими спостереженнями, значну частину фреймових структур, які представляють фреймовий комплекс "Людина і Природа" у романі Е. Штріттматтера "Чудодій", присвячено висвітленню тематичного комплексу, що охоплює різнобічну проблематику повсякденного життя німецького села першої половини XX ст.

Роман "Чудодій", як і інші твори Е. Штріттматтера, народжувався з його органічного, повсякденного спілкування із звичайними людьми. Письменнику вдалося з особливою художньою виразністю розкрити свої погляди на повсякденне життя людини. За влучним висловом Р. Ріндфляйш, потрібно не один раз прочитати його твори, щоб у всій повноті усвідомити глибокий філософський зміст нових відносин, які склалися між людиною і природою [5, с. 200].

У вербальному відтворенні єдності людини і природи через зображення побутових сцен важливу роль відіграють фреймові структури як потужний засіб експлікації авторської прагматики.

Лексичне наповнення ФС, у якій інтегрований фрейм "Побут" репрезентований простими термінальними елементами, характеризується набором іменників, що складаються з двох основ, одна з яких – термінальний елемент фрейму "Природа", а інша – елемент, що імпліцитно чи експліцитно представляє фрейм "Людина": ***Ziegen**hüten*, ***Kartoffeln**schälen*, *überflüßiger Krimskrams – das sei ihr Leben.* / *Пасти* ***кіз***, *чистити* ***картоплю***, *без кінця поратись у хаті – оце її життя* [13, с. 218]. Складні іменники *Ziegenhüten*, *Kartoffelnschälen* поєднують у собі експліцитні термінальні елементи фрейму "Природа": *Ziege (коза)* (термінал "Тварина"), *Kartoffel (картопля)* (термінал "Рослина") та імпліцитні ТЕ фрейму "Людина": *hüten (пасти), schälen (чистити)* (термінал "Дія"), що позначають дію, яку виконує людина у своєму повсякденному житті.

Інша група іменників, таких як *Kartoffelernte (врожай картоплі), Brathering (смажений оселедець), Gansbraten (смажена гуска)* позначає не саму дію, а її результат, готовий продукт. До них відносимо також ті, в яких „побутовий" компонент не містить семи „дія" і які виражають не сам результат роботи, а цільове призначення або продукт споживання: *Ziegenbutter (масло з козячого молока), Ziegenstall (сарай для кіз), Birkenruten (березове пруття), Erlenrute (вільхова палиця), Stiefmütterchenrabatte (клумба братків), Erdbeerwein (суничне варення), Mückennetz (сітка від комарів), Blumengeschäft (квітковий магазин), Veilchensträußchen (букетик фіалок), Pflaumenschnaps (сливова горілка), Erdbeerwein (суничне вино), Pfefferminzschnaps (м'ятна горілка з перцем), Pferdestall (хлівець для коней), Pflaumenkuchen (сливовий пиріг)* або ж саму людину *Wachteljäger (мисливець за перепелами)*.

Іншу групу утворюють структури, у яких термінальні елементи представлені:

1) словосполученнями, компоненти яких позначають дію, спрямовану на виконання певної повсякденної роботи (дієслова), та об'єкти, на які скерована ця дія (іменники): *Hühner futtern* (*годувати курей*), *Ziege melken* (*доїти козу*), *im Garten graben* (*копати в городі*), *Mohrrüben einsäen* (*висівати моркву*), *ein Schwein mästen* (*відгодовувати порося*);

2) словосполученнями, які позначають об'єкт – результат роботи, її продукт, що приносить людині задоволення, наприклад, естетичне: *eine Vase mit Blautannenzweigen (ваза з гілками хвої)* або чуттєве (насолода смаком): *Marmelade aus Runkelrüben (повидло з брукви), Brei aus Brennnesseln (салат з кропиви)*.

Таким чином, фреймові структури, що позначають рутинну роботу, містять термінальний елемент

(дієслово), що представляє фрейм "Людина", який сполучається з термінальним елементом фрейму "Природа", вербальні маркери якого презентують елементи сільського побуту: огородні та садові культури, свійські тварини тощо.

До цієї групи відносимо також приклади, що описують рутинну хатню роботу:

*Stanislaus hackte **Zwiebeln*** [13, с. 424]. / *Станіслаус кришив **цибулю**.*

*Sie mußten die **Kaninchen** und die **Ziegen** füttern, die Ställe ausmisten, das **Heu** und die **Kartoffeln** ernten* [13, с. 104]. / *Вони повинні були годувати **кролів** та **кіз**, чистити від гною сараї, збирати **сіно** й **картоплю**.*

Ці структури об'єднує те, що вони містять компоненти з однаковою семантикою та фреймовою приналежністю (відповідно до терміналу "Діяльність" фрейму "Людина" і до терміналів "Рослина", "Тварина" фрейму "Природа").

Інші приклади, що представляють інтегрований фрейм "Побут", – це фреймові структури, наповнені термінальними елементами, що позначають домашніх тварин, зокрема:

• курей: *Stanislaus schaute auf die mageren **Hühner** im lichtlosen Bäckerhof* [13, с. 197]. / *Станіслаус дивився на худих **курей**, що блукали по похмурому подвір'ї.*

• кіз: *Seitab grasten **Ziegen**, deren dürres Gemecker herüberklang* [13, с. 210]. / *Неподалік паслися **кози**, чути було, як вони тоненько мекають.*

• собак: *Die Dorf**hunde** bellten* [13, с. 219]. / *Гавкали сільські **собаки**.*

• котів: *Die **Katzen** mauzten ihre Grüße von Dach zu Dach und reckten die Schwänze* [13, с. 110]. / ***Кішки** нявчанням посилали свої привіти з даху на дах і задирали хвости.*

У кожній з наведених фреймових структур присутні ознаки буденного життя людей. Заслуговує на увагу той факт, що самі представники природи у цих прикладах, навіть якщо їх розглядати окремо, ізольовано від контексту, функціонують як тематичні маркери звичаєвого, селянського побуту. Сприймаючи їх у відповідності з фоновими знаннями, ми автоматично відносимо цих тварин до розряду свійських, тобто таких, які нерозривно пов'язані з життям і побутом людини.

У творі зустрічаємо також фрагменти, в яких наявні експліцитні маркери приналежності певних термінальних елементів до інтегрованого фрейму "Побут":

*Träger Sonntagnachmittag. <…> Kein Mensch auf der Straße. **Hühner** rekelten sich im **Strauch**schatten. Am **Teich** standen Kinder und hieben mit Ruten ins **schlamm**grüne **Wasser**. Auf dem Kirchturmdach flimmerte die **Hitze**. Um die Grabkreuze spielten **Schmetterlinge**. Alles war ruhig und alltäglich.* [13, с. 214] / *Лінивий полудень недільного дня. На вулиці ані душі. У затінку під **кущами** греблися **кури**. На березі **ставка** стояли дітлахи і хльоскали лозинами по зеленій від **баговиння воді**. Над церковним дахом з вежами тремтіло розпечене **повітря**. Навколо могильних хрестів пурхали **метелики**. Все було спокійним і буденним.*

Лексема *alltäglich* (*буденний*) у цьому фрагменті є узагальнюючим елементом, який виступає у ролі інтенсифікатора зображуваних подій.

Описи розміреного життя людей, у якому неодмінно присутні елементи природи, є типовими для творчості Е. Штріттматтера. Яскравим прикладом цього є зображення пташок:

• горобців, які "*шаруділи у винограді під вікном*": *Die **Spatzen** raschelten in den **Weinreben** vor dem Fenster* [13, с. 121].

• зябликів, чиє "*постукування проникало крізь гул автомобільного руху*": *Das feine **Flinkeng**ehämmer durchdrang den Autolärm auf den Straßen* [13, с. 108].

• ластівок: *Stanislaus sah den nestbauenden **Schwalben** auf dem **Hofe** an* [13, с. 75]. / *Станіслаус спостерігав за **ластівками**, що ліпили під дахом гнізда.*

• канарки – птаха, що в текстовій тканині твору уособлює перехідну ланку між фреймами **'Природа'** та інтегрованим фреймом **'Побут'**, адже, частково втративши статус дикої пташки, вона стала декоративним атрибутом буднів людини: *Der*

***Kanarienvogel** ziepte aufgeregt* [13, с. 295]. / *Збуджено цвірінькала **канарка**.*

Наступний фрагмент також є підтвердженням ефективного співвіднесення термінальних елементів фреймів "Людина" і "Природа" із фреймом "Побут": *Im **Bachtale** glitzerten die **Wiesen**. **Grummetschober** standen als graue Kleckse darin.* [13, с. 30] / *У **долині річки** сяяли **луги**. Стоги сіна стояли на них, наче сірі плями.*

Ця фреймова структура завдяки термінальним елементам *Bachtale* (*долина річки*) та *Wiesen* (*луги*) на перший погляд представляє лише фрейм "Природа". Однак наступне доповнення з термінальним елементом *Grummetschober* (*стоги сіна*), який позначає результат людської діяльності і, отже, репрезентує фрейм "Людина" (термінал "Діяльність"), забезпечує сприйняття цього опису саме як невід'ємної частини селянського побуту, трансформувавши в уявленні читача фрейм "Природа" у фрейм "Побут".

Однак не слід вважати, що спокій – обов'язкова складова зображуваних побутових картин. Трапляються також сцени дивовижного збудження, яке одночасно охоплює людину й природу: *Das abendliche Dorf mutete fiebrig an. Die **Hunde** kläfften, kleine Kinder schrien. Aus einer Scheune drang **Katzen**gekreisch, und zu allem krähten die **Hähne** <…> und ein **Hengst** wieherte unausgesetzt* [13, с. 221]. */ Здавалось, що вечірнє село було у лихоманці. Гавкали **собаки**, кричали маленькі діти. З чиєїсь клуні долинав **котячий** вереск, і, на додаток до всього, кукурікали **півні** і без упину іржав **жеребець**.* Спостерігаємо переплетення різних термінальних елементів: тих, що належать до фрейму "Природа" (*Hunde / собаки, Katzen / коти, Hähne / півні, Hengst / жеребець*) та антропогенних, що представляють фрейм "Людина" (*Dorf / село, Kinder / діти, Scheune / сарай*). Важливим компонентом наведеного фрагменту є лексична одиниця *Dorf / село*, семантика якої передбачає розуміння побуту як важливої складової людського життя. І те, що село було "немов у лихоманці", а також той факт, що про це йдеться на початку процитованого фрагменту, додає напруження у сприйняття, у деякій мірі навіть інтриги, яка розкривається завдяки дієсловам, що зображають цей стан (*kläffen / гавкати, schreien / кричати, krähen / кукурікати, wiehern / іржати*).

На основі проведеного аналізу ми дійшли висновку, що в дискурсі фрейми втілено у фреймових структурах, які є результатом вербалізації певного розумового комплексу, спроектованого зі свідомості автора на сторінки твору, і презентують семантичну модель однієї з тематичних ліній, мовні елементи якої забезпечують змістову та формальну цілісність дискурсу. Одним із таких комплексів, спроектованих на сторінки роману Е. Штріттматтера "Чудодій", виявився ФК "Людина і Природа", фреймові структури якого з особливою художньою виразністю відтворили картини побуту, реалізувавши авторську прагматику, що полягала у майстерному розкритті письменником своїх філософських та естетичних поглядів на повсякденне життя людини.

Аналіз художнього дискурсу – складний та конструктивний процес, для ефективного здійснення якого потрібні, передусім, знання всіх компонентів мовної системи, загальні (енциклопедичні) знання, що зберігаються в довготривалій пам'яті у формі ментальних схем, визначення ситуативних факторів, їхня адекватна інтерпретація та багато інших факторів, дослідження котрих може становити завдання майбутніх наукових розвідок угалузі когнітивної лінгвістики.

ЛІТЕРАТУРА

1. Великий тлумачний словник сучасної української мови / Уклад., гол. ред. В.Т. Бусел. – К.; Ірпінь : ВТ „Перун", 2003. – 1440 с. 2. Вілков В.Ю. Людина і світ / В.Ю. Вілков, О.І. Салтовський. – К. : Кондор, 2001. – 208 с. 3. Дискурс іноземномовної комунікації (колективна монографія) / Ред. К.Я. Кусько. – Львів : Вид-во ЛНУ імені Івана Франка, 2002. – 495 с. 4. Жаботинская С.А. Концептуальный анализ: типы фреймов / С.А. Жаботинская // Вісник Черкас. ун-ту. – Серія: Філологічні науки. – Черкаси, 1999. – Вип. 11. – С. 12–25. 5. Риндфляйш Р. Эрвин Штриттматтер / Р. Риндфляйш // Писатели ГДР. – М., 1984. – С. 187–206. 6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія / О.О. Се-

ліванова. – Полтава : Довкілля-К, 2006. – 716 с. 7. Beaugrande R.-A. Introduction to Text Linguistics / R.-A. Beaugrande, W.U. Dressler. – L.; N.Y. : Longman, 1992. – 270 p. 8. Charniak E.A Framed Painting: the Representation of a Common Sense Knowledge Fragment / E. Charniak // Cognitive Science. – 1977. – No 1. – P. 355–394. 9. Dijk T. A., van. Semantic Macrostructures and Knowledge Frames in Discourse Comprehension / T. A. van Dijk // Cognitive Processes in Comprehension. – Hillsdale, 1977. – P. 3–32. 10. Fillmore Ch. J. Frame Semantics / Ch. J. Fillmore // Linguistic Society of Korea: Linguistics in the Morning Calm. – Seoul, 1982. – P. 111–138. 11. Minsky M. Frame-System Theory / M. Minsky // Thinking. – Cambridge : Mass, 1977. – P. 355–376. 12. Voigt S. Framesemantische Strukturen des Textes als Beitrag zur Textverständlichkeit / S. Voigt. – Berlin : Logos-Verlag, 1997. – 267 S.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

13. Strittmatter E. Der Wundertäter. Roman / E. Strittmatter. – Berlin : Aufbau Taschenbuch Verlag, 1999. – 515 S.

УДК 811.111'42

КОНЦЕПТУАЛЬНОЕ ПРОСТРАНСТВО *ГРЕХА* В СОВРЕМЕННОМ АНГЛОЯЗЫЧНОМ ДИСКУРСЕ

О.В. Ваховская (Харьков – Мариуполь)

В статье раскрываются лингвокогнитивные характеристики средств вербализации лингвокультурного концепта SIN / ГРЕХ в современном англоязычном дискурсе. На основании семантического анализа лексем-репрезентантов концепта ГРЕХ реконструируется обобщенная когнитивная модель последнего: концептуальное пространство ГРЕХА структурировано в виде сети концептов, картируемых в пределах двух концептуальных доменов РЕЛИГИОЗНОЕ и СВЕТСКОЕ (соответствующих двум видам человеческого опыта ГРЕХА). К домену РЕЛИГИОЗНОЕ относятся концепты UNGODLINESS, SINFULNESS, IMPIETY, IMPIOUSNESS и др., к домену СВЕТСКОЕ – концепты WRONG, DEVIATION, IMMORALITY, CRIME и др., связанные отношениями спецификации и каузации.

Ключевые слова: дискурс, когнитивная семантика, концепт, концептуальная сеть, концептуальное (когнитивное) пространство, концептуальный анализ, концептуальный домен, лексико-семантическое поле, лингвокультурный концепт, понятийная (концептуальная) модель, семантический анализ, семантическое пространство, схема, языковое значение.

О.В. Ваховська. Концептуальний простір ГРІХА в сучасному англомовному дискурсі. В статті розкриваються лінгвокогнітивні характеристики засобів вербалізації лінгвокультурного концепту SIN / ГРІХ в сучасному англомовному дискурсі. На основі семантичного аналізу лексем-репрезентантів концепту ГРІХ реконструюється узагальнена когнітивна модель останнього: концептуальний простір ГРІХА структурований у вигляді мережі концептів, картованих в межах двох концептуальних доменів РЕЛІГІЙНЕ та СВІТСЬКЕ (що відповідають двом видам людського досвіду ГРІХА). До домену РЕЛІГІЙНЕ належать концепти UNGODLINESS, SINFULNESS, IMPIETY, IMPIOUSNESS та ін., до домену СВІТСЬКЕ – концепти WRONG, DEVIATION, IMMORALITY, CRIME та ін., що знаходяться в специфікаційному та каузативному зв'язках.

Ключові слова: дискурс, когнітивна семантика, концепт, концептуальна мережа, концептуальний (когнітивний) простір, концептуальний аналіз, концептуальний домен, лексико-семантичне поле, лінгвокультурний концепт, мовне значення, поняттєва (концептуальна) модель, семантичний аналіз, семантичний простір, схема.

O.V. Vakhovskaya. The Conceptual Space of SIN in the Contemporary English Discourse. This article focuses on the linguocognitive characteristics of the means of verbalization of the linguocultural concept SIN in the contemporary English discourse. Based on the semantic analysis of the lexemes-representatives of SIN, the schematic cognitive model of SIN is drawn: the conceptual space of SIN is framed by concepts belonging to two conceptual domains RELIGIOUS and SECULAR which correspond to the two kinds of human experience of SIN. The domain RELIGIOUS is constituted by the concepts UNGODLINESS, SINFULNESS, IMPIETY, IMPIOUSNESS etc., the domain SECULAR includes the concepts WRONG, DEVIATION, IMMORALITY, CRIME etc., found to be in specification and causation relations.

Key words: cognitive semantics, concept, conceptual (cognitive) space, conceptual analysis, conceptual domain, conceptual frame, conceptual model, discourse, lexical meaning, linguocultural concept, schema, semantic analysis, semantic field, semantic space.

Когнитивные исследования являются логическим продолжением семантического анализа значения [3; 4; 7; 10 и др.]. Языковое значение представляет собой ментальную сущность – "концепт, связанный знаком. Этот тезис достаточно единодушно признан теперь в когнитивной семантике. Вместе с ним центр тяжести в исследовании содержательной стороны словесных знаков переме-

© О.В. Ваховская, 2011

стился со структур значения в сторону концептуальных структур" [Никитин 2003, с. 264], что и обусловливает актуальность исследования, объектом которого избран лингвокультурный концепт SIN / ГРЕХ, а предметом – лингвокогнитивные характеристики средств вербализации ГРЕХА в современном англоязычном дискурсе.

Целью данной статьи является структурирование концептуального пространства ГРЕХА в современном англоязычном дискурсе, послужившем материалом проведенного исследования, почерпнутым из Британского (BNC) и Американского (COCA) национальных корпусов и художественных произведений.

Когнитивная лингвистика дает "объяснение языковых явлений с опорой на феномены мышления – его концептуальные структуры и применяемые к ним когнитивные операции" [4; 5, с. 55], и обнаружение некоторых точек соприкосновения между семантическим анализом и анализом концептуальным не означает их тожественности: если семантический анализ "направлен на экспликацию семантической структуры слова, уточнение реализующих ее денотативных, сигнификативных и коннотативных значений, то концептуальный анализ предстает как поиск тех общих концептов, которые подведены под один знак и предопределяют бытие знака как известной когнитивной структуры. Семантический анализ связан с разъяснением слова, концептуальный анализ – идет к знаниям о мире" [7, с. 371–372]. Концептуальный анализ характеризуется большей степенью абстрагирования: задействованные в нем сущности более абстрактны, и выявленные в ходе семантического анализа лексические значения и их компоненты должны быть соотнесены друг с другом в составе некоторой обобщенной концептуальной структуры [4; 5, с. 55].

Семантическое пространство лингвокультурного концепта ГРЕХ структурировано как лексико-семантическое поле с доминантой, представленной именем этого концепта – лексемой *sin* (n.). В совокупном содержании лексического значения, вслед за М.В. Никитиным, различаем "содержательное ядро <…>, или его интенсионал, и периферию семантических признаков, окружающих это ядро, его импликационал" [9, с. 61]. По полученным данным, семантические признаки в интенсионале лексического значения *sin* (n.) связаны родовидовым отношением, где родовая часть – это гиперсема (архисема), а видовая часть – гипосема (дифференциальный семантический признак) [9, с. 61]. Соответственно, семантическая структура ГРЕХА – это единство признаков (1) '*нарушение Божественного закона*' и (2) '*моральное / правовое / бытийное нарушение*' (ср.: "в библейских текстах грех связывается с проявлением всех нравственных и онтологических аномалий в жизни человека" [11, с. 96]). Относясь к ядру лексико-семантического поля *sin*, выделенные гиперсемы имплицируют дифференциальные семантические признаки, соответствующие импликационалу значения лексемы *sin* (n.) и составляющие периферию заданного ею лексико-семантического поля. Это позволяет заключить, что лексико-семантическое поле *sin* организовано двумя микрополями, где гиперсемой '*нарушение Божественного закона*' мотивировано микрополе *ungodliness*, а гиперсемой '*моральное / правовое / бытийное нарушение*' – микрополе *wrong*. Каждое из микрополей *ungodliness* и *wrong* строится по принципу центр – периферия (где периферия мотивируется центральным членом) и имеет ряд расширений, т.е. отдельных центро-периферийных семантических структур, что свидетельствует о радиально-цепочечном строении лексико-семантического поля *sin*.

В соответствии с центральным принципом когнитивной семантики, концепты, хранимые в мышлении, не являются изолированными, атомарными единицами, поскольку их понимание осуществляется только в контексте структур фоновых, энциклопедических знаний, или концептуальных доменов, где домен ("conceptual domain") понимается как любая связная область концептуализации, относительно которой характеризуется семантическая единица [15; p. 147, 488, 547]. Структурированность лексико-семантического поля *sin* микрополями *ungodliness* и *wrong* свидетельствует о том, что семантическое пространство ГРЕХА органи-

зовано двумя концептуальными доменами, где религиозный опыт ГРЕХА профилируется в пределах домена РЕЛИГИОЗНОЕ, а светский – домена СВЕТСКОЕ.

Концепт ГРЕХ в домене РЕЛИГИОЗНОЕ вербализуется лексемами – конституентами микрополя *ungodliness*. Семантический центр микрополя *ungodliness* ословлен синонимической парой *ungodliness – godlessness* со значением '*impiety by virtue of not being a godly person*':

<…> the new Education Secretary has begun his term in office with a passionate condemnation of the godlessness of society and an appeal for a return to belief in good and evil /BNC, AL6 12/.

Значения центральных членов микрополя *ungodliness* определяют два фокуса в его семантическом пространстве:

1) семантический признак '*безбожие*' (лексемы *ungodliness, impiety, impiousness, apostasy, blasphemy* и др.):

2) семантический признак '*нечестивость*' (лексемы *ungodliness, impiousness, impiety, defilement* и др.):

Семантическое пространство признака '*безбожие*' задано несколькими смысловыми координатами:

• семантический признак '*выбор зла или неистинного блага*' (лексемы *ungodliness, evil, vice, corruption* и др.);

• семантический признак '*лишение Божественной благодати*' (лексемы *ungodliness, damnation, unrighteousness, sinfulness, wickedness* и др.);

• семантический признак '*осознание собственной вины перед Богом*' (лексемы *guilt, fault, peccancy* и др.).

Семантический признак '*нечестивость*' раскрывается как нарушение форм культа и обнаруживает связь со значением '*наложение епитимьи*' (лексемы *ungodliness, fault, culpability, demerit* и др.):

<…> Weary of their ungodliness the Church placed its ban upon them under this ban it seems they die /R. Sabatini, Saint Martin's Summer/.

Микрополе *ungodliness* имеет одно семантическое расширение, обозначенное семой '*несовершенство человеческой природы*' (лексема *sinfulness*):

We create a wider chasm if the Christian view of humanity's sinfulness, willfulness and downright evil is ever ignored /BNC, ABV 395, 635/.

В семантическом пространстве расширения *sinfulness* выделяются взаимосвязанные периферийные семантические признаки:

• сема '*бездуховность*' (лексемы *corruption, unrighteousness, evil, immorality, iniquity, wickedness, vice, crime* и др.):

• сема '*утрата первоначальной чистоты*' (лексемы *defilement, corruption* и др.):

• сема '*бренность*' (лексемы *imperfection, deficiency* и др.):

• сема '*духовные мучения*' (лексемы *guilt, fault, peccancy*):

• сема '*духовная смерть*' (лексемы *vice, evil, immorality, viciousness, wickedness* и др.):

Концепт ГРЕХ в домене СВЕТСКОЕ вербализуется лексемами, составляющими полицентрическое (термин А.В. Бондарко [1; 2]) микрополе *wrong*. Гиперсема '*нравственное / правовое / бытийное нарушение*' является семантическим компонентом высшего порядка, вокруг которого развернуто сложное микрополе *wrong*, чьи расширения представляют собой отдельные центро-периферийные семантические структуры. Мотивированные родовым семантическим признаком '*нравственное / правовое / бытийное нарушение*', эти расширения структурированы видовыми семами, вербализованными различными лексемами, что и определило названия самих расширений: (1) расширение *deviation* мотивировано семой '*нарушение бытийной нормы / стандарта*'; (2) расширение *immorality* – семой '*нарушение нормы морали*'; (3) расширение *crime* – семой '*нарушение нормы права*'.

Центральной в структуре расширения *deviation* является сема '*нарушение бытийной нормы / стандарта*', оязыковленная лексемой *deviation* (n.) и мотивирующая в семантическом простран-

стве расширения *deviation* несколько периферийных семантических фокусов:

• сема '*нарушение нормального психо-эмоционального состояния*' (лексемы *atrocity, viciousness* и др.);

• сема '*нарушение нормы здравого смысла*' (лексемы *error, crime, absurdity* и др.);

• сема '*ошибка*' (лексемы *error, peccadillo, mistake, fault* и др.);

• сема '*нарушение традиции*' (лексемы *defilement, befoulment* и др.);

• сема '*недостаток*' (лексемы *shortcoming, fault, demerit, imperfection* и др.);

• сема '*нарушение запрета*' (лексемы *disobedience, misbehaviour, transgression* и др.);

• сема '*нарушение эстетической нормы*' (лексемы *atrocity, abomination, wickedness* и др.).

Центральной в структуре расширения *immorality* является сема '*нарушение нормы морали*', оязыковленная лексемой *immorality*. В семантическом пространстве этого расширения выделяются две плоскости, соотносимые с планом индивидуального и общественного бытия (см. [11, с. 276]):

1) сема '*безнравственность*' (лексемы *immorality, corruption, depravity, evil, sinfulness, wickedness, unrighteousness, iniquity, criminality, vice* и др.), подчеркивающая внутреннее состояние / качество человека:

<…> the liberal precept that immorality may only be tolerated so long as it remains a wholly private matter /BNC, C9S 1550/;

2) сема '*безнравственный поступок / поведение*' (лексемы *immorality, offence, evil, wrongdoing, corruption* и др.), актуализирующая идею направленности действия вовне:

<…> I put the immorality of prostitution upon the mat in a way quite comparable to putting its increase on the mat /BNC, CS2 833/.

В семантическом пространстве, заданном семой '*безнравственность*', выделяется семантический признак '*отрицательная нравственная оценка*', являющийся родовым по отношению к семам (1) '*чувство вины*' (лексемы *guilt, fault, wrong, demerit* и др.) и (2) '*порицание*' (лексемы *culpability, evil, unrighteousness, wickedness, wrong, vice, viciousness* и др.):

(1) *He felt no sense of guilt in the betrayal of personal confidence /BNC, CDA 934/;*

(2) *The rule has a flavour of seriousness which suggests some moral culpability/BNC, J73 132/.*

Семантический признак '*безнравственный поступок / поведение*' является родовым по отношению к семам:

• '*аморальные действия*' (лексемы *offence, wrongdoing* и др.);

• '*тлетворное влияние*' (лексемы *corruption, defilement, depravity* и др.);

• '*угроза общественному благу*' (лексемы *evil, vice, guilt* и др.).

Центральной в структуре расширения *crime* является сема '*нарушение нормы права*', оязыковленная лексемой *crime*. При этом расширение *crime* релевантно для нашего исследования настолько, насколько значимым в семантических структурах значений лексемы *crime* (n.) и ее основных синонимов остается семантический признак '*an evil act*'. Смысловое пространство расширения *crime* задано двумя семами: (1) '*состояние неповиновения закону*' (лексемы *lawlessness, criminality, iniquity, guilt, wrong* и др.) и (2) '*действие, нарушающее закон*' (лексемы *crime, transgression, iniquity, evildoing, offence* и др.):

(1) *<…> 'urgent action' to prevent a drift into lawlessness was necessary from both a moral and a political perspective /BNC, AS6 362/;*

(2) *A frequent comment of observers about a prisoner in for a serious offence like murder is that he shows no remorse /BNC, G0T 843/.*

Семантический признак '*действие, нарушающее закон*' является родовым по отношению к семам (1) '*невыполнение долга*' (лексемы *iniquity, corruption, lawlessness, delinquency* и др.) и (2) '*нарушение чьих-либо прав*' (лексемы *iniquity, trespass, violation* и др.).

Языковые значения "не составляют каких-либо особых когнитивных (мыслительных, познавательных) форм, отличных от понятий и представ-

лений" [8, с. 271]. Как и всякие результаты отражения, "значения обрабатываются механизмом вторичных ощущений и в результате образуют определенные структуры нервных связей в мозгу", становящиеся субстратной основой для "определения поля применимости знака (его семантического потенциала)" [8, с. 269]. Анализ системы форм и значений языка и его использования в речи позволяет реконструировать обобщенные понятийные (концептуальные) модели [4; 14] или схемы – обобщенные понятийные сущности категориального плана [15, p. 371; 12, p. 4, 14]. По определению С. Кеммер, "схемы в языке являются генерализациями, абстрагированными от языковых форм и значений. Схема представляет собой когнитивную репрезентацию, включающую сходные черты, наблюдаемые в многочисленных случаях использования знака. Схемы представляют собой укорененные в мышлении образцы опыта; <…> они могут быть использованы при продуцировании и понимании языковых выражений. И в том, и в другом случае последние категоризируются с помощью схем. Тем самым языковые выражения связаны со структурами знания, которые их порождают и обеспечивают их интерпретацию" [13].

По полученным данным, схемное представление отдельных слотов концепта ГРЕХ соответствует отношениям спецификации: "схема спецификации 'НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив *есть* НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор' соотносит идентификатив (индивидную или родовую сущность) с вариабельным таксоном, который, уточняя характеристику идентификатива, переводит понятие о нем в более конкретный план" [4, с. 362] и отношениям каузации: "схема каузации, включающая связку ***делает (makes)***, представляет акт создания агенсом-каузатором (или инструментом-каузатором) нового предмета-фактитива: 'НЕКТО/НЕЧТО-каузатор *делает* НЕЧТО-фактитив' [4, с. 360] (выделено в оригинале – О.В.). Так, домен РЕЛИГИОЗНОЕ упорядочивается отношениями спецификации и каузации, связывающими его центральный слот UNGODLINESS с тремя подслотами, заполненными информацией, соответствующей религиозному опыту ГРЕХА:

- отношения спецификации реализованы схемами UNGODLINESS *есть* IMPIETY и UNGODLINESS *есть* IMPIOUSNESS (родо-видовая связь);
- отношения каузации представлены схемой UNGODLINESS *имеет результатом* SINFULNESS.

Слот IMPIETY образован концептом IMPIETY, связанным с рядом других концептов-терминалов отношениями спецификации: схемы IMPIETY *есть* VICE, IMPIETY *есть* BLASPHEMY и IMPIETY *есть* DISOBEDIENCE, – и каузации: схемы IMPIETY *имеет результатом* DAMNATION и IMPIETY *имеет результатом* GUILT.

Слот IMPIOUSNESS образован концептом IMPIOUSNESS, находящимся в отношениях каузации с концептами FAULT и DEFILEMENT. Эти отношения реализуются схемами IMPIOUSNESS *имеет результатом* FAULT и IMPIOUSNESS *имеет результатом* DEFILEMENT.

Слот SINFULNESS образован концептом SINFULNESS, связанным отношениями каузации с концептом UNGODLINESS (схема SINFULNESS *имеет результатом* UNGODLINESS) и специфицированным концептами DEFILEMENT, CORRUPTION, IMPERFECTION, IMMORALITY, GUILT (схемы SINFULNESS *есть* DEFILEMENT, SINFULNESS *есть* CORRUPTION, SINFULNESS *есть* IMPERFECTION, SINFULNESS *есть* IMMORALITY, SINFULNESS *есть* GUILT).

Домен СВЕТСКОЕ упорядочивается отношениями спецификации, связывающими его центральный слот WRONG с тремя "вложенными" слотами, заполненными информацией, соответствующей светскому опыту ГРЕХА. Эти родо-видовые отношения реализуются схемами спецификации WRONG *есть* DEVIATION, WRONG *есть* IMMORALITY и WRONG *есть* CRIME.

Слот DEVIATION образован концептом DEVIATION, находящимся в родо-видовых отношениях спецификации с рядом терминалов. Эти отношения реализуются схемами DEVIATION

есть ERROR, DEVIATION *есть* PECCADILLO, DEVIATION *есть* ATROCITY, DEVIATION *есть* DISOBEDIENCE, DEVIATION *есть* VICIOUSNESS, DEVIATION *есть* DEFILEMENT, DEVIATION *есть* SHORTCOMING. Зафиксированные отношения каузации между концептами DEVIATION и VICIOUSNESS представлены схемой VICIOUSNESS *имеет результатом* DEVIATION.

Слот IMMORALITY образуется концептом IMMORALITY, находящимся в гиперо-гипонимических отношениях спецификации с концептами OFFENCE и CORRUPTION (схемы IMMORALITY *есть* OFFENCE и IMMORALITY *есть* CORRUPTION), где CORRUPTION, связывая воедино все концептуальное пространство описываемого слота в целом, находится в каузативной связи с концептами GUILT и CULPABILITY, реализующейся схемами CORRUPTION *имеет результатом* GUILT и CORRUPTION *имеет результатом* CULPABILITY. Концепты CORRUPTION и OFFENCE находятся в отношениях взаимной каузации (схемы CORRUPTION *имеет результатом* OFFENCE и OFFENCE *имеет результатом* CORRUPTION).

Слот CRIME образуется концептом CRIME, связанным отношениями спецификации с концептами LAWLESSNESS и TRANSGRESSION (схемы CRIME *есть* LAWLESSNESS и CRIME *есть* TRANSGRESSION), где LAWLESSNESS в свою очередь каузирует TRANSGRESSION (схема LAWLESSNESS *имеет результатом* TRANSGRESSION). Концепт TRANSGRESSION специфицируется концептами CORRUPTION и VIOLATION (схемы TRANSGRESSION *есть* CORRUPTION и TRANSGRESSION *есть* VIOLATION).

Проведенный анализ, опираясь на то, что “языковая форма в конечном счете является отражением когнитивных структур” [6, с. 126], позволяет структурировать концептуальное пространство ГРЕХА в виде схемы, представленной на рис.1.

Сказанное свидетельствует, что семантическое пространство ГРЕХА структурировано сетью концептов, картируемых в пределах двух концептуальных доменов РЕЛИГИОЗНОЕ и СВЕТСКОЕ (соответствующих двум видам человеческого опыта ГРЕХА). К домену РЕЛИГИОЗНОЕ относятся концепты UNGODLINESS, SINFULNESS, IMPIETY, IMPIOUSNESS и др., к домену СВЕТСКОЕ – концепты WRONG, DEVIATION, IMMORALITY, CRIME и др., связанные отношениями спецификации и каузации. Перспективу наших дальнейших исследований составляет рассмотрение концептуальной сети ГРЕХА в диахронии.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бондарко А.В. Полевые структуры в системе языковой категоризации / А.В. Бондарко // Теория, история, типология языков : материалы чтений памяти В.Н. Ярцевой. – Вып. I; отв. ред. Д.Б. Никуличева. – М., 2003. – С. 13–20. 2. Бондарко А.В. Основы функциональной грамматики. Языковая интерпретация идеи времени / А.В. Бондарко. – СПб. : Изд-во СПбГУ, 2001. – 260 с. 3. Вежбицкая А. Семантические универсалии и описание языков / А. Вежбицкая; пер. с англ. – М. : Школа “ЯРК”, 1999. – 780 с. 4. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С.А. Жаботинская // Проблеми загального, германського та слов’янського мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького ; під ред. Альтмана Г., Задорожної І., Мацкуляк Ю. – Чернівці : Книги XXI, 2008. – С. 357–368. 5. Жаботинская С.А. Структура *there + to be:* лингвокогнитивный аспект / С.А. Жаботинская // Вісник Харків. нац. ун-ту. – 2004. – № 635. – С. 53–60. 6. Кибрик А.А. Когнитивные исследования по дискурсу / А.А. Кибрик // Вопросы языкознания. – № 5. – 1994. – С. 126–139. 7. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с. 8. Никитин М.В. Основания когнитивной семантики : учебное пособие / М.В. Никитин. – СПб. : Изд-во РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 277 с. 9. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения / М.В. Никитин. – М. : Высш. шк., 1988. – 168 с. 10. Степанов Ю.С. Константы. Словарь русской культуры. Опыт исследования / Ю.С. Степанов. – М. : Школа “Языки русской культуры”, 1997. – 824 с. 11. Этика: Энциклопедический словарь / Под ред. Р.Г. Апресяна и А.А. Гусейнова. – М. : Гардари-

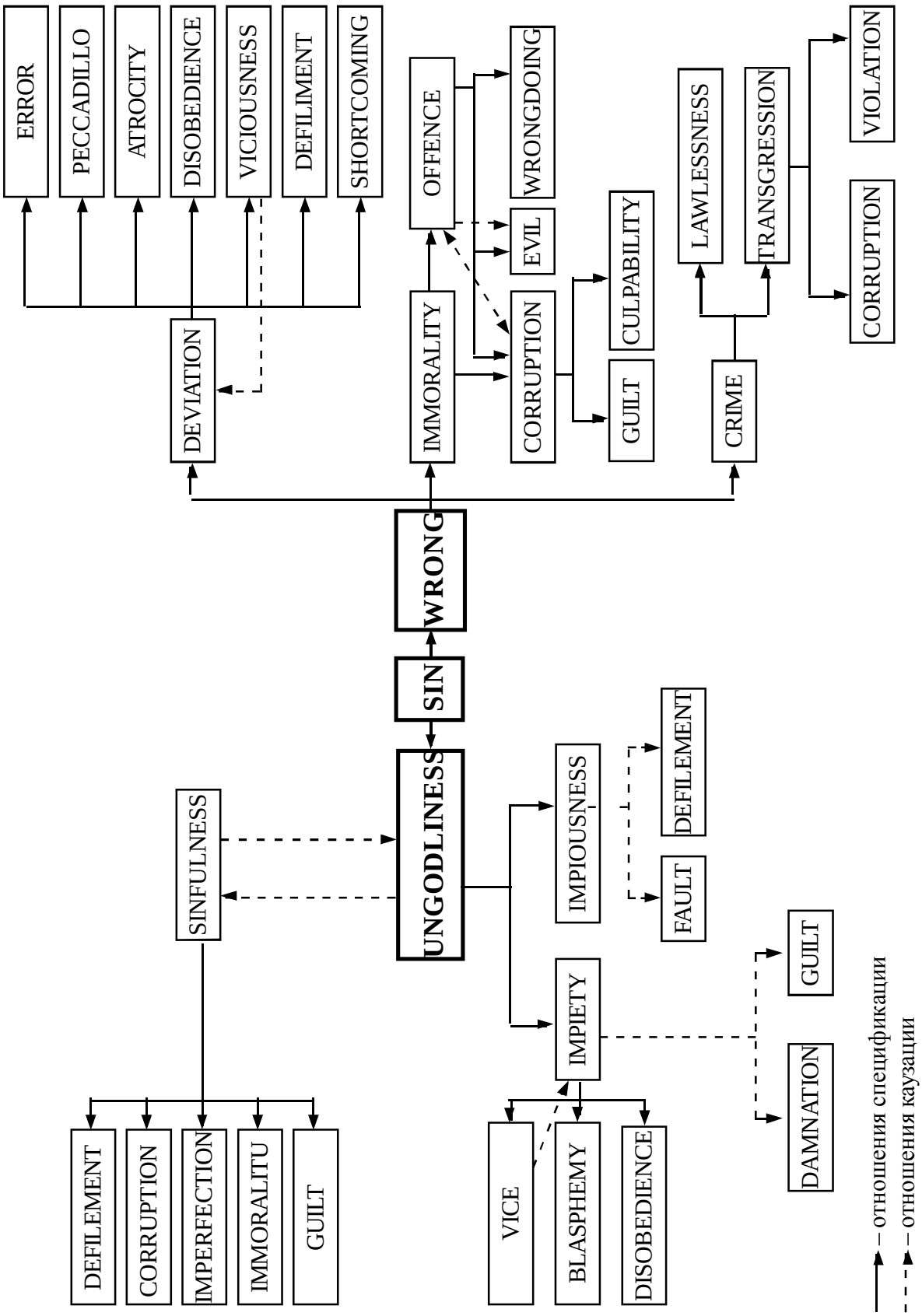

Рис. 2.1. Когнитивное пространство SIN / ГРЕХ

ки, 2001. – 671 с. 12. Clausner T.C. Domains and image schemas / T.C. Clausner, W. Croft // Cognitive Linguistics. – 1999. – No 10–1. – P. 1–31. 13. Kemmer S. Schemas and lexical blends / S. Kemmer // Motivation in language: Studies in honor of Gunter Radden / Ed. by H. Cuykens, T. Berg, R., Dirven, R. & K.-U. Panther. Manuscript. – 2001. – 18 p. 14. Langacker R.W. A usage-based model / R.W. Langacker // Rudzka-Ostin B. (ed.) Topics in cognitive linguistics. – Amsterdam / Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1988. – P. 127–164. 15. Langacker R.W. Foundations of Cognitive Grammar / R.W. Langacker. – Vol. 1: Theoretrical Prerequisites. – Stanford CA : Stanford University Press, 1987. – 515 p.

ИСТОЧНИКИ ИЛЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРИАЛА

1. British National Corpus, the (BNC) [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://www.natcorp.ox.ac.uk/. 2. Corpus of Contemporary American English (COCA) [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://corpus.byu.edu/coca/. 3. Corpus of Historical American English (COHA) [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://corpus.byu.edu/coha/ 4. Time Magazine Corpus of American English (TMC) [Электронный ресурс] // Режим доступа : http://corpus.byu.edu/time/. 5. Sabatini R. Saint Martin's Summer / R. Sabatini. – Kessinger Publishing, 2010. – 246 p.

УДК 811.111'42

КОНЦЕПТУАЛЬНАЯ СЕТЬ ПОЛИСЕМИИ ПОЛИСЕМАНТА *HOME (N.)* – ИМЕНИ КОНЦЕПТА *ДОМ / HOME*

И.В. Давыденко (Харьков)

В статье выявляется перечень значений полисемантичной лексемы *home (n.)* на основании данных лексикографических источников, аранжируются значения полисеманта *home (n.)* с помощью пропозиций базисных фреймов, строится концептуальная сеть полисемии, идентифицируются домены в пределах концептуальной сети полисемии лексемы *home (n.)*.

Ключевые слова: домен, концепт, лексема, полисемия, схема, фрейм.

І.В. Давиденко. Концептуальна мережа полісемії полісеманту *home (n.)* – імені концепту ДОМ / HOME. У статті виявляється перелік значень полісемантичною лексеми *home (n.)* на матеріалі лексикографічних джерел, аранжуються значення полісеманта *home (n.)* за допомогою пропозицій базових фреймів, будується концептуальна мережа полісемії, ідентифікуються домени в межах концептуальної мережі полісемії лексеми *home (n.)*.

Ключові слова: домен, концепт, лексема, полісемія, схема, фрейм.

I.V. Davydenko. The concept polysemy net of the polysemantic lexeme *home (n.)* – the name of the concept HOME. This article focuses on making the list of semes of the polysemantic lexeme *home (n.)* on the base of English lexicographic sources; arranging the semes according to the five basic frames; forming the concept polysemy net; identifying the domains within the concept polysemy net of the polysemantic lexeme *home (n.)*.

Key words: concept, domain, frame, lexeme, polysemy, schema.

Данная статья является продолжением анализа концепта ДОМ / HOUSE / HOME, начатого в статьях [1–3]. Предыдущие исследования раскрывают природу концепта ДОМ / HOUSE / HOME; в рамках исследований определяются имена данного концепта – полисемантические лексемы *house (n.)* и *home (n.)*. Предыдущие исследования позволили установить полисемантическую природу имен концептов ДОМ / HOUSE и ДОМ / HOME – лексем – полисемантов *house (n.)* и *home (n.)* [1], увидеть их частичные пересечения в различных доменах [2] и построить концептуальную сеть полисемии полисеманта *house (n.)* – имени концепта ДОМ/HOUSE [3].

Объектом данного исследования избрана полисемантическая лексема *home (n.)* – одно из двух имен концепта ДОМ/HOME. Целью исследования является выявление перечня значений полисемантичной лексемы *home (n.)* на основании данных лексикографических источников, аранжировка значений полисеманта *home (n.)* с помощью пропозиций базисных фреймов, построение концептуальной сети полисемии, идентификация доменов в пределах концептуальной сети полисемии лексемы *home (n.)*. Материал почерпнут из толковых словарей и тезаурусов современного английского языка [10–12].

Анализ дефиниций лексемы *home (n.)* по данным толковых словарей английского языка свидетельствует о ее полисемантичном характере и дает возможность составить обобщенный перечень значений данного полисеманта:

home n. **1.** the place or a place where one lives *have you no home to go to?*, **2a.** a house or other dwelling, **b.** Mobile home, **c.** Winter home, **d.** Country home, **3a.** a dwelling place together with the family, **b.** a family or other group living in a house or other place, **4a.** a person's country, city, etc., esp viewed as a birthplace, a residence during one's early years, or a place dear to one, **4b**. A valued place regarded as a

© И.В. Давыденко 2011

refuge, **5a.** the environment or habitat of a person or animal, **b.** place to keep smth in, **6.** the place where something is invented, founded, or developed *the US is the home of baseball*, **7a.** a building or organization set up to care for smb., **b.** an informal name for a mental home, **c.** Orphan's / foster home, **d.** Remand / Detention home, **e.** Rest home, **f.** Convalescent / Nursing home, **g.** Funeral home, **8.** (Team Sports, other than specified) *Sport* one's own ground *the match is at home*, **9.** (Team Sports, other than specified) **a.** the objective towards which a player strives in certain sports, **b.** an area where a player is safe from attack, **10.** (Team Sports / Lacrosse) *Lacrosse* one of two positions of play nearest the opponents' goal, **11.** (Team Sports / Baseball) *Baseball* home (plate), **12.** *Computer Science* **a.** The starting position of the cursor on a text-based computer display, usually in the upper left corner of the screen, **b.** A starting position within a computer application, such as the beginning of a line, file, or screen or the top of a chart or list [10–12].

Приведенный перечень значений показывает, что полисемантическая лексема *home (n.)* может быть сведена к 25 лексико-семантическим вариантам (ЛСВ). Однако лексикографические данные не дают представления о том, какими отношения связаны между собой значения полисемантичной лексемы, какие иерархические отношения господствуют, какие значения выступают в роли главных, а какие – в роли второстепенных, или же все значения являются равноправными.

Необходимым этапом в изучении и объяснении полисемантического феномена является идентификация доменов в пределах концептуальной сети полисемии той или иной полисемантичной лексемы, в данном случае – лексемы *home (n.)*. Под доменом понимается любая целостная область концептуализации, относительного которой определяется значение (ЛСВ) языкового знака [4, с. 547].

На основании анализа 25 ЛСВ полисеманта *home (n.)* выделяем домены и субдомены, в рамках которых реализуется данная полисемантическая единица: PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, FAMILY, SHELTER, ORGANISATION, PLACE OF STORAGE, SPORTS, COMPUTER SCIENCE.

Поскольку, домены PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, SHELTER, PLACE OF STORAGE могут быть сведены к одной более обобщенной области человеческого опыта – PLACE, именно PLACE считаем доменом для субдоменов PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, SHELTER, PLACE OF STORAGE.

Полисемия, развиваемая данной лексемой, прослеживается во всех частично взаимо-пересекающихся доменах: 1. PLACE OF LIVING (1, 2a, 2b, 2c, 2d, 3a), 2. PLACE OF ORIGIN (4a, 6), 3. ENVIRONMENT (5a), 4. FAMILY (3b), 5. SHELTER (4b), 6. ORGANISATION (7a, 7b, 7c, 7d, 7e, 7f, 7g), 7. PLACE OF STORAGE (5b), 8. SPORTS (8, 9a, 9b, 10, 11), 9. COMPUTER SCIENCE (12a, 12b).

Определим, какими отношениями связаны между собой значения полисемантичной лексемы *home (n.)*, профилирующиеся в вышеперечисленные домены и субдомены и установим иерархию этих отношений, применяя методикумоделирования пяти базисных фреймов (предметного, акционального, посессивного, идентификационного и компаративного), в результате интеграции которых возникает концептуальная сеть, связующая воедино все пропозициональные схемы [4, с.362]. Под *схемой* понимаем категоризующую абстракцию, совместимую со всеми членами определяемой категории, повторяющаяся в ментальных образах мира и наделенная фундаментальной значимостью для протекания различных когнитивно-семантических процессов [9, с.371; 8, с.4, 14].

Таблиця 1

Значения полисеманта *home (n.)* в различных доменах

ДОМЕНЫ	ЛСВ
1. PLACE PLACE OF LIVING	**1.** the / a place one lives **2a.** a house or other dwelling 2**b.** Mobile home **2c.** Winter home **2d.** Country home **3a.** a dwelling place together with the family
PLACE OF ORIGIN	**4a.** a person's country, city, etc., esp. viewed as a birthplace, a residence during one's early years, or a place dear to one **6.** the place where something is invented, founded, or developed
ENVIRONMENT	**5a**. the environment or habitat of a person or animal
PLACE OF STORAGE	**5b.** place to keep smth in
SHELTER	**4b**. A valued place regarded as a refuge
2. FAMILY	
3. ORGANISATION	**7a.** a building or organization set up to care for smb. 7**b.** an informal name for a mental home 7**c.** Orphan's / foster home 7**d.** Remand / Detention home 7**e.** Rest home **7f.** Convalescent / Nursing home 7**g.** Funeral home
4. SPORTS	**8.** *Sports* one's own ground **9a.** the objective towards which a player strives in certain sports **9b.** an area where a player is safe from attack **10.** *Lacrosse* one of two positions of play nearest the opponents' goal **11.** *Baseball* home (plate)
5. COMPUTER SCIENCE	**12a.** *Computer Science* The starting position of the cursor on a text-based computer display, usually in the upper left corner of the screen. **12b.** A starting position within a computer application, such as the beginning of a line, file, or screen or the top of a chart or list

Рассмотрим первую группу значений (ЛСВ), профилирующихся в домене PLACE и его субдоменах PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, SHELTER, PLACE OF STORAGE. Итак, ЛСВ **1.** *the / a place where one lives* – строит схему спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма, т.е. соотносит идентификатив (индивидную или родо-видовую сущность) с вариабельным таксоном, который, уточняя характеристику идентификатива, переводит понятие о нем в более конкретный план [4, с. 362]. Таким образом, "HOME-идентификатив есть THE PLACE OR A PLACE WHERE ONE LIVES-спецификатор".

ЛСВ **4a.** *a person's country, city, etc., esp viewed as a birthplace, a residence during one's early years, or a place dear to one* – строит схему спецификации идентификационного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор". Таким образом, "HOME-идентификатив есть A BIRTHPLACE-спецификатор". В данном случае наблюдается гиперо-гипонимическая связь, где HOME – гипероним, а ЛСВ 4a – гипоним.

ЛСВ **4b**. *a valued place regarded as a refuge* – также строит схему спецификации идентификационного фрейма: "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" – "HOME-идентификатив есть A REFUGE-спецификатор". Гиперо-гипонимическая связь выражается следующим образом: HOME – гипероним, а ЛСВ 4b – гипоним.

ЛСВ **5b.** *a place to keep smth in* – строит схему спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма, соотносит идентификатив с вариабельным таксоном, который, уточняя характеристику идентификатива, переводит понятие о нем в более конкретный план [4., 362]. "HOME-идентификатив есть PLACE OF STORAGE-спецификатор".

ЛСВ **6.** *the place where something is invented, founded, or developed* – строит схему спецификации идентификационного фрейма: "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" – " A BIRTHPLACE -идентификатив есть PLACE OF INVENTION-спецификатор". В данном случае наблюдаются гиперо-гипонимические отношения, где ЛСВ 4a – гипероним, а ЛСВ 6 – гипоним, иерархия отображена на схеме.

ЛСВ **5a.** *the environment or habitat of a person or animal* – строит схему спецификации идентификационного фрейма: "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" – "THE PLACE OR A PLACE WHERE ONE LIVES-идентификатив есть NATURAL HABITAT / ENVIRONMENT-спецификатор". Гиперо-гипонимическая связь: ЛСВ 1 – гипероним, а ЛСВ 5a – гипоним.

ЛСВ **2a.** *a house or other dwelling* – также строит схему спецификации идентификационного фрейма: "THE PLACE OR A PLACE WHERE ONE LIVES-идентификатив есть A HOUSE OR DWELLING-спецификатор". Гиперо-гипонимическая связь: ЛСВ 1 – гипероним, а ЛСВ 2a – гипоним.

ЛСВ **3a.** *a dwelling place together with the family* – строит схему спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма, т.е. соотносит идентификатив (индивидную или родо-видовую сущность) с вариабельным таксоном, который, уточняя характеристику идентификатива, переводит понятие о нем в более конкретный план. Таким образом, "THE PLACE OR A PLACE WHERE ONE LIVES-идентификатив есть A DWELLING PLACE TOGETHER WITH THE FAMILY-спецификатор". Иерархия отношений указана на схеме 1.

ЛСВ 2**b.** *mobile home*, **2c.** *winter home* и **2d.** *country home* – также строят схемы спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма: "A HOUSE OR DWELLING-идентификатив есть MOBILE HOME-спецификатор", "A HOUSE OR DWELLING-идентификатив есть WINTER HOME-спецификатор", "A HOUSE OR DWELLING-идентификатив есть COUNTRY HOME-спецификатор". ЛСВ 2a является гиперонимом для ЛСВ 2b, 2c и 2d.

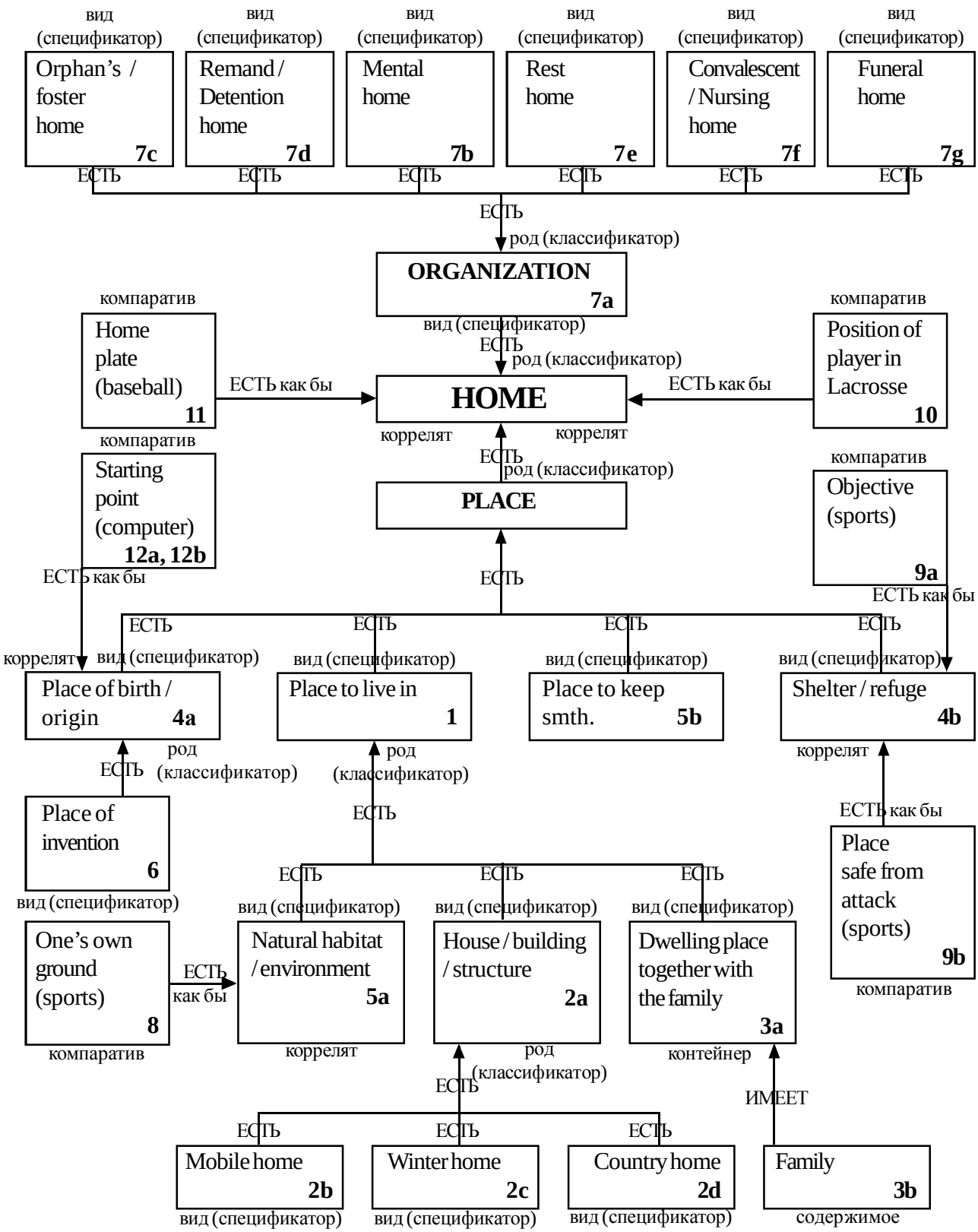

Схема 1. Концептуальная сеть полисемии полисеманта home (n.) – имени концепта ДОМ / HOME

Проведенный анализ позволяет сделать вывод, что в рамках домена PLACE и его субдоменов PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, SHELTER, PLACE OF STORAGE наблюдается лишь один вид пропозициональных схем – схема спецификации идентификационного базисного фрейма, что дает возможность утверждать о гиперо-гипонимическом характере структуры семантического пространства полисеманта *home (n.)*, реализованного в данном домене и его субдоменах.

Обратися к домену FAMILY, в рамках которого профилируется лишь один ЛСВ полисеманта *home (n.)* – ЛСВ 3**b.** *a family or other group living in a house or other place*. ЛСВ 3b. строит схему инклюзивности "НЕЧТО-контейнер имеет НЕЧТО-содержимое" посессивного фрейма. "есть A DWELLING PLACE TOGETHER WITH THE FAMILY-контейнер имеет FAMILY-содержимое". Также данную схему инклюзивности можно рассматривать как ответвление локативной схемы предметного фрейма: "НЕКТО/НЕЧТО есть/существует ТАМ-место", что представляется следующим образом "FAMILY существует в есть A DWELLING PLACE TOGETHER WITH THE FAMILY".

В рамках домена ORGANISATION реализуются следующие семы (ЛСВ): **7a.** *a building or organization set up to care for smb.*, 7**b.** *an informal name for a mental home,* 7**c.** *orphan's / foster home,* 7**d.** *remand / detention home,* 7**e.** *rest home,* **7 f.** *convalescent / nursing home,* 7**g.** *funeral home*.

ЛСВ **7a.** *a building or organization set up to care for smb.* – строит схему спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма, т.е. соотносит индивидную или родо-видовую сущность с вариабельным таксоном, который переводит понятие о нем в более конкретный план. Таким образом, "HOME-идентификатив есть AN ORGANISATION SET UP TO CARE FOR SMB.-спецификатор".

ЛСВ **7a.** *a building or organization set up to care for smb.*, 7**b.** *an informal name for a mental home,* 7**c.** *orphan's / foster home,* 7**d.** *remand / detention home,* 7**e.** *rest home,* **7 f.** *convalescent / nursing home,* 7**g.** *funeral home* – строят схемы спецификации "НЕКТО/НЕЧТО-идентификатив есть НЕКТО/НЕЧТО-спецификатор" идентификационного фрейма: ЛСВ 7b – "ORGANISATION-идентификатив есть MENTAL HOME-спецификатор", 7c – "ORGANISATION-идентификатив есть ORPHAN'S / FOSTER HOME-спецификатор", 7d – "ORGANISATION-идентификатив есть REMAND / DETENTION HOME-спецификатор", 7e – "ORGANISATION-идентификатив есть REST HOME-спецификатор", 7f – "ORGANISATION-идентификатив есть CONVALESCENT / NURSING HOME-спецификатор", 7g – "ORGANISATION-идентификатив есть FUNERAL HOME-спецификатор". ЛСВ 7a является гиперонимом для ЛСВ 7b, 7c, 7d, 7e, 7f, 7g – гипонимов. Иерархия отношений указана на схеме 1.

Сказанное свидетельствует, что в рамках домена ORGANISATION семантическое пространство ДОМа структурируется схемами спецификации идентификационного базисного фрейма, что соответсвует гиперо-гипонимическим отношениям между семами, реализованными в данном домене.

Обратимся к значениям полисеманта *home (n.)*, которые реализуются в домене SPORTS. Это следующие ЛСВ **8 – 11.**

ЛСВ **8.** *Sports: one's own ground* – строит схему сходства "НЕЧТО-компаратив есть как НЕЧТО-коррелят", которая основана на аналогии, устанавливающей сходные черты у сущностей, которые принадлежат к одной понятийной сфере. Данная схема имеет следующий вид: "ONE'S OWN GROUND-компаратив есть как NATURAL HABITAT / ENVIRONMENT-коррелят".

ЛСВ **9a.** *the objective towards which a player strives in certain sports* – строит схему подобия компаративного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-компаратив есть как бы НЕКТО/НЕЧТО-коррелят"; метафорическая основа данной схемы указывает на сходные черты сущностей, относящихся к разным областям человеческого опыта – SPORTS и SHELTER. Схема подобия: "THE OBJECTIVE

TOWARDS WHICH A PLAYER STRIVES IN CERTAIN SPORTS-компаратив есть как бы SHELTER / REFUGE-коррелят".

ЛСВ **9b.** *an area where a player is safe from attack* – строит схему подобия компаративного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-компаратив есть как бы НЕКТО/НЕЧТО-коррелят"; метафорическая основа данной схемы устанавливает сходные черты сущностей, относящихся к разным понятийным сферам, в данном случае – к сферам SPORTS и SHELTER. Схема подобия: "AN AREA WHERE A PLAYER IS SAFE FROM ATTACK-компаратив есть как бы SHELTER / REFUGE-коррелят".

ЛСВ **10.** *Lacrosse: one of two positions of play nearest the opponents' goal* – строит схему подобия компаративного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-компаратив есть как бы НЕКТО/НЕЧТО-коррелят". Схема подобия: "ONE OF TWO POSITIONS OF PLAY NEAREST THE OPPONENTS" GOAL-компаратив есть как бы HOME-коррелят".

ЛСВ **11.** *Baseball: home (plate)* – также строит схему подобия компаративного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-компаратив есть как бы НЕКТО/НЕЧТО-коррелят". Схема подобия: "HOME PLATE-компаратив есть как бы HOME-коррелят". Метафорическая основа данной схемы устанавливает сходные черты сущностей, относящихся к разным понятийным сферам, в данном случае – к сферам SPORTS и HOME.

Как видно из анализа, развитие значений полисеманта *home (n.)* в рамках домена SPORTS идет по пути метафорического образования. Данные значения описаны схемами подобия и сходства (аналогии) компаративного базисного фрейма.

ЛСВ **12a.** *the starting position of the cursor on a text-based computer display, usually in the upper left corner of the screen* и 12**b.** *a starting position within a computer application, such as the beginning of a line, file, or screen or the top of a chart or list*, реализованные в домене COMPUTER SCIENCE, – строят схему подобия компаративного фрейма "НЕКТО/НЕЧТО-компаратив есть как бы НЕКТО/НЕЧТО-коррелят"; метафорическая основа данной схемы указывает на сходные черты сущностей, относящихся к разным областям человеческого опыта – COMPUTER SCIENCE и PLACE OF BIRTH. Схема подобия: "THE STARTING POSITION OF CURSOR-компаратив есть как бы PLACE OF BIRTH-коррелят". Полисемия развивается по пути метафорического образования.

Таким образом, можно сделать вывод, что полисемия, развиваемая полисемантом *home (n.)*, наблюдается а рамках следующих частично взаимопересекающихся доменов: PLACE (субдомены: PLACE OF LIVING, PLACE OF ORIGIN, ENVIRONMENT, SHELTER, PLACE OF STORAGE), FAMILY, ORGANISATION, SPORTS, COMPUTER SCIENCE.

Полученные результаты исследования дали возможность построить концептуальную сеть полисемии полисемантичной лексемы *home (n.)* – имени концепта ДОМ / HOME (схема 1).

Полисемия в рамках отдельных доменов построена по-разному: в PLACE и ORGANISATION она идет по пути спецификации, т.е. сужения значений; полисемия в рамках доменов SPORTS и COMPUTER SCIENCE выявила свой метафорический характер, а развитие полисемии в пределах домена FAMILY может быть описана схемой инклюзивности посессивного фрейма "контейнер – содержимое".

ЛИТЕРАТУРА

1. Давыденко И.В. Когнитивные характеристики ДОМ – HOME / HOUSE в английской ЯКМ / И.В. Давыденко. – Х. : Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2009. – № 866. – С. 40–44.
2. Давыденко И.В. Когнитивные характеристики полисемантов house, home в английском языке / И.В. Давыденко. – Х. : Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2010. – № 928. – С. 38–47.
3. Давыденко И.В. Концептуальная сеть полисемии концепта HOUSE / И.В. Давыденко // Матеріали Третьої міжнар. наук. конф. «Когнітивно-прагматичні дослідження професійних дискурсів» (19 бер. 2011 р.). – Харків : ХНУ ім. В.Н. Каразіна, 2011. – С.25–28 .
4. Жаботинская С.А. Принципы лингвокогнитивного анализа и феномен полисемии / С.А. Жаботинская // Альтман Г., Задорожная И., Мацкуляк Ю., (ред.). Проблеми загального германського та слов'янсько-

го мовознавства. До 70-річчя професора В.В. Левицького. – Чернівці : Книги XXI, 2008. – С. 357–368. 5. Зализняк А.А. Многозначность в языке и способы ее представления. – М. : Языки славянской культуры, 2006. – 672 с. 6. Кронгауз М.А. Семантика : учебник для вузов. – М. : Рос. гос. гуманит. ун-т, 2001. – 399 с. 7. Кубрякова Е.С. Человеческий фактор в языке: Язык и порождение речи / Е.С. Кубрякова. – М. : Наука, 1991. 8. Clausner T.C. Domains and image schemas / T.C. Clausner, W. Croft // Cognitive linguistics. – 1999. – № 10–1. – P. 1–31. 9. Langacker R.W. Foundation of cognitive grammar. V.1: Theoretical prerequisites / R.W. Langacker. – Stanford, CA : Stanford University Press, 1987. 10. The Free Dictionary [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://www.thefreedictionary.com/ 11. Dictionary Reference. [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://dictionary.reference.com/ 12. Encyclopedia [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://encyclopedia2.thefreedictionary.com/

УДК 811.111'42

ПОДІЯ ЯК РЕФЕРЕНТ КОНЦЕПТУ *УКРАЇНА* В АНГЛОМОВНОМУ ПУБЛІЦИСТИЧНОМУ ДИСКУРСІ

Т.Б. Мудраченко (Харків)

У статті розглядаються події як референти концепту УКРАЇНА у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі. Події репрезентують складні ситуації, що відображають глибокі й поверхневі зв'язки між актантами, їхніми ознаками, діями і відносинами. Кваліфікація подій здійснюється в прямий (буквальний) і непрямий (метафоричний) спосіб. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати експліцитний або імпліцитний характер.

Ключові слова: актант, буквальна й метафорична кваліфікація, експліцитна й імпліцитна, подія.

Т.Б. Мудраченко. Событие как референт концепта УКРАИНА в англоязычном публицистическом дискурсе. В статье рассматриваются события как референты концепта УКРАИНА в современном англоязычном публицистическом дискурсе. События репрезентируют сложные ситуации, которые отображают глубокие и поверхностные связи между актантами, их признаками, действиями и отношениями. Квалификация событий осуществляется прямым (буквальным) и непрямым (метафорическим) способом и может иметь эксплицитный или имплицитный характер.

Ключевые слова: актант, буквальная и метафорическая квалификация, событие, эксплицитная и имплицитная.

T.B. Mudrachenko. The event as a referent of the concept UKRAINE in the English publicist discourse. The article deals with events as referents of the concept UKRAINE in the modern English publicist discourse. Events are viewed as complex situations which reflect deep and surface interlinks between actors, their characteristics, actions and relations. The events are qualified literally and metaphorically, explicitly and implicitly.

Key words: an event, an actor, explicit and implicit, literal and metaphoric qualification.

Метою статті є розгляд референтних подій, що висвітлюють концепт УКРАЇНА в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі.

Актуальність обраної теми передусім зумовлюється значущістю концепту УКРАЇНА для україномовного лінгвокультурного соціуму й необхідністю встановлення поняттєвого й аксіологічного змісту уявлень про Україну, актуалізованих в іншомовному дискурсі, насамперед англомовному, що стає можливим, зокрема, й через аналіз подій як окремого референтного блоку досліджуваного концепту.

Об'єктом вивчення є подія як один із референтів концепту УКРАЇНА, а предметом – засоби актуалізації подій у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі.

Концепт УКРАЇНА вивчався в контексті когнітивної семантики [3], проте залишається малодослідженим об'єктом аналізу з позицій діяльнісного підходу, у той час як здобутки дискурсивної лінгвістики останніх десятиліть надають новий теоретико-методологічний апарат, що уможливлює виявлення когнітивних структур, актуалізованих лексемою *Ukraine* у свідомості суб'єктів англомовного публіцистичного дискурсу. Застосування діяльнісного підходу з метою аналізу концепту і визначає новизну дослідження.

Матеріалом статті є 428 фрагментів англомовного публіцистичного дискурсу, що описують події, які, разом з іншими типами референтів, заповнюють референтний простір концепту Україна.

Як свідчать результати аналізу, в сучасному англомовному публіцистичному дискурсі концепт УКРАЇНА репрезентований трьома тематичними складниками – ПОЛІТИКА (ВНУТРІШНЯ ПО-

© Т.Б. Мудраченко, 2011

ЛІТИКА і ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА), ЕКОНОМІКА, СОЦІАЛЬНА СФЕРА.

У межах кожного тематичного складника концепту УКРАЇНА виділяються два типи референтів: *актанти* (конкретні референти, які актуалізуються у висловленні) і *події*. Ці референти вважаємо *модельними*, оскільки вони є моделлю (шаблоном) для аналізу певного типу референтних ситуацій.

Події, як правило, охоплюють кількох актантів і визначаються як активні кількавекторні ситуації (на відміну від власне дій, за яких має місце однобічна активність); події є "вторинними стосовно речей, як результат того, що речі зі своєю якістю проявляють себе й залучаються до відносин одна з одною" [2, с. 27]; подія як така можлива лише на основі глибоких і поверхневих зв'язків між речами (актантами) і їх ознаками та діями (властивостями) і відносинами [там само, с. 179]. Визначення референтної одиниці як події можливо лише тоді, коли ряд актантів, що мають свої властивості й залучені до системи дій і відносин, активно сполучаються під час співпраці, що має певну мету й призводить до чітко окреслених наслідків, спрямованих у майбутнє (наприклад, наслідком *виборів* є поява й можливість подальшої діяльності нової влади). Власне події можуть відігравати роль окремих конгломератних, складних актантів для інших подій (так, вибори 2004 року спричинили вплив на виборчу кампанію 2010 року). Подія – це зміна хоча б однієї структурної властивості об'єкта, системи, оточення або зв'язку між ними протягом періоду часу певної тривалості, отже, подія в будь-якому ракурсі розгляду є динамічним утворенням. Вважаємо за доцільне репрезентувати подію *метафорично* у вигляді драматургічної сцени зі своїми актуальними "режисерами" й "акторами"; ці обидві функції належать тим самим актантам – вони водночас створюють сценарій і виконують головні ролі.

Події, як і будь-які інші референти, підлягають кваліфікації. ***Кваліфікація*** як приписування ознак будь-яким евристичним способом – інтуїтивно, досвідним шляхом (з верифікацією або без неї) [там само, с. 67] – обов'язково включає аксіологічний компонент. Події кваліфікуються як позитивні (конструктивні) або негативні (деструктивні). "Оцінка, в тому числі й емоційна, є власне людською категорією, стосується людини і всього того, що певним чином пов'язане з нею, зачіпає її фізичну, психічну й соціальну сутність. Оцінюється те, що потрібно людині; до оцінки залучається цілком і повністю сама людина. Оцінка представляє людину як мету, на яку спрямований світ" [4, с. 47]. Сучасний розмовний варіант мовлення особливим чином впливає на параметри експресивності й емотивності мас-медійного дискурсу [там само, с. 153], що не може не позначатися на аксіологічності кваліфікацій подій в аналізованому дискурсі.

Кваліфікація здійснюється в *прямий (буквальний)* і *непрямий (переносний, метафоричний)* спосіб. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати *експліцитний* або *імпліцитний* характер.

Релевантність виокремлюваних референтних подій для дослідження виводимо на основі кількісного показника, тобто керуємося їх частотністю, що визначає типовість/ нетиповість в межах аналізованого дискурсивного матеріалу, отриманого в результаті суцільної вибірки.

Типовими подіями, що висвітлюються в досліджуваному дискурсі, є, зокрема, *Вибори 2010 року* (*presidential election of 2010, presidential run-off*), перемога В.Ф. Януковича над Ю.В. Тимошенко на виборах 2010 (*His [Януковича] victory over Mrs Tymoshenko in election*). Окрім того, ЗМІ неодноразово повертаються до обговорення *Помаранчевої революції 2004 року* (*Orange Revolution, the 2004 Orange Revolution*), особливо в тих випадках, коли її наслідки порівнюються зі здобутками діючої влади. До розглядуваного подієвого блоку також відносяться укладання угод та засідання Парламенту.

Дискурсивні події визначаємо як складні актанти, синтезовані на основі динамічних відношень між іншими актантами, які імпліцитно наявні в семантиці імені – номінації події (наприклад, вибори = НАРОД/ВИБОРЦІ (агенс) вибирає ВЛАДУ (пацієнс)).

Вибори відбивають, насамперед, тему політичної конкуренції в державі. Подія *Президентські вибори* створюється такою групою актантів, як: кандидати у президенти, виборці – народ, внутрішні і зовнішні спостерігачі (які здійснюють прямий вплив на думку щодо верифікаційної кваліфікації виборів), опосередковано – Росія, ставлення до якої кандидатів впливає на аналіз їх політичного іміджу.

Загалом референт *Вибори в Україні* кваліфікативно визначається як важкий, неприємний, рішучий етап (*strike choice*), від якого залежить майбутнє незалежності країни: *Suddenly, Ukraine faces another* ***stark choice****: dismiss the government and parliament and hold* ***new elections****, or see the country's independence surrendered bit by bit* (Times, Apr 05, 2007). У наведеному прикладі кваліфікативна ознака подієвого референта "вибори" – *вирішальність* виражається експліцитно.

Вибори 2010 року також вважаються вирішальними; на це вказує і та увага, яку приділяє цій події англомовна преса: *Ukraine faces* ***a crucial presidential election*** *in 2009 or 2010…* (Times, Sept 05, 2008). Встановлюється двомісне відношення УКРАЇНА ПЕРЕЖИВАЄ ВИБОРИ і ВИБОРИ (як активний конструктивний агенс) ВПЛИВАЮТЬ НА УКРАЇНУ; ВИБОРИ є ВИРІШАЛЬНИМИ.

Вибори 2010 року експліцитно кваліфікуються як жовчна, "їдка", *тяжка, гірка* кампанія (аксіологічний зміст), яка відкидає країну до минулого (поняттєвий зміст: дія ВІДКИДАЄ + стан РЕГРЕС як наслідок): *His victory over Mrs Tymoshenko in an* ***acrimonious and tightly-fought election is expected to tilt the country of 46 million people back*** *towards Russia after years of in-fighting between the Orange revolutionaries* (Telegraph, Mar 02, 2010).

Негативної оцінки не позбавлені й події 2004 року: *The fall of the government came almost a month after Yanukovich defeated Tymoshenko, co-architect of the 2004 pro-Western Orange Revolution, in* ***a bitter presidential run-off…*** (Telegraph, Mar 03, 2010); … У наведеному прикладі вибори 2004 року експліцитно кваліфікуються як *запеклі* (*bitter*).

З іншого боку, ряд іноземних спостерігачів зауважили, що вибори 2010 року були достатньою мірою чесні й демократичні: *On Monday, for example,* ***European election monitors praised the election*** *that was held Sunday, calling it* ***an "impressive display" of democracy****. Ukraine's* ***election****, in other words,* ***did not follow the Kremlin blueprint****…* (NYT, Feb 08, 2010); *But it comes with a catch:* ***the election won by the candidate, Viktor F. Yanukovich, was highly competitive, unpredictable and relatively fair*** *– just the kind of major contest that has not been held in Russia since Mr. Putin, the prime minister, consolidated power* (NYT, Feb 08, 2010); *Ukraine:* ***Positive Report From Vote*** (NYT, Jan 19, 2010). Так, у наведених прикладах позитивна оцінка виборів 2010 року здійснюється експліцитно (*positive; praised*) одночасно з приписуванням їм ознак *демократичність* (*an "impressive display" of democracy, competitive, unpredictable*), *справедливість* (*relatively fair*) й імпліцитно – виводиться із змісту висловлень. Зокрема, з точки зору суб'єкта дискурсу, той факт, що Україна не слідувала Кремлівському сценарію (*did not follow the Kremlin blueprint*), слід розцінити як прояв *демократичності*.

Таке неоднозначне потрактування події виборів 2010 року свідчить про відсутність повного розуміння ситуації в країні спостерігачами або ж про апріорну непрозорість, завуальованість виборчої кампанії 2010 року, що могло стати причиною розбіжностей в оцінках аналітиків. В іноземних ЗМІ "*негативна*" точка зору обговорюється детально, у той час як друга ("*позитивна*") всього-на-всього згадується, але їй не приділяється достатньо уваги, з чого робимо висновок про схильність журналістів до першої позиції.

Ще однією подією, що актуалізується в аналізовану дискурсі є *Помаранчева революція та вибори 2004 р.* Вона представлена такими актантами, як: кандидати, народ, незалежні спостерігачі; опосередковано – Росія, Захід. Кваліфікація розвитку відносин із різними актантами є важливою аксіологічною складовою передвиборчих програм; Захід є більш активно залученим актантом,

оскільки вибори 2004 року відбувалися за західною моделлю.

Помаранчева революція кваліфікується позитивно як демократична подія. При цьому зазначається, що демократичне проведення виборів 2010 року стало можливим завдяки здобуткам Помаранчевої революції: ***Thanks to the Orange Revolution, democratic elections in Ukraine are now a reality*** (NYT, Feb 08, 2010). У наведеному прикладі ознака *демократичність* подана імпліцитно й виводиться на основі аналізу пресупозицій висловлення Зокрема, із твердження про те, що Помаранчева революція стала запорукою демократичності виборів 2010 року, можна вивести інференцію, що і сама вона була демократичною.

У контексті дискурсу Помаранчева революція метафорично уподібнюється різним сутностям: *today's Ukraine, a country where* ***the euphoria of the 2004 pro-democracy Orange Revolution has evaporated.*** У цьому прикладі вона кваліфікується як ейфорія (*euphoria*) й уподібнюється ПАРУ.

У іншому прикладі ця подія уподібнюється ШВИДКОПЛИННОМУ СПАЛАХУ, що ОСВІТИВ Україну й ЗНИКНУВ, ПОЛИШИВШИ її у ТЕМРЯВІ: ***The Orange Revolution illuminated Ukraine, in the eyes of the outside world, with a fleeting flash of colour before the country faded away again into the grey of relative obscurity*** (Guardian, May 13, 2008). Ця метафора є позитивно маркованою, але створює контраст із повсякденним буттям України, позначеним сірістю (*grey*) і втратою інтересу до неї (*relative obscurity*). Центральний предикат (*illuminated*) персоніфікує революцію (референт *The Orange Revolution* є агенсом спрямованої дії).

Помаранчева революція набуває негативної оцінки й за допомогою протиставлення подій, що відбувалися на Майдані у 2004 році і мають місце тепер: *Six months after the* ***Maidan, there is a stage in the square*** *once more, but this time its* ***purpose is simply to showcase Ukrainian bands*** *rather than to orchestrate a revolution* (Guardian, May 19, 2005). Так у наведеному прикладі йдеться про те, що місце революційних дій перетворилося у сцену, на якій виступають українські музичні ансамблі. Звідси виводимо інференцію про те, що справжній Майдан згодом було замінено на його подібність – колоритне шоу, організоване з метою спекуляцій та ошукувань, а також переорієнтації, відвертання уваги від насправді важливих питань. "Підступність сучасних м'яких методів пропаганди в тому, що вони створюють у тих, хто зазнає їх впливу, ілюзію повної свободи та самостійності. Так, у ході "*бархатних революцій*" десятки мільйонів людей, які зазнали маніпуляцій, думали, що виступають за свободу та запевняли, що все вирішують самі, ніхто на них не впливав" [1, с. 241-242]. Прикладом такої "бархатної революції" була й Помаранчева революція та ті заходи, що згодом намагалися її імітувати.

Укладання угод є ще однією хоча й меншою за обсягом групою досліджуваних референтів-подій. Подія базується на діях, характеристиках й відносинах, насамперед, двох актантів: наприклад, України і Росії (політичних лідерів держав, які укладають угоди). Маргінальними учасниками (сирконстантами) події також є народ України (причому поділений на дві групи: "за" і "проти") і міжнародні організації (НАТО, ЄС), що прямо чи опосередковано висловлюють своє ставлення до події.

Подія *подовження терміну договору про перебування Чорноморського флоту на севастопольській базі в Криму* викликала бурхливу реакцію не лише вітчизняних, але й зарубіжних ЗМІ. Неодноразово згадується термін "зрада": *Ukrainian nationalists, led by former Prime Minister Yulia Tymoshenko and former President Viktor Yushchenko, regard* ***the base*** *as a* ***betrayal of Ukraine's national interests*** (Independent, Apr 27, 2010).

Одночасно ця подія кваліфікується як значна політична перемога Росії: ***The Kremlin has scored a major diplomatic victory,*** *striking* ***a deal that will allow Russia's Black Sea Fleet to stay in Ukraine for another thirty years****, more than a quarter of a century after it was supposed to leave* (Telegraph, Apr 21, 2010).

Відзначається, що така лояльність українського керівництва до Росії закрила Україні шлях до НАТО: *Analysts said the move* ***buried Ukraine's chances of joining NATO*** *for four decades, while Ukrainian opposition politicians claimed* ***the deal violated the country's constitution*** *and vowed to mount a legal challenge* (Telegraph, Apr 21, 2010). До того ж, наводиться думка українських опозиційних політиків, які уважають цю угоду такою, що суперечить конституції і законам. Відповідно, оцінка цієї події суб'єктами аналізованого дискурсу є *негативною*.

Засідання українського Парламенту також доволі часто згадується у західних ЗМІ. Так, ратифікація договору про подовження перебування Чорноморського флоту Росії в АРК, що мала місце 27 квітня 2010 року, викликала бурхливу реакцію парламентаріїв, опису якій приділено так багато уваги, що вважаємо за доцільне описати *Засідання Парламенту 27 квітня* як окрему подію, яка є похідною від укладання Чорноморського договору. Основними актантами тут є українські парламентарії й їхні обопільні дії

У досліджуваному дискурсі ця подія набуває *негативної* оцінки: ***Ukraine parliament in egg-throwing chaos*** *over Russia deal* (Telegraph, Apr 27, 2010); ***In anarchic scenes*** *aides used umbrellas to shield the speaker from a barrage of eggs while on the floor of the house, amid the fog of smoke bombs,* ***MPs*** *punched and pushed each other as officials and police struggled to restore order* (Telegraph, Apr 27, 2010); ***Violence in Parliament is ugly*** (NYT, Apr 29, 2010). У наведених прикладах вона експліцитно кваліфікується як хаотична (*egg-throwing chaos*) і анархічна (*anarchic scenes*), жорстока (*Violence in Parliament*) і огидна (*ugly*).

У тих випадках, де має місце опис події й не надається її кваліфікації, негативна оцінка події виводиться на основі пропозиційного змісту висловлення і пресупозицій, згідно з якими описана поведінка не відповідає не лише парламентському протоколу, а й загальнолюдським морально-етичним нормам: ***Pandemonium broke out in Ukraine's parliament with punches, eggs and smoke bombs being thrown*** *during a debate over a contentious treaty extending Russia's lease of a Black Sea navy base* (Telegraph, Apr 27, 2010); *Protesters also unfurled a huge Ukrainian flag* ***covering scuffling MPs in a blue and yellow shroud*** (Telegraph, Apr 27, 2010); ***One MP was seen holding a handkerchief to a bloody nose, while others sported ripped shirts and jackets*** (Telegraph, Apr 27, 2010).

Подія *блокування представниками фракції БЮТ парламентської трибуни 16 грудня 2010 року*, що завершилася бійкою, не набула широкого резонансу в англомовній пресі. Зазначається лише, що ця сутичка була найбільш жорстокою, порівняно з іншими подібними сценаріями в діяльності української влади: ***Scuffles are frequent in the Ukrainian parliament****, but* ***yesterday's was the most violent*** (Independent, Dec 17, 2010). Так, негативної оцінки події надає кваліфікація *the most violent* (найбільш жорстока).

Таким чином, референтами концепту УКРАЇНА у сучасному англомовному публіцистичному дискурсі є не лише актанти, а й події, тобто складні ситуації, що відображають глибокі й поверхневі зв'язки між актантами, їхніми ознаками та діями і відносинами. Типові події, актуалізовані в аналізованому дискурсі, охоплюють *Вибори 2010 року, Помаранчеву революцію 2004 року, подовження терміну договору про перебування Чорноморського флоту на севастопольській базі в Криму* й *окремі парламентські засідання, що не вписуються у протокол*. Кваліфікація зазначених подій здійснюється в прямий (буквальний) і непрямий (переносний, метафоричний) спосіб. При цьому і буквальна, і метафорична кваліфікація може мати експліцитний або імпліцитний характер. Аналізовані події характеризуються тісними причинно-наслідковими зв'язками.

Перспективи подальшого дослідження вбачаємо в розширенні кола аналізованих дискурсивних фрагментів і, як наслідок, здійсненні поглибленого аналізу референтів концепту УКРАЇНА.

ЛІТЕРАТУРА

1. Большая актуальная политическая энциклопедия / [Беляков А.В. и др.]. – М. : Эксмо, 2009. – 424 с. 2. Никитин М.В. Основания когнитивной семантики / Никитин М.В. – СПб. : РГПУ им. А.И. Герцена, 2003. – 277 с. 3. Чабан Н.А. Образ суверенной Украины в вербальном воплощении (на материале публикаций газеты “The New York Times” : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Чабан Наталья Анатольевна. – Черкассы, 1997. – 179 с. 4. Шаховский В.И. Лингвистическая теория эмоций : [монография] / В.И. Шаховский. – М. : Гнозис, 2008. – 416 с. 5. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – N.Y. : Oxford Univ. Press, 2005. – 1780 p.

УДК 811.111-112

КОНЦЕПТУАЛЬНІ КОРЕЛЯТИ РЕФЕРЕНТА *КРИЗА*, УТВОРЕНІ ЗА ПОСЕСИВНОЮ СХЕМОЮ (на матеріалі англомовного газетного дискурсу)

М.Ю. Сальтевська (Харків)

У статті виявлені базові кореляти референта КРИЗА, утворені за посесивною схемою у сучасному англомовному газетному дискурсі. Встановлений їх аксіологічний потенціал. Базовий онтологічний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має предметні (ПРЕДМЕТ, що складається з ЧАСТИН/ БУДІВЛЯ/ ЗАЧИНЕНІ ДВЕРІ) біоморфні (ЖИВА ІСТОТА/ РОСЛИНА) й феноменальні специфікації (ХМАРА)/ ЦУНАМІ/ ЯДЕРНИЙ ВИБУХ). Кореляти реалізують негативну утилітарну оцінку.

Ключові слова: англомовний газетний дискурс, концептуальний корелят, концептуальний референт КРИЗА, оцінка, специфікація.

М.Ю. Салтевская. Концептуальные референты, образованные за посессивной схемой (на материале англоязычного газетного дискурса). В статье выявлены базовые корреляты референта КРИЗИС, образованные за посессивной схемой в современном англоязычном газетном дискурсе. Установлен их аксиологический потенциал. Базовый онтологический коррелят ФИЗИЧЕСКИЙ ОБЪЕКТ имеет предметные (ПРЕДМЕТ, СОСТОЯЩИЙ ИЗ ЧАСТЕЙ/ ЗДАНИЕ/ ЗАКРЫТАЯ ДВЕРЬ), биоморфные (ЖИВОЕ СУЩЕСТВО/ РАСТЕНИЕ) и феноменальные спецификации (ТУЧА/ ЦУНАМИ/ ЯДЕРНЫЙ ВЗРЫВ). Корреляты реализуют негативную утилитарную оценку.

Ключевые слова: англоязычный газетный дискурс, концептуальный коррелят, концептуальный референт КРИЗИС, оценка, спецификация.

M.Y. Saltevskaya. Conceptual referents, created on the basis of the "having" schema metaphors of crisis (based on the contemporary English newspaper discourse). The article establishes the basic conceptual correlates of the referent CRISIS, created on the basis of the "having" schema in the contemporary English newspaper discourse. It also brings to light the evaluative potential of the correlates. The basic ontological correlate PHYSICAL OBJECT has object (OBJECT, that has PARTS/ BUILDING/ CLOSED DOOR), biomorphic (LIVE BEING/ PLANT), phenomenal elaboration (CLOUD/ TSUNAMI/ NUCLEAR EXPLOSION). The correlates realise negative evaluative potential.

Key words: English newspaper discourse, conceptual correlate, conceptual referent CRISIS, elaboration, evaluation.

Метою статті є встановлення корелятів концептуального референта КРИЗА, утворених за посесивною моделлю у сучасному англомовному газетному дискурсі.

Актуальність дослідження зумовлена, по-перше, значущістю об'єкта дослідження, концепту КРИЗА, у життєдіяльності сучасного англомовного соціуму, а по-друге, – застосуванням новітніх когнітивно-дискурсивних методик, що дозволяють виявити концептуальні кореляти КРИЗИ, утворювані за посесивною схемою у сучасному англомовному газетному дискурсі.

Об'єктом розгляду є концептуальні кореляти референта КРИЗА, а предметом – лінгвальні засоби їх реалізації у сучасному англомовному газетному дискурсі.

Попри статус міждисциплінарного об'єкта аналізу – концепту КРИЗА – його метафорична інтерпретація ще не була об'єктом комплексного лінгвістичного дослідження у когнітивно-дискурсивному ракурсі, що визначає новизну роботи.

Матеріалом дослідження є 500 фрагментів сучасного англомовного газетного дискурсу, що актуалізують когнітивні метафори КРИЗИ.

© М.Ю. Сальтевська, 2011

Суть когнітивної метафори полягає у прояснення одного концепту посередництвом іншого [5, с. 203]. Метафоризація заснована на взаємодії двох структур знання, які називають концептуальним референтом або цариною цілі, маючи на увазі концепт, що осмислюється, та концептуальним корелятом або цариною мети, апелюючи до концепту, в термінах якого він осмислюється [5, с. 245].

Когнітивні трансформації царини джерела описуються в термінах метафоричних кореляцій – *лінгвокогнітивних процедур* розширення (*extension*), специфікації (*elaboration*), редукції (*questioning*) і комбінування (*combining*) [4, с. 67–70]. Процедура *розширення* пов'язана з введенням в царину джерела нового елемента, який не "висвітлюється" у базовій конвенціональній кореляції. Суть процедури *специфікації* полягає в деталізації її конвенціонального елемента. Процедура *комбінування* активує декілька концептуальних метафор, об'єктивованих у дискурсі одним образним метафоричним виразом. У результаті процедури *редукції* валідність елемента царини джерела ставиться під сумнів, у результаті чого цей елемент не може бути застосованим до царини цілі.

У дискурсі метафори реалізуються словосполученнями і реченнями у контексті висловлень. Інформація, репрезентована словосполученнями і реченнями як матеріальними формами організується за певними ономасіологічними моделями, іншими словами, – подієвими схемами [3; 1, с. 3–14]. Однією з них є посесивна схема.

Посесивна схема лежить у підґрунті, насамперед, іменникових підрядних словосполучень з прийменником *of* (N2 of N1), де референту *crisis* (N1) приписується наявність тієї чи іншої характеристики за схемою [ДЕХТО/ДЕЩО-той, хто володіє має ДЕХТО/ДЕЩО-об'єкт володіння]. При цьому посесивна схема конкретизується у трьох специфікаціях: партитивності [ДЕХТО/ДЕЩО-ціле має ДЕЩО-частину], інклюзивності [ДЕЩО-контейнер має ДЕЩО-вміст] і власності [ДЕХТО/ДЕЩО-власник має ДЕХТО/ДЕЩО-власність].

Найбільш типовою для досліджуваних метафор є схема партитивності, наприклад: *the heart of the crisis, the side of the crisis, the height of the crisis* тощо. Метафори, утворені на основі партитивності становлять собою особливий вид метафоричної асоціації – **метафтонімію** [2], оскільки закорінені на метонімічному відношенні ЧАСТИНА-ЦІЛЕ.

Разом з тим, реалізація посесивних відношень в аналізованому дискурсі не обмежується лише конструкціями з *of*. Вони можуть реалізуватися також словосполученнями з іншими прийменниками, реченнями з предикатом *to have* (N1 has N2) або імплікуватися контекстом речення чи більшого за речення структурного фрагменту дискурсу.

Лінгвальні засоби, утворені на основі посесивної схеми, у контексті досліджуваного дискурсу реалізують базову онтологічну метафотонімію КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ (ЧАСТИНА ОБ'ЄКТУ → ЦІЛИЙ ОБ'ЄКТ), яка має предметні, біоморфні й феноменальні специфікації, а також базову структурну метафору КРИЗА є СТРУКТУРОВАНИЙ ПРОСТІР та образ-схему КОНТЕЙНЕР-ВМІСТ КОНТЕЙНЕРА.

Базова **онтологічна метафтонімія** КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ актуалізується словосполученнями типу *the height of the crisis* [***height*** – measurement from the base to the top ME [NSOED – вимір від низу до верху]:

(1) *The 50 biggest banks and financial institutions in the United States, including as many as 15 foreign-owned companies, will face a new levy on their assets for at least ten years to help to recover an estimated $90 billion (J55.3 billion) of taxpayer money used to bail out banks and other corporations* ***at <u>the height of</u> the financial crisis*** (Times, Jan 14, 2010).

Наявність виміру приписується референту на основі схеми партитивності: будь-який фізичний об'єкт має такий вимір, як висота. І хоча висота не є у буквальному смислі частиною фізичного об'єкта, вона є його невід'ємною властивістю і в аналізованому випадку становить собою ту ознаку, яка метонімічно репрезентує весь об'єкт: метафора КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ побудована на метонімічному зв'язку ВИМІР (ВИСОТА) → ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ і тому аналізовану

метафору слід охарактеризувати як метафтонімію. У контексті дискурсу референт *crisis* набуває ***предметних специфікацій***.

Словосполучення *under the strain of crisis* актуалізує специфікацію базової метафори КРИЗА є ВАЖКИЙ ПРЕДМЕТ (ТЯГАР): за схемою партитивності референту *crisis* приписується наявність такої невід'ємної властивості предмета, як "вага", адже ***strain*** означає [pressure or exigency that makes severe demands on one's strength ME [NSOED] – тиск чи критичне навантаження, що стає суворим випробуванням чиїмсь силам], а прийменник ***under*** додає до ситуації просторовий орієнтир "низ", що вказує на плачевне положення людей, що потерпають від кризи:

(2) *Crisis claims Icelandic cabinet. Iceland's coalition government has collapsed* ***under the strain of*** ***an escalating economic crisis*** (http://news.bbc.co.uk).

За тією ж схемою партитивності референт *crisis* наділяється такою характеристикою предметної сутності, як "наявність складових частин" за допомогою лексеми ***a bit*** [a small piece, a fragment of something OE [NSOED] – маленький шматочок, фрагмент чогось] у словосполученні *a bit of a crisis*:

(3) *Maybe she's going through* ***a bit of*** ***a crisis*** *to do with her age and where she is in her life* (Sunday Times, Jan 13, 2009).

Словосполучення *an exit from crisis* за тією ж схемою приписує референту *crisis* наявність ВИХОДУ й відтак уподібнює його БУДІВЛІ, утворюючи предметну специфікацію базової метафтонімії ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ:

(4) *European governments are pointing in very different directions as they debate* ***an exit strategy from the global financial crisis****. Despite European Union efforts to coordinate economic policy, there are clear signs that* ***the main E.U. economies will charge off in disarray toward separate exits*** (New York Times, Jun 29, 2009).

Метафтонімія тут є розгорнутою: партитивна схема, втілена словосполученням *an exit from crisis* [***exit*** – a means of egress, esp. from a public building L17 [NSOED] – вихід, особливо з публічної будівлі], підтримується наступним реченням, де йдеться про те, що економіки країн ЄС попрямують до різних виходів.

У іншому контексті словосполучення *the deadlock in crisis* [***deadlock*** – a lock which opens and shuts only with a key M19 [NSOED] – замок, який відкривається і зачиняється лише за допомогою ключа] дозволяє асоціювати референта *crisis* з такою частиною БУДІВЛІ, як ЗАЧИНЕНІ ДВЕРІ й у такий спосіб утворює ***специфікацію*** предметної метафтонімії БУДІВЛІ:

(5) *International mediators headed by European Union foreign policy chief Javier Solana failed to break* ***the deadlock in Ukraine's political crisis*** *on Wednesday and agreed to hold more talks once the Supreme Court has ruled on the country's disputed presidential election* (Financial Times, Dec 1, 2004).

Окрім предметних, метафотонімія КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має також ***біоморфні специфікації***.

Словосполучення *a side of crisis* [***side*** – either of the two surfaces or parts of the human trunk between the left or right shoulder and the corresponding hip; the analogous part of an animal's body OE [NSOED] – бік як частина тіла людини або тварини] за схемою партитивності приписує референту *crisis* наявність відповідної анатомічної характеристики тіла, що уподібнює його ЖИВІЙ ІСТОТІ:

(6) *Trying to find a bright* ***side of financial crisis*** (Financial Times, Sep 25, 2008).

Аналогічним чином словосполучення *the heart of the crisis* [***heart*** – the hollow muscular bodily organ which in vertebrates keeps up the circulation of the blood OE – порожнистий м'язовий орган тіла, який підтримує циркуляцію крові хребетних] за схемою партитивності приписує референту *crisis* наявність серця й у такий спосіб також уподібнює його ЖИВІЙ ІСТОТІ:

(7) ***The heart of this financial crisis*** *is that too many banks and other financial institutions simply stopped lending money* (Financial Times, Apr 14, 2009).

(8) *LONDON—A distant alarm bell may be starting to ring at the European Central Bank after data showed the euro zone's inflation rate is rising, manufacturing is powering ahead, unemployment is easing and the economic recovery is spreading to countries* ***at the heart of the currency area's debt crisis*** (Wall Street Journal, Mar 1, 2011).

Метафтонімії, репрезентовані контекстами (7) і (8), побудовані на таких асоціаціях: метонімічній ЧАСТИНА ТІЛА (БІК/СЕРЦЕ) → ЖИВА ІСТОТА і метафоричній КРИЗА є ЖИВА ІСТОТА.

У контексті (9) референту *crisis* за допомогою предиката *to have* приписується наявність коренів [***root*** – the colourless, usu. underground, part of a plant ME [NSOED] – безколірна, звичайно підземна частина рослини]. У такий спосіб корелятом концептуального референта КРИЗА стає РОСЛИНА:

(9) *Because in the wake of the biggest financial crisis since World War II,* ***a crisis that has its roots in irresponsible banking****, amplified by the free movement of capital and light-touch regulation, Europeans haven't flocked to left-leaning or socialist politicians pledging to reverse the market liberalization and financialization of the past two decades* (Wall Street Journal, Feb 22, 2011).

Метафтонімія тут утворюється на основі партитивної метонімічної схеми ЧАСТИНА (КОРЕНІ) → РОСЛИНА і метафоричної асоціації КРИЗА є РОСЛИНА.

Окремому розгляду підлягають метафоричні і метафтонімічні специфікації, які називаємо ***феноменальними***, оскільки вони уподібнюють КРИЗУ певним ЯВИЩАМ, як природним, так і спричиненим людиною.

Так, словосполучення *the cloud of crisis* [***cloud*** – a mass of visible condensed water vapour suspended in the atmosphere ME [NSOED] – видима маса конденсованого водяного пару в атмосфері] уподібнює КРИЗУ такому ПРИРОДНОМУ ЯВИЩУ, як КОНДЕНСАТ ВОДЯНОГО ПАРУ. Уподібнення здійснюється на основі схеми інклюзивності: [ХМАРА-КОНТЕЙНЕР має ВМІСТ-ПАРУ]:

(10) *Schwarzenegger, who sailed into office on a wave of popularity in 2003, will leave in 2011 – barred by term limits from running again –* ***under the cloud of the nation's worst budget crisis*** (New York Times, Jun 21, 2009).

У цьому випадку онтологічна метафора діє синкретично з орієнтаційною, втіленою прийменником *under* (під), який підсилює **негативну утилітарну оцінку** метафори, реалізовану референтом, оскільки орієнтир "низ" в англомовній лінгвокультурі має негативні аксіологічні асоціації.

Словосполучення на кшталт *the wave of crisis, the fallout from crisis* уподібнюють КРИЗУ – ПРИРОДНИМ і СПРИЧИНЕНИМ ЛЮДИНОЮ КАТАКЛІЗМАМ.

Так, *the second wave of crisis* [***wave*** – any of the series of long coastal rollers which follow each other at regular intervals and break on the shore OE [NSOED] – один із серії довгих прибережних накатів, що слідують один за одним з регулярними інтервалами і розбиваються об берегову лінію] актуалізує такого корелята, як ЦУНАМІ, оскільки лише у випадку цунамі хвилі нумеруються і ця нумерація має принципове значення: за першою хвилею завжди йде друга, як правило, більш масштабна:

(11) *In fact, this will be* ***the second wave of Russia's current economic crisis*** (Telegraph, Aug 28, 2009).

Словосполучення *the fallout from* crisis [***fallout*** – airborne radioactive debris from a nuclear explosion M20 [NSOED] – радіоактивні продукти ядерного вибуху, що транспортуються повітряним шляхом] уподібнює КРИЗУ – ЯДЕРНОМУ ВИБУХУ.

(12) *After more than a week of largely upbeat financial results from banks and brokerages, the markets got solid reminders that* ***the fallout from*** *the home-lending* ***crisis*** *isn't over* (Wall Street Journal, Jan 25, 2011)

У обох випадках метафтонімії утворюються на базі схеми партитивності, хоча частина-ціле як найбільш типовий метонімічний зв'язок дещо специфікується: як ціле й один із проявів цілого: ХВИЛЯ є проявом ЦУНАМІ; РАДІОАКТИВНІ ВІДХО-

ДИ є проявом ЯДЕРНОГО ВИБУХУ. Відтак, ці метафтонімії пробудовані на таких асоціаціях: метонімічній ОДИН із проявів ЦІЛОГО (ХВИЛЯ/РАДІОАКТИВНІ ВІДХОДИ) → ЦІЛЕ (ЦУНАМІ/ РАДІОАКТИВНИЙ ВИБУХ) і метафоричній КРИЗА є ЦУНАМІ/ РАДІОАКТИВНИЙ ВИБУХ.

Обидві метафтонімії реалізують **негативну утилітарну оцінку "шкідливо"**. Концептуальний корелят значно підсилює цю оцінку, додаючи в останньому випадку до утилітарного ще й морально-етичний смисл.

Таким чином, посесивна схема лежить в основі базової онтологічної метафтонімії КРИЗА є ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ (ЧАСТИНА ОБ'ЄКТУ → ЦІЛИЙ ОБ'ЄКТ), закоріненої на метонімічній асоціації ЧАСТИНА → ЦІЛЕ.

Метафотонімічний корелят ФІЗИЧНИЙ ОБ'ЄКТ має предметні (ПРЕДМЕТ, що складається з ЧАСТИН/ БУДІВЛЯ/ ЗАЧИНЕНІ ДВЕРІ), біоморфні (ЖИВА ІСТОТА/РОСЛИНА) й феноменальні специфікації (КОНДЕНСАТ ВОДЯНОГО ПАРУ (ХМАРА)/ ЦУНАМІ/ ЯДЕРНИЙ ВИБУХ).

Метафтонімічні кореляти ХМАРА/ ЦУНАМІ/ ЯДЕРНИЙ ВИБУХ реалізують негативну утилітарну оцінку, а корелят ЯДЕРНИЙ ВИБУХ – також негативну етичну оцінку, посилюючи негативний аксіологічний потенціал референта КРИЗА.

Перспективи дослідження вбачаємо у встановленні корелятів референта КРИЗА, утворених за іншими подієвими схемами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Жаботинская С.А. Ономасиологические модели и событийные схемы / С.А. Жаботинская // Вісник Харків. нац. ун-ту імені В.Н. Каразіна. – 2009. – № 837 – С. 3–14. 2. Barcelona A. Clarifying and applying the notions of metaphor and metonymy within cognitive linguistics: An update / Antonio Barcelona // Metaphor and Metonymy in Comparison and Contrast / [ed. by René Dirven and Ralf Pörings]. – Berlin and New York : Mouton de Gruyter, 2002. – P. 207-274. 3. Dirven R. Cognitive Exploration of Language and Linguistics / René Dirven, Marjolyn Verspoor. – Philadelphia : John Benjamins Publishing Company, 1998. – 301 p. 4. Lakoff G. More than cool reason: A field guide to poetic metaphor / G. Lakoff, M. Turner. – Chicago; London : The University of Chicago Press, 1989. – 230 p. 5. Lakoff G. The contemporary theory of metaphor / G. Lakoff // Metaphor and thought / [ed. A. Ortony] / George Lakoff. – Cambridge : Cambridge University Press, 1993. – P. 202–251.

УДК 811.111”373.46:687

КОГНІТИВНИЙ АНАЛІЗ ТЕРМІНОЛОГІЧНОЇ ЛЕКСИКИ ЗА ХОЛО-ПАРТИТИВНОЮ МОДЕЛЛЮ
(на прикладі термінології індустрії моди)

Т.В. Сіренко (Київ)

В даній роботі представлена спроба застосування фреймового аналізу для дослідження, стандартизації і впорядкування галузевої термінології (в даному випадку термінології індустрії моди) і подальше поглиблення фреймової структури за допомогою партонімічних структур на прикладі субфрейму четвертого рівня “Patterning” (“Виготовлення викрійок”). При проведенні дослідження визначаються методологічні характеристики партономії як ієрархічної структури лексичних одиниць.

Ключові слова: когнітивна лінгвістика, партономія, партонім, фрейм, фреймовий аналіз, холонім, терміносистема.

Т.В. Сиренко. Когнитивный анализ терминологической лексики по холо-партитивной модели (на примере терминологии индустрии моды). В данной работе представлена попытка применения фреймового анализа для исследования, стандартизации и упорядочивания отраслевой терминологии (в данном случае терминологии индустрии моды) и дальнейшее расширение фреймовой структуры с помощью партонимических структур на примере субфрейма четвертого уровня “Patterning” (“Изготовление выкроек”). При проведении исследования определяются методологические характеристики партономии как иерархической структуры лексических единиц.

Ключевые слова: когнитивная лингвистика, партономия, партоним, фрейм, фреймовый анализ, холоним, терминологическая система.

T.V. Sirenko. The Cognitive Analysis of the Terminology by Part-whole Model (by Way of Example of the Fashion Industry Terminology). This paper represents an attempt of the frame analysis application for research, standardization and sorting of the branch terminology (in our case is presented terminology of the fashion industry) and the further expansion of the frame structure with the help of meronomies by way of example of the fourth level subframe “Patterning”. Carrying out the research we have defined methodological characteristics of a meronomy as hierarchical structure of lexical units.

Keywords: cognitive linguistics, frame, frame analysis, holonym, meronomy, meronym, terminological system.

В останні роки опис і аналіз галузевих терміносистем є одним з пріоритетних напрямів лінгвістичних досліджень, а особливо актуальним є вивчення спеціальних термінологічних систем з точки зору когнітивної лінгвістики. Така популярність застосування когнітивного методу у лінгвістиці, за словами В.Ф. Новодранової, пояснюється тим, що і лінгвістів, і когнітологів об’єднує прагнення видобути з мовного матеріалу якомога більше відомостей як безпосередньо про саму мову, так і про те, що стоїть за нею [1, с. 68].

Оскільки терміносистема будь-якої галузі є не просто сукупністю спеціальних лексичних одиниць, а являє собою складне лінгвістичне утворення, яке містить в собі спеціальну інформацію, можна сказати, що термін стає інструментом пізнання, так як використовується як засіб переробки знання, отримання нової інформації, її узагальнення і розвитку. Для подальшого впорядкування і стандартизації спеціальної лексики, а також для виявлення законів її семантичного розвитку велике значення має висвітлення особливостей системної організації галузевої термінології (в даному випадку термінології індустрії моди) та семантичних відношень між її одиницями.

Метою даної роботи є застосування ідеї фрей-

© Т.В. Сіренко, 2011

мового представлення базових концептів англомовної термінології індустрії моди і подальше поглиблення її термінологічної структури за допомогою принципу партономії. Матеріалом для дослідження є фрагмент терміносистеми "Fashion Design and Tailoring Terms" ("Терміни в області дизайну і пошиття одягу"), а саме субфрейм четвертого рівня "Patterning" ("Виготовлення викрійок"). Термінологія індустрії моди практично не вивчалась, а особливо з точки зору когнітивного аналізу, що підсилює актуальність даної роботи.

Об'єкт дослідження складають терміни та термінологічні словосполучення індустрії моди; предметом дослідження є процес конкретизації, систематизації і впорядкування англомовної термінології індустрії моди за моделлю холо-партитивних відношень.

Сучасні когнітивно зорієнтовані теорії в семантиці виходять з того, що семантична структура – це є форма концептуальної структури. Мова завжди відсилає до ментальної концептуалізації світу, до картини світу, тобто впорядкована інформація про мову, її одиниці і категорії допомагає людині в пізнанні світу навколо себе [4].

Як вважає Ю. М. Караулов, основним змістовним елементом моделі світу є семантичне поле. Тобто в основі мовної моделі світу лежать знання, що закріпленні і відображені в семантичних категоріях, семантичних полях, які складаються зі слів і словосполучень [2, с. 53].

Ч. Філмор, в рамках теорії семантичних полів, виділяє наступні типи ментальних структур:

- контрастивні множини і таксономії, які відомі також як антоніми і гіперо-гіпонімічні ряди;
- парадигми – групи слів, що об'єднані одним інтегральним семантичним принципом, але, які різняться один з одним іншими ознаками. При цьому кожний такий принцип бере участь в розрізненні більш ніж однієї пари слів;
- однією з важливих структур семантичного поля є партономія. У такій структурі слова поєднуються відношенням "частина-ціле";
- аналогом семантичного поля в когнітивній семантиці найчастіше виступає фрейм. На думку Ч. Філмора, найбільш значимою є саме цей тип структури. Під цим терміном автор розуміє систему концептів, котрі співвідносяться таким чином, що для того, щоб зрозуміти будь-який з цих концептів, потрібно зрозуміти всю структуру, в яку входить той чи інший концепт [5, с. 49].

У когнітивній лінгвістиці налічується велика кількість робіт, в яких використовується поняття фрейму. Засновник теорії М. Мінський вважає, що фрейм – це структура даних для представлення стереотипної ситуації, або іншими словами, це когнітивна модель, що передає знання і уявлення про окрему, часто повторювану ситуацію [3].

У попередніх роботах за допомогою прийомів когнітивної лінгвістики ми виділили базові концепти, що складають ядро лексико-семантичної терміносистеми індустрії моди:

1) процес здійснення виробничої діяльності – власне "виробництво продуктів індустрії моди" ("Fashion Products Manufacturing");

2) результат цієї виробничої діяльності – а саме, "продукти індустрії моди" ("Fashion Products");

3) збут готової продукції – "просування на ринок та реалізація продуктів індустрії моди" ("Promotion and Sales of Fashion Industry Products");

4) формування модного образу продукту у споживача – "стилі і тенденції в галузі моди" ("Fashion Styles and Trends").

Виділення саме цих базових концептів дозволяє, на нашу думку, в повному обсязі охопити понятійний апарат англомовної термінології індустрії моди. Фрейми другого рівня в свою чергу підрозділяються на субфрейми третього рівня. І таким чином ми виділяємо 16 базових фреймів (див. схему 1).

Дана структура взаємопов'язаних і взаємообумовлених фреймів є основою для подальшого їх розширення і поглиблення. В нашій роботі ми зробимо спробу розширити структуру субфрейму третього рівня "Fashion Design and Tailoring Terms" ("Терміни в області дизайну і пошиття одягу"). Створення готового одягу зазвичай робота команди спеціалістів. Процес цієї роботи включає в себе наступні етапи:

Схема 1

Гіперфрейм «Індустрія моди»

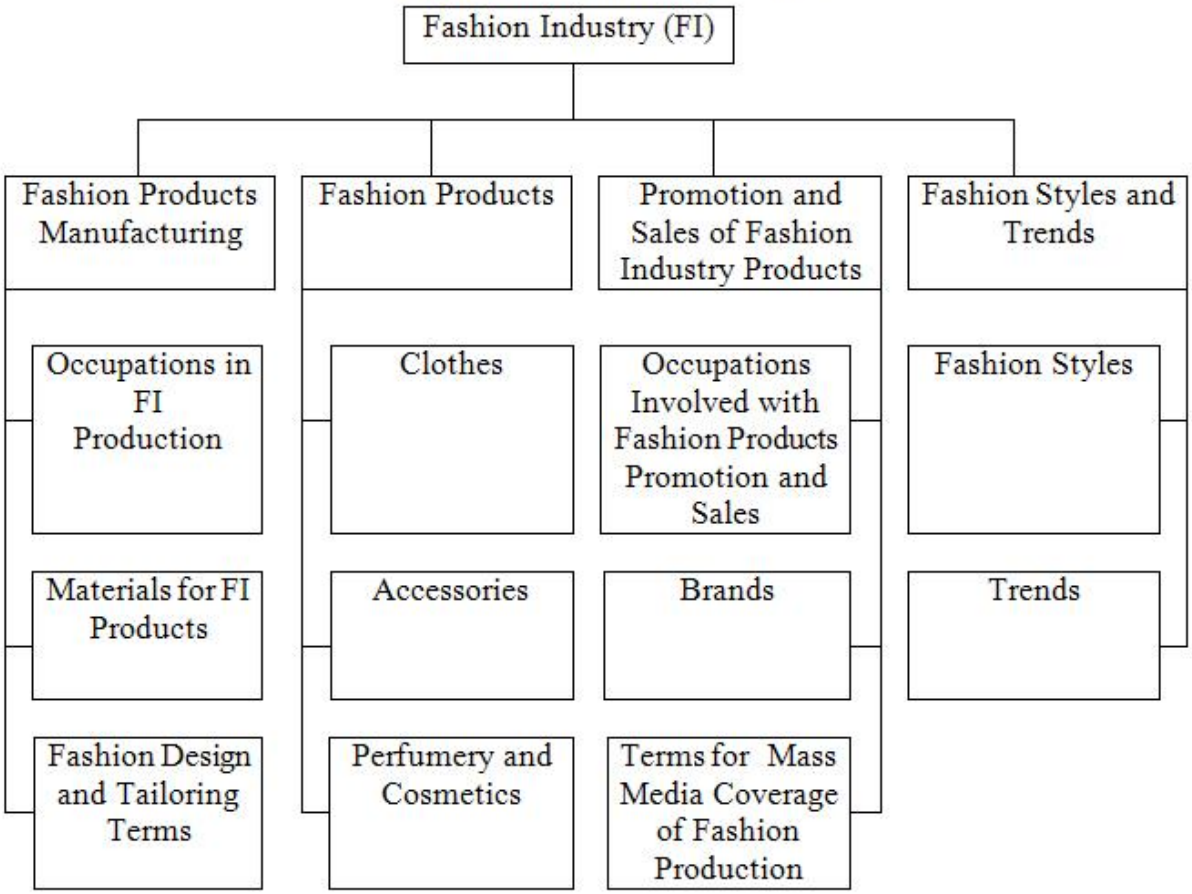

- створення ескізів;
- виготовлення викрійок;
- та пошиття власне одягу.

Використовуючи дану екстралінгвістичну інформацію, ми можемо виділити в структурі субфрейму третього рівня “Fashion Design and Tailoring Terms” 3 субфрейми четвертого рівня, а саме:

1. Fashion Sketches;
2. Patterning;
3. Tailoring.

Детальніше ми б хотіли зупинитися на субфреймі “Patterning” (“Виготовлення викрійок”). Ми вважаємо, що поглиблення і аналіз структури даного субфрейму доцільно проводити за моделлю холопартитивних відношень, так як конфігурація партонімічної структури відображає мовну відносність внаслідок своєрідності мовної категоризації. Така своєрідність зумовлена зовнішніми факторами, так, наприклад, значимість частин тіла для створення одягу пояснюється необхідністю виготовлення окремої частини одягу для окремої частини тіла, що і призводить до когнітивного відособлення (манжети – для кісті руки, комір – для шиї), визиваючи тим самим відповідну лексикалізацію [6, с.7].

Аналізуючи термінолексику в світлі теорії холопартитивних відношень, перш за все ми повинні дати визначення поняттю “партономія” і зазначити основні її характеристики.

Партономія (або мерономія) – це тип розгалуженої структури, яка відображає концептуальні відношення між лексичними одиницями на позначення частини (партонім) і відповідного цілого (хо-

лонім). За Д. Крузом, справжня, правильно вибудувана партонімічна структура має складатись з лексичних одиниць, що відповідають одному і тому ж родовому типу. Це означає, що якщо поняття, яке уособлює ціле є, наприклад, абстрактним іменником, то і всі його складові повинні також відповідати цьому критерію. Наступною вагомою характеристикою якісної партонімічної системи є збереження наскрізного постійного принципу диференціації. Предмет вивчення може бути розкладений або на сегментні, або системні складові. Так розглядаючи такий предмет одягу як "shirt" ("сорочка"), за сегментним принципом, який передбачає більшу просторову зв'язність частин цілого, ми можемо виділити такі її частини як: "collar" ("комір"), "sleeves" ("рукава"), "cuffs" ("манжети") та ін., а за системним принципом, за яким частини мають більшу функціональну єдність і просторове взаємопроникнення – це будуть: "patterns" ("викрійки"), "stitches" ("шви"), "thread" ("нитки"), "fabric" ("тканина"), "buttons" ("ґудзики") і т.д. [8, с.157-172]. Обидва принципи є однаково правомірними, але, на нашу думку, для впорядкування галузевої термінологічної лексики сегментний принцип є більш прийнятним, так як забезпечує вищій ступінь систематичності у підході до вивчення термінолексики.

Враховуючи вище зазначені принципи і характеристики партономій, а також, базуючись на вивчені фахової англомовної літератури [7, 9, 11], ми можемо систематизувати і представити лексичне наповнення субфрейму "Patterning" у вигляді партонімічної структури (див. схему 2).

Схема 2

Партонімічна структура субфрейму «Patterning» («Виготовлення викрійок»)

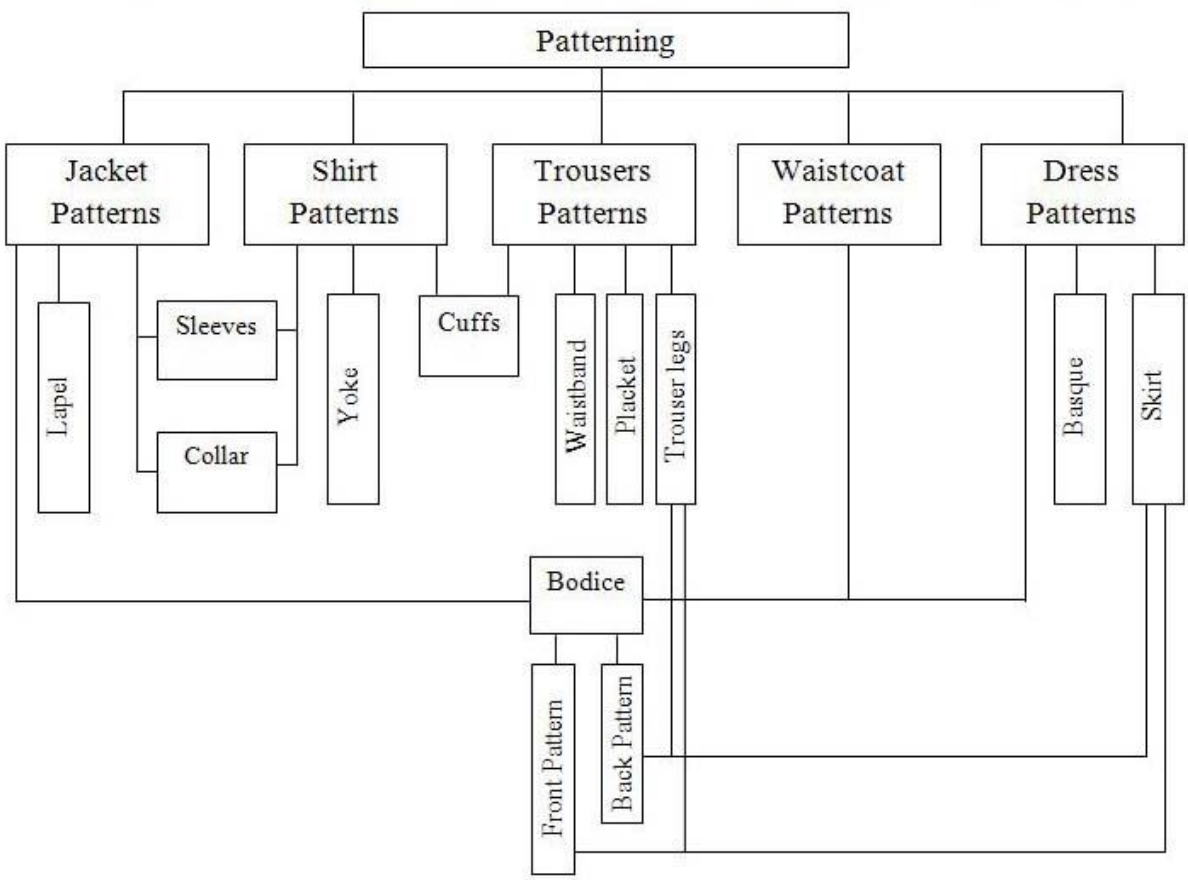

Дослідивши фахову літературу з пошиття одягу, ми змогли виділити назви основних предметів одягу чоловічого і жіночого гардеробу. Розглянувши їх у світлі холо-партитивних відношень, нами було вибудовано ієрархічну фреймову сітку з п'ятьома тематичними "вузлами" ("Jacket Patterns" ("Викрійки піджаку"), "Shirt Patterns" ("Викрійки сорочки"), "Trousers Patterns" ("Викрійки брюк"), "Waistcoat Patterns" ("Викрійки жилету"), "Dress Patterns" ("Викрійки сукні"), де зв'язки між субфреймами задані вертикальними відношеннями «ціле (холонім) : частина (партонім) « та горизонтальними відношеннями « частина-1 (партонім) : частина-2 (партонім)» і т. д.. Обов'язковою семантичною ознакою партоніма є відповідність твердженню "to be a part of" ("бути частиною чогось"). Так, наприклад, розглядаючи холонім "Jacket Patterns", можна виділити 4 його партоніми: "collar" ("комір"), "bodice" ("основна частина"), "sleeves" ("рукава"), "lapel" ("лацкан"), так як в їх семантичні ознаки закладено, те що вони є частинами піджаку (lapel is the part of the front of a coat or jacket that is joined to the collar and folded back on each side [10, c.903]; collar the part of a shirt, coat, jacket etc that fits around your neck, and is usually folded over [10, c. 292]). Проаналізувавши значення лексичних одиниць кожного з холонімів, ми виділили 13 партонімів. Також зі схеми видно, що патронімічна структура термінологічної лексики субфрейму "Patterning" схильна до конверґенції. Звичайно, у відповідній екстралінгвістичній ієрархії конвергенція, наприклад, поняття "cuff" відсутня, так як "cuffs of the shirt" і "cuffs of the trousers" це різні частини одягу (cuff – 1) the end of a sleeve; 2) a narrow piece of cloth turned upwards at the bottom of a trouser leg [10, c.381]), але для їх позначення вживається одна і таж сама лексична одиниця, що і призводить до їх збігу в лексичній ієрархії.

Підсумовуючи, можна сказати, що когнітивний аналіз, а саме аналіз галузевої термінологічної лексики за допомогою патронімічної структури, дає можливість побачити досліджувану терміносистему як результат взаємодії мови і мислення. А також впорядковує і описує термінолексику у вигляді зручної структурованої форми, що допомагає отримати чітко організовану лексико-семантичну систему термінології, що досліджується і представити її за допомогою схематизованої ієрархічної фреймової структури. Холо-партитивні відношення також відіграють важливу систематизаційну роль у термінології, виявляючи зв'язки між термінами за принципом частина-ціле.

Перспективи подальшого дослідження вбачаються у детальному вивченні і поглибленні фреймової структури англомовної термінології індустрії моди не тільки за допомогою партонімічних структур, але і за допомогою інших ментальних структур, таких як таксономії, парадигми та ін.

ЛІТЕРАТУРА

1. Новодранова В.Ф. Когнитивные науки и терминология / В.Ф. Новодранова // Научно-техническая терминология: Научно-технический реферативный сборник. – М. 2000. – Вып.2. – С. 68–70. 2. Караулов Ю.Н. Лингвистическое конструирование и тезаурус литературного языка / Ю.Н. Караулов – М.: Наука, 1981. – 363 с. 3. Минский М. Фреймы для представления знаний [Електронний ресурс] / М. Минский – М.: Энергия, 1979. – 152 с. – Режим доступу: http://www.myai.narod.ru/Minsky/main.htm. – Назва з екрану. 4. Филиппова Н.М. Ещё раз об интенсивных методах работы со словарём [Електронний ресурс] / Н.М. Филиппова // Матеріали науково-практичної конференції ["Психолого-педагогічні та лінгвістичні аспекти викладання мовознавчих дисциплін"] – Режим доступу: http://bibl.kma.mk.ua/pdf/zbirnuku/13/41.pdf. – Назва з екрану. 5. Филлмор Ч.Дж. Об организации семантической информации в словаре / Ч.Дж. Филлмор // Новое в зарубежной лингвистике XIV. – М.: Прогресс, 1983. – С. 23–60. 6. Шафиков С.Г. Теория семантического поля и компонентной семантики его единиц. / С.Г. Шафиков – Уфа: Изд-во Башкир. ун-та, 1999. – 92 с. 7. Cole J. Professional Sewing Techniques for Designers / J. Cole, Sh. Czachor. – Fairchild Books, 2008. – 560 p. 8. Cruse D.A. Lexical semantics: Cambridge textbooks in linguistics / D A. Cruse. – Cambridge: Cambridge University Press, 1986. – 325 p. 9. Deckert B. Sewing for Plus Sizes: Creating Clothes That Fit and Flatter / B. Deckert – Newtown: The Taunton Press, 2001. – 160 p. 10. Longman Dictionary of Contemporary English (Forth edition) / Ed. Della Summers/. – Harlow: Pearson Education Limited, 2003. – 1956 p. 11. McCunn D. H. How to Make Sewing Patterns /_Donald H. McCunn – San Francisco: Design Enterprises of San Francisco, 1992. – 190 p.

ЛІНГВОСТИЛІСТИКА І ЛЕКСИКОЛОГІЯ

УДК 811.111:81'373

ТОПОНИМЫ СКВОЗЬ ПРИЗМУ ИМЯТВОРЧЕСТВА ЯЗЫКОВОЙ ЛИЧНОСТИ

С.И. Гарагуля, доктор филол. наук (Белгород)

В статье рассматривается роль языковой личности в формировании топонимической системы США. Создание антропоойконимов отчетливо манифестирует динамику развития языковой личности как имядателя, а также прагматический потенциал данной лексики: психологический и этнокультурный аспекты, двуязычие, различные ассоциации, интенции и личные мотивы индивида, участвующего в акте номинации.

Ключевые слова: антропоним, антропоойконим, имядатель, прагматика, топоним, языковая личность.

С.І. Гарагуля. Топоніми крізь призму ім'ятворчесті мовної особистості. У статті розглянута роль мовної особистості у формуванні топонімічної системи США. Створення антропоойконімов виразно маніфестує динаміку розвитку мовної особистості як ім'ядавця, а також прагматичний потенціал даної лексики: психологічний та етнокультурний аспекти, двомовність, різні асоціації, інтенції та особисті мотиви індивіда, котрий бере участь в акті номінації.

Ключові слова: антропонім, антропоойконім, ім'ядавець, мовна особистость, прагматика, топонім.

S.I. Garagulya. Toponyms in the Light of a Linguistic Personality's Naming Practice. The paper presents the study of the linguistic personality's role in the formation of the US toponymic system. The coinage of anthroponymic oikonyms clearly demonstrates the dynamics and evolution of the linguistic personality as a name-giver and the pragmatic potential of the place names coined: the name-giver's different associations, intentions, personal motives, bilingualism, psychological, ethnic and cultural aspects.

Keywords: anthroponym, anthroponymic oikonym, linguistic personality, name-giver, pragmatics, toponym.

Настоящая статья посвящена изучению актуальной проблемы роли языковой личности в формировании топонимической системы Соединенных Штатов Америки. Языковая личность принимает непосредственное участие в акте именования, в структуре которого "различаются замысел говорящего и языковые средства для реализации, причем в речевой деятельности в качестве отправного пункта акта номинации оказывается сложное переплетение интенций говорящего и его личностных смыслов, т.е. индивидуальное смысловое задание говорящего" [3, с. 42]. Таким образом, между географическим объектом и его названием стоит языковая личность как имядатель. В создании/выборе топонимов прослеживается прагматическая заданность, зависящая от многих факторов: исторического периода, условий культурного развития, социального, политического, религиозного или патриотического отношения и мотивов тех, кто присваивает то или иное имя. "При создании именования творец отталкивается от той картины мира, которая ему близка, которая ассоциируется с определенными чертами реалий жизни и деятельности" [4, с. 209].

Топонимическая система Америки представляет большой интерес для исследователей ввиду того, что, во-первых, она является довольно молодой, и этапы ее эволюции отчетливо прослеживаются, и, во-вторых, она создавалась переселенцами из разных стран, которые принесли на новую

© С.И. Гарагуля, 2011

культурную почву свои топонимические модели и ассоциации, характерные для их оригинальных лингвокультур. Именование было особенно важным моментом в развитии нового американского социума: его история началась с проблемы имени и, прежде всего, с проблемы именования географических объектов.

Топонимические денотаты достаточно разнообразны. Это могут быть страны, города, улицы, моря, реки, океаны, острова и т.д. В статье на передний план выступает изучение не всех типов топонимов, характерных для США, а только тех, которые образованы от антропонимов – имен людей. Среди антропотопонимической лексики одно из ведущих мест занимают *антропоойконимы* (от греч. oikos *дом, жилище*) – названия населенных пунктов. Наименее изученным остается вопрос о взаимопроникновении топонима и личного имени. Личное имя в отличие от фамильного намного сложнее входит в систему названий, и поэтому отфамильная топонимическая модель является более распространенной: назвать географический объект по фамилии более естественно, чем по личному имени. Именно этот пласт антропотопонимики – *антропоойконимы, восходящие к личным именам*, составляют основное содержание работы.

Данный материал как объект исследования был выбран с учетом следующих соображений. В многочисленных работах, посвященных топонимике США [1; 4; 5; 6; 8–11 и др.], незаслуженно мало внимания уделяется антропотопонимам (антропоойконимам), хотя они составляют, по утверждению В.Д. Беленькой, около 50% всех географических названий США [1, с. 132]. Кроме того, с ойконимами связана хозяйственная, политическая, экономическая и культурная жизнь социума, и соответственно их экстралингвистическая обусловленность более очевидна в сравнении с названиями природно-физических объектов.

Тому факту, что антропотопонимы занимают важное место в топонимической системе страны, можно найти объяснение. Если у первых поселенцев возникали трудности дать название географическому объекту, то всегда был какой-то человек, имеющий непосредственное отношение к данному месту, чье фамильное или личное имя не использовалось раньше; оно, соответственно, и присваивалось этому населенному пункту. Интересно отметить, что даже название страны содержит антропоним – личное имя *Amerigo*; из 50 названий штатов США девять содержат антропонимы – *Georgia, Louisiana, Maryland, North Carolina, South Carolina, Pennsylvania, Washington, Virginia, West Virginia.*

Изучение указанных выше работ, мемуарной литературы, а также географической карты США [7; 12] с учетом структурно-семантических, прагматических и экстралингвистических факторов позволило выделить в общей топонимической системе Америки определенные типы антропоойконимов, образованных от личных имен, и категоризировать их по параметрам, которые важны для определения роли языковой личности как имядателя в процессе создания топонимической лексики.

Вначале это был индивид, который покинул Старый Свет и перенес на новую территорию все то, что было важно для него в старой жизни. Поэтому не случайно одними из первых топонимов, появившихся на карте Америки, стали *перенесенные антропоойконимы*. Их применение на новой территории помогало смягчить ностальгические чувства, которые испытывало большинство колонистов.

Особенностью переноса антропоойконимов является то, что этимология имени утрачивается, и основополагающим моментом становится социально значимое содержание наименования. Например, город *Allerton* (Массачусетс) назван в честь английского города *Allerton*: Allerton < древнеангл. личное имя Ælfræd (< Ælf, Elf + Ræd) + tūn *усадьба, поместье, город*; *Buxton* (Мичиган) – в честь английского города *Buxton* в графстве Норфолк: Buxton < древнеангл. личное имя Bucca + tūn.

При использовании подобных антропоойконимов на первый план выходят разнообразные ассоциации, связанные с “социальной жизнью” имени. Та-

кие типы топонимов в культурно-исторической памяти одной нации хранятся как личные имена, в памяти другой нации являются их простым перенесением по ассоциации социально значимого контекста имени, а не имени как такового. Этот процесс подтверждает общие тенденции развития семантики любого антропонаименования – утрату прямых ассоциаций с именем в исходном значении слова. Так, имена первых поселенцев, исследователей, землевладельцев и т.д., которые были использованы для создания антропоойконимов, современные американцы могут не помнить / не знать, для них не существует проблемы их этимологии: она должна быть отнесена к исходным английским антропоойконимам, а не американским. Только специальные словари хранят эту память.

Анализ антропоойконимов позволил выделить ряд ассоциаций, по которым осуществлялся их перенос. Они связаны:

а) с теми местами, откуда были родом переселенцы: *Reading (*Пенсильвания*), St. Petersburg (*Флорида*);*

б) с местами жизни или смерти известных людей: *Chalfont* (Пенсильвания) представляет собой перенос части названия города *Chalfont St. Giles* в английском графстве Букингемшир, места захоронения основателя штата Пенсильвания Уильяма Пена [8, с.90];

в) с религиозным контекстом: *Salem* (Массачусетс, Орегон), *Jerusalem* (Северная Каролина);

г) с классической культурой и историей: *Arcadia* (Калифорния, Флорида, Луизиана), *Athens* (Алабама, Джорджия, Огайо, Пенсильвания, Теннесси), *Alexandria* (Индиана, Кентукки, Луизиана);

д) с природными ресурсами: *Carlsbad* (Калифорния);

е) с успехами в области промышленности: *Birmingham* (Алабама), *Charleroi* (Пенсильвания).

Таким образом, перенос имен с одной культурной почвы на другую показывает, что в сфере топонимов есть графические совпадения, но культурно-историческая информация, содержащаяся в них, разная. Подобные названия не раскладываются на элементы, входившие в их первоначальную структуру и содержание, которое они имели в той системе имен, из которой были заимствованы. Антропоойконимы переносятся в целом виде. В их синхронном восприятии главную роль начинают играть прагматические и экстралингвистические факторы – культурные, социальные, политические, экономические и т.д.

Позже появляются *антропоойконимы, образованные из литературных источников* стран, откуда прибыли иммигранты. Данным видом имятворчества они также пытались сигнализировать о своем происхождении и лингвокультурном наследии. Эти антропоойконимы можно отнести к группе ассоциативного наименования: носители таких имен, от которых создавались названия городов и поселений, не имели непосредственного отношения к освоению территории страны, ее экономическому и политическому развитию. За ними закреплялись определенная знаковость и прагматические черты, являвшиеся основой для включения личных имен в топонимы. Антропоойконимы этимологически восходят к классической литературе, например, к именам писателей: *Homer* (Луизиана, Нью-Йорк), *Ovid* (Нью-Йорк); литературных персонажей писателей Старого Света: *Othello* (Вашингтон), *Medora* (Иллинойс, Индиана, Канзас); героев римской и греческой мифологии: *Concordia* (Канзас), *Minerva* (Нью-Йорк), *Eros* (Луизиана), *Calypso* (Северная Каролина).

В XIX в. получает развитие литература США, и имена американских писателей и героев их произведений начали применяться в качестве географических названий. В то время наиболее популярным был поэт-романтик Г.У. Лонгфелло (Henry Wadsworth Longfellow, 1807 – 1882 гг.), воссоздавший уже почти исчезнувший мир американской старины, индейского фольклора, используя экзотические индейские имена и названия. Ни одно литературное произведение не оказало такого большого влияния на американский топонимикон индейского происхождения, как поэма “Песнь о Гайавате” (“The Song of Hiawatha”, 1855 г.). Имена персонажей этого произведения широко применялись для образования топонимической лексики. Карта

Америки включает около ста названий, заимствованных из поэмы: *Hiawatha* (Колорадо, Мичиган, Миннесота, Нью-Джерси, Айова, Канзас, Юта), *Nokomis* (Алабама, Флорида, Джорджия, Иллинойс, Виргиния, Айова), *Minnehaha* (Северная Дакота, Колорадо, Индиана, Вашингтон) и многие другие [13, с.261].

Первый поселенец – это верноподданный короля / королевы, что нашло отражение в антропотопонимиконе Америки. Стали появляться *антропоойконимы, образованные от королевских личных имен*. Большинство из них создавалось не королевскими особами, а колонистами, которые подобной имятворческой практикой демонстрировали лояльность и преданность суверенам, а также восхищение ими.

Одним из самых ранних антропоойконимов на североамериканском континенте является *Virginia* (Виргиния) – первая английская колония в Америке (1607 г.). Территория получила название в честь английской королевы Елизаветы I (1533 – 1603 гг.) по ее прозвищу *Virgin Queen*. Данный антропоним попадает в определенный контекст для первопроходцев и является примером того, как содержание имени может усложняться, как в нем могут оживляться разные составляющие: с одной стороны, это женское прозвищное имя, а с другой стороны, оно напоминает о том, что это были красивые, девственные и нетронутые земли, которые нужно было осваивать и развивать (*virgin land*). Земля в этом случае становится важным компонентом, так как в то время шло освоение новых территорий, и через имя колонисты делали их легко узнаваемыми и своими. Нельзя исключить и тот факт, что в обыденном религиозном сознании и культуре первых поселенцев была еще *Virgin Mary* (*Дева Мария*). Удачно совпали понятия *Virgin Queen*, *virgin land* и *Virgin Mary*, объединяющим элементом которых является понятие “virgin” – *девственный*. Общим миропониманием и мироощущением для людей того времени было то, что они ступили на девственную землю, и вела их по ней Дева Мария, так как Библия была всегда с ними; кроме того, королева тоже была Virgin. Первые поселенцы использовали для наименования населенных пунктов не только прозвищное имя Елизаветы I, но и ее личное – *Elizabeth*, например, *Elizabethtown* (Северная Каролина, Иллинойс и др.).

Эта тенденция получила продолжение, и на карте Америки начали появляться антропоойконимы, производные от имен других королевских особ: *Jamesburg* (Нью-Джерси), *Charlestown* (Род-Айленд), *Georgetown* (Южная Каролина, Джорджия) и др. Присваивались также имена суверенов, правление которых не совпадало со временем освоения континента: при выборе имени на первый план выходили культурно-исторические ассоциации и образы, связанные с конкретной личностью, например, *Alfred* (Мичиган), *St. Louis* (Миссури).

Поселения отражают характер национально-этнических образований. Выходцы из определенной страны пытались перенести на новую землю какие-то ассоциации из жизни своей основной территории. В связи с этим стали образовывать антропоойконимы от имен королевских особ из разных стран: *Christiana* (Делавэр), *Fernandina Beach* (Флорида), *Napoleonville* (Луизиана), *Haakon* (Южная Дакота) и др.

Поселенцы пытались сохранить в культурной памяти не только имя короля, но и имена членов его семьи: *Fredericksburg, Louisa* (Виргиния), *Charlottesville* (Северная Каролина).

Первый переселенец – также религиозный человек. Религиозная культура оказала огромное влияние на формирование топонимической системы Америки, содержащей большое количество *антропоойконимов, образованных от религиозных личных имен*, а именно, имен святых: *St. Marys* (Канзас, Айдахо), *St. Peters* (Миссури), *St. Joseph* (Айдахо); религиозных деятелей: *Brigham City, Morgan* (Юта), San Angelo (Техас); имен из источников религиозных вероучений: *Ammon* (Айдахо), *Lehi, Nephi* (Юта). Топонимы, связанные с римско-католической культурой, создавались священниками-миссионерами. В названия антропоойконимов они включали имена святых, в день праздника которых была организована та или миссия: *San*

Bernardino, Santa Barbara (Калифорния), *Santa Rosa* (Нью-Мексико).

Первооткрыватели присваивали географическим объектам и имена святых-покровителей. Одной из особенностей этой традиции является то, что в топонимиконе Америки появляются названия-дублеты, созданные из разных языков, например, испанского и английского: *San Andrea*s (Калифорния) и *St. Andrews* (Северная Каролина), *San Mateo* (Калифорния) и *St. Matthews* (Северная Каролина, Кентукки), *San Carlos* (Аризона) и *St. Charles* (Иллинойс) и др. Примеры с антроойконимами-дублетами подтверждают тот факт, что Америка – это взаимодействие и перекресток языков, культур и ассоциаций. Препозиционные форманты *San, Santa, Saint и Sainte* со значением *святой* определяют религиозный и лингвокультурный характер подобных топонаименований: *San Antonio* (Техас), *Santa Clara* (Калифорния), *Sault Sainte Marie* (Мичиган), *St. Genevieve* (Монтана), *St. Paul* (Миннесота). Такие антропоойконимы становятся "говорящими", и на первый план выходят прагматические ассоциации. Со временем эти форманты претерпевают полную десемантизацию. Соединяясь с именем, они создают неделимое целое, и эта целостность определяется их орфографией (Saint > St.), выпадением гласного (St. – [snt], [sənt]), потерей ударения (*St. Charles* [snt'tʃa:lz]).

Поселенец одновременно и терпимый человек: ему пришлось в определенной степени принять местную культуру. Практика создания *антропоойконимов на основе индейских личных имен*, получила развитие в XIX столетии. В результате этого индейская номенклатура составила значительный пласт топонимикона США, что является доказательством проявления определенного интереса американцев к индейской культуре. Как отмечает К.М. Мэттьюс, к концу колониального периода у белых поселенцев появилось чувство восхищения "благородным дикарем"; они начали понимать, что имена "благородных дикарей" являлись наиболее подходящими для называния их древних земель [10, с. 205]. Таким образом делались уступки в плане именования, чтобы сохранить элементы предыдущей, оригинальной культуры. Индейские названия привлекают американцев своим необычным звучанием, экзотичностью формы, поэтичностью, романтическими ассоциациями.

Наиболее обширная группа аборигенных антропоойконимов – географические наименования, восходящие к именам вождей племен, с которыми в большинстве случаев непосредственно контактировали белые поселенцы. Например, город Сиэтл (*Seattle*) в штате Вашингтон, основанный в 1855 г., назван по имени индейского вождя племени суквамиш Сиэтла (1786 – 1866 гг.), которого поселенцы штата считали "величайшим индейским другом". На протяжении всей жизни он оставался лояльным по отношению к белым, старался их поддерживать и оказывать им помощь, в то же время оставаясь честным и могущественным лидером своего народа. Другие примеры: *Keokuk* (Айова), *Hyannis* (Массачусетс), *Pontiac* (Мичиган, Иллинойс и Миссури).

Белые переселенцы создавали антропоойконимы, используя имена представителей семейного круга вождей: *Tama* (Айова), *Pokahontas* (Арканзас, Айова), *Azusa* (Калифорния). Имена местных индейцев также нашли отражение в антропонимической системе страны: *Anamosa* (Айова), *Kewanee, Watseka* (Иллинойс).

Проанализированный материал показал, что за индейцами закреплялись определенные черты характера и поступки, благодаря которым их личные имена стали использовать в качестве топонимов.

Завоевание независимости открыло американцам новые источники для создания антропоойконимов. Это уже была другая эпоха жизни, характеризующаяся новым мироощущением – эпоха выборов, демократии, президентства, героического служения новой независимой республике. Если раньше имядатели регулярно обращались к Англии за материалом для образования географических названий, то теперь ситуация изменилась. Вместо королевских особ, членов их семей, мини-

стров и т.д. появились новые герои, а значит и новые имена. Создаются *антропоойконимы, восходящие к личных имен американцев*. В XVIII – XIX вв. повсеместно появляются мемориальные антропоойконимы, в которых фиксируются личные имена своего народа – президентов: *Georgetown* (Кентукки), *Quincy* (Калифорния, Флорида, Иллинойс), *Ulysses* (Канзас, Небраска, Пенсильвания); политических деятелей: *Starke* (Флорида), *David City, Edmundston* (Небраска); национальных или местных героев: *Dansville* (Нью-Йорк), *Lewisville* (Арканзас). Называя такую топонимическую лексику "национально-патриотической", У. Зелински отмечает: "such names were essential building-blocks in the construction of our novel nation-state, but they do serve admirably as clues to a remarkable mind-set" [14, с. 13].

Подобный персонифицированный стиль получил широкое распространение, и жители любого района страны могли почтить память выдающихся граждан и назвать в их честь географический объект. Таким образом, расширился круг именования, отражавший другую сферу жизненных интересов, – индивид на уровне служения обществу. В этой связи в качестве топооснов использовались имена государственных и городских служащих: *Corbin* (Кентукки), Clintwood (Виргиния); промышленников, бизнесменов и банкиров: *Chardon* (Огайо), *Ansonia* (Коннектикут); чиновников, занимавшихся строительством или эксплуатацией железных дорог: *Ashley, Williston* (Северная Дакота); почтмейстеров: *Eugene* (Орегон), *Hugo* (Колорадо); юристов: *Clinton* (Охлакома), *Ashdown* (Арканзас).

Отдельную группу составляют антропоойконимы, этимологически восходящие к личным именам жен, детей, родственников и близких друзей первых поселенцев, первопроходцев, государственных и военных деятелей и т.д., то есть тех, кто в культурно-историческом контексте не имели никакой значимости. Их создание – результат индивидуального имятворчества, представляющего собой частные случаи "социальной жизни" имени, причем подобные антропоойконимы не меняются на другие, тем самым демонстрируется уважение к конкретному отдельному человеку. Данные топонимы можно отнести к эмоциональному ряду наименований, отражающих желание имядателей оставить в культурной памяти не только известного человека, но также членов его семьи и окружения, а сама традиция имеет личный и интимный характер, суть которой заключается в прославлении отдельного человека.

Поселенцы Нового Света воспроизвели своего рода "слепок" семьи, ее концептуальное поле на карте Америки, на которой представлены имена жен: *Anna* (Иллинойс), *Alice* (Техас); сыновей: *Ariel* (Вашингтон), *Johntown* (Нью-Йорк); дочерей: *Donna* (Техас), *Ada* (Оклахома); отцов: *Roswell* (Нью-Мексико), *Charleston* (Западная Виргиния); матерей: *Oakley* (Канзас); братьев и сестер: *Danville* (Индиана), *Hobart* (Индиана), *Florence* (Аризона); племянников и племянниц: *Clarinda* (Айова), *Augusta* (Арканзас); внуков и внучек: *Camp David* (Мэриленд), *Camilla* (Джорджия). Это было важно с точки зрения их психологии: для иммигранта, оторвавшегося от земли предков и оставившего своих родственников и близких людей в Старом Свете, понятие семьи становится значимым моментом в намерении закрепиться на новой земле.

Свобода самовыражения и выбора как характерные черты национального характера американцев нашли отражение не только в применении полных/гипокористических имен членов семьи и их контаминированных форм в качестве антропоойконимов: *Del City* (Оклахома), Robstown (Техас), *Anacortes* (Вашингтон), Marianna (Флорида), но также в использовании имен друзей: *Mineola* (Техас), *Glenray* (Западная Виргиния).

Подобные топонимы демонстрируют, что в американской культуре большое внимание уделяется индивидууму. Имя человека, даже ничем не проявившего себя в культурно-историческом плане (в отличие от первых поселенцев, исследователей, президентов, государственных деятелей и т.д.), могло служить основой топонаименования.

Подводя итог анализа вышеизложенного материала, следует отметить, что изученная система

антропоойконимов как один из способов закрепления личных имен в культурно-исторической памяти людей отчетливо манифестирует динамику формирования и развития языковой личности как имядателя, а также прагматический потенциал данной лексики: интенции, личные мотивы, двуязычие, психический и этнокультурный аспекты, ассоциации, различные образы в сознании имядателя. Вся эта информация, связанная с миром именующего, кодируется в самом антропотопониме и представляет интерес для дальнейшего анализа.

ЛИТЕРАТУРА

1. Беленькая В.Д. Очерки англоязычной топонимики / В.Д. Беленькая. – М. : Высшая школа, 1977. 2. Гарагуля С.И. Антропонимическая прагматика и идентичность индивида (опыт системного описания личных имен в США) : автореф. дис. … доктора филол. наук. – М., 2009. 3. Кубрякова Е.С. Номинативный аспект речевой деятельности / Е.С. Кубрякова. – М. : URSS, 2008. 4. Леонович О.А. Топонимы Соединенных Штатов Америки / О.А. Леонтович. – М. : Высшая школа, 2004. 5. Никонов В.А. Введение в топонимику / В.А. Никонов. – М. : Наука, 1965. 6. Томахин Г.Д. Америка через американизмы / Г.Д. Томахин. – М.: Высшая школа, 1982. 7. Encyclopaedia Britannica World Atlas. – L. : Collins Bartholomew, 1996. 8. Harder K.B. Illustrated Dictionary of Place Names, United States and Canada / K.B. Harder. – N.Y., Toronto : Reinhold Company, 1976. 9. Holt A. American Place Names / A.Holt. – Detroit : Gale Research Co., 1969. 10. Matthews C.M. Place-Names of the English-speaking World / C.M. Matthews. – L. : Weidenfeld and Nicolson, 1972. 11. Stewart G.R. Names on the Globe: A Historical Account of Place-naming in the United States / G.R. Stewart. – N.Y. : Review Books, 1995. 12. The Times Comprehensive Atlas of the World. – L. : Harper Collins, 2003. 13. Vogel V.J. Placenames from Longfellow's "Song of Hiawatha" / V.J. Vogel // Names. Vol. 39, No. 3, 1991. – P. 261–268. 14. Zelinsky W. Nationalism in the American Place-Name Cover / W. Zelinsky // Names. Vol. 31, 1983. – P. 1–28.

УДК811.112.2(089.3)

СТИЛІСТИЧНІ ПРИЙОМИ СИНТАКСИСУ ЯК ЧИННИК ЕПТОНІМІЗАЦІЇ У СВІТЛІ МОВНОГО ІКОНІЗМУ

Н.А. Оніщенко, канд. філол. наук (Харків)

Метою статті є визначення впливу паралельних синтаксичних конструкцій на значення та функції німецькомовних ептонімів. З'ясовано, що паралельні конструкції, зокрема хіазм, як стилістичні прийоми синтаксису, іконічно відображають ознаки ептоніму, формально і семіотично сприяють вербальному імпринтингу (ептонімізації) і дериваційним процесам (фразеологізації).

Ключові слова: вербальний імпринтинг, ептонім, ептонімізація, іконічність, паралельна конструкція, прийом синтаксису, хіазм.

Н.А. Оніщенко Стилистический приемы синтаксиса как фактор эптонимизации в свете языкового иконизма. Целью статьи является определение влияния параллельных синтаксических конструкций на значение и функции немецкоязычных эптонимов. Установлено, что параллельные конструкции, в частности хиазм, как стилистические приемы синтаксиса, иконически отображают признаки эптонима, формально и семиотически способствуют вербальному импринтингу (эптонимизации) и деривационным процессам (фразеологизации).

Ключевые слова: вербальный импринтинг, иконичность, прием синтаксиса, параллельная конструкция, хиазм, эптоним, эптонимизация.

N.A. Onishchenko Stylistic Devices of Syntax as a Factor of Eptonymization in Terms of Language Iconicity. The study aims at finding out how parallel syntactic constructions influence meaning and functions of the German eptonyms. It was estimated that the parallel constructions, chiasmus in particular, being stylistic devices of syntax, represent an iconic reflection of eptonymic features, foster verbal imprinting (eptonymization) and derivation processes (phraseologization).

Key words: chiasmus, eptonym, eptonymization, iconicity, parallel construction, stylistic device, verbal imprinting.

Проблема конвенціоналізації різноструктурних авторських цитат і їх перетворення на ептоніми – "крилаті вислови" зі структурою словосполучення або речення, здатні до дериваційних процесів, з усвідомлюваним мовцем авторством – привертала увагу зарубіжних (Королькова А.В.; Кулішкіна О.М.; Шулежкова С.Г.; Люгер Г.-Г. та ін.) та вітчизняних дослідників периферійних явищ у фразеології (Дядечко Л.П.; Коваль А.П., Коптилов В.В.; Манякіна Т.І.; Шарманова Н. М. та ін.). Увага до процесів фразеологізації на сучасному етапі розвитку європейських мов зумовлює актуальність визначення та опису чинників ептонімізації, серед яких зокрема досліджено прецедентність вихідного тексту [9, с. 127; 20, с. 72], фонографічні засоби [19, с. 59–61]. Прийоми стилістичного синтаксису, добре описані на матеріалі поетичних текстів [10; 11 та ін.], майже не залучалися для пояснення процесів запам'ятовування, відтворення та смислової інтерпретації ептонімів на матеріалі німецької мови. Тож метою цієї роботи є встановлення імпринтингового та смислотвірного потенціалу паралельних синтаксичних конструкцій в німецькомовних ептонімах, їх впливу на реалізацію текстових ознак, а також ролі у процесах фразеологізації ептонімів.

© Н.А. Оніщенко, 2011

Вихідним положенням, яке зумовило вибір паралельних синтаксичних конструкцій в якості об'єкта розгляду, є функція практики, або повтору, як основи запам'ятовування [21, с. 221–222]. Іншим чинником є безпосередні (прямі) інтервербальні асоціативні зв'язки, які О.О. Залевська розрізняє за суміжністю та за схожістю; схожість, у свою чергу, може бути семантичною, структурною та фонетичною [12, с. 83]. Одночасне встановлення зв'язку між вербальною одиницею і з елементом зовнішнього середовища має своїм наслідком "вербальний імпринтинг" [9, с. 181] як реакцію закарбування в пам'яті мовних одиниць разом з комплексом їх зовнішніх зв'язків, включаючи авторство, що особливо релевантно для ептонімів. Тому при вивченні елементів повтору форми ептонімів важливо враховувати її вплив за змістовий бік. Закономірностей такого впливу повторів, які ґрунтуються на всіх видах рими й алітерації, виявлено не було; поодинокі винятки становлять ептоніми із звукосимволічними повторами [19, с. 59]. Це підтверджує думку, що фонема – одностороння одиниця, знак-дистинктор, її зв'язок зі смисловим боком мови є опосередкованим [23, с. 23].

Натомість референтні зв'язки синтактичних конструкцій, на відміну від семантичних асоціацій (які не викликають сумнівів), не є однозначними.

В основі синтаксичного конструювання лежать когнітивні процеси, зокрема "синтаксичне конструктивне мапування" [4, с. 242], яке полягає в упорядкуванні синтаксичних відношень між складовими словесного образу. Прикладом синтаксичного мапування Л.І. Бєлєхова називає всі види повторів та паралельних конструкції.

Досліджуючи синтаксичні повтори і паралельні конструкції, послуговуємося терміном "прийом" стилістичного синтаксису, який є "способом комбінації моделей речення в межах зверхфразової єдності, абзацу, тексту ... " і, на відміну від виразного засобу синтаксису, може виходити за рамки однієї базової моделі речення [22, с. 137–138].

Простий контактний неускладнений анафоричний або епіфоричний повтор виявився явищем маргінальним (2,5%) в досліджуваному корпусі з 450 ептонімів німецької мови, побудованих за допомогою прийомів стилістичного синтаксису. Це можна пояснити тим, що простий семантично неускладнений повтор суперечить короткості, ненадлишковості ептоніму. Наявні приклади ґрунтуються на інших імпринтинг-чинниках, насамперед фонетичних: *Luft! Luft! Clavigo!* /J.W. Goethe/; *All mein Hoffen, all mein Sehnen* /Wilhelm Busch/; *Andere Städchen, andere Mädchen* /Albert Graf Schlippenbach/ (Duden, S. 41). Семантично ускладнена анаепіфора в досліджуваних ептонімах ґрунтується, з одного боку, на типовій для німецької мови дієслівній рамковій конструкції і особливостях порядку слів у підрядних реченнях, а з іншого – на лексичній полісемії/омонімії/енантіосемії: *Der Mensch ist aber ein Gott, solange er Mensch ist* / Friedrich Hölderlin/ (Duden, S. 306)

Значно більш типовими виявилися стилістичні прийоми, побудовані на синтаксичному паралелізмі – конструктивному принципі синтаксичних конструкцій, у тому числі деяких стилістичних фігур. Синтаксичний повтор, як засіб організації синтаксичних одиниць, досліджено насамперед на матеріалі поетичних текстів [1; 10; 11], у його структурно-граматичному аспекті [28], виявлено його стилістичний потенціал [7; 25], текстотвірні характеристики як однієї з лінійних залежностей тексту [23, с. 59], засобу реалізації категорії ретроспекції [6, с. 106]. Паралельні конструкції особливо часто використовують при перерахуваннях, в антитезах і в прийомі наростання. Паралелізми можуть бути повними і частковими [22, с. 153]: при повному паралелізмі структура одного речення цілком повторюється в наступних [5, с. 233]. Як і будь-який повтор, паралелізм створює ритмічну організацію висловлення і завдяки своїй одноманітності служить тлом для емфатичного виділення потрібного відрізка висловлення або слова [5, с. 234; 35, с. 318]. Прикладом може служити парадоксальний ептонім, в якому паралелізм забезпечує ототожнення контрадикторних понять, виражених лексично: *Der Mensch ist **ein gefallenes** Geschlecht, aber der Mensch ist auch **ein begnadetes** Geschlecht.* /Sebastian Kneipp/(Skupy, S. 646).

У роботі О.О. Кузнєцової побудовано польову модель синтаксичних паралельних конструкцій в залежності від ступеня домінантності і регулярності явища паралелізму для фігур стилістичного синтаксису. Так, у ядрі цього поля знаходяться ізоколон, синтаксична анафора, синтаксична епіфора, синтаксична анаепіфора, період, синтаксичний хіазм; ближню периферію утворюють лексико-синтаксична анаепіфора, лексико-синтаксичний хіазм, антиметабола, симплока (паралелізм – рецесивне явище); далеку периферію – клімакс і антиклімакс, антитеза, полісиндетон, лексико-синтаксична анафора, лексико-синтаксична епіфора (паралелізм – рецесивне і нерегулярне явище) [16, с. 90–122].

Тож синтаксичний паралелізм є окремим проявом повтору і полягає в повній чи частковій тотожності побудови синтаксичних конструкцій, а також реалізує принцип симетрії (*тут і далі розрядка наша – Н.О.*) [16, с. 13]. Оскільки ептоніми вирізняє "концептуальна цілісність і смислова завершеність", "здатність до вираження універсальних істин" [15, с. 3–4], то їх симетрична форма відповідає симетричності функції – універсалізації протиріч і водночас врівноваженні рутинного досвіду ненормативним протиставленням. У цьому полягає прояв мовної іконічності, адже "для адекватного відображення на мовну структуру когнітивних значущостей індивід має потребу в алгебраїзації мовних відношень, в операціях з "чистою" формою, запорукою ясності й комунікативної повноти якої і стане її естетична складова" [14, URL]. В іконічних мовних явищах мовна форма здобуває понятійні (концептуальні) властивості, а функція видозмінюється "від конструктивної (оголити принцип) до трансляційно-орнаментальної" [14, URL].

Традиційно як іконічні мовні форми вивчаються звукосимволічні явища, рима та ритм [29; 31], але в роботах В.Г. Мюллера, Р. Норрмана, Л.І. Бєлєхової [32; 34; 4] на матеріалі поетичних текстів доводиться підвищення експресивності тексту, якщо референт метазнака водночас заявлений у його змістовій структурі і переданий у його матеріальній формі, а саме якщо встановлюється тотожність у послідовності, порядку подій оточуючої реальності та порядку слів у реченні, що відображує ці події. Саме так Л.І. Бєлєхова визначає синтаксичну іконічність, до якої відносить і різні види повторів [4, с. 222].

Іконічність паралельних конструкцій ептонімів встановлює мотиваційний зв'язок між їх формою і змістом, формою і функцією, що також сприяє процесам свідомого імпринтингу.

З іншого боку, повтор – це руйнування синтагматичних системних відношень, яке призводить до порушення постулату кількості, до асиметрії [17, с. 40]. Щілина між формальною симетрією та асиметрією "модальності диктума та модусу мовця" [17, там само] призводить до виникнення імпліцитності як "семантичного результату дії структурно-семантичного явища імплікативності в тексті, який охоплює весь доступний зміст тексту і призводить […] до усвідомлення другого, прихованого концептуально-підтекстового смислу повідомлення, яке реалізує основний концепт автора" [17, с. 15].

Якщо розкласти текстовий імплікат паралельної конструкції на власне текстову структуру та інференційний висновок з неї (за формулою О.О. Бакланової [2, с. 7-8]), то останній можна трактувати як структурно зумовлене смислове прирощення. Так, С.Г. Ніколаєв характеризує повтор як мовну надлишковість, здатність передавати ідею множинності, тобто надмірності в структурі позамовних явищ [18, URL].

В ептонімах синтаксичний паралелізм представлений моделями з такими інференційними висновками:

- простий повтор поверхневої синтаксичної структури. На фоні повтору до фокусу потрапляє лексичне варіювання, представлене (а) конверсивними (б) комплементарними або контрарними антонімами, (в) гетеронімами, яке підкреслює плюралістичність думки.

(а) *Was ist ihm Hekuba, was ist er ihr*? /William Shakespeare/ (Duden, S. 475); *Der Herr hat's gegeben, der Herr hat's genommen* /das Alte Testament/(Duden, S. 204);

(б) *Ich kann schreiben links, ich kann schreiben rechts* /Gustav Freytag/ (Duden, S. 223); *Armut*

ist die größte Plage, Reichtum ist das höchste Gut /Johann Wolfgang Goethe/ (Duden, S. 46);

(б) *Ich kenne die Weise, ich kenne den Text* /Heinrich Heine/ (Duden, S. 219); *Ein Gott ist der Mensch, wenn er träumt, ein Bettler, wenn er nachdenkt* /Friedrich Hölderlin/ (Duden, S. 345); *Arm am Beutel, krank am Herzen* /Johann Wolfgang Goethe/ (Duden, S. 46).

- "дзеркальний" повтор. Симетрично полярне розведення знаків підкреслює протиставлення вербалізованих ними понять, а отже відповідає полемічності ептоніму. В ептонімах такий повтор має вигляд (а) інверсії S–P–P–S (б) синтаксичної омонімії, наприклад, форм наказового способу і теперішнього часу дієслів:

(а) *Eng ist die Welt und das Gehirn ist weit* /Friedrich Schiller/; *Die Welt ist groß, klein ist der Verstand* /Johann Wolfgang Goethe/; *Die Kunst ist lang, Und kurz ist unser Leben* /Johann Wolfgang Goethe/;

(б) *Macht kaputt, was euch kaputt macht* (Duden, S. 291).

Повтор однієї лексичної одиниці в різних синтаксичних ролях (в) або антонімічне обернення як підмета, так і присудка (г), ускладнюють розмежування "дзеркального" повтору з хіазмом:

(в) *Und doch, welch Glück, geliebt zu werden, Und lieben, Götter, welch ein Glück* /Johann Wolfgang Goethe/;

(г) *Der Einsatz war groß, klein war der Gewinn* / Friedrich Schiller/.

Хіазм, або зворотний паралелізм [5, с. 234] – фігура, що полягає в хрестообразній зміні послідовності елементів у двох паралельних рядах слів, різновид анафрази [27, URL]. Сам по собі хіазм – найбільш іконічна фігура з усіх паралельних мовних структур [33, с. 308; 34, с. 59–82]. Його іконічність міжсистемна: хіазм (від давньогр. χιασμός) як мовне явище сходить до контрапосту – прийому зображення фігури в мистецтві, при якому положення однієї частини тіла контрастно протиставлено положенню іншої частини. Контрапост динамізує ритм, дозволяє передати рух або напругу, не порушуючи загальної рівноваги, підсилює тривимірність зображення, це положення рівноваги, створене з протилежних рухів. Хіазм у психології означає перетин психічних станів, які традиційно вважаються несумісними [8, URL]. Контрастно-симетрична форма хіазму втілює парадоксальність ептонімічного смислу (під парадоксом, слідом за В.І. Карасиком, розуміємо накладення двох несумісних суджень, зміст якого порушує стереотипні погляди, що існують в суспільстві [13, с. 298]).

Змістова завершеність перетворює хіазм на цілий текст – афоризм, гумористичну мініатюру, епітафію [24, URL]. У жанрі анекдоту хіазм реалізує контрадикторні/конфронтаційні позиції комунікантів:

George Bernard Shaw, dem berühmten irischen Dramatiker und Nobelpreisträger, der zu seinen Lebzeiten einmal von der attraktiven amerikanischen Tänzerin Isadora Duncan um ein Schäferstündchen mit den Worten gebeten worden sei: "Stellen Sie sich vor, wir hätten einen Knaben mit ihrem Geist und meiner Schönheit!" Worauf Shaw gelächelt habe: "Und was wäre, Verehrteste, wenn es umgekehrt [>mit meinem Geist und ihrer Schönheit] käme?»

Але діалогізм (у розумінні М.М. Бахтіна як "діалог протилежностей", в основі якого лежить згода, що зберігає різність, а не злиття [30, с. 57]) властивий і самостійному хіазму; його конституюють двоголосна протилежність, лінійна рівновага, лексичне "відлуння" навіть при простому хіастичному повторі. Діалогізм хіазму в ептонімі протиставляється монологічному паралелізму прислів'я, для якого хіазм нехарактерний, і є одним із проявів "діалогу автора з читачем" [17, с. 12], тобто діалогічності як ознаки тексту.

У структурно-семантичній класифікації Е.М. Береговської [3, с. 26–27] виділяється три типи хіазму: чисто синтаксичний хіазм, у якому права частина по своїй структурі симетрична лівій, повторюючи члени лівої частини речення в зворотному порядку; семантично ускладнений хіазм, у якому додається подвійний лексичний повтор у інвертованих елементах і обмін синтаксичними функціями цих елементів; хіастичний каламбур, у якому,

крім цього, можна простежити зміни значення слів, що в нього входять.

Ця класифікація майже точно відповідає трьом типам інференційних висновків з імпіліката хіазму:

1. Заперечення (норми). Взаємовиключення однієї частини хіазму другою призводить до однозначності декодування імпліцитного смислу і відповідає геґелівській **антитезі**:

Frage nicht, was dein Land für dich tun kann, frage, was du für dein Land tun kannst /J.F. Kennedy/; *Die Ersten werden die Letzten und die Letzten werden die Ersten sein* /Matthäus/ (Duden, S. 141).

2. Рівновага ґрунтується на антонімічному оберненні кожного з компонентів, результатом чого є **синтез**:

Schwächen stärken heißt Stärken schwächen; *Heirat heißt seine Rechte halbieren und seine Pflichten verdoppeln* /Arthur Schopenhauer/; *Der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach* / Matthäus, 26, 41/ (Duden, S. 166); *Ironie ist die Tapferkeit der Schwachen und die Feigheit der Starken* /Andre Berthet/; *Es bildet ein Talent sich in der Stille, sich ein Charakter im Strom der Welt* /Goethe/ (Duden, S. 70).

3. Різновекторність демонструється поєднанням формальної симетрії із семантичною незалежністю частин (**тез**), що базується на асиметрії мовного знака: (а) омонімії словосполучення або окремих слів, (б) метафоричному переосмисленні, (в) актуалізації латентних сем. Відбувається не просто міна ролей (агенс-пацієнс тощо), але й повна зміна типу каузації:

(а) *Herr, setze dem Überfluss Grenzen und lasse die Grenzen überflüssig werden. Gib allem Glauben seine Freiheit und mache die Freiheit zum Glauben aller. Verwandle unsere jetzigen Helden in Bürger und unsere Bürger in Helden. Lasse die Dichter volkstümlicher werden und das Volk dagegen dichter. Gib den Regierungen en besseres Deutsch und den Deutschen dafür bessere Regierungen* /Adolf Glassbrenner/;

(б) *Dichter ist ein Mensch, der entweder Feuer in seine Verse steckt oder seine Verse ins Feuer*;

(в) *Jedes Kind ist gewissermaßen ein Genie; und jedes Genie ist gewissermaßen ein Kind*. /Arthur Schopenhauer/.

Ці смислові прирощення характеризують ептонім як завершений текст. Однак йому властиві й риси фразеологізму, зокрема здатність до дериваційних процесів [9, с. 140-141]. Паралельні синтаксичні структури детермінують дериваційні процеси ептонімів у таких напрямках:

- скорочення (елімінація) непаралельної частини (напр. Dfd, якщо Dfn представлений паралельною структурою. Тоді паралелізм напряму апелює до концепту, ім'я якого було еліміновано):

(1) Hier die Wahrheit eines bereits 16 Jahre in Knechtschaft lebenden Ehemannes: Rechte halbieren, Pflichten verdoppeln!!! (Canton-Liebhaber Thread)

(2) FESTNAHME! - Das Drum-Tier Oerkman kommt unter die Haube ...

... ein Aufschrei ging durch die Frauenwelt als bekannt wurde, dass sich unser Oerkman nun ganz dem ehelichen Motto «Rechte halbieren - Pflichten verdoppeln» verschreiben will. (Schattenspieler)

←Heirat heißt seine Rechte halbieren und seine Pflichten verdoppeln /Arthur Schopenhauer/

- елімінація правої (рідше лівої) частини тотожності. Принцип симетрії та рівноваги дозволяє інтерпретатору розгорнути ініціальний вислів за аналогічною синтаксичною мапою:

(3) Der Geist ist willig

Fürsorgebezüger sollen arbeiten und sich integrieren: So wollen es die neuen Richtlinien der Schweizerischen Konferenz für Sozialhilfe. Ob das Konzept aufgehen kann, ist fraglich – es fehlen Geld und Jobs. (Beobachter)

← Der Geist ist willig, aber das Fleisch ist schwach /Matthäus/

(4) Die Rangliste wiederum, die sich doch nach der „Relevanz" richten möchte, scheint mitunter dem Prinzip zu folgen: Die letzten werden die ersten sein. So landet die „Berliner Morgenpost" ganz oben mit ihrem Bericht über die „Misstöne in der CSU", über die andere einen Tag früher

viel ausführlicher berichtet haben. (Frankfurter Allgemeine Zeitung)

← Die Ersten werden die Letzten und die Letzten werden die Ersten sein /Matthäus/

- лексична субституція. В ептонімах вона цілком вписана в задану структурою матрицю, без порушення синтаксичних зв'язків, часто також із збереженням ритмічного рисунку:

(5) *Der Geist ist willig, das Fleisch gegrillt* (Brigitte)

(6) Der Geist ist willig, doch das Fleisch macht schlapp (назва книги К. Лойца та Г.Шмідта)

(7) Neues Städtchen, andere Mädchen, Es steht nie still, das Rädchen (рядок з пісні Neues Glück, In Extremo)

(8) «Tanzt kaputt, was Euch kaputt macht!» (назва платівки проекту Straftanz).

Вивчення особливостей синтаксичної організації ептонімів дозволяє зробити висновок, що чинником ептонімізації є не тільки повтор, але й формальна симетрія, рівновага, а також іконічність синтаксичного знака, представленого прийомами синтаксичного паралелізму. У синтаксичній структурі ептонімів іконічно відображено смислові прирощення, які характеризують ептонім як специфічний текст: множинність (плюралізм, різновекторність), діалогізм, полемічність, парадоксальність, заперечення (норм, досвіду), рівновага. Особливості побудови паралельних конструкцій сприяють реалізації текстових категорій діалогічності та імпліцитності, а також впливають на напрямок фразеологічної деривації ептонімів. До перспективних напрямків належить вивчення інших чинників ептонімізації цитатних висловів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Артеменко Е.Б. Язык фольклора: в чем его своеобразие? / Е.Б. Артеменко. – Петрозаводск : ПГУ, 1977. – 127 с. 2. Бакланова Е.А. Слово и имплицитный смысл в ранних рассказах В.В. Набокова (на материале сборника "Возвращение Чорба") : автореф. дис. … канд. филол. наук. / Е.А. Бакланова. – Томск, 2006. – 30 с. 3. Береговская Э.М. Очерки по экспрессивному синтаксису / Э.М. Береговская. – М. : Рохос, 2004. – 208 с. 4. Бєлєхова Л.І. Образний простір американської поезії: лінгвокогнітивний аспект : дис.… доктора філол. наук: 10.02.04 / Л.І. Бєлєхова; Київський національний лінгвістичний університет. – К., 2002. – 476 с. 5. Гальперин И.Р. Очерки по стилистике английского языка / И.Р. Гальперин. – М. : Изд-во литературы на иностранных языках, 1958. – 460 с. 6. Гальперин И.Р. Текст как объект лингвистического исследования / И.Р. Гальперин. – М. : Наука, 1981. – 139 с. 7. Головкина Н.Т. Повтор как стилистическое средство в различных видах и жанрах речи (на материале современного немецкого языка) : автореф. дис. … канд. филол. наук : 10.02.04 / Н.Т. Головкина. – М., 1964. – 16 с. 8. Грин А. Истерия и конверсионные симптомы. Психотерапия истерии. Истерия и пограничные состояния. Хиазм – новые перспективы [Электронный ресурс] / А. Грин // PsyStatus. – 2010. – Режим доступа: http://www.psystatus.ru/article.php?id=372&page=8 9. Дядечко Л.П. Крылатые слова как объект лингвистического описания: история и современность / Л.П. Дядечко. – К. : Изд-во Киев. ун-та, 2002. – 293 с. 10. Еремина В.И. Поэтический строй русской народной лирики / В.И. Еремина. – Л. : Наука, 1978. – 184 с. 11. Жирмунский В.М. Теория стиха / В.М. Жирмунский. – Л. : Советский писатель, 1975. – 664 с. 12. Залевская А.А. Психолингвистические исследования. Слово. Текст: Избранные труды. – М. : Гнозис, 2005. – 543 с. 13. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / В.И. Карасик. – Москва : Гнозис, 2004. – 390 с. 14. Коваль О.В. Семиотизация формы языкового знака в дискурсе [Электронный ресурс] / О.В. Коваль // Контент. Лекции об искусстве. – Режим доступа: http://kontent.org.ua/stati.html 15. Королькова А.В. Женщины, счастье, любовь глазами русских писателей и поэтов : словарь афористических концептов / А.В. Королькова, А.Н. Тихонов. – Москва : Флинта, 2007. – 152 с. 16. Кузнецова А.А. Стилистические фигуры, построенные по принципу синтаксического параллелизма, в современном русском литературном языке : дисс. … канд. филол. наук : 10.02.01 / А.А. Кузнецова. – Кемерово, 2003. – 257 с. 17. Молчанова Г.Г. Семантика художественного текста. (Импликативные аспекты коммуникации). – Ташкент : Изд-во "Фан" Узбекской ССР, 1988. – 162 с. 18. Николаев С.Г. Межсистемная цитата как средство создания изобразительности / Сергей Николаев // Ростовская электронная газета. – №12 [134], 20.06.2006. – Режим доступа: http://www.relga.ru/Environ/WebObjects/tgu-www.woa/wa/Main?textid=1075&level1=main&level2=articles 19. Оніщенко Н.А. Фоностилістичні засади ептонімізації (на матеріалі німецької мови) / Н.А. Оніщенко // Вісн. Харків. нац.

ун-ту ім. В.Н. Каразіна. – 2008. – № 805. – С.57–62. 20. Слышкин Г.Г. От текста к символу: лингвокультурные концепты прецедентных текстов в сознании и дискурсе / Г.Г. Слышкин. – М. : Academia, 2000. – 128 с. 21. Солсо Р. Когнитивная психология / Роберт Солсо. – 6-е изд. – СПб. : Питер, 2006. – 589 с. 22. Стилистика английского языка : учебник / А.Н. Мороховский, О.П. Воробьва, Н.И. Лихошерст, З.В. Тимошенко. – К. : Выщ. шк., 1991. – 272 с. 23. Тураева З.Я. Лингвистика текста / З.Я. Тураева. – М. : Просвещение, 1986. – 142 с. 24. Хиазм [Электронный ресурс] // Словарь стилистических терминов. – Режим доступу: http://ctilictika.ru/195/ 25. Червакова Г.Н. Синтаксический параллелизм в языке немецкой художественной публицистики : дис. ... канд. филол. наук : 10.02.04 / Г.Н. Червакова. – М., 1977. – 168 с. 26. Шарманова Н.М. Українська афористика: структурно-семантичний та функціональний аспекти : автореф. дис. … канд. філол. наук: 10.02.01 / Н.М. Шарманова ; Харків. нац. ун-т імені В.Н. Каразіна. – Х., 2005. – 20 с. 27. Эпштейн М. Анафраза: Языковой феномен и литературный прием [Электронный ресурс] / М. Эпштейн // Теория современного русского языка и литературы. – Режим доступа: http://v-ostrov.netslova.ru/akadem/text=5.html 28. Якобсон Р.О. Грамматический параллелизм и его русские аспекты // Якобсон Р.О. Работы по поэтике. – М. : Прогресс, 1987. – С. 99–132. 29. Alderson S. Iconicity in Literature. Eighteenth- and Nineteenth-Century Prose Writing /Simon Alderson. // Form Miming Meaning / M. Nänny and O. Fischer (eds). – Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins Publishing Co, 1999. – P. 109–120. 30. Bakhtin M.M. The Dialogic Imagination: Four Essays / M.M. Bakhtin. – Austin : University of Texas, 1981. – 142 p. 31. Bernhard W. Iconicity and Beyond in “Lullaby for Jumbo”: Semiotic Functions of Poetic Rhythm / Walter Bernhard // Form Miming Meaning / M. Nänny and O. Fischer (eds). – Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins Publishing Co, 1999. – P. 155 –169. 32. Müller W.G. The Iconic Use of Syntax in British and American Fiction // Wolfgang G. Müller // Form Miming Meaning / M. Nänny and O. Fischer (eds). – Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins Publishing Co, 1999. – P. 393–408. 33. Müller W.G. Iconicity and rhetoric: A note of the iconic force of rhetorical figures in Shakespeare// The Motivated sign: iconicity in language and literature 2 / O. Fischer and M. Nänny (eds). – Amsterdam : John Benjamins Publishing Co, 2001. – P. 305–323. 34. Norrman R. Creating the world in our image: A new theory of love of symmetry and iconicist desire / Ralph Norrman // Form Miming Meaning / M. Nänny and O. Fischer (eds). – Amsterdam/ Philadelphia : John Benjamins Publishing Co, 1999. – P. 59–82. 35. Riesel E. Abriss der deutschen Stilistik / E. Riesel. – Moskau : Verlag für fremdsprachige Literatur, 1954 . – 403 S.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФІЧНИХ ДЖЕРЕЛ

Duden **–** Duden. Zitate und Aussprüche / Hrsg. Günther Drosdowski. – Bd. 12. – Mannheim, Leipzig, Wien, Zürich : Dudenverlag, 1993. – 827 S.; ***Skupy*** **–** Das große Handbuch der Zitate. 25000 treffende Aussprüche und Sprichwörter von A-Z /Hrsg. Hans-Horst Skupy. – Güstersloh : Bertelsmann Lexikon Verlag, 1993. – 1136 S.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Beobachter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.beobachter.ch/wohnen/artikel/skos-richtlinien_der-geist-ist-willig/ 2. Brigitte [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://blog.brigitte.de/abnehmen/2006/09/ der_geist_ist_w.html 3. Canton-Liebhaber Thread [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.hifi-forum.de/viewthread-30-9051-474.html 4. Frankfurter Allgemeine Zeitung [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.faz.net/ 5. Schattenspieler. Newsletter [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.schattenspieler.de/index.php?aid=33

УДК 81'373.7

НІМЕЦЬКИЙ МЕНТАЛІТЕТ У СТІЙКИХ ОБРАЗНИХ ПОРІВНЯННЯХ

Л.В. Гайдученко, канд. філол. наук (Київ)

У статті досліджуються німецькі стійкі образні порівняння в аспекті їхньої участі у формуванні національного етнічного менталітету. Образні порівняння аналізуються з позиції процесу порівняння як важливої мисленнєвої операції через встановлення актуальних для німецької мовної картини світу основних кодів культури та виділення концептуального значення досліджуваних мовних одиниць.

Ключові слова: код культури, менталітет, мовна картина світу, стійкі образні порівняння.

Л.В. Гайдученко. Немецкий менталитет в устойчивых образных сравнениях. В статье исследуются немецкие устойчивые образные сравнения в аспекте их участия в формировании национального этнического менталитета. Образные сравнения анализируются с позиции процесса сравнения как важной мыслительной операции через определение актуальных для немецкой языковой картины мира основных кодов культуры и выделения концептуального значения исследуемых языковых единиц.

Ключевые слова: код культуры, менталитет, устойчивые образные сравнения, языковая картина мира.

L.V. Gaiduchenko. The German Mentality in the Stable Figurative Comparatives. The German stable figurative comparatives are studied in the article in the aspect of their forming of the national ethnical mentality. The figurative comparatives are developed on the basis of the mental process of comparison through the defining of the culture codes, that are typical for the German language picture of the world, and conceptual meanings of the studied language entities.

Key words: culture code, language picture of the world, mentality, stable figurative comparatives.

Дослідження ролі мовних знаків у процесі формування та передачі світосприйняття людей, їхнього світогляду та культурних цінностей належать до актуальних проблем когнітивної лінгвістики та лінгвокультурології. Одним із найпродуктивніших матеріалів для проведення таких досліджень стали фразеологізми та паремії, які повною мірою відображають особливості національного світобачення, зафіксованого засобами мовного вираження. Стійкі образні порівняння (далі – СОП) розглядаються як мовні одиниці усталеної структури та ідіоматичного змісту, які несуть властиву фразеологізмам та пареміям етнокультурну специфіку. Таким чином, актуальність вивчення СОП в аспекті встановлення їх національної особливостей визначається зацікавленням науковців лінгвокультурологічними та лінгвокогнітивними дослідженнями мовного матеріалу, що дає змогу визначати культурно зумовлену та закріплену за мовними знаками специфіку світобачення певного етносу. Мета дослідження – встановити особливості національного менталітету, зафіксовані в німецькомовних СОП. Об'єктом аналізу стала німецька мовна картина світу, відтворена в образних порівняннях, предметом – вербальні засоби вираження специфічних для німецької культури ціннісних орієнтирів та аксіологічних установок, закріплених в СОП. Матеріалом дослідження послужила вибірка СОП у кількості 510 одиниць із німецьких лексикографічних джерел.

Аналіз літератури з визначеної проблематики дозволяє зробити висновок про те, що порівняння належить до основних мисленнєвих операцій, спрямованих на пізнання об'єктивного світу, це один з найважливіших механізмів, якими володіє людина для передачі існуючих та формування нових знань [7, с. 130]. Основними функціями мисленнєвої операції порівняння виступають пізнання одиничного,

© Л.В. Гайдученко, 2011

особливого і загального; пізнання мінливості речей та явищ; пізнання причин явищ; класифікація, систематизація предметів і явищ; опосередковане пізнання об'єктивної дійсності шляхом умовиводу; доведення ознаки [2, с. 45]. За особливостями реалізації порівняння поділяють на логічні та образні. Логічні порівняння ґрунтуються на ступеню вияву ознаки, якості чи кількості і не вказують на будь-що нове у предметах оточуючої дійсності й виконують логічно-інтелектуальну функцію [5, с. 35]. Натомість образні порівняння формуються навколо елементів, які належать до різних класів, що дозволяє виявити логічні ознаки, які належать цим об'єктам. В результаті цього пізнається порівнюваний об'єкт реальної дійсності. Пізнання, наголошує О.О. Потебня, – це встановлення зв'язку того, що пізнається *Б* з тим, що вже пізнано *А* на основі їх порівняння [4, с. 132]. Однак в ході операції порівняння формується не просто уніфіковане знання про відповідний фрагмент дійсності. Як зазначає К.І. Мізін, в ході здійснення порівняння образ-еталон отримує «антропоцентричну семантику», яка формується на основі еталонізованих властивостей, якостей або дій, в результаті чого відповідні мовні одиниці, які автор називає «лінгвокреативні шедеври», несуть заряд оцінки, емотивності, експресії або найвищої / найнижчої інтенсивності еталонізованої ознаки [3, с. 77]. Так формується національний менталітет, під яким розуміють несвідомі уявлення, вірування, цінності, традиції та моделі поведінки етнічної групи [6, с. 51].

Усі порівняння мають чітку структуру. Традиційно виділяють порівнюваний предмет (ядро або об'єкт порівняння, *comparandum*) – ознака, явище чи суб'єкт реальної дійсності, який підлягає порівнянню; предмет, з яким порівнюють, називають сателітом або носієм образа порівняння, *comparatum*; відібрані для порівняння якості об'єкта порівняння формують ознаку або основу порівняння, *tertium comparationis*. В основі образного порівняння лежить певний образ, який називають образом-еталоном і який мислиться носієм відповідної якості чи властивості у найвищому / найнижчому ступені.

Виявлення особливостей національного світосприйняття та світорозуміння передбачає виділення особливих для певного мовно-культурного простору концептуальних значень та способу їхньої фіксації та трансляції в межах етномовного колективу. Для дослідження таких особливостей ми скористаємося поняттям «коди культури», які визначають як універсальні, найдавніші моделі світосприйняття, які являють собою «сітку», яку накидає культура на навколишній світ, членує, категоризує, структурує та оцінює його [1, с. 5].

В ході дослідження СОП встановлено, що в німецькій лінгвокультурі актуалізуються в основному антропоморфний, зооморфний та фітоморфний, природоморфний, міфологічний, діяльнісний, артефактний та гастрономічний коди культури.

Фітоморфний код культури представлений нечисленними назвами рослин-еталонів, які вирізняються чіткою семантикою та яскравою образністю: *Bohnenstroh, Pilze, Besenreis, Brombeeren, Zitrone*. Лише в узагальнюючому іменнику *Baum* «дерево» виділено сему «висока рослина», яка й покладена в основу порівняння *so hoch wie ein Baum*. Фітоморфний код культури актуалізується переважно в компаративних конструкціях, в яких основами порівняння виступають фізичні параметри об'єкта порівняння (*dürr wie ein Besenreis*), спосіб здійснення дії (*wie die Pilze aus der Erde schießen*) та характер людини (*grob wie Bohnenstroh, zart wie eine Mimose*).

Зооморфний код культури представлений в німецьких СОП у вигляді образів-еталонів, які позначають назви тварин. Як еталони для порівнянь використовуються назви добре відомих німцям тварин, які вирізняються певною ознакою чи властивістю. Через образи-зооніми уточнюються фізичні ознаки об'єкта порівняння. Сила та міць пов'язуються з ведмедем: *er ist stark wie ein Bär*, холодний – із поросям – *saukalt*, мокрий із пуделем – *pudelnass* або з мишею – *aussehen wie eine gebadete Maus*, швидкий – із ласкою *flink wie ein Wiesel*, колючий – із їжаком *borstig wie ein Igel*, сліпий із кротом *blind wie der Maulwurf*. Визначаючи характер людини, її емоційно-психологічні ста-

ни, німці також вдаються до зооморфних образів-еталонів: боязливий (*ängstlich wie ein Hase, scheu wie ein Reh*), нахабний (*frech wie die Laus im Grind*), працьовитий (*bienenfleißig*), стомлений (*hundemüde*). В СОП відтворено основні уявлення про типові форми поведінки людини. Так, через образи тварин описується войовнича поведінка людини: *mitspielen wie die Katze mit der Maus*, візит без подяки *aufstehen wie die Sau vom Trog*, обман *j–n ausnehmen wie eine Weihnachtsgans*, уникнення складного питання *wie die Katze um den heißen Brei herumschleichen*. В поодиноких випадках німці використовують зооніми як образи-еталони для кольорономінація, наприклад, чорний колір порівнюють із вороном (*rabenschwarz*), а червоний із раком (*rot wie ein Krebs*).

Природоморфний код культури активно використовується німцями при зверненні до різноманітних явищ природи та корисних копалин як носіїв образів порівнянь. Здебільшого, основами таких порівнянь виступають фізичні властивості та окремі риси характеру людини, а також номінації відтінків кольорів. Майже третина СОП, в яких актуалізується природоморфний код культури, характеризують певні фізичні якості предметів реальної дійсності. Швидкість концептуалізується німцями через образ блискавки (*blitzschnell*) або вітру (*schnell wie der Wind*), найхолоднішим визначається лід (*eiskalt*), міцність порівнюється із каменем (*steinhart*) або склом (*hart wie Glas*), велика кількість – із піском на морі (*viel wie Sand am Meer*), світлий – із днем *(taghell*), ясний – із зірками (*sternenklar*), подібність – із водою (*sich gleichen einander wie zwei Tropfen Wasser*). Численні назви кольорів сприймаються німцями через природоморфний код. Так, білий колір порівнюють зі снігом (*schneeweiß*) та перлами (*perlweiß*), жовтий із медом (*honiggelb*), червоний із вогнем (*feuerrot*), блакитний із блискавкою (*blitzblau*), блідий із крейдою (*kreideblass, kreidebleich*). СОП із образами-еталонами зі сфери природи використовуються німцями також для визначення типових рис характеру та зовнішності людини: твердий характер порівнюють із залізом (*ein Mann wie von Eisen*), капризний – із квітнем (*launisch wie der April*), ледачий – із туманом (*faul wie Mist*); вроду асоціюють із ранком (*schön wie der junge Morgen*) та яйцем (*wie aus dem Ei gepell sein*), потворність із ніччю (*hässlich wie die Nacht*).

Природоморфний код культури актуалізується також в порівняннях, суб'єктами яких стають стани людини, наприклад, розгубленість (*wie Butter an der Sonne bestehen*), подив (*er stand wie angedonnert)*. Окрім того, через образи явищ природи німці вказують на особливості перебігу певних процесів та здійснення дій, зокрема: швидкість поширення (*sich wie ein Lauffeuer verbreiten*), прагнення позбутися (*das klebt ihm an wie Pech*), ігнорувати (*jmdn. wie Luft behandeln*), ненавидіти (*wie die Pest hassen*), раптово зникати (*schmelzen wie Schnee an der Sonne*), неочікувано з'являтися (*kommen, jmdn. treffen wie ein Blitz aus heiterem Himmel*). Нетиповими для природоморфного коду культури слід вважати порівняння за соціальними критеріями (*steinreich*) та інтелектуальними характеристиками (*blitzgescheit*) людини: їх зафіксовано по одному випадку.

Артефактний код культури використовується німцями на для порівнянь із образами-еталонами, які позначають певні предмети та речі реального світу, які сприймаються ними як типові носії певної якості чи властивості. Образи-еталони, що позначають предмети, використовуються в основному для кольорономінаці. Відтінки кольорів уточнюються через образи полотна (*bleich wie ein Leinentuch*), сталі (*stahlblau*), порцеляни (*porzellanweiß*), скла (*grün wie Flaschenglas*). Основні фізичні параметри німці порівнюють із певними предметами, наприклад, кулею або талером для круглої форми (*kugelrund, rund wie ein Taler*), ножем (*messerscharf*), оксамитом (*samtweich*), ниткою (*dünn wie ein Faden*), дзеркалом (*spiegelglatt*), голкою (*nadelspitz*), еталоном прямоти слугує свічка (*kerzengerade*), а щось нове німці порівнюють із фабричним клеймом (*brandneu*). Для опису людини використовують еталони порівняння за ознакою відсутності життя (*leblos wie eine Mumie*), нерівної / рівної постави (*er sitzt krumm wie ein Fiedelbogen*

/ *stehen steif wie ein Besenstiel*), нерухомої постави (*stehen starr wie eine Bildsäule*), врівноваженим характером (*Nerven wie Drahtseile haben*), шершавих рук (*sie hat Hände wie ein Reibeisen*), банькатих очей (*gucken wie ein Auto*).

В СОП, в яких актуалізується артефактний код культури, німці характеризують численні форми поведінки людини. Наприклад, голосний крик порівнюють зі списом (*schreien wie am Spieße*), брехню – з балками (*lügen, daß sich die Balken biegen*), наполегливо шукають голку (*wie eine Stecknadel suchen*), швидкість бігу уподібнюють стрілі (*er schoß wie ein Pfeil fort*), завзято рекламують лише кисле пиво (*wie sauer Bier anpreisen*). Певні явища природи та модальні формули також концептуалізуються німцями через артефактний код культури: тиша асоціюється із падінням голки (*so still, daß man eine Stecknadel zu Boden fallen hören könnte*), сильний дощ ллє як із відра (*es regnet wie aus Eimern*), найжаркіше в печі (*heiß wie im Brutofen*), зайвим буває рибі парасолька (*das ist so wichtig, wie einem Fisch einen Regenschirm aufzuspannen*). Соціальні явища у порівняннях на основі артефактного коду культури виявлені лише у випадку, коли бідний асоціюється із залізницею (*blank wie "ne Eisenbahn sein*).

Гастрономічний код культури не так активно використовується у німецьких СОП. Масло та молоко слугують образами-еталонами для порівнянь фізичних характеристик: *butterweich, sein wie Milch und Blut*. Поодинокі дії людини порівнюють із певними продуктами, наприклад, гарячою картоплею (*etw. abstoßen wie eine heiße Kartoffel*). Стан зворушеності людини німці уподібнюють яблучному пюре (*gerührt wie Apfelmus*). Модальність виражають німці через гастрономічний образ щоденного хліба (*nötig haben wie das tägliche Brot*).

Одним із найбільш вживаних у німецьких СОП є антропоморфний код культури, актуалізація якого має низку особливостей. По-перше, антропоморфний код культури в німецьких СОП використовується переважно через звернення до образів-еталонів, що позначають назви професій, соціальну функцію або частини тіла людини – соматизми. Назви професій в німецьких СОП використовуються для позначення інтенсивності виконання певної дії, наприклад, кравець (*essen wie ein Schneider, frieren wie ein Schneider, laufen wie ein Schneider*), пожежник (*wie die Feuerwehr fahren*), в'язальник віників (*er läuft wie ein Besenbinder*), найманий працівник (*er flucht wie ein Landsknecht*), пивовоз (*wie ein Bierkutscher fluchen*), крамар (*wie ein Heftelmacher aufpassen*), молотник (*er ist hungrig wie ein Scheunendrescher*), бондар (*laufen wie ein Faßbinder*), службовець (*ein Beamter, wie er im Buche steht*). Номінації особи за її соціальною функцією використовується для образного відтворення типової для певної соціальної групи форми поведінки: грубіян (*sich wie ein Flegel benehmen*), благородна людина (*wie ein Ehrenmann handeln*), дитина (*sich benehmen wie ein Kind*), молодик (*sich wie ein dummer Junge aufführen*). Соматизми як образи-еталони використовуються в СОП на позначення певних форм поведінки людини, зокрема пов'язаної з вживанням несмачної їжі (*etw. schmeckt wie eingeschlafene Füße*), вкрай прискіпливим оберіганням (*wie seinen Augapfel hüten*), веденням відвертої розмови (*jmd. redet, wie ihm der Schnabel gewachsen ist*), прозрінням (*jmdm. fällt es wie Schuppen von den Augen*). Назви тіла людини використовуються німцями як мірило певних фізичних якостей, наприклад: *armdick, handbreit, haargenau*.

По-друге, основою порівнянь із образами з антропоморфного коду культури виступають здебільшого характеристики типів поведінки людини, її станів та фізичних характеристик, зокрема, заціпеніння (*wie vor den Kopf geschlagen sein*), негарний вигляд (*er sieht aus wie "ne aufgewärmte Leiche*), манірний (*kapriziös wie die Callas*), дурний *(dümmer, als die Polizei erlaubt*), гоноровий (*stolz wie ein Spanier*). В поодиноких випадках німці вдаються до порівнянь із антропоморфними образами-еталонами для надання полярної соціальної оцінки багатий-бідний, наприклад, *wie ein Baron leben – Schulden haben wie ein Pfalzgraf*, та кольорономінації: *stehen wie mit Blut übergossen*.

Діяльнісний код культури актуалізується в образах-еталонах, значення яких пов'язано з резуль-

татом здійснення певної дії. В переважній більшості випадків діяльнісний код культури використовується для порівнянь способу виконання дії, а також визначення якісних характеристик особи чи предмета. Так, нерухомий стан порівнюється з приклеюванням (*er sitzt wie angeleimt*), зведенням цегляної стіни (*er stand wie angemauert*), прив'язуванням (*wie angefesselt*), заціпенінням (*er stand wie betäubt*), ударом (*stehen wie auf den Mund geschlagen*). Потворна зовнішність характеризується через уподібнення її гріху (*hässlich wie die Sünde*), кумедний вигляд – протягуванню через какао (*aussehen wie durch den Kakao gezogen*), гарний вигляд – токарній обробці (*das Kleid sitzt ihr wie angedrechselt*).

Звернення до міфологічного коду культури в німецьких СОП актуалізує певну подію чи ситуацію, знакову для цієї лінгвокультури, яка використовується як образ-еталон у відповідному порівнянні. Через міфологічний код культури розкриваються фізичні параметри предметів, характеристики способу дії, типи поведінки людини, здійснюється оцінка її зовнішності та внутрішнього світу, визначаються відтінки кольорів. До основних міфічних образів, які використовуються у німецьких СОП, належать образи-еталони, пов'язані із поганськими віруваннями (*sein wie verhext, Heidenangst*), релігією (*kreuzunglücklich, etw. passiert wie durch Geisterhand*), смертю (*blaß wie der Tod, Höllentempo, sterbensmüde)*, науковою картиною світу (*sicher sein, wie zwei mal zwei vier ist*), історичними подіями (*etwas geht aus wie das Hornberger Schießen*), народним світоглядом (*leben wie Gott in Frankreich, Riesenhunger*).

Таким чином, в ході дослідження німецьких СОП встановлено вісім основних кодів культури, які використовуються для формування образів-еталонів для здійснення порівнянь: антропоморфний, зооморфний, фітоморфний, природоморфний, міфологічний, діяльнісний, артефактний та гастрономічний. У німецькій лінгвокультурі зооморфний, природоморфний, артефактний та міфологічний коди культури використовуються для передачі усіх основних смислів, які підлягають концептуалізації через порівняння: уточнення фізичних параметрів об'єктів дійсності, кольорономінація, характеристика зовнішності людини, визначення її відчуттів, почуттів та станів, узагальнення її соціальної оцінки, виявлення основних форм поведінки людини, номінація природних явищ та модальних формул. Натомість антропоморфний код культури обслуговує в основному антропологічну сферу використання СОП: порівняння людських станів, відчуттів, рис та дій. Через фітоморфний коді культури актуалізуються переважно фізичні якості предметів, а також психологічні характеристики людини. Гастрономічний та діяльнісний коди культури мають у німецьких СОП обмежені можливості використання.

До перспективних напрямів дослідження з обраної проблематики варто віднести виявлення особливостей функціонування СОТ у різних типах дискурсу.

ЛІТЕРАТУРА

1. Красных В.В. Коды и эталоны культуры (приглашение к разговору) / В.В. Красных // Язык, сознание, коммуникация: сб. статей / отв. ред. В.В. Красных, А.И. Изотов. – М. : МАКС Пресс, 2001.– Вып. 19. – С. 5–20. 2. Масленников М. М. Методологическое значение сравнения в научном познании / М. М. Масленников – Воронеж : Изд-во ВГУ, 1968. – 58 с. 3. Мізін К.І. Перспектива вивчення антропоцентричності усталених порівнянь (на матеріалі компаративних фразеологій англійської, німецької, української та російської мов) / К.І. Мізін // Лінгвістика : зб. наук. пр. – Луганськ, 2009. – № 1(16). – С. 75–81. 4. Потебня А.А. Теоретическая поэтика / А.А. Потебня. – М. : Высш. шк., 1990. – 342 с. 5. Прокопчук Л.В. Категорія порівняння та її вираження в структурі простого речення : дис. … канд. філол. наук : 10.02.01 / Прокопчук Леся Василівна. – Вінниця, 2000. – 197 с. 6. Радбиль Т.Б. Основы изучения языкового менталитета : учеб. пособие / Т.Б. Радбиль. – М. : Флина, Наука, 2010. – 328 с. 7. Туровский В.В. Как, похож, напоминать, творительный сравнения : толкования для группы квазисинонимов / В.В. Туровский // Референция и проблемы текстообразования : сб. науч. трудов / отв. ред. Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – С. 130–146.

УДК 811.111'42

НЕВІДПОВІДНІСТЬ ЧОЛОВІКА Й ЖІНКИ МОРАЛЬНО-ЕТИЧНИМ НОРМАМ ЯК ДЖЕРЕЛО СМІХОВОГО ЕФЕКТУ У ТЕКСТІ АНГЛОМОВНОГО АНЕКДОТУ

А. С. Птушка, канд. філол. наук (Харків)

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англомовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіка й жінки морально-етичним нормам. Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіка та жінки у текстах англомовних анекдотів. Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіка й жінки як членів англомовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисника-годувальника й берегині домашнього вогнища.

Ключові слова: англомовний анекдот, гендерні стереотипи, морально-етичні норми, норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту, норми відповідальності.

А.С. Птушка. Несоответствие мужчины и женщины морально-этическим нормам как источник смехового эффекта в тексте англоязычного анекдота. Данная статья посвящена исследованию когнитивных механизмов создания смехового эффекта англоязычного анекдота, основанных на несоответствии мужчин и женщин морально-этическим нормам. Результаты анализа демонстрируют количественную и качественную асимметрию в смеховой репрезентации мужчины и женщины в текстах англоязычных анекдотов. Найденная количественная и качественная асимметрия отбивает наиболее социально значимые гендерно специфические требования к мужчине и женщине как членам англоязычного социума. В подпочве этих требований лежат традиционные гендерные эталонные роли защитника-кормильца и хранительницы домашнего очага.

Ключевые слова: англоязычный анекдот, гендерные стереотипы, морально-этические нормы, нормы взаимодействия, нормы жизнеобеспечения, нормы контакта, нормы ответственности.

A.S. Ptushka. Disparity of Men and Women to the Mental and Ethical Norms as a Source of Laughter Effect in the Text of the English-Language Anecdote. This article is devoted to the research of cognitive mechanisms of the creation of laughter effect of the English-language anecdote, which are based on the disparity of men and women to the mental and ethical norms. The results of the analysis demonstrate quantitative and high-quality asymmetry in the laughter representation of man and woman in the texts of the English-language anecdotes. The found quantitative and high-quality asymmetry reflects the most socially meaningful gender-specific demands to the man and woman as to the members of English-language society. In the subsoil of these demands there are the traditional gender standard roles of defender-bread-winner and keeper of fireside.

Key words: English-language anecdote, gender stereotypes, mental and ethical norms, norms of co-operation, norms of life-support, norms of contact, norms of responsibility.

Ця стаття присвячена дослідженню когнітивних механізмів створення сміхового ефекту англомовного анекдоту, закорінених на невідповідності чоловіка й жінки морально-етичним нормам.

Актуальність дослідження визначається його антропоцентричною спрямованістю, що цілком відповідає сучасним тенденціям вітчизняного мовознавства. Хоча англомовний анекдот вже був предметом наукового аналізу [1; 3–10], вказана проблема ще очікує висвітлення з позицій когнітивно-дискурсивної парадигми, що й визначає новизну дослідження.

Об'єктом статті є тексти сучасних англомовних анекдотів, що відбивають гендерні стереотипи. Предметом дослідження є мовні засоби сміхової репрезентації гендерних стереотипів у тек-

© А.С. Птушка, 2011

стах англомовних анекдотів. Мета роботи полягає у розкритті специфіки мовної об'єктивації гендерних стереотипів у текстах англомовних анекдотів.

Матеріалом дослідження слугували 7760 текстів англомовних анекдотів, персонажами яких є чоловік та жінка.

На вищому щаблі морально-етичних норм знаходяться ***суперморальні норми***, що відбивають основні принципи людської поведінки, закріплені у релігійних догматах та юридичних кодексах. Морально-етичні норми поділяються на норми взаємодії, норми життєзабезпечення, норми контакту й норми відповідальності [2, с. 34–35].

У сфері міжгендерних стосунків однією з найбільш релевантних є максима суперморальних норм ***Не можна прелюбодіяти***.

Найбільш типовою є ситуація, коли коханців застає за розвагами законний чоловік, що невчасно повертається додому (порівн. 1), де сміховий ефект створюється неочікуваним збігом першого, що спав на думку коханцю, роду занять, який би міг пояснити його присутність у чужій квартирі, та реальної професії хазяїна квартири:

(1) *– So you've been going around with a married woman?*
– Yeah. I was over there last night and her husband came home unexpected.
– What happened?
– Well, ***I told him I was the plumber****.*
– ***That was pretty fast thinking****.*
– ***Not so fast*** *– you see –* ***he's a plumber himself****.*
(5600 jokes, p. 307)

Крім того, у досліджуваних анекдотах чоловік зраджує дружину вдома з прислугою (порівн. (2), де сміховий ефект створюється неадекватністю поведінки чоловіка, лінгвіста за фахом, з точки зору утилітарних норм реалізму у ситуації, коли дружина застукала його з коханкою – замість того, щоб виправдовуватися, він намагається навчати дружину коректному англійському):

(2) *You're just like that guy Noah Webster – he corrected everybody – claimed they said the wrong word. One day Mrs. Webster went back into the garden and found Noah kissing the maid. She said: I'm surprised!*
He said: No, dear, ***you are astonished – I am surprised.*** (5600 jokes, p. 303)

Суспільство пред'являє більш суворі моральні вимоги до жінки, ніж до чоловіка, оскільки символічна фемінінна роль берегині домашнього вогнища несумісна з невірністю. Аналізовані анекдоти тематизують ситуацію народження зрадливою дружиною дітей від коханця. Так, в анекдоті (3) об'єктом сміхової репрезентації стає подружжя, що прожило разом 75 років й має 10 дітей, але лише останній з них є народженим від чоловіка. Комізм створюється гіперболізацією стереотипної ситуації народження дитини від коханця (очікується, що дружина народила одну незаконнонароджену дитину з десяти, а не дев'ять):

(3) *A very elderly couple is having an elegant dinner to celebrate their 75th wedding anniversary. The old man leans forward and says softly to his wife, "Dear, there is something that I must ask you. It has always bothered me that our tenth child never quite looked like the rest of our children. Now I want to assure you that these 75 years have been the most wonderful experience I could have ever hoped for, and your answer can not take that all away. But… I must know, did he have a different father?"*
The wife drops her head, unable to look her husband in the eye, she paused for a moment and then confessed. "Yes, he did."
The old man is very shaken, the reality of what his wife was admitting hit him harder that he had expected. With a tear in his eye he asks, "Who? Who was he? Who was the father?"
Again the old woman drops her head, saying nothing at first as she tried to master the courage to tell the truth to her husband. Then, finally, she says, ***"You."*** (http://www.wlt)

Прагматичною функцією таких анекдотів є карнавалізація традиційних сімейних цінностей. У підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку. Це припущення знаходиться у повній відповідності

з постулатами теорії вивільнення, що пояснює комічне як результат вивільнення психічної енергії, що звільняє індивіда з-під гніту певних соціальних обмежень.

Наступною важливою максимою суперморальних норм, відображеною у текстах досліджуваних анекдотів, є ***Не можна завдавати фізичної шкоди ближньому***. Порушниками цієї максими є персонажі, що виявляють надмірну агресивність, крайнім проявом якої є фізична розправа чоловіка над жінкою й навпаки:

(4) *Why do black widow spiders* ***kill their males*** *after mating? – To stop the snoring before it starts.* (Book of Jokes, p. 237)

(5) *A man sat down on a park bench. He noticed another man sitting with him and he looked depressed so he asked the man:*
– What's the matter?
– I've lost three wives in the past year.
– That's terrible. How did it happen?
– Well, you see, I live in an area where I grow most of my own food. And sometimes we eat wild mushrooms. My first two wives died by eating poisonous mushrooms.
– You poor man! ***How did your third wife die?***
– Her skull was cracked open.
– Oh my god! What happened?
– She wouldn't eat her vegetables. (http://www.native-english)

Такі анекдоти, як правило, карнавалізують стосунки чоловіка й дружини у шлюбі, подаючи їх як антагоністичні. Як і у попередньому випадку, у підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку.

Максима ***Слід любити ближнього*** репрезентована анекдотами, які висміюють чоловіка, для якого жінка/дружина не становить ніякої цінності й навпаки. Анекдоти цієї групи ґрунтуються на пресупозиції про одвічний антагонізм у стосунках між чоловіком і жінкою/ дружиною:

(6) *Most women prefer sex with light out –* ***they can't bear to see a man enjoying himself***. (Why men can, p. 92)

(7) *On a rural road a state trooper pulled this farmer over and said, "Sir, do you realize that your wife fell out of the car several miles back?" To which the farmer replied,* ***"Thank God, I thought I had gone deaf!"*** (http://www.native-english)

Комізм таких анекдотів найчастіше створюється на підставі гіперболізації бездушності персонажів, що реалізується як ненависть (6) або навпаки байдужість один до одного (7).

На відміну від попередніх, максима ***Не можна бути хтивим*** об'єктивована асиметрично, лише анекдотами про жінку. Тоді як максима **моральних норм взаємодії** ***Не можна бути боягузом*** є релевантною лише для чоловіка. Також серед максим **норм життєзабезпечення** найбільш релевантною в об'єктивації гендерних стереотипів є ***Слід трудитися***. Ця максима, як і попередня, є орієнтованою, насамперед, на чоловіка.

Низка анекдотів відбиває відповідність поведінкових характеристик чоловіка та жінки **нормам контакту**. Більшість максим норм контакту деталізують максиму ***Слід враховувати інтереси ближнього***. До таких належать максими *Не слід бути надто корисливим/ Слід бути щирим/ Не слід бути надмірно вимогливим/ Не слід бути зневажливим/ Не слід бути ревнивим*, репрезентовані анекдотами як про чоловіків, так і про жінок. Гендерна асиметрія, що спостерігається у об'єктивації цих максим, має відносний характер.

Кількісно найбільш репрезентативною є максима ***Не слід бути надто корисливим***. Вона представлена анекдотами, що тематизують корисливість чоловіка й жінки.

Жіноча корисливість висміюється у контексті феміністських ідей, порівн. анекдот (8), комізм якого є наслідком порушення принципу релевантності (замість більш релевантного смислу *Прийде час, коли жінки будуть заробляти нарівні з чоловіками* актуалізується смисл *Прийде час (наступної суботи), коли жінки отримають зароблені чоловіками гроші*):

(8) *The time will come when* ***women will get men's wages***.

*You're right – **next Saturday night**.* (5600 jokes, p. 108)

Також, об'єктом сміхової репрезентації стає корисливий чоловік, порів приклад (9), комізм якого є результатом порушення персонажем моральних норм контакту (максими *Не слід бути корисливим*).

(9) *Wife: "Do you love me just because my father left me a fortune?"*
*Husband: "Not at all, darling. **I would love you no matter who left you the money**."* (Book of Jokes, p. 247)

Відповідність чоловіка й жінки максимі ***Слід бути щирим*** об'єктивована анекдотами про чоловіка й жінку. Висміюється чоловік, що намагається щось приховати від дружини (порівн. (10), комізм якого є наслідком гіперболізації нещирості чоловіка дружиною) та висміюється така стереотипна риса дружини, як хитрість, що дозволяє їй маніпулювати чоловіком (11):

(10) – *Can you tell by your husband's face if he's lying?*
– *Yes. **If his lips are moving, he is**.* (5600 jokes, p. 165)

(11) – *"Bills's wife always laughs at his jokes."*
– *"**They must be very clever**."*
– *"**No, she is**.* (http://sixsense)

Наступна максима ***Не слід бути надмірно вимогливим***. Чоловіки та жінки виходять з різних потреб у реалізації цієї максими. Жінка очікує від чоловіка уваги, а чоловік – забезпечення його життєдіяльності, порівн. (12), де комізм є наслідком невідповідності очікувань чоловіка реальному стану речей, та (13), де сміховий ефект створюється за рахунок гіперболізації:

(12) *"**Only cheese for lunch**?"*
"Yes, the cutlets caught fire and it spread to the apple tart so I had to take the soup to put it out." (http://sixsense)

(13) *What do you do if you forget a woman's birthday?*
Leave. (Mr. Tickle, p. 10)

Максима ***Не слід бути зневажливим*** асиметрично об'єктивована анекдотами, що відбивають поведінку чоловіка й жінки. Порівн. (14) та (15), де комізм є результатом порушення принципу релевантності персонажем-чоловіком (замість того, щоб розказати дитині про теорію Дарвіна, він натякає на те, що його мати цілком може походити з мавп) та персонажем-дружиною (адресат розуміє висловлення *Is your husband a bookworm?* як звернене до дружини запитання про те, чи любить її чоловік книги; натомість дружина виокремлює слово *worm/ черв'як* й використовує його для образи чоловіка):

(14) – *Daddy, is it true I came from a tribe of monkeys?*
– *I don't know. **I never saw your mother's folks.*** (5600 jokes, p. 321)

(15) – *Is your husband a **bookworm?***
– *No, **just an ordinary one**.* (5600 jokes, p. 438)

Асиметрично репрезентовано і відповідність чоловіка й жінці максимі моральних норм контакту ***Не слід бути ревнивим***. Порівн. (16), де сміховий ефект є результатом неадекватності чоловіка утилітарним нормам реалізму (він не усвідомлює, що абревіатура на одежі означає марку, а не ініціали коханця дружини):

(16) *He is so jealous. I bought him some underwear.*
Now he is going around looking for a fellow with the initials B.V.D. (5600 jokes, p. 278)

В іншому прикладі сміховий ефект є результатом неадекватності жінки, яка ніяк не хотіла оприлюднити зраду чоловіка (17):

(17) *Did you shoot your husband because of **jealousy**?*
*No, because of **publicity**.* (5600 jokes)

Гендерна асиметрія, що спостерігається при об'єктивації решти максим моральних норм контакту, набуває абсолютного характеру, тобто аналізовані анекдоти тематизують відповідність цим максимам виключно персонажів-чоловіків (*Не слід зловживати алкоголем* та *Не слід бути жадібним*) або персонажів-жінок (*Не слід бути сварливим/ Слід бути передбачуваним/ Не слід бути надто цікавим/ Не слід пліткувати/ Не слід видавати секрети/ Слід мати пристойний вигляд*).

Максима ***Не слід надто багато говорити*** (порушення максими кількості інформації принципу кооперації) об'єктивована анекдотами про жінку й про чоловіка. Балакучість подана як природна жіноча якість, що однаковою мірою притаманна їй незалежно від віку. Сміховий ефект анекдотів про балакучу жінку, як правило, є результатом гіперболізації, що суперечить онтологічним нормам:

(18) *There was the girl who remained an old maid because she* ***never quit talking long enough for any man to kiss her***. (5600 jokes, p. 155)

Чоловіка теж висміюють за балакучість на підставі невідповідності еталону, порівн. приклад (19), комізм якого створюється за допомогою буквального переосмислення фразеологізму *a man of few words/ чоловік не слова, а діла*, що власне позначає одне із стереотипних уявлень про справжнього чоловіка:

(19) – *He's* ***a man of few words****, isn't he?*
– *Yes,* ***so he was telling me all morning***. (5600 jokes, p. 155)

Максима ***Слід вислухати точку зору іншого*** (порушення максими великодушності принципу ввічливості) репрезентована виключно анекдотами про жінку. Тоді як максима ***Слід відповідати за свої дії*** об'єктивована асиметрично, лише анекдотами про чоловіка.

Таким чином, проаналізовані анекдоти виконують дві прагматичні функції: карнавалізації традиційних сімейних цінностей та традиційних гендерних еталонів та регуляції соціальної поведінки. У підґрунті карнавалізації лежить психологічне прагнення індивіда тимчасово звільнитися від соціальних табу, що регламентують його/її поведінку. Регулятивна функція, що реалізується через формування почуття-ставлення несхвалення або презирства до гендерного актанта як порушника тої чи іншої максими морально-етичних норм й, відповідно, об'єкта негативної етичної оцінки *неприпустимо*, навпаки, регламентує поведінку індивіда, орієнтуючи його/її на дотримання норм моралі й відповідність гендерним еталонам. Результати аналізу демонструють кількісну і якісну асиметрію у сміховій репрезентації чоловіка та жінки у текстах англомовних анекдотів. Чоловік є об'єктом сміхової репрезентації й водночас негативної морально-етичної оцінки *неприпустимо* як порушник 14 максим морально-етичних норм, а жінка – 17. Виключно чоловік висміюється за невідповідність максимам норм взаємодії (боягузтво), життєзабезпечення (бездіяльність), контакту (зловживання алкоголем, жадібність) й норм відповідальності (прагнення стосунків без зобов'язань), а жінка – за порушення максим суперморальних норм (хтивість), норм контакту (сварливість, непередбачуваність, надмірну цікавість, невміння тримати секрети, прагнення продемонструвати своє тіло), лінгвоетологічних норм (балакучість, небажання вислухати точку зору співбесідника).

Знайдена кількісна та якісна асиметрія відбиває найбільш соціально значущі гендерно специфічні вимоги до чоловіка й жінки як членів англомовного соціуму. У підґрунті цих вимог лежать традиційні гендерні еталонні ролі захисника-годувальника й берегині домашнього вогнища.

Перспективу подальших досліджень складе аналіз невідповідності жінок утилітарним нормам.

ЛІТЕРАТУРА

1. Дмитренко В.А. Анекдот как разновидность речевых жанров / В.А. Дмитренко, И.С. Курсова // Studia Germanica et Romanica: Іноземні мови. Зарубіжна література. Методика викладання. – 2004. – Том 1, № 3. – С. 5–16. 2. Карасик В.И. Языковой круг: личность, концепты, дискурс / Карасик В.И. – Волгоград : Перемена, 2002. – 477 с. 3. Кобякова І.К. Концептуалізація та категоризація гумору / І.К. Кобякова // Вісник Сум. держ. ун-ту. – 2006. – Т. 1, № 11('95). – С. 35–39. 4. Кобякова І.К. Креативне конструювання вторинних утворень в англомовному дискурсі: [монографія] / Кобякова І.К. – Вінниця : Нова книга, 2007. – 123 с. 5. Левицкий А.Э. Комическое: играем языком / А.Э. Левицкий // Логический анализ языка. Языковые механизмы комизма / [отв. ред. Н. Д. Арутюнова]. – М. : Изд-во "Индрик", 2007. – С. 295–308. 6. Attardo S. Joke as a text type / S. Attardo, J. Ch. Chabanne // Humour. – 1992. – 5–1/2. – P. 165–176. 7. Attardo S. Linguistic theories of humour / S. Attardo. – Berlin-N.Y. : Mouton de Gruyter, 1994. – 386 p. 8. Chiaro D. The Language of jokes. Analysing verbal play / D. Chiaro. – L., N.Y. :

Routledge, 1992. – 129 p. 9. Nash W. The language of humour / W. Nash. – L.-N.Y. : Longman, 1985. – 200 p. 10. Raskin V. Semantic mechanisms of humour / V. Raskin. – Dordrecht-Boston-Lancaster : D. Reidel, 1985. – 284 p.

ДЖЕРЕЛА ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

1. Meiers M. 5600 jokes for all occasions / M. Meiers, J. Knapp. – New York : Crown Publishers, 1980. – 605 p. 2. Mr. Tickle's guide to women. – L. : Edmont Books Limited, 2002. – 64 p. 3. Pease A. Why men can only do one thing at a time and women never stop talking / Pease A., Pease B. – L. : Orion Publishing Group Ltd, 2003. – 122 p. 4. Tibballs G. The Mammoth Book of Jokes / G. Tibballs. – L. : Running Press Book Publishers, 2006. – 690 p. 5. http://www.native-english.ru/downloads/etc/jokes.zip : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 6. http:// sixsense.ru/page143.html : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану. 7. http://www.wlt.ru/ works/films/anec : [Електронний ресурс] – назва з титул. екрану.

УДК: 811.111'42

ИНТЕРТЕКСТУАЛЬНОЕ ВЗАИМОДЕЙСТВИЕ ПАРОДИЙНОГО И ПРЕЦЕДЕНТНОГО ТЕКСТОВ

Н.Н. Савченко (Чуприна), канд. филол. наук (Харьков)

В статье выявлены основные взаимодействия между пародийным и прецедентным текстами в едином текстовом пространстве. Формы проявления интертекстуальности (интертексты) в пародиях могут быть в виде цитат, аллюзий, реминисценций, которые объединяются в данном типе текста и создают своеобразный подтекст. Выявляется роль аппелятивной функции пародийного текста как игрового, что позволяет донести информацию до реципиента – антропоцентра, для которого создаются прецедентный текст и пародийный текст.

Ключевые слова: пародийный текст, прецедентный текст, интертекстуальность, интертекст, подтекст, реципиент.

Н.М. Савченко (Чупріна). Інтертекстуальна взаємодія пародійного та прецедентного текстів. У статті виявлені основні взаємодії між пародійним та прецедентним текстами в єдиному текстовому просторі. Форми прояву інтертекстуальності (інтертексти) у пародіях можуть бути у вигляді цитат, аллюзій, ремінісценцій, які об'єднуються у даному типі тексту та створюють особливий підтекст. Виявляється роль апелятивної функції пародійного тексту, що дозволяє донести інформацію до реципієнта – антропоцентру, для якого створюються прецедентний текст і пародійний текст.

Ключові слова: пародійний текст, прецедентний текст, інтертекстуальність, інтертекст, підтекст, реципієнт.

N.N. Savchenko (Chuprina). Intertextual relations between the text of parody and the precedental text. The article specifies the basic contacts between the text of parody and the precedental text in the single text space. The forms of intertextuality (intertexts) are presented as allusions, quotations, reminiscences that are combined and create the original implications in the text of parody. The role of appealing function of the text of parody has been determined. The latter is considererd as a play text. Due to that the recipient (anthropocentre) for whom the text of parody and the precedental text are created can adequately grasp the information.

Key words: the text of parody, the precedental text, intertextuality, intertext, implication, recipient.

Пародия – это своеобразное отражение отражения прецедентного текста, образ образа прецедентного текста или, по определению Ю.Н. Караулова, отражение образов прецедентных текстов [3, с. 108–117].

Актуальность данной работы состоит в том, что как в зарубежной, так и в отечественной лингвистике не существует четкого теоретического анализа взаимосвязей прецедентного и пародийного текстов.

Цель данного исследования состоит в анализе межтекстовых связей между прецедентным текстом и текстом пародии.

Объектом исследования являются прецедентный и пародийный тексты.

Предметом изучения выступают интертекстуальные связи прецедентного текста и текста пародии.

Новизна предпринимаемого исследования состоит в том, что в нем выявляется специфика интертекстуальных взаимодействий между текстом пародии и прецедентным текстом.

Текст пародии отражает картину мира с позиций автора текста пародии, в контексте окружающей его действительности. Реципиент обязательно декодирует особенности восприятия пародистом и прецедентного текста, и картины мира в целом. В пародии объектами пародирования являются как сама действительность, так и художественное отражение этой действительности. От-

© Н.Н. Савчекно (Чуприна), 2011

сюда – двойной угол зрения пародии и двойной смысловой оттенок всех деталей пародии, что обусловливает загадочность данного текста пародии и создаёт тонкое переплетение голосов автора пародии, автора прецедентного текста, персонажей пародии и прецедентного текста.

Второй специфической чертой отражения картины мира в пародии, тесно связанной с первой, является её карнавальное, игровое травестирующее, лицедейское начало [1, с. 96]. Пародия – это смеховое отражение прямого слова [там же, с. 78]. Пародия, отражая, переворачивает пародируемое произведение и сам мир, действительность, создавая, таким образом, свой мир, вернее антимир. По законам жанра, по правилам игры пародии автор не скрывает, а подчёркивает нереальность, нелогичность этого антимира [4, с. 354].Автор пародии изображает прецедентный текст с определенной модальностью – эксплицитно или имплицитно выраженной оценкой: отрицательной, положительной, иронией и т. д. Причём эти разные оттенки критики, как правило, переплетены. Критика в пародии подается в веселой форме, имеет комический, чаще – юмористический характер в сочетании с уважением к автору прецедентного текста.

Представляется целесообразным рассматривать пародию в свете двух концепций М.М. Бахтина – концепции диалогизма и карнавализации, так как первое и второе – диалог и комизм – в пародии тесно и неразрывно связаны в том смысле, что ее автор отражает мир прецедентного текста и окружающей действительности в комичном ракурсе. Диалог “пародия – прецедентный текст” включает уважительную критику, иронию, подшучивание, сатирическое высмеивание. Подражание, имитация, смех – игра пародии – диктуют главное условие ее существования – узнавание прецедентного текста, поскольку “радость от подражания – это радость узнавания” того, кого изображают [2, с. 235].

Отсюда следует, что первым и необходимым шагом интерпретации пародии является декодирование второго члена связи – прецедентного текста, поскольку вся интерпретация строится в зависимости от того, кто или что пародируется, с кем ведется разговор “пародия – прецедентный текст”. Другими словами, пародия воспринимается только на фоне, в тесной связи, параллельно с прецедентным текстом.

Ниже приводится рисунок, который иллюстрирует интертекстуальное взаимодействие пародийного текста с прецедентным текстом:

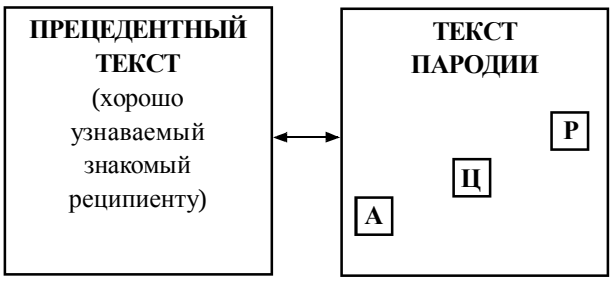

“А” – аллюзия; **“Ц”** – цитата; **“Р”** – реминисценция;

Рис. 1.2. Интертекстуальное взаимодействие прецедентного и пародийного текстов

Интертекстуальность присуща в той или иной мере любому тексту, в пародийном тексте является ведущим и определяющим свойством данного типа текста. Формы проявления интертекстуальности (т. е. интертексты) в пародиях могут быть самыми различными. Это – цитаты, аллюзии, реминисценции, которые объединяются в данном тексте и создают своеобразный подтекст. Например, роман П.Дж. Вудхауза “Jeeves in the Offing” автор обыгрывает цитаты, аллюзии и реминисценции из монолога Гамлета “To be or not to be”, которыми изобилует речь слуги Дживса. Таким образом, комический эффект достигается контрастом между контекстом и интертекстами, которые образуют своеобразный подтекст.

Понятие “подтекст” может иметь два толкования: узкое и широкое. Узко подтекст понимается как информация, добавочная к тексту, а иногда противоречащая ей (известно сравнение подтекста с айсбергом).

Более широкое толкование подтекста рассматривает его как основной смысл творчества: подтекст всегда “течет под словами текста”, подчеркивая, усиливая, уточняя их эмоционально [6, с. 26–27].

Понятие “подтекста” становится актуальным для исследователя, когда он обращает внимание на то, что значительная часть единиц в тексте может быть не мотивирована самим текстом, а получать смысл можно только и исключительно при сопоставлении этого текста с другими, т.е. собственно – при нахождении подтекста.

Любые варианты интертекста оказывают в той или иной мере воздействие на формирование подтекста – дополнительного семантического образования, возникающего в пределах текстового материала и в определенной степени скрытого в нем, всегда неявного, требующего домысливания.

Пародийный текст имеет свои особые повествовательные особенности. За счет введения третьего текста одномерность дидактического смысла снимается и производится его коррекция в сторону “открытия” смысла.

Третий текст способствует преодолению однозначности содержания, за счет осуществляемого им напластования форм. Троичные (многочленные) внутритекстовые конструкции одновременно и сужают, и расширяют смысл, задают разные перспективы чтения. Интертекстуальная структура такой конструкции основана именно на введении закодированных фрагментов в ткань произведения.

Принцип третьего текста, может быть понят и гораздо шире и даже распространен на все явления, связанные с интертекстуальностью. М. Риффатерр предложил называть этот третий текст “интерпретантой” [7, с. 498].

Интертекстуальность не функционирует и, следовательно, текст не получает текстуальности, если чтение от Т к Т’ (в нашем случае, от текста пародий к прецедентному тексту) не проходит через интерпретанту, если интерпретация текста через интертекст не является функцией интерпретанты.

Интерпретанта важна по нескольким причинам. Во-первых, она позволяет преодолеть представление о связи текста и интертекста как связи между источником и последующим текстом, она снимает представление о процессах заимствования, влияния. Она позволяет убедительно представить работу по производству смыслов как процесс сдвигов и трансформаций внутри текста. Когда речь идет о пародийных текстах, то текстом-интерпретантой выступают комментарии, ссылки, пояснения. Данная точка зрения представлена на рис. 1.3.:

Рис. 1.3. Троичное межтекстовое взаимодействие

Существуют также тексты, которые не являются абсолютными пародиями, но содержат в себе пародийные вкрапления, где находятся интертексты, благодаря которым создается пародийный контекст (напр., рассказы Дж. Тербера, “The Dog that Bit People”, Л. Хьюза “Temptation”, изобилующие реминисценциями, аллюзиями и цитатами из “Гамлета” и Библии.

По мнению В.А. Самохиной, интертексты позволяют ввести в текст какую-то мысль или конкретную форму представления мысли и, таким образом, такой ввод интертекстуального элемента может усиливать комизм и без того комической ситуации [5, с. 152].

Данный прием является довольно распространенным при создании пародий (см. рис. 1.4):

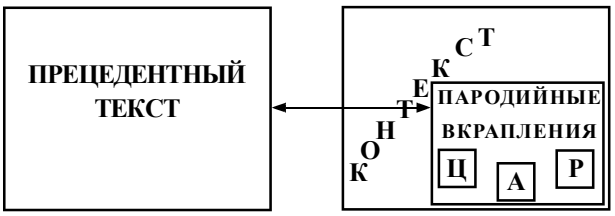

Рис. 1.4. Взаимодействие пародийных интертекстов с прецедентным текстом

Нами выделены пародии (абсолютные либо тексты с пародийными вкраплениями), прецедентным текстом для которых являются различные прецедентные феномены (напр., рассказ Р. Ларднера “Some Like them Cold”, где используется пародия на детский стишок “Some like them hot, some like them cold...” (рис. 1.5.(а), 1.5. (б)):

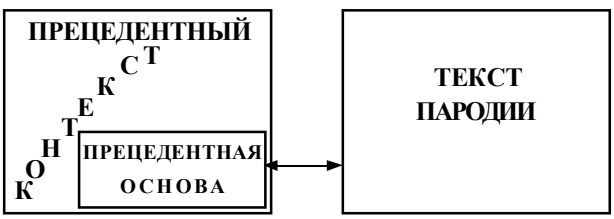

Рис. 1.5 (а) Взаимодействие абсолютного пародийного текста с прецедентной основой

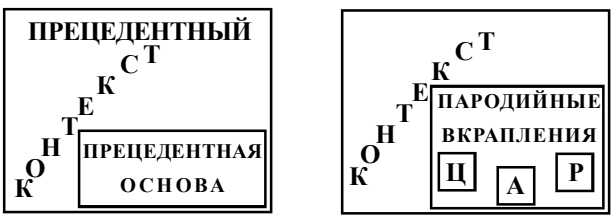

Рис. 1.5. (б) Взаимодействие текста, содержащего пародийные вкрапления, с прецедентной основой

Кроме того, выявлены пародии (абсолютные либо тексты с пародийными вкраплениями), которые взаимодействуют полностью или частично не с одним прецедентным текстом, а с несколькими (напр., в пародийном романе П.Дж. Вудхауза “The Code of the Woosters” автор обыгрывает цитату из довольно известного англоязычному читателю стихотворения американского поэта Г. Лонгфелло “The Arrow and the Song”, а также тему Шерлока Холмса (см. рис. 1.6.(а), 1.6. (б)):

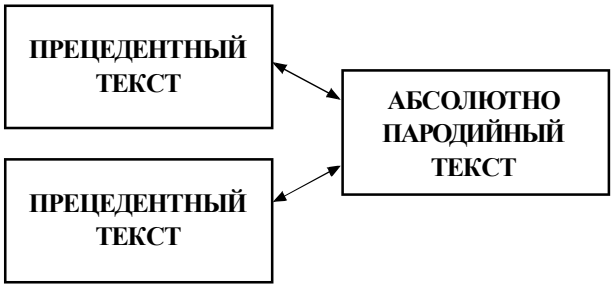

Рис. 1.6. (а) Взаимодействие абсолютного пародийного текста с несколькими прецедентными текстами

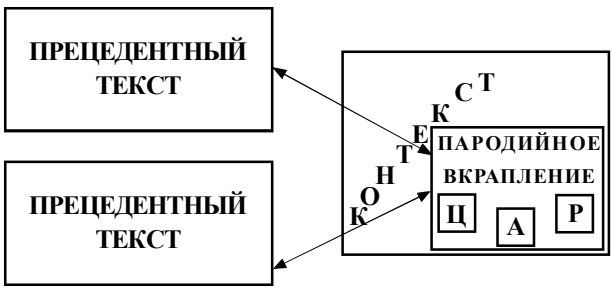

Рис. 1.6. (б) Взаимодействие текста, содержащего пародийные вкрапления, с несколькими прецедентными текстами

Более того, встречаются тексты, содержащие пародийные вкрапления, которые взаимодействуют не с целым прецедентным текстом, а с его частью. Например., в рассказе Дж.Тербера “The Dog that Bit People” описывается семья, которая настолько привязана к своим питомцам (а их в общей сложности у них было свыше 50), что относится к ним с большей любовью и заботой, чем к людям, которых эти твари часто кусают. Когда один из питомцев по кличке Магс отошел в мир иной, на его надгробии была выгравирована следующая надпись: *“Flights of angels sing thee to thy rest”*, которая является словами Горацио над телом Гамлета (акт 5, сцена 2). Так, высокий стиль шекспировского творения обыгрывается и снижается новым контекстом. При этом создается комическая модальность (рис. 1.7.):

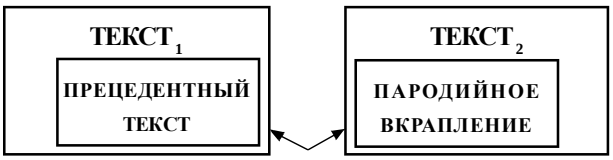

Рис. 1.7. Взаимодействие пародийных вкраплений с частью прецедентного текста

Существует множество сигналов, маркеров комического эффекта в тексте пародии (полной или частичной), раскодирование которых происходит на основе различных факторов, как на уровне текста, так и на уровне реципиента.

Реципиент должен быть в состоянии адекватно раскодировать эти сигналы.

Без знания и понимания прецедентного текста, а также правильной оценки отношения текста пародии и прецедентного текста, восприятие пародии станет невозможным, и будет иметь место не интерпретация пародии как пародии, а как оригинального текста, другими словами, создание пародии становится возможным только при наличии прецедентного текста.

Анализ текста, который принимает во внимание только факторы автора и предмета, является слишком узким, так как таким образом остается без внимания апеллятивная функция текста, его направленность на реципиента (рис. 1.8.):

Рис. 1.8. Интертекстуальная связь прецедентного и пародийного текстов и реципиента

Именно эта связь текста и реципиента является решающим фактором при создании пародийной ситуации. Здесь имеется в виду норма, на которую ссылается пародист при пародировании предмета повествования, – как правило, оно является сознательным – и норма, которая должна быть узнаваемой реципиентом, в том случае, когда определенный текст он должен воспринять как пародию. Все, что в ней пародируется, обыгрывается или даже просто упоминается, должно входить в фоновые знания рецииента и быть для него актуальным. Бессмысленно обыгрывать, пародировать и высмеивать никому не известный текст или использовать его в качестве средства осмеяния и пародирования.

Следовательно, пародист должен создать пародию, превосходство которой над оригиналом было бы недвусмысленным и однозначным.

Кроме того, одним из важных факторов при создании пародии является интерес, так как пародист исходит из прототипа и моделирует в пародии именно то, что ему кажется интересным и существенным в прецедентном тексте. Этого автору помогает добиться конкретный язык во всей совокупности его материальных единиц – слов и выражений – с их языковыми свойствами – фонетическими, лексическими, грамматическими и т.д.

Изучение межтекстовых связей является перспективным направлением в современной лингвистике, так как дает возможность осознать место конкретного текста в едином текстовом пространстве, проследить текстовые взаимосвязи и взаимовлияния, учет которых позволяет более глубоко анализировать речетворческие произведения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Проблемы содержания, материала и формы в словесном художественном творчестве. Исследования разных лет / М.М. Бахтин // Вопросы литературы и эстетики / М.М. Бахтин. – М.: Художественная литература, 1975. – С. 6–72. 2. Ґадамер Г.Ґ. Істина і метод: у 2 т. / Ганс Георг Гадамер; [пер. з нім. О.Мокровольського]. – К.: Юніверс, 2000. – 464 с. (Основи філософської герменевтики; т. 1). 3. Караулов Ю.Н. Русский язык и языковая личность / Юрий Николаевич Караулов. – М.: Наука, 1987. – 263 с. 4. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Дмитрий Сергеевич Лихачев. – М.: Наука, 1979. – 360 с. 5. Самохина В.А. Современный англоязычный юмор малых форм в функционально-коммуникативном аспекте / В.А. Самохина // Вісник Харків. нац. ун-ту ім. В.Н. Каразіна, 2007. – № 772. – С. 82–85. 6. Черемисина М.И. Сравнительные конструкции русского языка / Майя Ивановна Черемисина. – М.: Комкнига, 2006. – 270 с. 7. Riffaterre M. La syllepse intertextuelle / M. Riffaterre // Poetique. – 1979. – № 40. – P. 496-501.

УДК 811.1122'42

КАТЕГОРІЯ ЧАСУ ТА ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ЇЇ ВИРАЖЕННЯ В НІМЕЦЬКОМОВНИХ БУВАЛЬЩИНАХ (VOLKSSAGEN)

К.В. Бучіна (Харків)

В статті розглядаються лексичні засоби вираження категорії часу в текстах німецькомовних бувальщин, які можна вважати основними засобами створення особливого часового континууму, характерного для цього типу фольклорних текстів. Проведений аналіз продемонстрував наявність декількох груп лексичних одиниць, в різній мірі представлених в досліджуваних текстах.

Ключові слова: категорія часу, лексичні одиниці, німецькомовні бувальщини, фольклорний текст.

Е.В. Бучина. Категория времени и лексические средства ее выражения в немецкоязычных быличках (Voklssagen). В статье рассматриваются лексические средства выражения категории времени в текстах немецкоязычных быличек, которые можно считать основными средствами создания особенного временного континуума, характерного для данного типа фольклорных текстов. Проведенный анализ продемонстрировал наличие нескольких групп лексических единиц, в разной степени представленных в исследованных текстах.

Ключевые слова: категория времени, лексические единицы, немецкоязычные былички, фольклорный текст.

K.V. Buchina. Time category and lexical means of its expression in German folktales (Voklssagen). The article deals with lexical means of time category expression in German folktales texts, which can be considered as the main means of creating a special time continuum typical for this genre of folklore texts. The taken analysis showed the presence of several lexical groups, which appear in the analyzed texts to a certain extent.

Key words: folklore text, German folktales, lexical units, time category.

В рамках сучасної лінгвістичної парадигми особливого значення набуває аналіз фольклорних текстів, в яких відображається світосприйняття людини певної культурної спільноти і, таким чином, існує можливість установлення культурної специфіки певних мовних явищ, зокрема, засобів вираження категорії часу. Актуальність даного дослідження обумовлена необхідністю системного аналізу засобів створення фольклорного часового простору, що доповнить існуючі дані про цю мовну категорію. Саме тому ми обрали категорію часу в якості об'єкту дослідження, предметом якого слугують мовні засоби її вираження. Матеріалом дослідження стали 50 текстів німецькомовних бувальщин.

Метою даного дослідження є опис та систематизація лексичних засобів вираження категорії часу в німецькомовних бувальщинах, що в свою чергу, дозволить отримати більш повне уявлення про систему лексичних засобів, що формують часовий континуум німецькомовних бувальщин.

Дослідженням категорії часу з різноманітних позицій в різних типах текстів займалася низка дослідників, які дійшли висновку про необхідність опису саме художнього часу, яке, за словами Ліхачова Д.С. є "явищем саме художньої тканини літературного твору, яке підкоряє своїм художнім задачам і граматичний час, і його філософське розуміння письменником" [3, с. 177]. Існує досить багато робіт, в яких аналізується ця категорія в художніх текстах взагалі (наприклад, у Бахтіна М.[1]), у різних творах або цілому добутку певного письменника. Але поки що категорія часу в німецькомовних фольклорних текстах не була

© К.В. Бучіна, 2011

об'єктом детального вивчення. Вона була досліджена Д.С. Ліхачовим в чотирьох головних жанрах російського фольклору: ліричних піснях, казках, билинах та тужіннях. Також дослідженню часу в фольклорі, а саме в билинах, приділяв увагу С.Ю. Неклюдов [4, с. 19-29]. Але поза увагою дослідників категорії часу залишилися бувальщини як тип тексту.

Дослідниками встановлено, що категорія часу в розглянутих фольклорних текстах досить специфічна, оскільки час замкнений в рамках тексту, його відлік розпочинається на початку твору, а з його закінченням зупиняється. У творах фольклору читач або слухач опиняється в іншому, умовному світі, де події відбуваються теж по-своєму. Це відрізняє фольклор від реалістичних творів, які завжди мають змогу перейти поза межами сюжету в реальний час та корелювати з часом історичним, що надає можливість авторові проводити різні часові ряди. Твори фольклору не схильні до кількох часових пластів, для того, щоб читач/слухач не втратив часового орієнтиру, вони вимушені дотримуватись руху часу в одному напрямку, тобто фольклорний твір зберігає послідовність перебігу подій і майже не дозволяє різких відступів назад або забігань уперед. Крім того, умовність сюжетного часу, або ж часу зображуваних подій, та тісний зв'язок із часом його оповідання викликає ілюзію того, що події відбуваються саме під час розповіді.

Хоча Ліхачов Д.С., а разом з ним й інші дослідники, не відносить бувальщини до найбільш значущих жанрів фольклорних текстів, ми вважаємо за доцільне виділити в них категорію часу та розглянути її на прикладі цього типу текстів як єдиного жанрового комплексу зі своєю специфічною системою. Не менш важливим є дослідження даної категорії в руслі когнітивного підходу, оскільки Кубрякова О.С. вважає, що результати пізнання властивостей часу оптимальним чином закодовані в мові, тому дослідження мовних темпоральних структур дозволяє об'єктивувати ментальні форми та зрозуміти концептуалізацію світу людською свідомістю та психікою [2, с. 52].

Система часових характеристик німецькомовних бувальщин в значній мірі підпорядкована подіям, що відбуваються в них, а не теоретичним уявленням людства про час в цілому. Інколи часова канва в певній мірі співвідноситься з реальним історичним часом, коли на початку або в кінці німецькомовної бувальщини спостерігається кореляція з часом оповідача як з частиною оповідання:

Vor tausend und mehr Jahren war das Land um den Harz von Riesen bewohnt. … Diese Stelle ist noch zu sehen; kein Regen kann sie verwischen [5, с.10].

Тут можна спостерігати деяке протиріччя, адже, з одного боку, в німецькомовній культурній традиції бувальщина не сприймається як казка (такі адресації до теперішнього часу характерні саме для цього типу фольклорного тексту) і не дорівнює їй з точки зору правдивості оповідання, адже вона завжди конкретна та сприймається як розповідь про події, які колись відбулись в дійсності. З іншого боку, незважаючи на те, що однією з важливих рис бувальщини як типу тексту є інтертекстуальність, тобто повного змісту бувальщини набувають саме в контексті всіх відомих в певному регіоні текстів, ми не можемо стверджувати, що спостерігається часовий зв'язок між подіями, записаними в різних текстах бувальщин.

Часто підґрунтям для бувальщини стає подія, яка регулярно відбувалась в минулому (*Da war es dann Brauch, den Unterirdischen ein Stück Fleisch oder eine Wurst hinzulegen: das war die Bezahlung für die geliehenen Sachen* [3, с. 5].); це свідчить про те, що часова система бувальщини здебільшого обмежена минулим, що можна вважати проявом середньовічного світосприйняття, згідно якого поняття "старе" дорівнює поняттю "ідеальне" і все нове сприймається як вороже, наприклад це проілюструє бувальщина "Frau Hütt":

In uralten Zeiten lebte im Tiroler Land eine mächtige Riesenkönigin, Frau Hütt genannt. Die wohnte auf den Gebirgen über Innsbruck, die jetzt grau und kahl sind, aber damals voll Wälder, reicher Äcker und grüner Wiesen waren [5, с. 11].

Саме в цьому контексті і проявляється особлива цінність бувальщин, які імплікують вірний стереотип поведінки під час зустрічі із представниками надприродного і, таким чином, містять приховану пораду не порушувати усталені традиції та, крім того, спонукають припустити, що сподобається мешканцю іншого світу.

Крім того, слід відзначити, що циклічний час німецькомовної бувальщини існує паралельно часу окремо взятого персонажу людського світу, який є одним із головних героїв бувальщини. Ніч міняє день, що вказує на ритмічну послідовність часу, однак найчастіше ніщо не вказує на те, що час якимось чином впливає на героїв бувальщини. Здебільшого персонажі бувальщини не мають вікових ознак, але якщо вже вказується приблизний вік, наприклад, згадується, що людина стара (як у бувальщині "Zwerge in der Mühle": *Da bat einmal ein alter Soldat um Nachtherberge; der fürchtete sich nicht vor den Zwergen und blieb des Nachts in der Mühle* [5, с. 4].), то її вік залишиться незмінним, навіть якщо пройде багато часу: *Der Soldat blieb in der Mühle und die Zwerge haben noch viele Jahre ihre Mahlzeit da gehalten* [5, с. 5]. Молоді персонажі залишаються юними протягом всього тексту бувальщини:

Aber einst war ein Junge mit beim Essen. … Der Junge legte sie an ihren Platz und sogleich versank der Tisch. Niemand hat ihn wieder gesehen [5, с. 4].

Для істот іншого, не-людського світу бувальщини час спливає зовсім непомітно. Для деяких їхніх дій важлива сама пора доби, наприклад, як у бувальщині "Weiße und schwarze Erdmännle", де сказано, що карлики працювали тільки вночі, але загалом істоти надприродного світу, схоже, можуть залишатися незмінними протягом цілих сторіч, як лугова німфа (Wiesenjungfrau), яка чекатиме можливого визволення, доки на певній галявині виросте вишня, з якої потім виріжуть колиску, в якій будуть колисати її вірогідного визволителя. В бувальщинах, як правило, не згадується про те, що істоти надприродного світу перестають існувати, вважається, що їх просто ніхто не бачить:

Es dauerte nicht lange, da wurde in Notdorf eine Kapelle gebaut. Da zogen die Unterirdischen über das Feld und sangen: „Evangeeln, Klocken un Klangen,/ dat verdrefft uns uten Lannden" [5, с. 3].

Важливим елементом характеристики часових відносин німецькомовних бувальщин можна вважати протиставлення дитини і дорослого, причому найчастіше дитина в цьому випадку виступає порушником традицій (згадаємо про середньовічне сприйняття нового як поганого) і дає можливість дорослій людині проілюструвати інший, більш вірний тип поведінки під час зустрічі із надприроднім, а читачеві/ чи, як було спочатку, слухачеві зробити певні висновки (як, наприклад, в бувальщині "Der Tisch der Unterirdischen", коли дитині закортіло поглузувати із мешканців підземного світу, і вона забрала виделку зі столу, чим порушила традицію та завдала клопоту цілому селу).

Як правило, сюжетна лінія в бувальщині розвивається поступово, від минулого до майбутнього, як і у більшості фольклорних та художніх творів, однак іноді в ній зустрічаються, так би мовити, стрибки у часі. З одного боку, причиною цього може стати зіткнення із надприроднім, як наприклад, в бувальщині "Die Jahresabrechnung der Berggeister":

Da merkte er erst, dass inzwischen drei Tage verstrichen waren und er den Weihnachtsbraten verschlafen hatte [5, с. 6].

Випадки часового здвигу після порушення правил поведінки під час зіткнення з надприроднім можуть бути і набагато складнішими, як у бувальщині "Die Wiesenjungfrau": *Darauf verschwand sie und der Bub, heiít es, sei nicht gar alt geworden; woran er gestorben ist, weií man nicht* [5, с.32]. З іншого боку, переміщення в часі може бути причиною того, що в оповіданні есплікується оповідач та переносить читача/слухача в свій, теперішній для нього час.

Зустрічається в бувальщинах і протиставлення ночі та дня як часу, коли діють різні сили, як, наприклад, в "Zwerge in der Mühle" або "Weiße und schwarze Erdmännle"; пори року зазвичай не про-

тиставляються, в центрі оповідання, як правило, знаходиться одна певна пора року, чи то зима, як в бувальщині "Die Jahresabrechnung der Berggeister", чи то літо, як в "Die Kornähre"; такий підхід можна пояснити необхідністю для оповідача вмістити досить великий об'єм інформації в достатньо малий об'єм тексту.

Мовні засоби опису ідеальних давніх часів не відрізняються різноманітністю: *vor alten Zeiten, früher, vorzeiten, in uralten Zeiten,* і ми можемо бачити, що саме в цьому контексті найчастіше і зустрічається лексема "*Zeit*", тобто "час". І це ще раз доводить, що абстрактне поняття часу досить чуже для німецькомовної бувальщини. Порушення або усталення традиції, а з тим і зміни у плавному перебігу часу найчастіше вводяться часовими прислівниками "*einst*" або ж "*einmal*", наприклад:

Einmal hatte ein Bauer im Ellendorf einen großen, kupfernen Kessel von den Zwergen geliehen [5, с. 3].

Einst kam ein Bauer in der Nacht von Schwerin. [5, с. 15]

Зв'язок між подальшими подіями бувальщини здійснюють прислівники *da, nun,* маючі в контексті бувальщин найчастіше часове значення, – часто сполучені із дієсловами, які створюють часову послідовність тексту: *Da sah er…, Da begannen die beiden…, Nun lief sie…, Und nun wusste er…* Повторення подібних конструкцій своїм поверненням читача/слухача до однотипних ситуацій викликає відчуття циклічності часу, і здебільшого зустрічається в частинах бувальщини, де відбувається хронологічний опис подій, які власне знаходяться в центрі сюжету. Така ритмічність опису також найчастіше зумовлена тим, що основні події бувальщини відбуваються у незначний проміжок часу: протягом доби або менше (як у бувальщинах "Vom Eisenberge", "Die glühenden Kohlen"), рідше тривають декілька днів ("Der treue Eckart", "Die Jahresabrechnung der Berggeister"), найрідше – довше однієї пори року: "Die Wiesenjungfrau". Завершує текст здебільшого початок нового циклу, чи то усталення традиції, чи то її остаточне зникнення, що вводиться прислівниками *seitdem, nie, von nun an, nun.*

Als das der Bauer wieder hörte, sagte er: „Können sie das, so können sie dir auch wohl ein Frühstück geben", und am andern Morgen, als der Hirt wieder an der Höhle vorüberkommt, liegt neben dem Groschen ein Pfannkuchen und solchen fand er nun ebenfalls täglich dort. [5, с. 7]

Для аналізу реалізації категорії часу на рівні лексем розглянемо лексику з часовим значенням. Всю її можна поділити на декілька основних груп. Слова, що означають протяжність в часі, представлені в німецькомовних бувальщинах не досить поширено: *Zeit, Stunde, Tag, Augenblick* досить рідко вживаються для позначення тривалості часу, що можна пояснити досить давнім походженням бувальщин, коли час вимірювався не годинниками, а зміною дня та ночі.

В іншу групу можна виділити такі слова, як позначення різних відрізків часу в рамках його циклічного характеру. Сюди можна віднести позначення добових та річних інтервалів, таких як *Morgen, Tag, Abend, Nacht, Jahr, Sommer, Herbst*. Ці слова представляють собою індикатори циклічності подій, що вони описуються в бувальщинах. Згадаємо тут і про лексему *jetzt* та її варіації *nun* та *gleich,* причому останні зустрічаються набагато частіше. Таким чином, оповідач створює у читача/ слухача ілюзію того, що події бувальщини наближені до часу розповіді.

Ще одна важлива і найчисленніша група включає в себе прислівники часу: *da, wieder, sogleich, seitdem, abends, täglich, gewöhnlich* – останні часто виконують функцію створення відчуття циклічності часу, характерного для більшості фольклорних творів. Зустрічаються, однак, і прислівники часу, які вказують на несподіваність описуваних подій, найчастіше пов'язану із порушенням традиції або незвичною поведінкою істоти надприродного світу, такі як *einmal, einst, plötzlich, auf einmal*:

Plötzlich stürzte aus den Wolken ein langer Mann, der auf einem Schimmel ritt [5, с. 15].

Для передачі відчуття плину часу персонажами бувальщин використовуються такі прислівники як *lange, langsam, allmählich, schnell, blitzschnell, geschwind, eiligst, schleunigst*:

Sie machte geschwind ihre Schürze auf und ließ ihn hineinblicken [5, с. 9].

Дуже рідко в бувальщинах зустрічаються точні вказівки часу або дати подій. При чому дати, як правило, пов'язані зі святами та інколи їх не можна вважати точними вказівками, оскільки деякі церковні свята випадають щороку на різні дати, це стосується, наприклад, Трійці:

Ein Knabe Eduard fand einst an einem Pfingsttage beim Schlosse Steinberg im Altvatergebirge eine Blume [5, с. 32].

Здебільшого час в бувальщині вказується приблизно: *früh am Morgen, in der Mittagsstunde,* але якщо в тексті міститься вказівка на точний час, то це, як правило, буде дванадцята година опівночі. Згадування денних годин нам поки що не зустрічалось:

Um zwölf kamen die Zwerge mit ihrem König und setzten sich zum Mahle [5, с. 4].

Отже, аналіз мовних засобів вираження часу в німецькомовних бувальщинах показав, що в цьому типі фольклорних текстів зустрічаються властивості, схожі з іншими основними фольклорними жанрами, їм властиві різкі переходи в час оповідача, характерні для казок, циклічність та замкненість на собі билин. В текстах також представлені індикатори короткочасності, які передають відчуття часу персонажами. Лексеми з часовим значенням можна вважати основними засобами створення особливого часового континууму бувальщини.

До перспектив дослідження слід віднести аналіз темпоральної парадигми, представленої в текстах німецькомовних бувальщин та їх взаємодію з лексичними засобами.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бахтин М.М. Эстетика словесного творчества / М.М. Бахтин. – М. : Искусство, 1986. – 445 с.
2. Кубрякова Е.С. Язык и знание: На пути получения знаний о языке: Части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира / Е.С. Кубрякова. – М. : Языки славянской культуры, 2004. – 560 с.
3. Лихачев Д.С. Поэтика древнерусской литературы / Д.С. Лихачев – М. : Наука, 1979. – 303 с.
4. Неклюдов С.Ю. Время и пространство в былине / С.Ю. Неклюдов // Славянский фольклор – М. : Наука, 1972. – С. 18–45.

ДЖЕРЕЛО ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

5. Deutsche Sagen. – 76.Heft – Hamburg: Hamburger Lesehefte Verlag, 2005. – 46 S.

УДК 811.111'659

GOOGLE DOODLES – КРЕОЛІЗАЦІЯ ЛОГОТИПУ ТА ЧАСТКОВИЙ РЕБРЕНДИНГ У РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

М.В. Каратаєва (Київ)

На основі Google Doodles вивчається полісеміотичність сучасних текстів малої форми. У статті проаналізовано різноманітні способи креолізації логотипу: часткову та повну креолізацію тексту, виражальний потенціал шрифту та кольору, літерограми, анімацію, інтерактивність.

Ключові слова: логотип, полісеміотичний, креолізований текст, вербальний елемент, візуальний елемент, бренд, рекламний дискурс.

М.В. Каратаева. Google Doodles – креолизация логотипа и частичный ребрендинг в рекламном дискурсе. На материале Google Doodles изучается полисемиотичность современных малоформатных текстов. В статье проанализированы различные способы креолизации логотипа: частичная и полная креолизация текста, использование выразительного потенциала шрифта и цвета, литерограммы, анимация, интерактивность.

Ключевые слова: логотип, полисемиотичный, креолизованный текст, вербальный элемент, визуальный элемент, бренд, рекламный дискурс.

M.V. Karatayeva. Google Doodles – Creolization of the Logo and Partial Rebranding in Advertising Discourse. The article highlights modern widespread polysemiotic texts on the basis of Google Doodles. It points out the main types of combination of visual and verbal information in Google logos: partial and full-text creolization, exploitation of the expressive potential of font and colour, letterforms, animation, interactivity.

Key words: logo, polysemiotic, creolized text, verbal element, visual element, brand, advertising discourse.

В наш час інтернет-реклама все більше використовується як альтернативний канал інформаційного потоку поруч із традиційними засобами реклами. При цьому інтернет-реклама має низку переваг: нижча вартість, більш широке охоплення цільової аудиторії, можливість передавати інформацію як статично, так і динамічно, представляти її як візуально, так і акустично, звертатися як до індивідуального користувача, так і до масової аудиторії.

Об'єктом статті є дискурс віртуальної реклами, яка все більше візуалізується, а предметом – особливості поєднання компонентів різних семіотичних систем в сучасній інтернет-рекламі.

Актуальність заявленої теми підтверджує той факт, що останнім часом візуально залежні, або креолізовані тексти, викликають значний інтерес та привертають особливу увагу дослідників [1–3; 5; 7; 9; 11]. Креолізовані тексти є результатом поєднання й ефективного функціонування елементів різних семіотичних систем; це – особливий лінгвовізуальний феномен, текст, у якому вербальний та невербальний компоненти утворюють одне візуальне, структурне, смислове та функціонуюче ціле, що забезпечує його комплексний прагматичний вплив на адресата [2, с. 71–77]. Л.Т. Кияк-Редькович зазначає, що функціональною перевагою тексту такого типу є можливість для автора варіювати емфатичний наголос на різних знакових системах, вибираючи в певному контексті той чи інший елемент залежно від його прагматичної насиченості [6, с. 130]. Таким чином, в наш час візуальні знаки є важливим компонентом рекламного тексту, оскільки їх використання привертає до себе увагу адресата, викликає цікавість, легко запам'ятовується, стимулює до "декодування" створеного образу.

Іконічні засоби утворюють домінанту поля паралінгвістичних засобів креолізованого тексту інтернет-реклами [2; 8]. Р. Барт виділяє два види

© М.В. Каратаєва, 2011

іконічних елементів: візуально некодовані – аналогічні, які характеризуються чіткістю та однозначністю, та візуально кодовані – символічні, декодування яких вимагає від реципієнта інтегрування асоціативних зв'язків, розуміння соціального та культурного контекстів [15, с. 242].

Динаміка взаємовідношень вербальних та візуальних елементів у тексті реклами залежить від функціональної спрямованості реклами, її типу та виду [3, с. 159]. "Рекламні оголошення із зображеннями продукту запам'ятовуються значно краще, аніж оголошення із абстрактним зображенням світу " [16, с. 115]. Проте зважаючи на рекламовану продукцію, рекламодавцям не завжди вдається створити конкретне зображення (мова йде, насамперед, про сферу надання послуг), тому вони змушені використовувати символічні зображення. Проте бувають випадки, коли рекламодавці навмисно надають перевагу абстрактним зображенням, прагнучи тим самим досягти певного рівня оригінальності, мотивувати реципієнта до декодування змісту рекламного тексту.

Залежно від характеру взаємозв'язку вербальної та візуальної частини Є.Є. Анісімова розділяє креолізовані тексти на дві групи: тексти з частковою креолізацією та тексти з повною креолізацією [2, с. 15]. Л.Т. Кияк-Редькович розподілила креолізовані тексти малого формату (зокрема логотипи міст та брендів) за ступенем превалювання вербального чи візуального елемента у створенні прагматичного ефекту на дві групи: логотипи з переважанням візуальної символічності – основне смислове навантаження несе на собі візуальний компонент, а вербальний є комплементарним, – та логотипи-повідомлення, в яких візуальний елемент виступає фактором підсилення прагматичного ефекту від гри слів вербальної версії [6, с. 130–133]. Д.П. Чігаєв [11] звертає увагу на те, що сучасна реклама піддає креолізації не лише тексти, а й інші вербальні одиниці мовної системи – букви, морфеми, лексеми тощо; актуалізує конотативний потенціал шрифтів та кольорових гам, поруч із статичними функціонують динамічні креолізовані тексти.

Цікавим прикладом креолізованого тексту, і одночасно вдалим рекламним прийомом є Google Doodles – яскраві заставки на логотипі пошуковика, які з'являються з нагоди певних подій, річниць або свят. В той час як корпоративна політика багатьох компаній накладає табу на найменшу зміну логотипу, Google постійно експериментує, і бренд від цього лише виграє.

Мета Doodles полягає в тому, щоб максимально вплинути на свідомість користувачів пошукової системи Google, сподобатись, викликати позитивну реакцію, запам'ятатись, в подальшому сформувати стійку прив'язаність до бренду. Натиснувши на зображення, користувач миттєво переходить на сторінку, яка видає результати пошуку, пов'язані з темою Doodle. О.Є. Ткачук-Мірошниченко зазначає, що дискурс реклами має складний інтенційний характер і виділяє такі завдання реклами: інформування, розважання та нагадування [10, с. 5]. Google Doodle виконує всі три завдання: нагадує нам про певну важливу чи цікаву подію, дізнатися про яку ми можемо за допомогою Google; інформує нас про те, що в цей день в світі щось відбулося і завдяки Google ми маємо доступ до інформації про все; ну і звичайно, вони нас розважають, оскільки вони креативні, цікаві та несподівані.

"Традиційний" логотип компанії – слово Google, написане різнокольоровими буквами посеред білого простору домашньої сторінки. Ми розглядаємо його як креолізовану лексему на основі того, що його було оформлено особливими гарнітурами шрифту. Вступаючи у взаємодію в межах одного слова, букви утворюють графічну риму – "певні елементи, що повторюються, задають ритм напису чи знаку букв" [4, с. 41]. Логотип Google виглядає настільки просто та природно, що здається ніякого дизайну взагалі немає. Такий вибір логотипу значно підсилює позитивний образ системи Google, оскільки всім своїм виглядом він показує, наскільки вона доступна та доброзичлива.

За словами Рут Кедар, дизайнера логотипу, спосіб написання літер та кольоро-

ве рішення несуть певне смислове навантаження: вони мають переконати користувачів, що пошук разом з Google – це просто, ефективно та цікаво. Кольори збуджують спогади про дитинство. Текстуру обрано таким чином, що здається, що напис просто застиг у повітрі над сторінкою. Шрифт, обраний для логотипу, базується на версії старого стилю Catull: коли читаєш написані ним тексти, то виникає враження, що їх було написано одним з традиційних письмових приладів (чорнильним пером чи стилосом), разом і з тим він не позбавлений модерної елегантності. Пошук, який виконує Google, вимагає, щоб ми вміли подивитися в минуле, саме тому був обраний старовинно-модерний Catull [14].

Аналіз усіх 1016 Doodles, створених компанією, показав, що спочатку Google дуже обережно ставився до зміни логотипу: в 1998 році було створено лише три, а в 1999 – п'ять заставок. Проте користувачі оцінили креативність та неординарність підходу, тому Google став частіше змінювати зображення на головній сторінці: в 2002 році було створено 47 Doodles, в 2008 – 151 Doodles, а в 2010 – 271 Doodles. Також аналіз показав, що з часом заставки стали значно складнішими та цікавішими, на додачу до основних функцій реклами – інформування, розважання, нагадування – почали виконувати специфічні, а саме: просвітницьку функцію, функцію розширення світогляду, функцію розвитку фантазії та логіки мислення користувачів.

Щоб наочно продемонструвати зміну способу креолізації та динаміку зміни дизайну Doodles, подаємо наступні таблицю та діаграму:

Таблиця 1

Зміна способу креолізації Google Doodles

Спосіб креолізації Рік	Часткова креолізація	Повна креолізація	Виражальні функції	Виражальні функції шрифту	Використання літерокольору	Анімовані Doodle грам	Інтерактивні Doodle
1998	3						
1999	2			1	2		
2000	23	1			9		
2001	14		1	2	5		
2002	25	1	1	5	17		
2003	20	2		5	12		
2004	29			5	20		
2005	14	6	1	5	18		
2006	18	1	1	2	36		
2007	10	3		1	42		
2008	11	20	1	7	112		
2009	27	59	4	15	92		
2010	23	92	5	25	111	4	1

Перші заставки були досить простими – до напису додавались якісь зображення, які викликали в споживачів певні асоціації з подіями, пов'язаними з тією чи іншою датою:

18 червня 2000 року, Google розважив своїх користувачів, надягнувши на літеру "o" капелюха і зав'язавши на літері "g" краватку, цим самим він нагадав їм, що цей день якось пов'язаний із батьком. А додавши напис Happy Father's Day, він проінформував, що в третю неділю червня в більшості соціально розвинутих країн відзначають День батька.

Згодом в Google почали використовувати складніші моделі креолізації тексту. 31 жовтня 2007

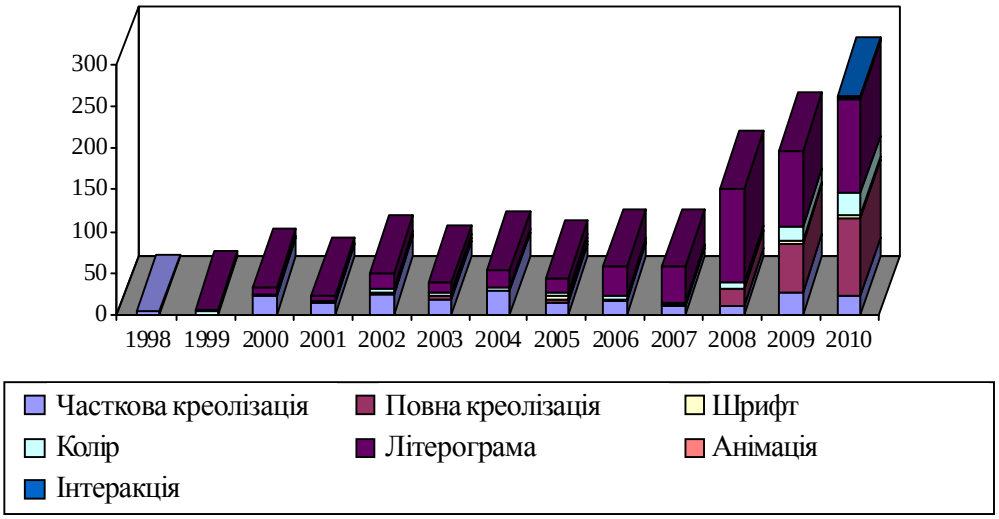

Діаграма 1. Динаміка зміни дизайну Google Doodles

року, для того, щоб розважити користувачів, нагадати їм про Хелловін та спонукати їх до пошуку інформації про історію та традиції святкування Дня всіх святих в різних країнах світу, Google підготував такий Doodle:

Ілюстративно-візуальний компонент – зображення кімнати занедбаного будинку населеного літерами-привидами, що утворили назву пошукового сервісу, – у більшості сучасних освічених користувачів асоціюються з Хелловін.

Досить цікавим є Doodle, який з'явився на головній сторінці пошукової системи 2 квітня 2010 року:

По-перше, цей логотип є монолітним лінгвовізуальним утворенням, в якому не можна змінювати вербальні чи візуальні елементи без втрати сенсу всього тексту. По-друге, він є першим Doodle з серії сюжетних взаємопов'язаних картинок, створених з нагоди святкування річниці Дня Народження Ганса Христіана Андерсена – датського письменника і поета, автора всесвітньо відомих казок для дітей та дорослих. Створення таких міні-серіалів спонукає користувачів на основі першого Doodle додумати та вгадати можливий розвиток подій у наступних. Такий рекламний хід підтверджує думку сучасних дослідників, які стверджують, що реклама не спрямована безпосередньо на те, щоб змусити реципієнта придбати товар чи скористатися послугою, її метою є "включити нас в її структуру значень, спонукати до участі в декодуванні її лінгвістичних і візуальних знаків та принести нам задоволення від цього декодування" [8].

Д.П. Чігаєв [11] звертає увагу на те, що в сучасній рекламі велику роль відіграє шрифтовий символізм – умовний зв'язок між шрифтовим оформленням тексту та його конотативним забарвленням. Так само, як і у випадку із супроводжуючими гомогенний вербальний текст малюнками, одне й те саме слово буде сприйматися по-різному залежно від його шрифтового оформлення. У сучасній рекламі шрифти виконують як денотативну, так і конотативну функцію.

Способи використання виражальних функцій шрифту в рекламі можна поділити на дві групи: топографеміка (механізми варіювання площинної синтагматики тексту) і супраграфеміка (зміна гарнітури шрифту). До виражальних засобів топографеміки відносять регістрові виділення слів та окремих літер, стандартні способи виділення (курсив, напівжирний шрифт, підкреслення), розрядку, ущільнення, закреслення, зміну розміру шрифту, просторове розташування вербального тексту, перевертання певних літер, побудова фігур з вербаль-

ного тексту. Наприклад, 14 лютого 2011 року Google привітав своїх користувачів із днем всіх закоханих наступним логотипом:

Цей Google Doodle використовує наступні засоби топографеміки: напівжирний шрифт, зміну розміру та регістру літер, перевертання другої "о", побудова прямокутника з вербального тексту. Як правило, на всіх Doodles літери розташовані в один ряд, але в даному разі Google відійшов від цього правила. Допитливий та освічений користувач швидко зрозуміє, в чому справа: цей логотип є алюзією, інтертекстуальним відсиланням до роботи художника Роберта Індіани – марки, яку він створив у 1973 році.

Виражальні можливості супраграфеміки є більш різноманітними, ніж можливості топографеміки. Так само, як і зображення, гарнітура шрифту є одним з головних семіотичних кодів у креолізованому тексті. Виділяють п'ять основних функцій шрифту в рекламі: атрактивну, експресивну, характерологічну, вуалюючу та функцію мімікрії [11].

Атрактивна функція важлива не сама по собі, а як доповнення до інших. Її завдання полягає в тому, щоб привернути увагу споживача, викликати певні асоціації, спонукати до продовження комунікації. Однією з ключових функцій шрифту в рекламі є експресивна, за допомогою якої вмілий дизайнер може висловити безліч відтінків емоцій, створити певну атмосферу, залучити реципієнта до діалогу. Наприклад, Google Doodle від 29 червня 2010, присвячений 110-ій річниці від народження французького письменника Антуана де Сент-Екзюпері:

Логотип звертає на себе увагу тим, що імітує рукописне письмо. Це сприяє інтимізації спілкування, навіюванню спогадів про дитинство, створенню сентиментального настрою. Французький варіант написання літер сигналізує про те, що Антуан де Сент-Екзюпері був французьким письменником, а фігурка маленького хлопчика є інтертекстуальним відсиланням до його казки-притчі "Маленький принц". Знаючи про те, що Антуан де Сент-Екзюпері сам створив ілюстрації до книги, Google інформував про це своїх користувачів, використавши малюнок з дев'ятого розділу. Вибір саме цієї ілюстрації є досить символічним. В семіотичному просторі казки-притчі цей малюнок сприяє структурній зв'язності тексту й полегшує його сприйняття [7, с. 190] – розповідає про відліт маленького принца зі своєї планети, на яку він більше ніколи не повернеться. А у користувачів Google цей політ асоціюється з іншим – з останнім польотом майора Антуана де Сент-Екзюпері 31 липня 1944 року.

Не менш важливою функцією шрифтів у сучасній рекламі є характерологічна, або функція стилізації. З її допомогою автори рекламних текстів здатні викликати у реципієнтів асоціації з тими чи іншими країнами та культурами. Так, шрифт Google Doodle від 31 жовтня 2010 року, присвячений 2500-річчю Афінського класичного марафону, імітує давньогрецьке письмо:

Близькою до стилізації є функція мімікрії, завдяки якій рекламний текст "маскується" під текст якогось іншого жанру:

27 квітня 2009 логотип Google було "зашифровано" азбукою морзе. Таким чином пошукова система нагадала користувачам, що в цей день народився Семюель Морзе – американський вчений та художник, який винайшов електромагнітний телеграф (1836) та код Морзе.

Колір є одним з найважливіших компонентів сучасних рекламних креолізованих текстів. Виділяють шість функцій кольору в рекламі [5, с. 260]: структурна, експресивна, виражальна, символічна, єднальна (створення композиційної єдності), акцентуюча.

Так, наприклад, 17 березня кожного року, в день Святого Патрика – покровителя Ірландії, – Google використовує логотип зеленого кольору, до якого часто додається зображення листа конюшини. Такий вибір є невипадковим, адже зелений колір символізує Ірландію, а трилисник є її офіційним симво-

лом, який, за легендою, Святий Патрик особисто вибрав як знак уособлення віри та Трійці.

В день справляння національних свят Google стилізує свій логотип під національний флаг тієї чи іншої країни:

26 жовтня 2010 року – День Австрії

20 березня 2004 року – День Франкофонії

В рекламному тексті будь-яка літера потенційно може бути трансформована у зображення. Скориставшись цим, під час Олімпійських ігор 2010 року Google створив цілу серію Doodles, кожний з яких було присвячено тому чи іншому виду зимового спорту. Логотипи було креолізовано за допомогою літерограм (від лат. littera – буква та гр. gramma – риса, буква, напис) – різноманітних малюнків та символів, що замінюють одну чи декілька літер або їх частин у складі слова [11].

Google Doodle від 12 лютого 2010, присвячений церемонії відкриття спортивних змагань: букву "l" замінено на зображення палаючого факелу – символу Олімпійських ігор. Doodle від 14 лютого викликає багато різноманітних асоціацій. По-перше, щойно поглянувши на зображення пари фігуристів, які замінили літери "o", користувач одразу згадує, що в цей день проходять змагання з парного фігурного катання. По-друге, звернувши увагу на обриси танцюючої пари, що віддалено нагадує форму серця, і слід від піруету, який щойно виконали танцюристи на льоду (також серце), і самий колір фігурок – червоний, користувач згадує про День Святого Валентина – свято всіх закоханих. 1 січня 2011 року Google привітав своїх користувачів ось таким Doodle: Спочатку, навіть важко зрозуміти, що це значить і чому "o" перетворилося на "m", а "g" – на "x", і як все це пов'язано з Новим Роком. Проте, згадавши римські цифри, стає зрозуміло, що "mmxl" означає 2011, а не "oogl". Натиснувши на логотип ми переходимо на сторінку з

інформацією за запитом "Новий Рік: новини в реальному часі". Таким чином, розваживши нас та змусивши трохи подумати над розгадкою Doodle, Google нагадав нам, що пошук іноді вимагає, щоб ми подивилися у минуле (і якщо потрібна нам інформація буде в текстах, написаних за часів Римської імперії, то пошукова система Google знайде її), і повідомив, що відбувається в світі зараз (в наш час все змінюється настільки швидко, що знайти найактуальнішу та найрелевантнішу інформацію можна лише за допомогою пошукової системи Google). В 2010 році на головній сторінці пошукової системи користувачі час від часу могли побачити анімовані Doodles. Це пов'язано з тим, що в Google добре усвідомлюють, що в наш час мультимедійних технологій статичними варіаціями логотипу – якими б цікавими та креативними вони не були – вже більше нікого не здивуєш. Наприклад, 4 січня 2010 року, в День Народження сера Ісаака Ньютона, з Google посипалися яблука, 7 вересня 2010 року напис Google складався з шарів, які розліталися в різні боки, а потім знов складалися в слово Google. Останній логотип символічно сповіщав користувачів про майбутні зміни в сервісі – можливість оновлення результатів пошуку в реальному часі. Це означає, що якщо користувача не влаштовує результат його поточного запиту, то для того, щоб ввести інший, йому не доведеться перезавантажувати сторінку – нові результати з'являються негайно.

24 грудня 2010 року Google замінив традиційний логотип на різдвяний Doodle. Спершу, в цьому креолізованому тексті навіть важко розпізнати традиційний напис Google, але поглянувши уважніще можна побачити, що розташування 17 іконок-мініатюр загалом нагадує обриси напису Google. Зокрема, на картинках можна побачити Собор Василя Блаженного, Акрополь, Велику Китайську Стіну, французьке різдвяне поліно (традиційний десерт), африканський одяг канга, польські вареники, венеціанські гондоли, марроканську лампу тощо. Зображення інтерактивні – при наближенні курсору вони збільшуються, а натиснувши на зображення, користувач переходить на сторінку зі списком статей, з яких можна отримати інформацію про те, що зоб-

ражено на малюнку. Цей Doodle є надзвичайно цікавим для декодування. По-перше, це привітання Google з Різдвом, що сприяє створенню гарного святкового настрою. По-друге, це нагадування про те, що у світі є дуже багато цікавих місць, куди можна поїхати на свята. По-третє, ці зображення є візуально-кодованими символічними елементами, що викликають певні асоціації, стимулюють інтерес користувачів до культурного, історичного та соціального контекстів тієї чи іншої країни. По-четверте, тематика зображень – архітектура, різдвяні страви, національний одяг та предмети побуту, танці тощо – свідчить про різноманітність інтересів Google, необмежені можливості пошуку інформації та відкритість для всіх та кожного.

21 травня 2010 року, з нагоди святкування 30-річного ювілею гри Pac-Man, корпорація Google наважилась створити перший інтерактивний Doodle – повністю функціональну версію класичної відеогри вісімдесятих з 255 рівнями, автентичними звуками та графікою. Стіни кожного рівня було оформлено у вигляді назви корпорації Google.

Інтерактивний логотип, який з'явився на головній сторінці 8 лютого 2011 року, було створено з нагоди Дня народження Жюля Верна – батька жанру наукової фантастики. Вважається, що він також передбачив появу різноманітних технічних "див" нашого часу, включаючи мобільний зв'язок та Інтернет. Новий Google Doodle запропонував користувачам пошукової системи зануритися на двадцять тисяч льє під воду (алюзія на відомий роман письменника-фантаста) та помилуватися красою океану.

Логотип створено у вигляді віконця батискафа чи підводного човна. За допомогою важеля, що переміщається, користувачі керують рухом корабля, а натиснувши на самий логотип, вони переходять на сторінку з результатами пошуку за запитом Жюль Верн.

Таким чином, веселі, інтерактивні, цікаві, багатозначні та несподівані Doodles, які з нетерпінням очікують тисячі користувачів Інтернету по всьому світу, стали невід'ємною частиною Google. Те, що розпочалося як розіграш, виявилося вдалим рекламним ходом, за допомогою якого Google вдалося привабити увагу тих, хто раніше надавав перевагу іншим пошуковим системам. Doodles надають нам можливість дізнатися про визначні події, видатних людей, нагадують про те чи інше свято. Вони зручні в користуванні, оскільки не забирають багато нашого часу та уваги – просто ненав'язливо нагадують чи розповідають, а якщо те, про що вони повідомляють, варте нашої уваги, то не витрачаючи багато зусиль (просто натиснувши на зображення), завдяки пошуковій системі Google, ми отримуємо доступ до інформації про все на світі.

Команда Google використовує різноманітні засоби для створення Doodles: часткову та повну креолізацію тексту, виражальний потенціал шрифту та кольору, літерограми, анімацію, інтерактивність. Це надає йому змогу досягти компактності повідомлення, найповніше використати могутній потенціал невербальної частини тексту, що впливає не лише на план вираження, а й на план змісту креолізованого тексту, поглиблене вивчення яких складає перспективу даного дослідження.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алексеев Ю.Г. Вербальные и иконические компоненты креолизованного текста в интракультурной и интеркультурной коммуникации (экспериментальное исследование) : автореф. дисс… на соискание учен. степени канд. филол. наук / Ю.Г. Алексеев. – Ульяновск, 2002. – 23 с. 2. Анисимова Е.Е. Лингвистика текста и межкультурная коммуникация (на материале креолизованных текстов) // Е.Е. Анисимова. – М. : Изд. центр "Академия", 2003. – 128 с. 3. Волкова В.В. Дизайн газеты и журнала // В.В. Волкова, С.Г. Газанджиев, С.И. Галкин, В.П. Ситников. – М. : Аспект Пресс, 2003. – 224 с. 4. Гордон Ю. Книга про буквы от Аа до Яя // Ю. Гордон. – М. : Студия Артемия Лебедева, 2006. – 382 с. 5. Кафтанджиев Х. Гармония в рекламной коммуникации / Х. Кафтанджиев. – М. : Эксмо, 2005. – 368 с. 6. Кияк-Редькович Л.Т. Полісеміотичність логотипів міст та брендів як тип візуально залежних текстів малої форми / Л.Т. Кияк-Редькович // Лінгвістика XXI століття: нові дослідження і перспективи. – 2009. – № 3. – С.129–137. 7. Кияк-Редькович Л.Т. Соціопрагматичні та етнокуль-

турні особливості візуально залежних текстів малої форми (на матеріалі сучасної англійської мови) : автореф. дис. … на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / Л.Т. Кияк-Редькович. – Київ, 2011. – 20 с. 8. Почепцов Г.Г. Теория коммуникации / Г.Г. Почепцов [Електронний ресурс].– Режим доступу : http://yanko.lib.ru/books/betweenall/pochepcovtheory-of-com.htm 9. Сорокин Ю.А. Креолизованные тексты и их коммуникативная функция / Ю.А. Сорокин, Е.Ф. Тарасов // Оптимизация речевого воздействия. – М. : Наука, 1990. – 240 с. 10. Ткачук-Мірошниченко О.Є. Імплікація в рекламному дискурсі (на матеріалі англомовної комерційної реклами): автореф. дис. ... на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук / О.Є. Ткачук-Мірошниченко. – Київ, 2001. – 18 с. 11. Чигаев Д.П. Способы креолизации современного рекламного текста : автореф. дисс. … на соискание учен. степени канд. филол. наук / Д.П. Чигаев [Электронный ресурс]. – Москва, 2010. – 24 с. – 12. http://www.google.com.ua/intl/ru/corporate/ 13.http://www.google.com/logos/ 14. Lenssen Ph. A Chat with the Designer of the Google Logo / Ph. Lenssen [Електронний ресурс]. – Режим доступу : http://www.webpronews.com/blogtalk/2008/01/14/a-chat-with-the-designer-of-the-google-logo 15. Schabacher G. Topik der Referenz. Theorie der Autobiographie, die Funktion „Gattung" und Roland Barthes' Über mich selbst / G. Schabacher. – Würzburg: Königshause & Neumann, 2007. – 412 S. 16. Scheier Ch. Wirkung von Anzeigen - neue Erkenntnisse durch AttentionTracking / Ch. Scheier, S. Egner, J. Netz // Die Bild-Sprache der Werbung – und wie sie wirkt: Projektion aus den Blickwinkeln dreier Analysemethoden. – Frankfurt/Main: Deutscher Fachverlag – Auflage: 1, 2005. – S. 63–122.

УДК 81'371

СЕМАНТИКА АЛЛЮЗИВНЫХ ОЦЕНОЧНЫХ ЛИЧНЫХ ИМЕН В АНГЛИЙСКОЙ АНТРОПОНИМИЧЕСКОЙ СИСТЕМЕ

Е.С Курдина (Донецк)

Статья посвящена анализу семантической структуры оценочных единиц английской антропонимической системы. Предлагается обзор концепций и взглядов на вопрос о специфике лексического значения собственного имени, указываются критерии отбора оценочных проприальных единиц из словарей английской антропонимической лексики. Приводятся результаты этимологического, компонентного и семантического анализа коннотативного потенциала английских аллюзивных антропонимов, которые позволяют определить их оценочные характеристики.

Ключевые слова: английский аллюзивный антропоним, семантическая структура, антропонимическая система, оценочная проприальная единица, коннотативный потенциал, оценочная характеристика.

Є.С. Курдіна. Семантика алюзивних оцінних власних імен в англійській антропонімічній системі. Стаття присвячена аналізу семантичної структури оцінних одиниць англійської антропонімічної системи. Пропонується огляд концепцій та поглядів на питання про специфіку лексичного значення власного імені, подаються критерії добору оцінних пропріальних одиниць зі словників англійської антропонімічної лексики. Наводяться результати етимологічного, компонентного та семантичного аналізу коннотативного потенціалу англійських алюзивних антропонімів, що дають змогу визначити їхні оцінні характеристики.

Ключові слова: англійський алюзивний антропонім, семантична структура, антропонімічна система, оцінна пропріальна одиниця, конотативний потенціал, оцінна характеристика.

Ye.S. Kurdina. Semantic Characteristics of Allusive Evaluative First Names in the English Anthroponymic System. This article presents the analysis of semantic characteristics of evaluative units of the English anthroponymic system. It gives a brief survey of conceptions and approaches to tackling the issue of specific features of the lexical meaning of proper names. Special attention is paid to the criteria in accordance with which the evaluative personal names are selected from the English dictionaries of first names. Results of etymological, componential and semantic analyses of the connotative potential of English allusive anthroponyms are presented; they make it possible to specify the evaluative characteristics of the language units under study.

Key words: English allusive anthroponym, semantic structure, anthroponymic system, evaluative personal name, connotative potential, evaluative characteristic.

1. Вводные замечания

Объектом настоящего исследования являются английские антропонимы, чья семантика осложнена дополнительными смысловыми и коннотативными наслоениями, что дает основание маркировать рассматриваемые ономастические единицы как позитивно- или негативно-оценочные. Под оценочным антропонимом понимается любое именование человека, лексическое значение которого содержит коннотацию с ярко выраженным оценочным компонентом, например семантический потенциал древнееврейского имени *Jeremiah* (в русской антропонимической системе Иеримия), принадлежавшее библейскому пророку, автору одной из книг Ветхого Завета ("Плач Иеримии"), где он предвидит разрушение Иерусалима халдеями, приобретает новое ассоциативное содержание. Безрадостность, пессимистичность и безысходность, которыми пронизаны тексты "Плача", – это именно те культурно-исторические ассоциации, которые имя вызывает в сознании людей. Воздействие данных ассоциативных полей на лексико-семантическую структуру антропонима проявляется в переходе имени собственного в разряд имени нарицатель-

© Е.С. Курдина, 2011

ного: англ. *jeremiah* 'пессимист, паникер, нытик' [14]. Данный пример иллюстрирует возникновение дополнительных смысловых и коннотативных наслоений в семантике личного имени, которые наделяют его негативной оценочной характеристикой.

Теоретической базой исследования послужили труды отечественных и зарубежных лингвистов в области ономастики и антропонимики О.И. Александровой, Л.И. Андреевой, М.Н. Аникиной, Е.Ф. Данилиной, А.В. Суперанской и т.д. Эмпирическая и теоретическая база исследования семантической структуры онима и значения личного имени представлена в работах Е. Куриловича, О. Есперсена, Р. Якобсона, А.Б. Соломоника, Л.В. Гнаповской, A. Gardiner, S.A. Kripke, G. Evans и др. Исследование вопроса о коннотации личных имен строится на работах таких ученых, как Е.С. Отин, И.В. Арнольд, Л.Г. Бабенко, Ю.Н. Караулов, И.М. Кобозева, Н.А. Лукьянова, Е.Ю. Мягкова, М.Ю. Новиков, Л.В. Разумова, С.Г. Фрост, В.К. Харченко, В.И. Шаховский. Анализ работ свидетельствует о постоянном интересе к значению личного имени и его коннотативного содержания, однако, недостаточной изученности вопроса оценочности проприальной лексики как ключевого элемента мотивации имянаречения. Именно этим обусловлена актуальность данного исследования.

Предметом исследования являются семантические особенности аллюзивных оценочных антропонимов в английском ономастическом пространстве.

Целью настоящего исследования является рассмотрение особенностей семантики английских аллюзивных оценочных антропонимов.

Материал исследования составляют 1158 единиц индивидуальных личных имен, который отбирался методом сплошной выборки из словарей Oxford Dictionary of First Names [11], The Wordsworth Dictionary of First Names [12], из словаря английских личных имен под редакцией А.И. Рыбакина [9] в соответствии со следующими критериями отбора материала:

- словарные пометы, указывающие на популярность / непопулярность имени, например: *bears perennial popularity after…, the name has enjoyed steady popularity since the appearance of the novel…, name popularized by the central character in the novel…, completely out of fashion after X starred in the film…*(*Scarlett, Rhett, Ashley* пользуются устойчивой популярностью с появлением романа М.Митчелл "Унесенные ветром");
- маркеры словарной статьи, указывающие на происхождение антропонимических единиц, например: *Germanic, Greek, French, Norman, Celtic, from Old English*;
- лексемы с определенной оценочной характеристикой во внутренней форме антропонимов (*Loyal* англ. *loyal* 'верный, преданный', *Felicity* англ. *felicity* 'счастье, блаженство, благословение', *Dotty* англ. *dotty* '*чудаковатый, странный, нелепый'*);
- словарные указатели на "географию" популярности имени *preferred by relatives proudly conscious of their Welsh roots, name chosen as a token of Scottish national identity, a typical Irish name, name chosen by parents conscious of their ancestral heritage in the continent of Africa;*
- словарные указания на тождественность антропонимических единиц с именами известных носителей, литературных персонажей, имеющих в сознании англичан позитивные либо негативные ассоциации (*Richard* – Richard the Lionheart, *Adolf* – Adolf Hitler, *Ebenezer* – Ebenezer Scrooge).

2. Основные результаты и наблюдения

Онимы представляют собой отдельный класс существительных с осложненной семантикой, то есть план содержания слова имеет скрытый, неявный характер, который достаточно сложно определить и описать. Данный семантический принцип лежит в основе типологической идентификации онимов в языке и указывает на особое место личного имени внутри лексического фонда.

Корпус словарного языкового материала, ставший основой настоящего исследования, насчитывает 1158 антропонимов, которые представляется возможным разделить на следующие семантические классы (см. табл. 1):

Таблица 1

Семантические классы оценочных антропонимов (количественная характеристика)

№	Семантические классы	Кол-во	%	Примеры
1	Аллюзивные оценочные антропонимы	458	39,5	*Richard (m)* ‘король Англии Ричард Львиное Сердце (1157-99)’, *Casey (m)* ‘отважный американский машинист и народный герой Casey Johnes, спасший жизни пассажиров Cannonball Express’
2	Оценочные антропонимы, характеризующие внешность	218	18,2	*Blanche (f)* ‘фр. *blanc* ‘белый’ бледный цвет лица и светлые волосы – основные элементы европейской красоты’, *Esau (m)* ‘покрытый волосами’
3	Оценочные антропонимы, указывающие на род деятельности и социальный статус	112	9,6	*Martha (f)* ‘имя ассоциируется с тяжелым домашним трудом’, *Heilyn (m)* ‘изнач. прозвище дворецкого, стюарда’
4	Оценочные антропонимы сферы религии	84	7,2	*Carmel (f)* ‘одно из имен Девы Марии у католиков’, *Philippin (f)* ‘греч. *philein* ‘любить’ + *poine?* ‘боль, кара’’
5	Оценочные антропонимы, обозначающие черты характера, личные качества	62	5,3	*Reynard (m)* ‘результат популярности средневековой сказки *Reynard the Fox* (Рейнеке-лис), Reynard – хитрый, коварный человек’, *Cassian (m)* ‘лат. *casus* ‘пустой, бессодержательный’’
6	Оценочные антропонимы с измененным ассоциативным содержанием	56	4,8	*Cade (m)* ‘изнач. фамилия, в основе которой прозвище *cade* ‘неуклюжий, шарообразный’ в наст. вр. популярно с появлением романа М. Митчел “Унесенные ветром”’, *Biddy (f)* ‘гипокористическая форма *Bridget*, потерявшее популярность с появлением выражения *an old biddy* (разг.) ‘глупая, неприятная женщина’’
7	Оценочные антропонимы-обозначения воина, борьбы	42	3,6	*Caerbhall (m)* ‘изнач. прозвище жестоких воинов ирл. *caerbh* ‘рубить, кромсать’’, *Cadogan(m)* ‘вал. *cad* ‘борьба’ + *gwogawn* ‘слава, честь’
8	Оценочные антропонимы с дифференциальной семой “межнациональная неприязнь”	26	2,2	*Paddy (m)* ‘ласкательная форма от *Patrick* , используется как шутливое прозвище ирландцев’, *Pearce (m)* ‘популярно среди ирландских националистов, от фамилии инициатора бунта 1916 г. *Patrick Henry Pearce*, казненного британцами’
9	Оценочные антропонимы, обозначающие отношения между людьми	14	1,2	*Cara (f)* ‘итал. *cara* ‘любимый’’, *Candy (f)* ‘англ. *candy* ‘леденец, конфета’’
10	Другие	86	7,4	
	Всего	1158	100	

В ходе этимологического и логико-семантического анализа исследуемых единиц представилось возможным выделить следующие семантические классы оценочных антропонимов: оценочные антропонимы, характеризующие внешность, указывающие на род деятельности и социальный статус, обозначающие черты характера и личные качества, вербализирующие межнациональную неприязнь, оценочные антропонимы с измененным ассоциативным содержанием, аллюзивные оценочные антропонимы, оценочные антропонимы сферы религии, оценочные антропонимы-обозначения воина, борьбы, оценочные антропонимы, вербализирующие отношения между людьми. В целом маркеры оценочности подразделяются на две емкие категории хорошо (+) / плохо (–).

2.1. Ведущим по объему является класс аллюзивных оценочных антропонимов, насчитывающий 458 единиц, что составляет 39,5% от общего количества оценочных антропонимов выборки. Представляется возможным провести более детальную семантическую классификацию единиц внутри семантического класса аллюзивных оценочных антропонимов (см. табл. 2).

Таблица 2

Семантические группы аллюзивных оценочных антропонимов (количественная характеристика)

№	Семантические группы			Кол-во	%	Примеры
1.	Исторические АОА	общей известности	социально-политические деятели	64	13,9	*Adolf (Adolph) (m), Rockefeller (m), Fulbright (m), Dwight (m), Diana (f)*
			представители сферы эстрады, театра и кино	40	8,7	*Mae (f), Madonna (f), Harvey (m), Elvis (m)*
			представители сферы спорта	14	3,1	*Martina (f), Rocky (m), Jordan (m), Anna (f)*
		известные только в англоязычных странах		42	9,2	*William (m), Grace (m), Casey (m)*
2.	Литературные АОА	из английской литературы		82	17,9	*Frankenstein (m), Ernest (m), Regan (f)*
		из американской литературы		27	5,9	*Rhett (m), Scarlet (f), Ashley (m)*
		из французской литературы		25	5,5	*Carmen (f), Roland (f), Esmeralda (f)*
		из античной литературы, мифологии, легенд		20	4,4	*Cynthia (f), Corinna (f), Cora (f), Lyssa (f), Morgan (f), Lancelot (m)*
3.	Библейские			144	31,4	*Peter (m), Simon (m), Delilah (f)*
	Всего			458	100	

Аллюзивность имен собственных связана с тем, что имя отождествляется с особенностями его носителя или с определенной ситуацией. Подобные имена становятся широко известными не только в рамках того или иного культурно-языкового пространства, но и выходят далеко за рамки национальных именников. Ряд лингвистов (Н.Ф. Алефиренко [1], И.В. Гайдук [4], Т.С. Олейник [7]) придерживаются мнения о том, что всемирно известные аллюзивные имена зачастую становятся символичными именами собственными. Упоминание в тексте аллюзивного имени собственного вызывает целый ряд ассоциаций, основной отправной точкой которых является начальный (буквальный) образ, известный читателю из определенного художественного произведения. Вот почему для

адекватного восприятия информации необходимо прежде всего определить этот источник. Вслед за Т.С. Олейник по происхождению классифицируем АОА на: 1. Исторические АОА: *Rockefeller* (Рокфеллер) "богатство, благотворительность"; 2. Литературные АОА: а) АОА английской литературы: *Lancelot* (Ланселот) – один из рыцарей легендарного короля Артура → воплощение красоты и мужественности; б) АОА американской литературы: *Simon Legree* (Симон Легри) – торговец "живым товаром", персонаж повести Гарриет Бичер-Стоу "Хижина дяди Тома" (1852), который отличается особой жестокостью в обращении с неграми → жестокий беспощадный человек; 3. Библейские АОА: *Dorcas* (Доркас) – имя женщины-христианки в "Новом Завете", которая шила одежду и раздавала ее бедным → благодетельница; 4. Мифические АОА: *Daedalus* – гр. миф. Дедал, отец Икара – скульптор и зодчий, который воздвиг лабиринт критскому царю Миносу → талантливый скульптор, творец.

Отметим тот факт, что в семантике аллюзивных оценочных антропонимов коннотативный макрокомпонент значения (к которому традиционно причисляют оценку) содержится не в денотативном значении апеллятивной основы, его формирует исторический портрет известного носителя. Этимология нарицательной основы двухтемного имени *Adolf* складывается из "благожелательных" именных слов [9, с. 10] герм. *adal* 'благородный', *wolf* 'волк', что является характерным признаком именования древних германцев, которые верили в магические свойства "благожелательных". Однако энциклопедическая информация об известном носителе имени делает его непривлекательным и непопулярным (табуированным) с момента начала Второй мировой войны. Ассоциативно-образное представление о референте носит негативный характер, следовательно, имя развивает негативную референтную коннотацию, что сообщает антропониму негативную оценку. В подтверждение приведем заголовок газетной статьи "The New Adolf" (CNN March 29, 1999), где политика Слободана Милошевича, с чьим именем тесно связана сложная и драматичная череда этнических конфликтов и гражданских войн, последовавших за распадом Югославии и приведших к масштабному военному вмешательству вооружённых сил НАТО, сравнивается с деструктивной деятельностью Адольфа Гитлера.

Анализ семантики АОА позволяет прийти к выводу о том, что лишь небольшая часть подобных имен используется в процессе имянаречения, однако они активно участвуют в процессах трансонимизации – переходе онима из одного разряда в другой. Это один из новейших путей образования новых собственных имен в современном языке. Трансонимизация бывает абсолютной, или безаффиксной, лексико-семантической, и смешанной – с участием аффиксов. В данной работе представлен только первый вид трансонимизации и лишь те проявления, когда в качестве обязательного промежуточного звена выступают оценочные собственные имена, формально тождественные предшествующему состоянию, например: *Cinderella* (персонаж сказки Ш. Перро, созданный автором, англ. *cinders* 'зола, пепел') > *Cinderella* (оценочный литературный антропоним) > *Cinderella* (эргоним, т.е. собственное имя делового объединения людей), *Fulbright* (двухтемное имя германского происхождения, значение апеллятивной основы "очень яркий") > *Fulbright* (оценочный антропоним, по имени основателя программы академических обменов Уильяма Фулбрайта (J. William Fulbright) > *Fulbright* (эргоним), *Mae* (орфографический вариант имени *May*, возможно под влиянием *Maeve*) > *Mae* (популярная американская звезда кино Mae West) > *Mae* (надувной спасательный жилет, используемый Военно-воздушными силами Великобритании по имени киноактрисы Мей Уэст, славившейся пышным бюстом). В процессе трансонимизации на первый план выходят самые яркие ассоциации имени с тем или иным социально-политическим деятелем или литературным персонажем. Анализируя оценочные характеристики рассмотренных выше антропонимов, отметим, что имя *Cinderella* связано с образом трудолюбивой, заботливой девушки, любя-

щей дочери, именно этим позитивным ассоциативным содержанием наполнено название компании, оказывающей услуги по уборке территории или компании по производству моющих средств. Пример популярной фамилии *Fulbright* иллюстрирует корреляцию социального и эстетического компонентов его коннотативного значения. Если обратиться только лишь к этимологии имени, оно уже импонирует, поскольку обозначает “очень яркий, выдающийся, прославленный”. Как видим, имя стало для Уильяма Фулбрайта счастливым знамением.

Таблица 3

Семантические группы аллюзивных оценочных антропонимов (по характеру оценки единиц)

№	Семантические группы			“+” окрашенные		“–” окрашенные	
				Кол-во	%	Кол-во	%
1.	Исторические АОА	общей известности	социально-политические деятели	47	10,3	17	3,7
			представители сферы эстрады, театра и кино	31	6,8	9	2
			представители сферы спорта	10	2,2	4	0,9
		известные только в англоязычных странах		36	7,9	6	1,3
2.	Литературные АОА	из английской литературы		64	14	18	3,9
		из американской литературы		19	4,1	8	1,7
		из французской литературы		22	4,8	3	0,7
		из античной литературы, мифологии, легенд		11	2,4	9	2
3.	Библейские			98	21,3	46	10
	Всего			458	100		

3. Выводы

Результаты исследования семантики аллюзивных оценочных антропонимов показывают, что на оценочную характеристику антропонимов могут влиять как этимология внутренней формы, так и культурно-историческое ассоциативное содержание антропонимов, а также подтверждают мнение ряда лингвистов, например, Н.Д. Арутюновой [2] о том, что базисное положение в словаре, в нашем случае в английской антропонимической системе занимает положительная оценка (см. Таблица 3), поскольку отрицательные смыслы образуются от положительных, а не наоборот. Обогащение проприальной лексики позитивными оценками, указывающими на совпадения с нормой, демонстрирует влияние на лексику прагматического фактора. Нарекающий именем стремится выбрать такое имя, которое бы наделило нарекаемого желаемыми качествами, обращаясь при этом к именам с положительными оценочными характеристиками.

В перспективе исследования представляется целесообразным рассмотреть структурные особенности аллюзивных антропонимов, а также выявить функционально-стилистический потенциал исследуемых единиц в дискурсе.

ЛИТЕРАТУРА

1. Алиференко Н.Ф. О природе ономастической семантики / Н.Ф. Алиференко // Ономастика Поволжья: Тез. 8 междунар.конф. – Волгоград : Гнозис, 2005. – 326 с. 2. Арутюнова Н.Д. Типы языковых значений: Оценка. Событие. Факт / Н.Д. Арутюнова. – М. : Наука, 1988. – 339 с. 3. Бессонова О.Л. Оценка как семантический компонент лексического значения слова (на материале существительных-наименований лица в английском, французском и украинском языках): дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.19 / О.Л. Бессонова. – Донецк, 1995. – 184 с. 4. Гайдук И.В. Особенности функционирования антропонимов в английской и американской прессе : дис. ... канд. филол. наук: спец. 10.02.04 / И.В. Гайдук. – Воронеж, 2001. – 235 с. 5. Потебня А.А. Теоретическая поэтика / А.А. Потебня. – М. : Высш. шк., 1990. – 344 с. 6. Реформаторский А.А. Введение в языкознание / А.А. Реформаторский. – М., 1967. – 324 с. 7. Олійник Т.С. Семантичні та функціональні характеристики символічних власних імен в сучасній англійській мові : автореф. дис. на здоб. наук. ступеня канд. філол. наук : спец.10.02.04. “Германські мови” / Т.С. Олійник. – К., 2001. – 21 с.

СПИСОК ЛЕКСИКОГРАФИЧЕСКИХ ИСТОЧНИКОВ

8. Подольская Н.В. Словарь русской ономастической терминологии / Н.В. Подольская. – М. : Наука, 1978. – 234 с. 9. Рыбакин А.И. Словарь английских личных имен: 4000 имен / А.И. Рыбакин. – М. : АСТ, 2000. – 224 с. 10. Oxford Advanced Learner’s Dictionary. – Oxford : Oxford University Press, 2000. – 1600 p. 11. Hanks P. Oxford Dictionary of First Names / P. Hanks, F. Hodges. – Oxford : Oxford University Press, 1996. – 443 p. 12. Macleod I. The Wordsworth Dictionary of First Names / I. Macleod, T. Freedman. – Hertfordshire: Wordsworth Editions Ltd, 1995. – 233 p.

УДК 821.521-1.09

ТОПОНИМ *АСУКА* И ПОСТОЯННЫЙ ПОЭТИЧЕСКИЙ ЭПИТЕТ *ТОБУТОРИ-НО* В ПЕСНЯХ ПОЭТИЧЕСКОЙ АНТОЛОГИИ *“МАНЪЁСЮ”*

А.И. Мотрохов (Харьков)

В данной статье на основе песен первой японской поэтической антологии *“Манъёсю”* систематизированы существующие представления о происхождении топонима *Асука*, прослежена его связь с постоянным поэтическим эпитетом *тобутори-но* и исторической ситуацией, повлиявшей на его становление.

Ключевые слова: благоприятное знамение, императорский дворец *Асука-но Киёмихара-но мия*, историческая хроника *“Кодзики”*, историческая хроника *“Нихон сёки”*, постоянный поэтический эпитет *тобутори-но*, поэтическая антология *“Манъёсю”*, топоним *Асука*, эра Сютё:.

О.І. Мотрохов. Топонім *Асука* і постійний поетичний епітет *тобуторі-но* в піснях поетичної антології *“Манйосю”*. У даній статті на основі пісень першої японської поетичної антології *“Манйосю”* систематизовано існуючі уявлення про походження топоніма *Асука*, простежено його зв’язок з постійним поетичним епітетом *тобуторі-но* та історичною ситуацією, що вплинула на його становлення.

Ключові слова: ера Сютьо:, історична хроніка *“Кодзікі”*, імператорський палац *Асука-но Кійоміхара-но мія*, історична хроніка *“Ніхон сьокі”*, поетична антологія *“Манйосю”*, постійний поетичний епітет *тобуторі-но*, сприятливе знамення, топонім *Асука*.

A.I. Motrokhov. On the Toponym “Asuka” and Conventional Epithet “tobutori-no” in the Poems of the Poetic Anthology «Man’yōshū». This article systematizes existing concepts about the genesis of the toponym “Asuka”, observes its connection with the conventional epithet “tobutori-no” and with the historical situation, which influenced its formation, on the basis of some poems of the first Japanese poetry anthology «Man’yōshū».

Key words: auspicious sign, chronicle «Kojiki», chronicle «Nihon Shoki», conventional epithet “tobutori-no”, era Shuchф, poetry anthology «Man’yōshū», the Imperial Palace «Asuka-no Kiyomihara-no miya», toponym “Asuka”.

В поэтической антологии *“Манъёсю”* (万葉集, *“Собрание мириад листьев”*, 759 г.) связь между постоянными поэтическими эпитетами (枕詞 *макура-котоба*) и топонимами прослеживается чётко. Как правило, за каждым топонимом закреплён один постоянный поэтический эпитет. Он выступает своего рода грамматическим определением, и придаёт топониму только ему одному присущий смысловой оттенок. При этом многие топонимы не могут существовать без постоянных поэтических эпитетов, настолько органично они вписались в контекст постоянных поэтических эпитетов.

Актуальность данной статьи заключается в том, что впервые дана систематизация существующих представлений о происхождении топонима *Асука* (飛鳥), прослежена его связь с постоянным поэтическим эпитетом *тобутори-но* (飛ぶ鳥の) и исторической ситуацией, повлиявшей на его становление.

Объектом исследования являются топоним *Асука* и постоянный поэтический эпитет *тобутори-но*, встречающиеся в песнях поэтической антологии *“Манъёсю”*.

Предметом исследования является семантическая, коллокационная и экстралингвистическая связь топонима *Асука* с постоянным поэтическим эпитетом *тобутори-но*.

Цель анализа заключается в том, чтобы проследить происхождение топонима *Асука* и постоянного поэтического эпитета *тобутори-но*, связь

© А.И. Мотрохов, 2011

последнего с географическим пространством, т. е. топонимом *Асука*, которое он обозначает, и с конкретной исторической ситуацией.

Материалом исследования послужили соответствующие песни поэтической антологии *"Манъёсю"* в количестве 32, а также комментарии к ним, содержащиеся в работах известных японских филологов.

В исторической хронике *"Нихон сёки"* (日本書記, *"Анналы Японии"*, 720 г.) в статье о 20-м дне 7-й луны 1-го года эры Сютё: (686 г.) говорится следующее [3, т. 2, с. 264]:

Этот год назвали 1-м годом Сютё:. В связи с этим дворец назвали Асука-но Киёмихара.

(Пер. А.Н. Мещерякова и Л.М. Ермаковой)

В *"Нихон сёки"* причина изменения названия эры правления подробно не оговаривается, но в другом историческом сочинении *"Фусо: рякки"* (扶桑略記, *"Краткая история Японии"*, между 1094 и 1107 г.г.) имеется следующая запись [12, электронный ресурс]:

15-й год. Государству Ямато преподнесли красного фазана. Повторная 7-я луна. Было изменено название эры правления и установлен 1-й год эры Сютё:.

(Пер. автора)

Таким образом, причиной переименования эры правления явился красный фазан, которого считали благоприятным знамением. Однако, в *"Нихон сёки"* нет упоминания о благоприятном знамении приблизительно в то время. В комментарии на полях к *"Нихон сёки"* сказано, что причиной изменения названия эры правления стало *"пожелание выздоровления императору"*. При этом год, названный 1-м годом эры Сютё:, явился годом, когда в 24-й день 5-й луны император Тэмму заболел, а в 9-й день 9-й луны скончался [3, т. 2, с. 265]. Там же говорится и о причине переименования эры правления императора Тэмму в *Сютё:* (朱鳥), т.е. *"Красный фазан"*. Дело в том, что император любил красный цвет, и это было связано с частым проявлением благоприятного знамения в виде красной вороны или красного воробья. Так, в статье о 1-м дне 11-й луны 6-го года (677 г.) правления императора Тэмму содержится следующая запись [3, т. 2, с. 234]:

Управитель Цукуси преподнёс красную ворону.

(Пер. А.Н.Мещерякова и Л.М. Ермаковой)

Кроме того в статье о 10-м дне 7-й луны 9-го года (680 г.) правления императора Тэмму сказано следующее [3, т. 2, с. 241]:

У южных ворот появилась красная птица.

(Пер. А.Н. Мещерякова и Л.М. Ермаковой)

Поскольку император Тэмму, как было сказано ранее, любил красный цвет, в дополнительном комментарии к *"Нихон сёки"* сказано, что он использовал красный цвет на флаге своей армии для того, чтобы различать своих и врагов во время смуты года Дзинсин [3, с. 215-217]. Об этом также говорится и в *"Манъёсю"* (*"Плач по принцу Такэти"*, т. 2, № 199), а в предисловии к исторической хронике *"Кодзики"* (古事記, *"Записи о деяниях древности"*, 712 г.) имеется такая запись [1, т. 1, с. 31]:

И разом тогда вступил император в колесницу, и перевалил через горы, и переправился через реки; и шесть дружин его грохотали, как гром; и три отряда поспешали, как молния. И копья в руках их подъяли свою мощь, и смелые воины воспрянули, как дым; ***алые знамёна*** *сверкали посреди оружия, и жалкая свора рассыпалась, как черепицы.*

(Пер. Е.М. Пинус)

О благоприятных знамениях в виде птицы подробно говорится в *"Энгисики"* (延喜式, *"Уложение годов Энги"*, 927 г.), где красная ворона и красный воробей символизируют *"большое знамение"* [16, электронный ресурс]. Таким образом, между изменением названия эры правления императора и благоприятным знамением существует определённая связь.

Присвоение названия дворцу *Асука-но Киёмихара-но мия* (飛鳥浄御原宮) было обусловлено изменением названия эры правления на *Сютё:* (朱鳥). В названии дворца и названии эры правления присутствует иероглиф 鳥 *тори "птица"*. Значит, слово

飛鳥 в названии дворца следует читать не *Асука*, а *тобутори*. Об этом же Мотоори Норинага в своём сочинении *“Кодзики-дэн”* (古事記伝, *“Комментарии к “Кодзики””*, 1798 г.) [10, электронный ресурс] писал следующее: “Относительно написания этого топонима как 飛鳥 в свитке о государе Тэмму, содержащемся в “Анналах Японии”, говорится, что поскольку 15-й год его правления был переименован в 1-й год эры Сютё:, то и дворец назван Тобутори-но Киёмихара. Поскольку в название дворца включили слово “тобутори-но”, его дополнили к топониму Асука и стали называть “Тобутори-но Асука” (飛鳥の明日香)”.

В *“Нихон сёки”* (статья о 20-м дне 7-й луны 1-го года эры Сютё:) можно обратить внимание на то, что в между названием эры правления *Сютё:* (朱鳥) и названием дворца *Асука-но Киёмихара-но мия* (飛鳥浄御原宮) присутствует неявная связь, ведь в обоих выражениях присутствует иероглиф 鳥 *“птица”*. Вследствие того, что слово 飛鳥 произносится не как *Асука*, а как *тобутори*, его связь со словом 朱鳥 упрочивается.

Примеры песен с постоянным поэтическим эпитетом 飛ぶ鳥の *тобутори-но* в *“Кодзики”* и *“Нихон сёки”* отсутствует. Они встречаются только в песнях *“Манъёсю”*, например:

飛ぶ鳥の	***Тобутори-но***	*Если* ***Асука*** *– селенье,*
明日香の里を	***Асука-но*** *сато-о*	***Где летают в поднебесье птицы****,*
置きていなば	*окитэ инаба*	*Я покину и уйду отсюда,*
君が邊は	*ками-га атари-ва*	*Те места, где ты остался, мой любимый,*
見えずかもあらむ	*миэдзу камо араму*	*Неужели больше не увижу?*

(т. 1, № 78, пер. А.Е. Глускиной [2, т. 1, с. 94; 9, т. 1, с. 61])

飛ぶ鳥の	***Тобутори-но***	***Птицы по небу летят…***
明日香の河の	***Асука****-но кава-но*	*И на* ***Асуке****-реке,*
上つ瀬に	*камицу сэ-ни*	*У истоков, там, где мель,*
生ふる玉藻は	*оуру тамамо-ва*	*Зеленея поднялись водоросли-жемчуга*[...]

(т. 2, № 194, пер. А.Е. Глускиной [2, т. 1, с. 131; 9, т. 1, с. 90])

飛ぶ鳥の	***Тобутори-но***	***Птицы по небу летят****,*
明日香の河の	***Асука****-но кава-но*	*А на* ***Асука****-реке,*
上つ瀬に	*камицу сэ-ни*	*У истоков, там, где мель,*
石橋	*ивахаси ватаси*	*Камни в ряд мостком лежат* […]

(т. 2, № 196, пер. А Е. Глускиной [2, т. 1, с. 132; 9, т. 1, с. 90])

春さり行かば	*хару сариюкаба*	*А когда придёт весна,*
飛ぶ鳥の	***тобутори****-но*	***Птицею летящей*** *ты*
はやく來ませね	*хаяку камасанэ*	*Возвращайся поскорей!* […]

(т. 6, № 971, пер. А.Е. Глускиной [2, т. 1, с. 365; 9, т. 1, с. 259])

飛ぶ鳥の	***тобутори-но***	*Обувь чёрную носил я.*
飛鳥壯士が	***Асука*** *вотоко-га*	*Её, пряча от дождя,*
霖禁み	*нагамэими*	*Шил сапожник из* ***Асука,***
縫ひし黑沓	*нуиси куроцугу*	***Где птицы по небу летят*** […]

(т. 16, № 3791, пер. автора [9, т. 2, с. 166])

В песнях №№ 78, 194, 196, 3791 постоянный поэтический эпитет 飛ぶ鳥の *тобутори-но* связан с топонимом 明日香 *Асука*, а в песне № 971 выражение 飛ぶ鳥の *тобутори-но* выступает самостоятельно и не связано с вышеуказанным топонимом ввиду его отсутствия как такового. Песни №№ 78, 194, 196 вне всякого сомнения были сочинены после 1-го года эры Сютё: (686 г.), т. к. песня № 78 озаглавлена песней 2-й луны 3-го года эры Вадо: (710 г.); песня № 194 связана с записью о кончине принца Кавасима, содержащейся в статье о 9-м дне 9-й луне 5-го года (691 г.) правления императрицы Дзито: в *"Нихон сёки"* [3, т. 2, с. 283]; песня № 196 связана с записью о кончине принцессы *Асука*, содержащейся в статье о 4-й луне 4-го года (700 г.) правления императора Момму в *"Сёку нихонги"* [4, с. 31]. Год создания песни № 3791 неизвестен, но в прозаическом вступлении к ней ощущается влияние танских новелл из сборника *"Юсяньку"* (遊仙窟, *"Пещера пустынника"*, 2-я пол. 670-х гг. – 1-я пол. 680-х гг.). Песню № 971 сочинил Такахаси Нусимаро, поэтому она была сочинена после 1-го года эры Сютё:. Иными словами, все песни были сочинены после 1-го года эры Сютё:. О становлении постоянного поэтического эпитета 飛ぶ鳥の *тобутори-но*, связанного с топонимом 明日香 *Асука*, существуют различные исследования. Наиболее характерными среди них являются сочинение Кэйтю: под названием *"Маньё:-дай сё:ки"* (萬葉代匠記, *"Большой комментарий к "Маньёсю""*, 1687 г.) и сочинение Камо Мабути под названием *"Кандзико:"* (冠辞考, *"Размышления о слове-шапке"*, 1757 г.). Кэйтю: указывает на то, что после присвоения эре правления названия *Сютё:* словом *Асука* впервые был назван дворец *Асука-но Киёмихара-но мия*, а местность, где он находился, стали называть *Тобутори-но Асука* или просто *Асука* [8, с. 75]. Таким образом, мнение Кэйтю: основано на буквальном понимании записи из *"Нихон сёки"* от 20-го дня 7-й луны 1-го года эры Сютё:. По мнению же Камо Мабути связь между *Асука* в постоянном поэтическом эпитете и местностью под названием *Асука* неочевидна и присутствие иероглифа 鳥 в слове *Асука* непонятно [7, т. 8, с. 152]. По поводу связи между постоянным поэтическим эпитетом *тобутори-но* и топонимом *Асука* Итэ Итару высказал оригинальное мнение [6, с. 25-36]. Он полагает, что на основе образа птиц, летящих по утру (朝 *аса*) или на рассвете (朝明 *асакэ*), выражение *тобутори* присоединили к топониму *Асука*, имеющему похожее произношение. Однако своё мнение он не подкрепил реальными примерами или хотя бы косвенными доказательствами. Цутихаси Ютака указывает на то, что традиция совмещения иероглифической словоформы 飛鳥 с *Асука* существовала с давних пор и отдельно существовал постоянный поэтический эпитет 飛ぶ鳥の明日香 *тобутори-но Асука*, поэтому составители *"Нихон сёки"* проводили необоснованную аналогию происхождения этого эпитета с названием эры правления Сютё: [15, с. 72-73]. Он предостерегает от проведения подобных аналогий.

Автор полагает, что наибольшего доверия заслуживает мнение Мотоори Норинага. Дело в том, что постоянный эпитет *тобутори-но* встречается только в песнях, сочинённых после 1-го года эры Сютё:, поэтому с большой долей вероятности можно утверждать, что присвоение названия дворцу *Асука-но Киёмихара-но мия*, обусловленное изменением названия эры правления на *Сютё:*, является обоснованием появления постоянного поэтического эпитета *тобутори-но*.

Что же касается топонима *Асука*, содержащегося в песнях *"Маньёсю"*, то он встречается в четырёх вариантах написания: 明日香, 飛鳥, 阿須可, 安須可. Распределение вариантов написания этого топонима по томам *"Маньёсю"*, представлено в следующей таблице:

№ тома	明日香	飛鳥	阿須可	安須可
1	51, 52			
2	162, 194, 196 (дважды), 197-199	167		
3	268, 324, 325, 356			
4	626			
6	992	992		
7	1126, 1366, 1379, 1380			
8	1557			
10	1878, 2210			
11	2701, 2713	2702		
12		2859		
13	3227, 3266, 3267			
16		3791, 3886	3544	3545

Рассмотрим некоторые песни, представленные в этой таблице. Автором песни № 167 является Какиномото Хитомаро. Создание её относится ко времени после 1-го года эры Сютё:. Песню № 992 сочинил Оотомо Саканоэ после переноса столицы в Хэйдзё: (после 1-го года эры Сютё:). Дата сочинения песни № 2702 неизвестна, но исходя из даты составления т. 11, в котором она находится, можно предположить, что её сочинили в начале периода Нара. О дате создания песни № 2859, входящей в *"Собрание песен Какиномото Хитомаро"*, существуют различные мнения. Предположительно, она была создана до времени правления императора Тэмму, т.е. до 1-го года эры Сютё:. Песню № 3791, как уже было сказано ранее, сочинили после 1-го года эры Сютё:. Дата создания песни № 3886 неизвестна, но судя по тому, что она помещена в т. 16, понятно, что её создали после 1-го года эры Сютё: По мнению Савагата Хисотака её создали в 16-м году эры *Тэмпё:* (745 г.) [10, с. 22], а по мнению Такэти Масаити – после 1-го года эры Кэйун (704 г.) [11, с. 24].

Иероглифическое сочетание 飛鳥 трудно фонетически связать с *Асука*, но, по-видимому, существует какие-то причины совмещать с этой иероглифической словоформой чтение *Асука*. О связи, существующей между топонимом *Асука* и постоянным поэтическим эпитетом 飛ぶ鳥 О*тобутори-но*, Цутихаси Ютака замечает, что несмотря на неясность происхождения топонима *Асука* существует несколько причин записи его как 飛鳥: появление этого слова во времена правления императора Тэмму и его закрепление в таком написании во времена правления императрицы Дзито:, а также появление во времена последней и такого выражения как 飛鳥の明日香の里 *тобутори-но Асука-но сато "Асука-селенье, где летают в поднебесье птицы"* (т. 1, № 78) [2, т. 1, с. 94; 9, т. 1, с. 61], и принадлежность его авторства Какиномото Хитомаро и императрице Дзито:. Цутихаси Ютака считает, что, если принять эти доводы в расчёт, то появление такой записи топонима следует считать исторически неизбежным [15, с. 74].

По поводу того, что появилось раньше: постоянный поэтический эпитет или топоним, письменных свидетельств не сохранилось. Однако Хонда Ёсинори утверждает, что иероглифическая запись топонима *Асука* как 飛鳥 появилась раньше, чем запись постоянного эпитета 飛ぶ鳥の *тобутори-но* [14, с. 121]. Тем не менее Хироока Ёситака полагает, что между постоянным поэтическим эпитетом 飛ぶ鳥の *тобутори-но* и топонимом пwшВ *Асука* существует тесная связь, поскольку постоянный эпитет определяет особо установленное за ним слово, т. е. это слово присваивается постоянному поэтическому эпитету [13, с. 7].

Причина же появления самого постоянного поэтического эпитета 飛ぶ鳥の *тобутори-но*, вероятно, была связана с присвоением названия дворцу, а последнее породило два спорных вопроса, связанных с причиной того, почему назвали эру правления Сютё:, и почему присвоение названия дворцу оказалось столь запоздалым. По поводу первого спорного вопроса хотелось бы высказать следующее. На всём протяжении повествования *"Нихон сёки"*, начиная с записи от 10-й зимней луны 12-го дня 2-го года (630 г.) правления императора Дзёмэя (в ней говорится следующее: "Государь перенёс дворец в окрестности холма Асука") [3, т. 2, с. 120] и заканчивая записью от 20-го дня 7-й луны 1-го года эры Сютё: (686 г), само название дворца упоминается 5 раз. Однако отсутствуют какие-либо свидетельства того, было ли это название дворца дано во время написания статьи из *"Нихон сёки"*. Так, например, в *"Манъёсю"* выражения 明日香の清御原の宮 *Асука-но Киёмихара-но мия* (т. 2, № 162) [2, т. 1, с. 123; 9, т. 1, с. 85] и 飛鳥の浄の宮 *Асука-но Киёми-но мия* (т. 3, № 167) [2, т. 1, с. 125; 9, т. 1, с. 87] по времени создания не относят к 1-му году эры Сютё.

По поводу второго спорного вопроса Имаидзуми Такао указывает, что в VIII веке название дворцам давалось, как правило, в самом начале их строительства, либо при их переносе или сразу же после их переноса, а название дворцу *Киёмихара-но мия* дали через 14 лет после его переноса. В качестве причины столь запоздалого присвоения названия дворцу *Асука-но Киёмихара-но мия* он выдвигает предположение, что перед присвоением официального названия дворцу использовали его особое название [5, с. 75].

На основе вышеизложенного можно сделать вывод о том, что причина изменения названия эры правления императора была обусловлена желанием выздоровления императора Тэмму, а поскольку при императорском дворе Тэмму красная птица являлась знаком благоприятного знамения, императрица Дзито: изменила название эры правления на Сютё: (朱鳥, *Красная птица*), вложив в её название молитвенное желание выздоровления её супруга, императора Тэмму. Благодаря же присвоению названия дворцу 飛鳥の清御原の宮 *Тобутори-но Киёмихара-но мия*, названного в честь благоприятного знамения в виде красной птицы, Какиномото Хитомаро создал постоянный поэтический эпитет 飛ぶ鳥の *тобутори-но*.

Перспективы анализа заключаются в том, что в песнях поэтической антологии *"Манъёсю"* содержится много других постоянных поэтических эпитетов и топонимов, связанных с ними, которые ждут глубокого исследования, например, постоянный эпитет 天降り付く *аморицуку "сошедшая с небес"* к топониму 天の香具山 *ама-но Кагуяма "небесная гора Кагуяма"*, постоянный эпитет 大船の *ообунэ-но "большой корабль"* к топониму 渡りの山 *Ватари-но яма "склоны гор Ватари"*, постоянный эпитет 息長鳥 *синагатори "птицы гагары"* к топониму 安房 *棱* *"провинция Ава"* и др.

ЛИТЕРАТУРА

1. Кодзики – Записи о деяниях древности / Пер., коммент. Е.М. Пинус. – СПб. : ШАР, 1993. – 320 с. 2. Манъёсю: Японская поэзия: В 3 т. / Пер. с яп., вступ. ст. и коммент. А.Е. Глускиной. – М. : ООО "Издательство АСТ", 2001. – 656 с; 720 с.; 464 с. 3. Нихон сёки – Анналы Японии: В 2 т. / Пер. и коммент. Л.М. Ермаковой и А.Н. Мещерякова. – СПб. : Гиперион, 1997. – 496 с; 432 с. 4. Политическая культура древней Японии / Под ред. А.Н. Мещерякова. Серия "Orientalia et Classica: Труды Института восточных культур и античности". Выпуск VII. – М. : Российск. гос. гуманит. ун-т. 2005. – 367 с. 5. 今泉隆雄 (Имаидзуми Такао). 古代宮都の研究. – 東京 : 吉川弘文館, 1993. – 380 p. 6. 井手至 (Итэ Итару).「「飛鳥」考」// 亀万葉』. – 1973 年 5 月. – 第 79 号. – P. 25–36. 7. 賀茂真淵全集. 第 17 巻. – |京 : 続群書類従完成会, 1982. – 250 p. 8. 契沖 (Кэйтю:). 萬葉代匠記. – 東京 : 富山房, 1943. – 475 p. 8. 新訓万葉集. 上下巻. – 東京, 1999. – 448 p.; 354 p. 9. 本居宣長 (Мотоори Норинага). 古事記伝. – Режим доступа: www.ndl.go.jp. 10. 澤瀉久孝 (Савагата Хисотака). 万葉の作品と時代. – 東京 : 晃文社, 1941. – 436 p. 11. 武智雅一 (Такэти Масаити).

「露霜攷」//『萬葉』. – 1953 年 4 月. – 第 7 号. – P. 22–28. 12. 扶桑略記. – Режим доступа: www.ultra.dlibrary.go.kr. 13. 廣岡義隆 (Хироока Ёситака).「あかねさす紫野 - 枕詞における被枕摂取と隔語修飾について」//『蒲生野』. – 1994 年 5 月. – 第 26 号. – P. 2–20. 14. 本田義憲 (Хонда Ёсинори).「万葉歌人と飛鳥」// 門脇禎二井上光貞.『古代を考える「飛鳥」』. – 東京 : 吉川弘文館, 1987. – 296 p. 15. 土橋寛 (Цутихаси Ютака). 古代歌謡論. – 東京 : 三一書房, 1960. – 456 p. 16. 延喜式. – Режим доступа: www.ep.sci.hokudai.ac.jp.

УДК 811.111'42

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМАЛЬНИХ ТА ЗМІСТОВИХ ХАРАКТЕРИСТИК ЕПІТЕТІВ У ПОРТРЕТНОМУ ОПИСІ

О.В. Омецинська (Житомир)

У статті розглянуто епітет як головний стилістичний засіб, використаний у портретному описі англомовними письменниками-реалістами першої половини XX ст. Систематизовані формальні моделі епітета й означувального ним слова, з'ясовано морфологічні характеристики епітетів, виявлені семантичні та стилістичні типи епітетів.

Ключові слова: портретний опис, епітет, формальна модель, морфологічні характеристики, семантико-стилістичні типи.

О. В. Омецинская. Особенности формальных и содержательных характеристик эпитетов в портретном описании. В статье рассмотрен эпитет как главное стилистическое средство, использованное в портретном описании англоязычными писателями-реалистами первой половины XX. в. Систематизированы формальные модели эпитета и его означаемого, выяснены морфологические характеристики эпитетов, выявлены семантические и стилистические типы эпитетов.

Ключевые слова: портретное описание, эпитет, формальная модель, морфологические характеристики, семантико-стилистические типы.

O. V. Ometsynska. Specific formal and content features of epithets in portrait description. The article deals with epithet as the main stylistic device used in portrait description by English speaking authors-realists of the first half of the XX c. The research results in systematization of epithet and the word it refers to formal models, establishing epithets morphological features, revealing semantic and stylistic types of epithets.

Key words: portrait description, epithet, formal model, morphological features, semantico-stylistic types.

Проблеми лінгвостилістики сьогодні не втрачають актуальності через інтегративний розгляд стилю, тексту та дискурсу [16].

Об'єктом нашого дослідження є портретний опис (ПО) у художньому дискурсі, зокрема у творах англомовних авторів реалістів першої половини XX ст. Предметом аналізу на цьому етапі виступають стилістичні засоби, використані авторами для характеризації зовнішності персонажів, з метою регуляції свідомості читача: відтворення в його свідомості образу, створеного в уяві автора.

Практично всі дослідники художнього тексту, художнього дискурсу і ПО вказують на те, що головним серед стилістичних засобів є епітет [2; 4; 7; 9; 11; 18]. Наші данні підтверджують цю тезу: епітет складає 56,2% від усіх стилістичних засобів, зареєстрованих у корпусі нашої вибірки.

У визначеннях епітета, наявних у довідкових та теоретичних джерелах [1; 3; 5; 6; 8; 10; 12-17; 19; 20], підкреслюється його виразність, емоційність, експресивність, суб'єктивність та контекстна залежність (синсемантичність). Однак, незважаючи на те, що епітет має давню традицію вивчення [3; 5; 6; 8; 14; 15 та ін.] та вважається ключовим тропом у лінгвопоетиці й лінгвостилістиці ("історія епітета є історією поетичного стилю" [5, с. 49], "сучасна практична стилістика повинна передусім бути технікою епітета" [20, с. 76], до цієї пори немає єдності в поглядах на його сутнісні характеристики.

Застосування інтегративного, синергетичного підходу, втім дозволяє уникнути суперечностей щодо природи та типології епітета: за такого підходу його мовні та мовленнєві властивості розгляда-

© О.В. Омецинська, 2011

ються разом з ментальними основами та комунікативною функцією.

Ментальною основою епітета та означувального ним слова виступають пропозиційні схеми предметного фрейма, використання епітету здійснюється з метою оптимізації лінгвальної регуляції, шляхом впливу на емоційну сферу адресата-читача.

Метою цієї статті є систематизація мовних (морфолого-синтаксичних) та мовленнєвих (семантико-стилістичних) характеристик епітетів у ПО.

Структурно-морфологічні характеристики епітетів у ПО надали змоги виокремити такі моделі:

1) Найуживанішою (61% від загальної кількості) є модель, у якій епітет виражений прикметником у препозиції: **Adj+N**. Прикметник може бути простим, наприклад, *mysterious beauty*, або складним, наприклад, *owl-eyed face* (епітети, виражені складними прикметниками, називають складними епітетами). Простий прикметник у цій моделі може бути вжитий у одному із ступенів порівняння, частіше у найвищому, наприклад:

*His voice was slow and shy; he had one of **the saddest** faces Rosemary had ever seen* (Fitzgerald, 1983, p. 39);

*Miles Calman, tall, nervous, with a desperate humour and **the unhappiest** eye Joel ever saw* (Fitzgerald, 1963, p. 190).

Типовим для ПО є також наявність декількох (простих та/або складних) епітетів, побудованих за вказаною моделлю, наприклад:

*A pause followed, then Maitland spoke again, pulling thoughtfully at his lower lip, **his flat, brick-red, porous** face sunk down on his chest* (Cronin, 1975, p. 60);

*The senior, Smith, who acted as spokesman, **a heavy, clumsy, ready-made** figure, with a **full-moon, serious** face, struck him as a reasonable man…* (Cronin, 1975, p. 56).

2) Другою за розповсюдженістю моделлю (11%) у ПО є така, у якій епітет виражений дієприкметником чи дієприслівником: **Participle+N**:

*He was a tall, lean man of fifty, with a **drooping** moustache and grey hair* (Maugham, 2003, p. 41);

***Puzzled** wrinkles appeared on Mr Barbecue-Smith's forehead* (Huxley, 1976, p. 71).

3) Характерною для ПО (9%) моделлю є така, де епітет, виражений прислівником при прикметнику: **Adv+A+N**, наприклад:

*… upon her **softly shining** porcelain cheeks…* (Fitzgerald, 1983, p. 184);

*… Paul answered in a **complainingly angry** voice* (Huxley, 1977, p. 111);

4) Також у ПО зустрічаються епітети (9%), виражені словосполученням, як правило це **Adj+N**, за використання якого утворюється модель (Adj+N) + N, наприклад:

*He was smiling to himself in the darkness; naively, **an ingenious prostitute's** smile […] Tonino smiled **an amorous sportsman's** smile* (Huxley, 1977, p. 61, 63);

5) У ролі епітета в ПО може також виступати іменник, вжитий у функції означення: модель **N+N** (8%), при чому це означення може бути виражене:

- іменником – загальною назвою у загальному відмінку:

*His **hatchet** face was ageless* (Steinbeck, 2002, p. 31);

*He had a healthy-looking face and a little **toothbrush** mustache* (Hemingway, 1976, p. 242).

- іменником-загальною назвою у присвійному відмінку:

*… said Anne, smiling the tight **cat's** smile* (Huxley, 1976, p. 76);

*He had **fine surgeon's** hands* (Hemingway, 1976, p. 156).

- іменником-власною назвою у загальному чи присвійному відмінках:

*The judge was a short fat neatly-dressed man with a bald head, a white **Vandyke** beard, cold blue eyes, soft round white cheeks and extraordinary hands and feet* (Anderson, 1989, p. 159).

- іменником у складі of-phrase ("зворотній епітет" [19, с. 238]):

*Her face, the face **of a saint, a viking Madonna**, shone through the faint notes that snowed across the candlelight* (Fitzgerald, 1983, p. 63);

*He was **a man of handsome** body, and his face showed no traces of drink* (Lawrence, 1989, p. 103);

Як свідчать наведені приклади, у ПО модель N+N може містити один чи декілька (однакових чи різних за вказаними характеристиками) іменників або ж сполучатися з іншими моделями (як правило, з моделлю Adj+N).

6) Найменш поширеним у складі ПО виявився епітет, виражений словосполученням і цілим реченням, стягнутими у одне слово за допомогою дефісів (2%), так називаний "фразовий епітет" (phrase epithet [19, с. 239]), наприклад:

*A governess, not the modern breezy, athletic sort of governess – the genteel, Jane Eyre, **daughter-of-clergyman** kind* (Huxley, 1977, p. 23);

*John's face, when he saw her standing there at the station, lit up instantaneously with **all its hundred-candle-power tenderness and charm*** (Huxley, 1977, p. 67).

Аналіз **змісту** епітетів у ПО дозволяє розділити їх на дві великих групи – ***образні***, тобто такі, у основі яких лежить який-небудь зоровий, звуковий, тактильний і т.п. образ, і ***безобразні***.

Образні епітети своєю чергою поділяються на такі групи:

1) метафоричні епітети;
2) порівняльні епітети;
3) син естетичні епітети;
4) звукообразні епітети.

Метафоричний епітет, як і будь-яка метафора, оснований на взаємодії предметно-логічного і контекстуального значень слова. Так, метафоричним є епітет, оснований на приписуванні неживим предметам чи їх частинам властивостей і ознак живих істот (і навпаки):

*For a moment at the beginning of the meal her **electric** eyes paused at my place and she began to murmur ominously…* (Wilder, 1988, p. 40).

*She was confronted by two **identically competent** smiles which met her and returned her **shrinking** gaze with a dazzling exhibition of gold and ivory* (Cronin, 1963, p. 320).

Ще однім різновидом метафоричного епітета є зоосемічний епітет, оснований на приписуванні людині ознак і якостей тварин (зазвичай такий епітет виражений іменником – назвою тварини – і визначає схожість зовнішності людини із цією твариною, яку вбачає автор):

*… with his short grey hair, snub nose and the bright colour on his high cheek-bones, he reminded you of an elderly chimpanzee, and his little bright eyes had the **monkey's scintillating sharpness*** (Maugham, 2006, p. 154);

*Mr. Southwick had a **great unhappy sheep's** head rendered ridiculous by a constant fluttering adjustment of various spectacles and pince-nez and black satin ribbons* (Wilder, 1988, p. 146).

Епітети, основані на порівнянні, так звані *порівняльні* (компаративні) епітети, відрізняються від метафоричних не тільки за формальною ознакою – вираженістю/невираженістю ідеї подібності – але й важливої змістовою характеристикою; "вираженість ідеї подібності постулює схожість теми і образу (а подібне до b), а невираженість ідеї подібності – їх тотожність (а є b)" [19, с. 274]. У порівняльному епітеті виражається лише схожість понять, при чому ступінь образності порівняльного епітету залежить від дистанції між означенням і означуваним, від "кута" порівняння. Що далі одна від одної сфери, до яких відносяться означення і означуване, то більш несподіване їх поєднання, більш образний порівняльний епітет.

Порівняльні епітети в ПО створюють слухові, зорові, тактильні та інші образи і виражають суб'єктивне авторське сприйняття тієї чи іншої риси предмета чи явища і його відношення до цього:

*…a lady who was like an egg… <…> The first day's impression of an egg was confirmed – an egg with a **cracked veiny** voice and such an ungracious dumpiness of carriage that Sally Carrol felt that if she once fell she would she would surely scramble* (Fitzgerald, 1979, p. 81, 87);

*…a faintly familiar **icy-cold** face kissed her* (Fitzgerald, 1979, p. 80).

Порівняльні епітети у ПО часто основані на зоосемії, але, на відміну від власне зоосемічних епі-

тетів вони не ототожнюють людину із твариною чи її рисою, а лише вказують на схожість між ними, яка існує у сприйнятті автора:

She was small and unaffected, and iridescent blonde, with a fresh skin doubly intoxicating in contrast with the tanned and desiccated tropical complexions around her; with rubbery, ***puppyish*** *limbs…* (Waugh, 1998, p. 90);

Brodie stared at him with a stupid, ***mulish*** *obstinacy* (Cronin, 1963, p. 464).

Особливу групу епітетів складають ті, образність яких базується на явищі, відомому у психології під назвою синестезії, суть якого полягає у тому, що "якийсь подразнювач, впливаючи на відповідний орган відчуттів, викликає не лише відчуття, специфічне для даного органу відчуттів, а й водночас ще й додаткове відчуття, характерне для іншого органу відчуттів" [19, с. 288], наприклад:

The Mother Superior gave a ***little, silvery*** *laugh* (Maugham, 2006, p. 137);

He was a dark, slender young man with enormous ***hungry*** *eyes and a melancholy look* (Maugham, 2003, p. 22);

He had ***thin, calligraphic*** *moustaches, a hint of side-whisker, sparse but well-ordered hair, a gold-rimmed monocle, three gold teeth, and neat, dark clothes* (Waugh, 1998, p. 363).

Серед *звукоутворюючих* епітетів найпоширенішими є звуконаслідувальні (ономатопеїчні) епітети. Такі епітети виражені звуконаслідувальними словами, тобто словами, звукова форма яких імітує реальні звуки оточуючої дійсності: голоса птахів, тварин, звуки людського сміху, кашлю, чхання, дзвону, скреготу, стуку металу, дерева та інших природних матеріалів, звуки грому, дощу та інших природних явищ.

… she announced in a rather ***religious*** *voice that seemed appropriate* (Huxley, 1977, p. 166);

He had horn-rimmed spectacles and ***a B.B.C.*** *voice* (Waugh, 1998, p. 166);

Безобразні епітети у ПО також охоплюють декілька груп у залежності від взаємодії значень означення означуваного, а саме:

- перенесені епітети;
- оксюморонні епітети;
- гіперболічні епітети;
- антономасійні епітети.

Сутність лінгвістичної природи *перенесеного* епітета полягає у тому, що прикметник, який логічно визначає якесь слово, займає синтаксичну позицію означення поряд з іншим словом, пов'язаним із першим відносинами метонімічного типу. У ПО, як правило, трапляються означення, які переносять ознаку людини (частіше за все його почуття) на частини його тіла:

His brown eyes, deep in their sockets, were hard and ***supercilious,*** *and on his lips was a* ***mocking*** *smile* (Maugham, 2007, p. 99);

His ***voice*** *was sweet, ingratiating,* ***apologetic*** (Huxley, 1977, p. 81);

Brodie read her mood distinctly, with a ***derisive, penetrating*** *eye* (Cronin, 1963, p. 97, 141).

Стилістичний ефект *оксюморонного* епітета визначається порушенням типової сполучуваності: у атрибутивну групу поєднуються слова, неспроможні у нормі сполучуватися між собою через наявність у їх смисловій структурі сем протилежного значення. Компонентний аналіз слів, що входять у оксюморонне сполучення, методом порівняння словарних дефініцій виявляє зіткнення сем, що взаємно виключають одна одну, наприклад:

His wife was shrill, languid, ***handsome and terrible*** (Fitzgerald, 1978, p. 33);

Nicole's ***snow-warm*** *face lighted up further…*(Fitzgerald, 1983, p. 199);

Третій різновид безобразних епітетів характеризується наявністю у смисловій структурі означення семи інтенсифікуючого значення. У основі таких епітетів лежить той самий процес, що й у основі стилістичного прийому гіперболи: перебільшення ступеню якоїсь ознаки, властивої предмету, що визначається, пов'язаного із авторською суб'єктивною оцінкою.

Цікаве спостереження про природу гіперболи зробив А.А. Потебня: "Гіпербола є результат ніби певного сп'яніння почуттям, яке заважає бачити

речі у їх справжніх розмірах. Якщо це почуття не може захопити читача, то гіпербола стає звичайною брехнею" [15, с. 355]. Гіперболічний епітет у ПО навмисне перебільшує якусь ознаку предмета – рису персонажа, доводячи її до гротескних розмірів, з метою викликати емоційну реакцію, наприклад:

*She was **too beautiful to be real*** (Maugham, 2007, p. 286);

У ПО зареєстровані також *антономасійні* епітети. З точки зору морфологічного вираження такі епітети являють собою або іменник (власне ім'я, яке називає якусь широко відому історичну особу, міфологічний чи літературний персонаж і т.п.), або прикметник, утворений від нього.

*He was a large-scale, **Napoleonic crook**. And, by God, he looked it!* (Huxley, 1977, p. 8);

*In old age – though it was difficult to imagine Ivor old – he might grow to have an **Iron Ducal grimness**. […] Indeed, with more hair and less collar, Gombauld would have been completely **Byronic – more than Byronic**…* (Huxley, 1976, p. 130, 476);

Отже, проведене дослідження дає змоги дійти висновку, що формальні та змістові характеристики епітета в ПО мають досить сталий характер: вони представлені наборами моделей, різними за частотністю вжитку. Разом із тим, виявлені тенденції є загальними і можуть мати різні прояви в творах різних авторів реалістів XX ст. Виявлення індивідуально-авторських особливостей використання епітетів у ПО становить перспективу роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Арнольд И.В. Стилистика современного английского языка / Арнольд И.В. – М. : Просвещение, 1990. – 300 с. 2. Бєлєхова Л.І. Словесний поетичний образ в історико-типологічній перспективі: Лінгвокогнітивний аспект / Бєлєхова Л.І. – Херсон : Атлант, 2002. – 368 с. 3. Беркнер С.С. Эпитеты в Мартине Идене / С.С. Беркнер // Вопросы общего и романо-германского языкознания. –Уфа. – 1965. – Вып. 2. 4. Бурбело В.Б. Художній дискурс в історії французької мови та культури 9–18 ст. : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня докт. філол. наук : спец. 10.02.05 «Романські мови» / В.Б. Бурбело. – К., 1999. – 36 с. 5. Веселовский А.В. Из истории эпитета / Веселовский А.В. – СПб.; М.; Л., 1908–1938. – Т. 1. 6. Жирмунский В.М. К вопросу об эпитете / В.М. Жирмунский // Теория литературы. Поэтика. Стилистика : избр. труды. – Л., 1977. 7. Колегаева И.М. Текст в системе научной и художественной коммуникации : автореф. дисс. на соискание учен. степени доктора филол. наук : спец. 10.02.04 "Германские языки" / И.М. Колегаева. – К., 1992. – 25 с. 8. Кузнец М.Д. Стилистика английского языка / М.Д. Кузнец, Ю.М. Скребнев. – Л. : Просвещение, 1960. – 215 с. 9. Кухаренко В.А. Інтерпретація тексту : [Навчальний посібник для студентів старших курсів факультетів англійської мови] / Кухаренко В.А. – Вінниця : Нова книга, 2004. – 272 с. 10. Литературная энциклопедия терминов / [под ред. Николюкина А.Н.]. – М., 2003. – 762 с. 11. Мурзин Л.Н. Текст и его восприятие / Л.Н. Мурзин, А.С. Штерн. – Свердловск : Изд-во Урал. ун-та, 1991. – 171 с. 12. Оноприенко Т.Н. Эпитет. Семантика и структура. (на материале английской тропики) / Оноприенко Т.Н. – Житомир : Полиграфика, 1997. – 38 с. 13. Поспелов Г.Н. Теория литературы / Поспелов Г.Н. – М. : Учпедгиз, 1940. – 264 с. 14. Поспелов Г.Н. Эстетическое и художественное / Поспелов Г.Н. – М. : МГУ, 1965. – 360 с. 15. Потебня А.А. Из записок по теории словесности / Потебня А.А. – Харьков, 1905. – 652 с. 16. Самохина В.А. Современная английская шутка : [монографія] / Самохина В.А. – Х. : ХНУ имени В.Н. Каразина, 2008. – 356 с. 17. Томашевский Б.В. Стилистика и стихосложение : [курс лекций] / Томашевский Б.В. – Л., 1959. – С. 31–52. 18. Чернявская В.Е. Дискурс как объект лингвистических исследований / В.Е. Чернявская // Текст и дискурс. Проблемы экономического дискурса. – СПб. : Изд-во С-Петерб.гос.ун-та экономики и финансов, 2001. – С. 11–22. 19. Galperin I.R. Stylistics / Galperin I.R. – M. : Higher School, 1977. – 532 p. 20. Meyer R. M. Deutsche Stilistik / Meyer R. M. – 2. Aufl. München 1913 (§§54–58).

ЛІНГВОДИДАКТИКА

УДК 371.134(025)

ЗАСТОСУВАННЯ ГЕРМЕНЕВТИЧНОГО МЕТОДУ В ПРОЦЕСІ НАВЧАННЯ ІНОЗЕМНОЇ (АНГЛІЙСЬКОЇ) МОВИ У ВНЗ З МЕТОЮ ФОРМУВАННЯ ПРОФЕСІЙНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Н.В. Мараховська, канд. пед. наук (Маріуполь)

У статті розглянуто сутність герменевтичного методу в педагогічному процесі, визначено його роль у формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови, виявлено особливості його застосування на заняттях з іноземної (англійської) мови у ВНЗ.

Ключові слова: герменевтичний метод, майбутні вчителі іноземної мови, професійна ідентичність.

Н.В. Мараховская. Использование герменевтического метода на занятиях по английскому языку с целью формирования профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка. В статье рассмотрена сущность герменевтического метода в педагогическом процессе, определена его роль в формировании профессиональной идентичности будущих учителей иностранного языка, выявлены особенности его использования на занятиях по иностранному (английскому) языку в ВУЗе.

Ключевые слова: будущие учителя иностранного языка, герменевтический метод, профессиональная идентичность.

N.V. Marakhovska. Using hermeneutic method at English language lessons for the purpose of moulding professional identity of prospective foreign language teachers. In the present article the essence of hermeneutic method in pedagogical process has been considered, its role in moulding professional identity of prospective foreign language teachers has been defined, peculiarities of its using at foreign (English) language lessons in H.E.E. have been singled out.

Key words: hermeneutic method, professional identity, prospective foreign language teachers.

Інтеграція України до Європейської спільноти, приєднання вітчизняної системи вищої освіти до Болонської декларації ставить нові вимоги до організації навчання іноземних мов та, відповідно, підготовки учителів іноземної мови. Тому в умовах сьогодення актуальною є проблема формування особистої та професійної ідентичності майбутнього вчителя іноземної мови, його розвиток як гармонійної, цілісної особистості, яка має свій неповторний образ, є суб'єктом педагогічної діяльності, здатним побудувати особистісну траєкторію в навчанні та майбутній професії. На наш погляд, цьому сприяє герменевтичний метод, який може бути використаний при формуванні професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови.

Об'єктом дослідження є процес формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови, а предметом – герменевтичний метод. Метою статті є методичне забезпечення формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови в процесі навчання іноземної (англійської) мови.

У науковій літературі професійну ідентичність визначено як динамічну структуру, в основі якої лежить усвідомлення особистістю своєї приналежності до певної професії і певного професійного

© Н.В. Мараховська, 2011

співтовариства. Питання формування професійної ідентичності майбутніх фахівців у педагогічному процесі ВНЗ досліджувалися вітчизняними та зарубіжними дослідниками, а саме: Дж. Олсуп [7], О. Коропецькою [2], А. Лук'янчуком [3], Л. Шнейдер [6] та іншими. Герменевтика (від др. гр. дієслова γερμενεύω "пояснюю") – це загальнонаукова теорія і практика інтерпретації і розуміння письмово зафіксованих проявів життя людини через осмислення емоційно-духовного досвіду людства, представленого в науці, релігії, мові, мистецтві, культурі в цілому. Представники філософської герменевтики (Е. Бетті, Х. Г. Гадамер) [1] розглядають герменевтику не тільки як метод гуманітарних наук, але і спосіб тлумачення людського буття взагалі та іншої індивідуальності зокрема. Учені (В. Загвязинський, А. Закірова та інші) [4; 5] обґрунтували необхідність застосування герменевтичного методу в педагогіці, оскільки для вирішення багатьох педагогічних проблем недостатньо лише теоретичного аналізу та раціональних методів, а головне питання герменевтики – розуміння – стосується всіх учасників педагогічного процесу. Проте сьогодні недостатньо вивченими, на жаль, є можливості герменевтичного методу у процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови.

Аналіз наукової літератури та практичний досвід роботи у ВНЗ дозволяє зробити висновок, що існуюча уніфікована система професійної підготовки учителя іноземної мови недостатньо забезпечує ефективний і гармонійний розвиток його особистості та формування його професійної ідентичності. Вирішення цієї проблеми можливе за умови впровадження суб'єктно-орієнтованого навчання, зокрема герменевтичного методу, провідною ідею якого є визнання унікальності суб'єктного досвіду того, хто навчається, як джерела індивідуальної професійної діяльності. Педагогічний процес у ВНЗ повинен бути спрямований на формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови, в основі якої лежать такі компоненти: мотиваційний (мотиви професійно-педагогічної діяльності), когнітивний (сукупність інтегрованих знань: теоретичних, операційних та аксіологічних), змістовий (професійно-педагогічні вміння), контрольно-корегувальний (позиція суб'єкта педагогічної діяльності).

Доцільно застосовувати герменевтичний метод на заняттях з англійської мови, оскільки, по-перше, ця дисципліна є провідною в циклі професійно-орієнтованих дисциплін, які вивчаються майбутніми учителями іноземної (зокрема англійської) мови, і тому її вивчення є пролонгованим. По-друге, погоджуємося з Х. Г. Гадамером, який зазначав, що освіта людини супроводжується зануренням її у мову і мовну діяльність свого народу. Професійна підготовка майбутнього вчителя іноземної мови як білінгва значно збагачує його особистість, оскільки передбачає засвоєння ним, крім рідної, іноземної мови, яку він має викладати, а також осягнення ним культури та цінностей іншого народу, особливостей його психології та менталітету. По-третє, педагогічний процес у ВНЗ передбачає аспектне вивчення англійської мови, що забезпечує опанування ними всіх видів мовленнєвої діяльності, а саме аудіювання, говоріння, читання, письма. Крім того, проведення занять з англійської мови передбачає обмежений кількісний склад студентів, що сприяє ефективному формуванню всіх компонентів професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови.

Основні вимоги, якими ми керуємося при застосуванні герменевтичного методу на заняттях з англійської мови такі:

1. Навчальний матеріал (характер його пред'явлення) має забезпечувати виявлення суб'єктного досвіду майбутнього вчителя іноземної мови. Тому робота над будь-яким матеріалом починається зі створення проблемної ситуації, яка по-перше, повинна містити пізнавальну ускладненість для студентів; по-друге, – викликати в останніх подив при зіставленні нового зі старим, незадоволення запасом знань, умінь, викликати потребу у вирішенні пізнавальної суперечності. Система проблемних завдань, пов'язаних з професійною тематикою, з одного боку, забезпечує опанування студентами відповідних видів мовленнєвої діяльності, з іншого

боку – формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови. Доцільним, на нашу думку, є використання на заняттях з іноземної мови дискусійних ігор, які передбачають обговорення актуальних та цікавих для студентів проблем. Так, наприклад, при вивченні теми "Choosing a Career" на заняттях з практики усної та писемної англійської мови ми пропонуємо для дискусії тезу Д. Сьюпера ("*людина несвідомо вибирає професію, в якій вона буде зберігати відповідність своїм уявленням про себе, а, входячи в професію, шукає здійснення цієї відповідності*").

2. Передача знань студентам має бути спрямованою не тільки на розширення їх обсягу, структурування, інтегрування, узагальнення предметного змісту, але й на перетворення особистого досвіду кожного студента. Тому доцільно застосовувати такі герменевтичні процедури, як пояснення, розуміння і тлумачення, які є нерозривно пов'язаними. Процедура пояснення переважає в діяльності викладача, який повинен підібрати вірну методику передачі змісту предмета вивчення студентській аудиторії. Однак перш ніж пояснювати відповідний матеріал студентам, викладач повинен сам адекватно зрозуміти його, перш ніж донести його до тих, хто навчається. Таким чином, у навчальному процесі відбувається подвійне розуміння одного і того ж тексту: спочатку воно досягається викладачем, а потім – через процедуру пояснення – студентом. При цьому необхідно враховувати і той факт, що невірне розуміння змісту тексту викладачем призводить до неадекватного його сприйняття студентом, оскільки останнім не просто розуміються ті чи інші тексти, а виробляються певні уявлення і осягаються певні істини.

Часто тексти, особливо художні, оперують різними символами та образами, які можуть по-різному тлумачитися. Це пов'язано з тим, що для процесу тлумачення характерні суб'єктивні почуття, переживання, емоції того, хто читає відповідні тексти, в результаті чого відбувається творче осмислення і засвоєння прочитаного кожним індивідом. Працюючи з текстами, необхідно віддавати перевагу діалогічності або навіть полілогічності. Викладач й студенти повинні спільно звертатися до змісту художнього тексту, ставлячи перед собою питання та відповідаючи на них, адже, як стверджував М.М. Бахтін, "діалогічність – це відкритість свідомості та поведінки людини оточуючої реальності, її готовність до спілкування "на рівних". Істина не народжується і не знаходиться в голові окремої людини, вона народжується між людьми, що разом шукають істини, в процесі їх діалогічного спілкування; ідея – це жива подія, що розігрується в точці діалогічної зустрічі двох або декількох свідомостей.

Крім того, доречним є застосування процедури вживляння в текст. Студенти повинні перевтілюватися, входити в ролі героїв, людей різних епох, культур, зіставляти їх із собою, своїм часом. При цьому студентам доцільно використовувати підхід, розроблений нами на основі засад спіральної динаміки (Н. Оуен) [8, с. 28-30], який передбачає аналіз героя твору та особистість взагалі у відповідності до їх поведінкових систем, що корелюють з такими критеріями професійної ідентичності, як адаптивність, самоприйняття, прийняття інших, емоційний комфорт, інтернальність (готовність нести відповідальність за свої вчинки), домінантність, ескапізм (прагнення особистості піти від дійсності у світ ілюзій, фантазії в ситуації кризи, безсилля, відчуження).

3. Активне стимулювання студента до самостійної освітньої діяльності має забезпечувати йому можливість самоосвіти, саморозвитку, самовираження в процесі оволодіння знаннями. При цьому навчальний матеріал повинен бути організований таким чином, щоб студент мав можливість вибору при виконанні завдань, зокрема вибору тематичному напряму та способів опрацювання навчального матеріалу. Тому, організуючи самостійну роботу студентів, доцільно запропонувати їм роботу за індивідуальним освітнім маршрутом. Кожен з них при цьому виконує роль суб'єкта і конструктора власної освіти: формулює цілі, відбирає тему дослідження, визначає зміст роботи, засоби і способи діяльності, складає план, встановлює систему контролю й оцінки своєї діяльності, припускає

свої кінцеві освітні продукти і форми їх презентації. На цьому етапі студенти створюють індивідуальні програми навчання на позначений період. Важливо відзначити, що програма складається й коректується в процесі діяльності самим студентом. Майбутні вчителі іноземної мови використовують довідкову літературу, опрацьовують довідники, словники, роблять огляд фахових журналів, Інтернет-сайтів і в результаті створюють власні "мікробібліотеки", що містять інформацію за обраним напрямом: картотеки книг з лідерства, ксерокопії, конспекти, думки видатних людей, випадкові знахідки, наочний матеріал, методичні посібники тощо). Така мікробібліотека слугує основою для підготовки доповідей для студентських науково-практичних конференцій, написання курсових та дипломних робіт.

Упродовж подальшого навчання, з удосконаленням навичок роботи з комп'ютерними інформаційними мережами, студенти-старшокурсники можуть створити власну базу даних як джерела різноманітної інформації та засобу комунікації з іншими студентами і викладачами (обміну інформацією, обговорень на форумах тощо).

4. Необхідно використовувати такі прийоми та форми навчальної роботи на занятті, які б сприяли суб'єктно-професійному розвиткові майбутніх учителів іноземної мови. Цікавою є вправа "Тридцять кілограмів книг". Викладач приносить в аудиторію книги, посібники, газетні статті, відео й аудіоматеріали, комп'ютерні програми тощо. Протягом однієї хвилини він робить огляд підготовлених ним інформаційних джерел. Студенти розподіляються в діади або пошукові групи. Їм відводиться півгодини на опрацювання поданого матеріалу і передбачення його теми, проблеми та її вирішення, на отримання і презентацію результатів у формі дискусії, рольовій або діловій грі. Такий спосіб вивчення нового матеріалу поєднує ознаки комунікативного тренінгу і тренінгу зустрічей. Учасники перебувають в ситуації фрустрації. Крім того, студенти беруть на себе відповідальність за все, що відбувалося під час заняття.

Також цікавою є вправа "Коло питань", коли учасники по колу відповідають на питання, що стосувалися теми нового матеріалу, і поступово здогадуються про його зміст, висловлюючи свої припущення згодом, виконуючи вправу "Мікрофон". Це дає студентам можливість виробити власні стилі спілкування і експериментувати з ними, встановлюючи взаємовідносини з іншими.

Доцільним є використання методики REAL на заняттях з англійської мови. Подана методика є релаксаційно-активною, у якій етапи релаксації (накопичення інформації, робота правої творчої півкулі) чергуються з етапами активності (тренування лівої півкулі: логіка, аналіз, структуризація інформації). Першим етапом REAL є репрезентація інформації, наприклад, введення поурочного (активного) словника. Змістом другого етапу є сприйняття студентами інформації, коли вони заохочуються до використання прийомів ейдетики – системи запам'ятовування за допомогою образної пам'яті, "малювання" в думках образів слів. Третім етапом є переробка (осмислення) інформації, четвертим – уявлення в слові і п'ятим – архівація інформації. Доцільним при цьому є постійне використання фонової музики для кращого запам'ятовування матеріалу під час його презентації або виконанні завдань, а також класичної музики або пісень під час паузи-релаксації.

Вважаємо доречним застосовувати на заняттях з англійської мови психодраму як елемент герменевтичного методу. Вона передбачає "інсценування" реальних проблем студентів-учасників з розподілом ролей. У психодрамі людина програє свій життєвий сценарій на сцені, досягаючи саморозуміння та самопізнання через катарсис – внутрішнє емоційне очищення, яке допомагає по-іншому поглянути на ситуацію, осмислити її, позбавитися від глибинних внутрішніх конфліктів, усвідомити важливість взаємодії з іншими людьми.

Зазначимо, що, важливу роль у процесі формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови грає педагогічне моделювання – проектування студентом під керівництвом викладача теоретичної й експериментальної моделі його наступної діяльності як учителя іноземної мови. Педагогічне моделювання передбачає розвиток

умінь творчо організовувати навчальний процес з предмету. Цьому під час проходження педагогічної практики сприяє створення майбутніми вчителями разом із учнями різних видів портфоліо (адміністративного, навчального, професійного, репрезентативного) як пакета матеріалів (документів, грамот, нагород, творчих робіт, дидактичних матеріалів), підготовка навчально-дослідницьких проектів, поширення студентами досвіду проведення тренінгів та аутотренінгів серед учителів загальноосвітніх навчальних закладів.

Важливо також звернути увагу на застосування такого прийому як художній опис, що передбачає використання матеріалу художніх текстів для проведення аутотренінгів на заняттях з англійської мови. Аутотренінги з художнім описом сприяють розвитку творчої уяви студентів, переключенню їх думок із зовнішніх подразників (денних проблем, взаємовідносин, поганих оцінок) на продуктивну роботу під час заняття.

При цьому доцільно залучати самих студентів до складання та проведення аутотренінгів, тим самим забезпечуючи їм можливість давати установки одногрупникам, розвивати їх уяву, створювати позитивний психологічний фон на занятті, формувати власні перцептивні та креативні вміння.

Ведучий аутотренінгу повинен говорити м'яким, спокійним голосом під музику, дуже важливими є його усмішка, спокійні жести. Мовлення повинно бути яскравим, живим, адже засобами мови ведучий малює картини, образи. Уся його поведінка має вселяти в учасників спокій, допомагати їм переключитися з денних проблем на інтроспекцію (внутрішнє самоспостереження), на аналіз відчуттів, на усвідомлення унікальності своєї особистості. Тому, звичайно, проведенню аутотренінгу передує домашня підготовка студентів, яка включає не тільки складання промови ведучого, установок, а й роботу над дикцією, голосом, над доцільністю використання міміки у певних ситуаціях, над урізноманітненням характеристик мовлення (тону, темпу, гучності). Цьому сприяє виконання артикуляційних зарядок, промовляння скоромовок, створення уявних ситуацій, заглиблення в зміст художнього твору, промовляння певної фрази різними способами тощо.

5. Необхідно забезпечувати контроль та оцінку не тільки результату, але головним чином процесу навчання, тобто тих трансформацій, які здійснює студент, засвоюючи навчальний матеріал. У зв'язку з цим важливо залучати студентів до спільної оцінки ходу заняття та його результатів, їх відповідності очікуванням. Студенти повинні аналізувати та розуміти умови, які полегшують чи утруднюють функціонування групи, міжособистісні відносини, сприяють або гальмують процес розвитку власних професійних якостей.

Доцільно застосовувати вправи типу "Сповідальна свічка" та "Я пишаюсь", мета яких – спрямувати студентів на позитивну оцінку сформованих мотивів професійно-педагогічної діяльності, здобутих інтегрованих знань, набутих професійно-педагогічних умінь та дотримання позиції суб'єкта педагогічної діяльності. Кожному студентові потрібно запалити свічку й розповісти про свої відчуття від заняття, згадати ситуації, які йому найбільше запам'яталися, продовжити речення: "Я пишаюсь собою, тому що...". Потім передати свічку по колу сусідові праворуч, який також має згадати про цікаве для себе й відзначити те позитивне, що зробив попередній студент. Викладач дякує студентам за продуктивну роботу.

Таким чином, герменевтичний метод є індивідуальним творчим процесом, який характеризується зверненням до емоційно-образних інтерпретацій предмету дослідження, що притаманно художній прозі та поезії. Тому викладач, як і письменник, повинен моделювати всі сфери й сторони дійсності як у зовнішньому, так і внутрішньому світі людини, заохочуючи студентів до засвоєння різних способів мислення, активної участі у проектуванні і розвитку майбутньої професійної діяльності та власного життєвого процесу. Якщо герменевтика – наука про тлумачення текстів, творів, а людина є витвором природи, тоді моделювання й інтерпретацію процесу формування особистості, зокрема її професійної ідентичності, можна представити як сукупність і взаємодію знакових, по-

ведінкових та ігрових дискурсів. Завданням викладача, який застосовує герменевтичний метод, є підбір та створення згаданих дискурсів і їх трансформація у процес формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови. Перспективами подальших пошуків у даному напрямку може бути вивчення особливостей застосування інших суб'єктно-орієнтованих методів навчання (акмеологічного, аксіологічного тощо) на заняттях з англійської мови та інших професійно-орієнтованих дисциплін з метою формування професійної ідентичності майбутніх учителів іноземної мови.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гадамер Х.Г. Истина и метод : Основы филос. герменевтики / Х.Г. Гадамер; [пер. с нем.; общ. ред. и вступ. ст. Б.Н. Бессонова]. – М. : Прогресс, 1988. – 704 с. 2. Коропецька О. Проблема професійної ідентичності в контексті реформи освіти в Україні / О. Коропецька // Проблеми загальної та педагогічної психології : зб. наук. пр. – К. : Ін-т психології ім. Г.С. Костюка АПН України, 2007. – Т. IX, част. 3. – С. 152–158. 3. Лукіянчук А. Проблема ідентифікації у професійному становленні студентів вищого навчального закладу I-II рівнів акредитації педагогічного профілю / А. Лукіянчук // Вісник післядипломної освіти : зб. наук. пр. – К. : Міленіум, 2006. – Вип. 3. – С. 120–129. 4. Загвязинский В.И. Методология и методы психолого-педагогического исследования : учеб. пособ. [для студ. высш. учеб. завед.] / В. Загвязинский, Р. Атаханов. – 6-е изд., стер. – М. : Изд. центр "Академия", 2010. – 208 с. 5. Закирова А.Ф. Теоретические основы педагогической герменевтики : монограф. / А.Ф. Закирова. – Тюмень : Изд-во Тюмен. гос. ун-та, 2001. – 152 с. 6. Шнейдер Л.Б. Идентичность : хрестоматия / Л.Б. Шнейдер. – М. : Изд-во Моск. соц.-психол. ин-та, 2008. – 272 с. 7. Alsup J. Teacher Identity Discourses : Negotiating Personal And Professional Spaces / J. Alsup. – Hillsdale, New Jersey : Lawrence Erlbaum Associates, 2005. – 248 p. 8. Owen N. Spiral Dynamics : Your Profile / N. Owen // English Teaching Professional. – UK, 2004. – № 27. – P. 28–30.

УДК 81’243:811,111(07)=111

USING VOA SPECIAL ENGLISH TO IMPROVE ADVANCED ENGLISH LEARNERS’ USE OF HIGH FREQUENCY WORDS

G.M. Petruk, PhD (Pedagogical Studies) (Poltava)

The article describes using VOA programme as an additional teaching source for enlarging and livening of students’ vocabulary.

Key words: VOA, advanced level of English, vocabulary, speech fluency

Г.М. Петрук. Використання спеціальної англійської мови радіостанції “Голос Америки” для підвищення ефективності вживання частотних слів користувачами англійської мовипідвищеного рівня. В статті описується використання програми радіостанції “Голос Америки” як додаткового навчального матеріалу для розширення й активізації лексичного запасу студентів.

Ключові слова: радіостанція “Голос Америки”, підвищений рівень володіння англійською мовою, лексичний запас, вільність мовлення

Г.М. Петрук. Использование специального английского языка радиостанции “Голос Америки” для повышения эффективности употребления частотных слов пользователями английского языка повышенного уровня. В статье описывается использование программ радиостанции “Голос Америки” в качестве дополнительного учебного материала для расширения и активизации лексического запаса студентов.

Ключевые слова: радиостанция “Голос Америки”, повышенный уровень владения английским языком, лексический запас, беглость речи.

The urgency of this article is supported with the fact that in Ukraine many learners of English, who often score high on English exams that emphasize reading comprehension and grammar, have difficulty finding the English words they need to express their ideas in speaking and writing. As university teachers of English we have long witnessed our students’ struggling to put their ideas into words. Their spoken and written production is often marked by incomprehensible sentences with an abundance of errors caused by wrong word choices. Their frustration is compounded by the fact that many common words they are familiar with do not come to mind when they are speaking and writing.

This problem is not unusual, and it is often difficult for students to use their receptive reading and listening vocabulary for the productive skills of speaking and writing [5]. Although students do display individual differences when it comes to vocabulary acquisition and use, they generally find it a great challenge to sufficiently master the spelling, pronunciation, and comprehension of words in English. So the object of this article is difficulties in improving students’ spoken and written skills and the subject is discussing a method of using the Voice of America (VOA) Special English program to increase advanced students’ vocabulary and improve their spoken and written skills. The aim of our report is to prove that using VOA programme really helps students to overcome their difficulties in improving spoken and written skills. The material of this article is scientific sources devoted to methods of vocabulary acquisition and results of our own research conducted during two months with undergraduate students.

Nation [3] describes word “knowledge” in terms of receptive and productive knowledge, which together comprise the four language skills. Receptive knowledge is recognizing and understanding the words when listening to a conversation or reading a text, and productive knowledge is using words fluently and

© Г.М. Петрук, 2011

appropriately when speaking and writing. The receptive and productive skills relate to each other in important ways and can also be categorized as written skills (reading and writing) and oral skills (speaking and listening) [5] For example, a student cannot write without reading and cannot hold a meaningful conversation without listening. This interrelationship between productive and receptive skills makes it crucial to adopt a four-skill approach to vocabulary teaching. The receptive skills, and especially reading, are known to be effective ways to acquire vocabulary, but those same words do not easily come to mind when the learner is speaking or writing [5]. Therefore, in addition to general strategies for vocabulary acquisition, there is a pressing need for methods that will bring new and familiar words into productive use.

One useful strategy in learning vocabulary is to master a large number of high frequency words ? those words that appear most often in written and spoken texts and are therefore the most useful ones to learn. According to Nation and Newton [6], the most frequent 2,000 words in English, with their inflected forms, "account for at least 85% of the words on any page of any book no matter what the subject matter" [6, p. 238], and this percentage can be even higher for spoken language of comparable length. It is therefore important to expose students to a large amount of four-skill practice that contains a large percentage of high frequency words.

According to Nation and Waring [6] educated adult native speakers of English have a vocabulary of about 20,000 word *families*, and they define a word family as "a base word, its inflected forms and a small number of reasonably regular derived forms" [7, p. 8]. However, learners of English can meet their basic needs with fewer words; based on word frequency research, Nation and Waring [6] suggest that learners need a receptive vocabulary of 3,000 to 5,000 word families and a productive vocabulary of 2,000 to 3,000 word families to function well in their daily use of English.

Vocabulary knowledge cannot be gained from one single encounter with a word, even if this encounter involves a lot of direct teaching efforts [5]. Vocabulary knowledge, as much for the second language as for the first language learner, will grow gradually only through successive encounters with the word in various contexts and through different activities while the individual is "exposed to large amounts of comprehensible input" [6, p. 74].

Input is comprehensible when it includes a large amount of familiar vocabulary that is found in appropriate listening exercises and texts used for extensive reading [4]. However, not every word in a language is equally useful, and teachers should make sure that materials contain the high frequency words that appear with great regularity in literature, conversations, and textbooks. Knowledge of high frequency words makes texts more comprehensible, and programs that devote too much time on low frequency words may be holding their students back from understanding and producing English.

According to Nation [4, 23], learners should learn low frequency words "gradually after they know the high frequency words," and "teachers should not spend valuable class time" on low frequency words because "there are too many of them and the time spent on them is not repaid by opportunities to meet and use them" [4, p. 24]. When necessary, four strategies for learning low frequency words include: (1) guessing the words from context, (2) studying words and their translations on small cards, (3) analyzing the parts of words (roots, prefixes, and suffixes), and (4) using a dictionary to look up meanings [4].

In addition to single words, there are words that habitually appear together in English. Because native speakers use such expressions all the time, it is important for a second language learner to achieve some mastery over them. Collocations are groups of words that appear together to convey meaning, such as *crystal clear*, or *green with envy*. Grouping differently might be grammatical, but it would create awkward sentences: *"That idea is ice clear to me,"* or *"She was red with envy."* Every language is arbitrary in terms of how it puts words together, and collocational patterns are unpredictable [5]. Therefore, learners must retain important collocations of the target language in their memory. The successful storage and

retrieval of plenty of common collocations is essential for the production of natural English.

According to Nation [4, p. 23], each high frequency word deserves time and effort from learners and should be "met repeatedly in listening, speaking, reading and writing, deliberately studied, and met in easy texts with some pressure to process them faster than usual." A well-balanced vocabulary development program incorporates equal opportunities from the following four strands:

1. *Meaning-focused input*. A wide exposure to familiar vocabulary is essential, and it is achieved through spoken input and extensive reading [4]. Extensive reading is defined as "one graded reader at an appropriate level (where 95%–98% of the words are already known) every one or two weeks and reading a total of about 20 per year" [4, p. 23].

Learners also require speaking and writing activities that focus on negotiating the meaning of unfamiliar words. Clarifications, repetitions, and explanations of words help learners to enlarge and retain their productive vocabulary. Nation [5] suggests retelling a story, reporting on an article, and role play because these oral activities present familiar words in new contexts.

2. *Language-focused learning*. Research shows that students profit from directly studying word parts, collocations, and the meaning, pronunciation, and spelling of vocabulary [4]. These activities also help students become independent learners.

3. *Fluency development*. Students benefit from a variety of four-skill activities that involve high frequency words. In fluency-centred activities, the learners know all the words used, pay more attention to communicating ideas, and perform tasks during a limited time. Nation [4, p. 24] suggests activities such as "extensive reading using easy graded readers, ten-minute writing (where learners write as much as they can in ten minutes), listening to the same text several times" and the *4/3/2 activity* in which students switch among three partners and tell the same story in decreasing amounts of time (i.e., four, three, and two minutes).

In our experience, even if students demonstrate knowledge of high frequency vocabulary in certain contexts, an instructional framework like the one recommended by Nation is very important. Having studied English for at least eight years, our students know about 6,500 target words. However, the students are still unable to express themselves effectively in speaking and writing. They are the type of advanced learners who "understand most of what they hear and read in the language class, although they still need help with material intended for native speakers of English" [1, p. 45]. Their poor speaking and writing indicate that they need additional vocabulary.

Several factors underlie these advanced learners' inability to use high frequency words in productive exercises, including the following:

• Students have a tendency to favour lower frequency words as the way to improve their productive skills. Inevitably, such attitudes lead to a lot of errors. They assume that high frequency words require little effort or indicate poor English proficiency.

• Students are exposed to a limited amount of language input. Their main source is the English textbook, whose content is often far removed from real life. The exam-oriented education system also drives them to read books that focus on vocabulary recognition, grammar, and reading comprehension. Their listening comprehension exercises are also limited.

• Students are exposed to a limited amount of language output. Due to the exam-oriented education system, the students receive little practice in the productive use of English, doing mainly reading and listening, with little speaking and writing. The learners have a weak sense of collocation. Vocabulary learning to them means the rote learning of Ukrainian or Russian definitions of decontextualized lists of English words. Speaking and writing in English becomes a matter of word-for-word translation from Ukrainian or Russian into English with little attention to the collocational patterns of English. Consequently, collocations are simply not available for productive use no matter how easy they appear to be when students read or hear them. Not surprisingly, students end up producing a lot of strange collocations such as *eat the finger* when they mean *suck the finger*.

Because of their frequent failure to find the needed words for speaking and writing, many learners regard learning English as a formidable task. They do not know which direction to take. Some students, with no intention of going abroad at all, state that their next objective is to score high on the TOEFL or GRE to obtain a document testifying to their English proficiency, even though in many cases they are not ready for these tests. Many more students have even given up on efforts to improve their English. They are, therefore, in need of guidance.

The VOA Special English program offers teachers and students the opportunity to develop their high frequency vocabulary in all four skills, with a special emphasis on making that vocabulary available for speaking and writing. The Special English program uses a basic vocabulary of 1,500 English words to deliver interesting written and audio reports on news, music, language, culture, and other topics. Most of the vocabulary consists of high frequency words, although some words are more difficult when reports deal with topics like medicine and science.

The VOA Special English program has gained great popularity with English learners around the world, especially with beginners. But we have learned that the speaking and writing skills of advanced learners can also derive considerable benefits from this program. Some advantages of the Special English program include:

• It is easily accessible on the Internet at www.voanews.com/specialenglish. This saves learners much time and effort in finding appropriate English learning materials. In addition, some websites that serve English learners in Ukraine offer a free downloading service of the Special English program that is updated daily.

• The Special English program exposes learners to a large amount of comprehensible input using high frequency words. The repeated use of these words and their collocations in different contexts makes it easier for students to learn essential vocabulary. Special English also offers instruction al opportunities for extensive speaking and writing.

• The Special English program arouses the learners' enthusiasm for English learning with its interesting, informative, and detailed reports. It exposes learners to vocabulary used to express current issues that are widely discussed around the world and thus provides learners with what they actually need in terms of vocabulary for authentic communication, which is in stark contrast to the topics in their textbooks. Learners are highly motivated to learn from such relevant materials expressed by many words and expressions that meet their communicative needs. When the material is interesting, students are more likely to become engaged in the task and learn the content. The use of interesting and relevant topics is especially critical for speaking and writing tasks [5].

These advantages led us to teach the following course to improve our students' productive use of high frequency English words.

The course is based on two student-centred activities that employ reports from VOA Special English. For the first two months we train students on how to use the Special English program to its full potential; then students present reports they have developed on their own. The course begins with two 90-minute class sessions that introduce students to the correct approach to vocabulary learning, collocations, and the VOA Special English program.

The first session presents basic theoretical knowledge concerning word learning. This entails teaching students about vocabulary use in receptive and productive contexts and illustrating how the mastery of a large number of high frequency words in receptive activities can help them dramatically improve their production of fluent and accurate English. It is one thing to be able to understand a word, whether in a written or oral context, but quite another to be able to use that word fluently to express oneself. More speaking and writing activities, with proper attention to high frequency vocabulary items, are necessary to improve the students' ability to use the words fluently. Equally important, students realize that learning involves much more than memorizing the Ukrainian or Russian definition of a word. This introduction encourages them and helps them realize that vocabulary acquisition is not beyond their reach.

The first session also orients students to the VOA Special English program and shows them why it is an excellent source to increase both their receptive and productive vocabulary. This introduction is essential to arouse students' enthusiasm and maximize the program's instructional value.

Session 2 is specifically devoted to raising the students' awareness of collocations through the selection of Special English reports that contain (1) interesting topics related to textbook material and (2) the most useful vocabulary and collocations. We use common collocations to point out how the individual words relate to each other to create a special meaning. We also indicate the pitfalls caused by word-for-word translations of English collocations into Ukrainian or Russian.

After the first two sessions, the teacher selects reports for vocabulary activities. For example, when the textbook chapter covered health problems, we chose the Special English report "Freshman Fifteen" [2]. This report deals with a relevant health problem that troubles college students worldwide and has many useful collocations such as: *put on weight, poor diet,* and *foods high in fat and sugar*. The students also find reports that correspond to a wide variety of topics from their textbooks. The same health-related textbook chapter led them to choose reports about a variety of health concerns such as SARS, AIDS, and Bird Flu. The type of classroom activity that occurs dur ing the first two months is described below.

1. Students listen to a selected Special English report three times without the script. They are required to take notes of key words and collocations while listening.

2. Students then work in pairs using the words and collocations from the report to discuss the topic.

3. Students listen to the report two more times with the script projected onto a screen; they focus on problematic vocabulary and concepts.

4. Students do oral exercises in pairs or groups without the script, such as asking and answering questions and translating collocations to make sure they can use the words and collocations correctly.

5. Finally, students do the fluency-oriented 4/3/2 activity. As an alternative, they can write as much as possible about the report for fifteen minutes.

The students have to study at least one Special English report after class every other day. After reading the reports and listening to the corresponding audio files, they use the words and collocations to practice retelling the main ideas of the reports, either orally or in writing. Retelling the reports orally to oneself is encouraged when no partners or family members are available. Moreover, students must write summaries of their reports in a note book to prepare for their later presentations. If time allows, they can write longer passages that include their impressions or opinions.

Throughout the course students are instructed to keep a pocket-size notebook to collect both new and familiar words, collocations, and sentences they encounter in the Special English reports or from other sources. Jotting down even those familiar words and collocations that they recognize helps them retrieve familiar vocabulary when speaking and writing. They are encouraged to ask themselves these questions: "Can I use this word/collocation at will when it is needed to express my ideas? If not, do I need to make it a part of my productive vocabulary?"

Students are encouraged to carry their vocabulary notebooks with them most of the time for frequent addition, review, and recycling of the entries. When they have time, they can copy those entries into three-ring binders, which are classified into sections like "Food," "Family," "Health," and "Music." Anything not belonging to a particular category goes into a "Miscellaneous" section. These binders help students organize, memorize, and locate the entries.

Grading and testing are opportunities to motivate students to value the activities and work harder. We regularly collect and grade their writing and vocabulary notebooks and binders to give immediate feedback about problems and progress and to ensure that students are complying with assignments.

Moreover, during class time, while students are working in pairs or groups, we take some time to give an oral test on a one-to-one basis to ensure they have reviewed and recycled the entries recorded in their notebooks and binders. We give the Chinese translation of the recorded words and collocations and students tell us what they are in English. Alternatively, we prompt

students to produce the target words and collocations by asking questions. Sometimes students are instructed to give short talks about topics we pick from their writing notebooks.

After two months students begin giving their oral presentations from the Special English reports they studied for homework. Students take turns giving presentations, either to the whole class or to members of their small groups of four members. Speakers who present to the whole class are usually informed one week in advance so that they have time to prepare. Students must do some additional research about their topic so they are prepared to answer challenging questions from the class. The presentations include the following three steps:

1. The speakers write down the key words and collocations they find helpful on the blackboard (for whole class presentations) or on pieces of paper (for small group presentations).

2. The speakers give their oral presentations about the Special English reports.

3. The rest of the students ask the presenters questions about anything they find unclear or interesting.

When students present in small groups, we walk around the classroom to participate in their discussions and give any help that may be needed. After each class presentation, the teacher comments on the speaker's performance, points out obvious errors, and makes suggestions to help improve the student's presentation skills.

In vocabulary learning, the focus should be not just on expanding learners' vocabulary but also on helping them gain greater familiarity with high frequency words and collocations. And this should be as much the case with advanced learners as with beginners and intermediate learners. Efforts should be taken to enable students to progress gradually from receptive knowledge to productive knowledge and from consciously knowing words to subconsciously and automatically using them.

After two months of using the VOA Special English reports as a means to focus on high frequency words and collocations, our students began to see progress in their speaking and writing. The progress in turn built up their confidence and increased their engagement with these activities; moreover, the learning habits they acquired now help them become more independent, responsible, and confident language learners who will continue to pursue better proficiency in English beyond the course.

In perspective it is necessary to study using VOA special English program for improving knowledge of grammar, teaching listening and also using VOA in discussion classes.

REFERENCES

1. Allen V.F. Techniques in teaching vocabulary / V.F. Allen. – Oxford : Oxford University Press, 1983. – 120 p. 2. Nagy W. On the role of context in first- and second-language vocabulary learning. In Vocabulary: Description, acquisition and pedagogy / ed. N. Schmitt and M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press, 1997. – 145 p. – P. 64–83. 3. Nation I.S.P. Teaching and learning vocabulary / I.S.P. Nation. – Boston : Heinle and Heinle, 1990. – 76 p. 4. Nation I.S.P. How good is your vocabulary program? / Nation I.S.P. // ESL Magazine. – 2001. – № 4 (3). – P. 22–24. 5. Nation I.S.P. Learning vocabulary in another language / I.S.P. Nation. – Cambridge : Cambridge University Press. – 2001. – 156 p. 6. Nation P. Teaching vocabulary. In Second language vocabulary acquisition / P. Nation, J. Newton / ed. J. Coady and T. Huckin. – Cambridge : Cambridge University Press. – 1997. – P. 238–254. 7. Nation P. Vocabulary size, text coverage and word lists. In Vocabulary: Description, acquisition and pedagogy / P. Nation, R. Waring / ed. N. Schmitt and M. McCarthy. – Cambridge : Cambridge University Press. – 1997. – P. 6–19.

УДК 371.124 : 811.111

ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНА ПЕРЕВІРКА ЕФЕКТИВНОСТІ МЕТОДИКИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ФОНЕТИЧНОЇ КОМПЕТЕНЦІЇ МАЙБУТНІХ УЧИТЕЛІВ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У САМОСТІЙНІЙ РОБОТІ

А.В. Долина (Київ)

У статті описуються та аналізуються результати експериментальної перевірки методики вдосконалення фонетичної компетенції у майбутніх учителів англійської мови у самостійній роботі, порівнюється ефективність навчання за трьома її варіантами.

Ключові слова: фонетична компетенція, самостійна робота, методичний експеримент.

А.В. Долина. Экспериментальная проверка эффективности методики совершенствования фонетической компетенции будущих учителей английского языка в самостоятельной работе. В статье описываются результаты экспериментальной проверки методики совершенствования фонетической компетенции будущих учителей английского языка в самостоятельной работе, сравнивается эффективность обучения по трем ее вариантам.

Ключевые слова: фонетическая компетенция, самостоятельная работа, методический эксперимент.

A. Dolyna. The experimental testing of the methodology of improving future English teachers' phonological competence by self-study training. The article deals with the results of the experimental testing of the methodology of improving future English teachers' phonological competence by self-study training. The effectiveness of its three variants have been compared and analyzed.

Key words: phonological competence, self-study training, methodological experiment.

Відсутність уваги викладачів і самих студентів, майбутніх учителів англійської мови (АМ), до фонетичного аспекту мовлення призводить до деавтоматизації вже сформованих фонетичних навичок (ФН). Тому, зважаючи на відсутність спеціально відведеного аудиторного часу для роботи над вимовою на старшому ступені навчання, необхідно забезпечити студентів матеріалами і навчити прийомам ефективної самостійної роботи (СР) над удосконаленням фонетичної компетенції (ФК).

Проблема експериментальної перевірки ефективності методики формування ФК майбутніх учителів АМ висвітлюється у роботах Ю.В. Головач, В.В. Перлової та А.О. Хомутової. Окрім того, науковцями О.О. Лавровою та А.М. Хомицькою було розроблено методики професійно орієнтованого удосконалення ФК на практичних заняттях з АМ на старшому ступені навчання. Відсутність досліджень, присвячених удосконаленню ФК у СР на старшому ступені навчання, а також низький рівень володіння студентами цією компетенцією, як свідчать результати проведеного нами тестування, зумовили необхідність розробки методики вдосконалення ФК майбутніх учителів АМ у СР з використанням мультимедійного комп'ютерного курсу (МКК), опис та аналіз результатів експериментальної перевірки якої і є метою даної статті.

У процесі підготовки, організації і проведення експерименту ми керувалися головними положеннями теорії методичного експерименту, розробленої П.Б. Гурвичем, М.В. Ляховицьким, Е.О. Штульманом.

Мета експерименту – перевірити ефективність розробленої методики самостійного вдосконалення ФК з використанням МКК та порівняти результативність трьох її варіантів.

У процесі підготовки до експерименту було сформульовано таку гіпотезу: удосконалити ФК

© А.В. Долина, 2011

студентів і зменшити дію чинників фосилізації вимови, (ре-)автоматизувати деформовані ФН і набути та/або повторити відповідні фонетичні знання можливо за умови застосування у процесі СР обґрунтованої і розробленої методики вдосконалення ФК та використання відповідної підсистеми вправ, яку реалізовано у спеціально розробленому МКК.

Оскільки розроблена методика удосконалення ФК експериментально перевірялася у процесі СР студентів, то необхідно було окремо зупинитися на способах контролю цього виду діяльності. Як свідчить практика викладання ІМ, у процесі навчання студенти традиційно звикли покладатися на контроль з боку викладача за результатами їх навчальної діяльності. Разом із тим, у дослідженні, присвяченому вивченню особливостей організації СР, нами було зазначено, що наявність можливості для самоконтролю і рефлексії є одним із засобів для підвищення мотивації студентів, який допомагає їм оцінити свої сильні та слабкі сторони і більш ефективно організувати своє самонавчання [3]. Окрім того, різний рівень підготовки студентів та необхідність формування професійного компоненту ФК зумовлюють використання взаємоконтролю. Таким чином, наявність кількох способів контролю СР майбутніх учителів АМ (контроль з боку викладача, самоконтроль та взаємоконтроль) вимагають окремої перевірки ефективності їх використання, що стало причиною розробки трьох варіантів методики, зображених у таблиці 1.

Таблиця 1

Порівняння варіантів методики вдосконалення ФК у СР

Компоненти СР	Варіант 1	Варіант 2	Варіант 3
Використання МКК з розробленим комплексом вправ			
Контроль з боку викладача			
Самоконтроль (використання щоденника)			
Взаємоконтроль			

Як видно з таблиці, варіант 1 методики (використання МКК і контроль з боку викладача) є найбільш традиційним і звичним для студентів. Варіант 2 (поступове зменшення зовнішнього контролю (тобто контролю з боку викладача) та перехід до самоконтролю за рахунок використання щоденника) – спосіб формування навчальної автономії майбутніх учителів ІМ, і, що не менш важливо, спроба вирішити питання, пов'язане з додатковою витратою часу викладача на перевірку та прослуховування аудіозаписів студентів. Варіант 3, крім контролю з боку викладача, передбачає також взаємоконтроль: прослуховування аудіозаписів інших членів групи і заповнення таблиці спостереження, що безумовно сприяє формуванню професійного компоненту ФК. Однак це вимагає додаткових витрат навчального часу студентів і створює певні труднощі для викладача, пов'язані з організацією та перевіркою результатів цього виду діяльності. Таким чином, в експериментальному навчанні необхідно було перевірити, який із способів контролю СР студентів над вимовою – зовнішній з боку викладача (1), самоконтроль (2), зовнішній з боку викладача і взаємоконтроль (3) – найбільш позитивно вплине на результативність СР, тобто на сформовану й удосконалену ФК студентів бакалаврату. Причому перший варіант методики з зовнішнім контролем викладача виступив як базовий.

Враховуючи той факт, що в експерименті може бути лише одна варійована величина, ми вирішили одночасно провести дві серії експериментального навчання у різних ВНЗ України. Перша серія була проведена у Соціально-педагогічному інституті «Педагогічна академія» (м. Кіровоград) (порівняння першого і другого варіантів методики), друга серія – у Кіровоградському державному педагогічному університеті імені Володимира Винничен-

ка (порівняння першого і третього варіантів методики). Загалом в експериментальному навчанні взяли участь 46 студентів.

Кожна з груп студентів навчалася за одним варіантом розробленої нами методики: ЕГ1 – за першим, ЕГ2 – за другим (перша серія експерименту); ЕГ3 – за першим і ЕГ4 – за третім варіантом методики (друга серія експерименту).

Для СР над удосконаленням ФК з використанням МКК було відведено 47 академічних годин, що відповідає навчальним планам обраних для експерименту ВНЗ. Експериментальне навчання здійснювалося протягом опрацювання трьох комплексних тем на практичних заняттях з АМ. Усі завдання СР з використанням розробленого нами МКК «Sound English» студенти виконували вдома і наприкінці кожного тижня надсилали звіт викладачеві, до якого входили аудіозаписи власного мовлення до і після опрацювання модуля та результати автоматизованої перевірки вправ. Окрім того, учасники однієї групи (ЕГ2) першої серії експериментального навчання також надсилали викладачу заповнений щоденник, а учасники однієї групи (ЕГ4) другої серії – результати взаємоконтролю і взаємооцінювання.

Обидві серії експерименту проводилися з дотриманням умов одного варійованого і восьми неварійованих чинників.

Варійованим чинником в обох серіях експериментального навчання була форма контролю і оцінювання, що зумовило формулювання додаткових завдань. У першій серії експерименту було сформульовано таке додаткове завдання: чи впливає форма контролю і оцінювання на рівень сформованості ФК? У другій серії додаткове завдання мало такий вигляд: чи впливає взаємоконтроль і взаємооцінювання на власну ФК студентів (принаймні на рецептивні ФН) і на її професійний компонент?

Для перевірки достовірності накопичених у ході експерименту даних методами математичної статистики, а також їх констатації, аналізу та інтерпретації було визначено один якісний комплексний критерій відносної фонетичної правильності, до якого входять такі об'єкти контролю: вимова або розпізнавання окремих звуків; вимова або розпізнавання звуків у зв'язному мовленні; вживання або розпізнавання наголосу; використання або розпізнавання мелодики мовлення і вживання або розпізнавання фразового наголосу, та два кількісних: темп мовлення та швидкість читання вголос.

З метою оцінки ефективності розробленої методики і створеного на її основі МКК «Sound English»ми порівняли результати післяекспериментального зрізу у таких парах груп: ЕГ1 та ЕГ2, ЕГ3 та ЕГ4. Для цього були застосовані статистико-математичні методи аналізу [1; 2, с. 187–252; 4, с. 5–37]. Окрім того, ми порівняли ЕГ 1 і ЕГ3, які навчалися за одним варіантом методики, проте у різних ВНЗ. ЕГ2 і ЕГ4 порівнюватися не будуть через наявність у їх експериментальному навчанні різних варійованих чинників.

Порівняльний аналіз даних післяекспериментального зрізу у групах ЕГ1 та ЕГ2 показав більший середній приріст коефіцієнту навченості у ЕГ2, яка навчалася за другим варіантом методики (зменшення контролю з боку викладача протягом одного модуля та перехід до самоконтролю і самооцінювання шляхом використання навчального щоденника), що було підтверджено обробкою отриманих результатів за критерієм t Стьюдента.

Це дає можливість зробити висновок про те, що другий варіант методики є більш ефективним. Використання навчального щоденника дозволяє формувати навчальну автономію студентів, зокрема вміння планувати свою навчальну діяльність, здійснювати самоконтроль, самооцінювання і рефлексію своєї навчальної діяльності. У той же час, контроль з боку викладача слід також періодично використовувати по відношенню до окремих студентів, що дозволить покращити загальну ефективність розробленої нами методики.

Аналіз результатів порівняння даних ЕГ3 і ЕГ4 засвідчив незначну різницю між другим та третім варіантами методики. Так, додаткове прослуховування студентами аудіозаписів мовлення своїх колег по групі вплинуло на вищий рівень сформованості, у порівнянні з ЕГ3, рецептивних ФН (що позитивно відобразилося на формуванні професійно-

го компоненту ФК), проте не вплинуло на (ре-)продуктивні ФН. З одного боку, цей факт можна певним чином пояснити тим, що, можливо, між розвитком сформованих рецептивних і (ре-)продуктивних ФН немає прямої залежності, а з іншого боку – неможливістю проконтролювати якість виконання студентами цього завдання, зумовлену додатковими витратами часу і організаційними проблемами. Зокрема, необхідністю кожного разу обмінюватися носіями інформації (дисками, флешками), а також можливістю списати результати роботи інших членів групи.

Усе це дає підстави вважати, що у реальному навчанні можна комбінувати другий та третій варіанти методики наступним чином: організувати процес СР за другим варіантом методики і при цьому виконувати завдання на аналіз мовлення одногрупників безпосередньо на занятті у присутності викладача. Це дасть змогу відразу обговорити результати і не витрачати додатковий час на перевірку.

Порівняння результатів ЕГ1 та ЕЗ, які навчалися за однаковим варіантом методики, проте у різних навчальних закладах із різною послідовністю навчальних модулів, було проведено з метою підтвердження того, що зміна послідовності вивчення модулів програми не впливає на загальний рівень сформованості ФК. Незначна різниця отриманих даних післяекспериментального зрізу, за результатами математичної статистики, дозволяє зробити висновок про універсальний характер методики і дозволяє використовувати її для підготовки майбутніх учителів АМ у різних ВНЗ, де послідовність тем, що опрацьовуються на практичних заняттях з АМ, відрізняється від запропонованої у МКК.

Проведене після завершення експерименту опитування студентів, які брали участь в експериментальному навчанні, підтвердило доцільність використання розробленого нами МКК «Sound English» як основного засобу для СР майбутніх учителів АМ над удосконаленням ФК.

Таким чином, результати експериментальної перевірки ефективності розробленої нами методики удосконалення ФК студентів бакалаврату у СР з використанням МКК засвідчили покращання показників за всіма застосованими критеріями. Разом із тим, було рекомендовано взяти за основу другий варіант методики і при цьому виконувати завдання на аналіз мовлення одногрупників безпосередньо на занятті у присутності викладача.

Результати проведеного експерименту можуть бути використані у дослідженнях, присвячених проблемам удосконалення інших складових іншомовної комунікативної компетенції, а також у процесі розробки МКК для самостійного оволодіння АМ.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гласс Дж. Статистические методы в педагогике и психологии / Дж. Гласс, Дж. Стенли. – М. : Прогресс, 1976. – 494 с. 2. Гмурман В.Е. Теория вероятностей и математическая статистика : учеб. пособие для вузов / В.Е. Гмурман. – [9-е изд.]. – М. : Высш. школа, 2003. – 479 с. 3. Долина А.В. Особливості організації самостійної роботи майбутніх учителів іноземних мов над удосконаленням фонетичної компетенції / А.В. Долина // Вісник Київ. нац. лінгв. ун-ту: Серія: Педагогіка та психологія. – Вип. 18. – Київ: Вид. центр КНЛУ, 2010. – С. 219–229. 4. Сидоренко Е.В. Методы математической обработки в психологии / Е.В. Сидоренко. – СПб. : ООО “Речь”, 2003. – 350 с.

ВИМОГИ ДО ОФОРМЛЕННЯ РУКОПИСІВ СТАТЕЙ ВІСНИКА ХАРКІВСЬКОГО УНІВЕРСИТЕТУ

Матеріали для опублікування приймаються від спеціалістів у галузі романо-германської філології та методики викладання іноземних мов. Зміст статей повинен відповідати вимогам ВАК України (див. Бюлетені ВАК, 2003, № 1; 2008, № 2).

Мова публікацій: українська, російська, англійська, німецька, французька.

Обсяг публікацій у межах: 7–9 стор.

Правила оформлення рукописів

• стаття подається редакції Word для Windows версія 6.0, 7.0 без автоматичних переносів слів разом з двома примірниками тексту;

• індекс УДК міститься ліворуч, перед назвою публікації (шрифт 12 Times New Roman);

• відцентрована назва публікації друкується великими літерами жирним шрифтом (розмір шрифту 14), під нею в центрі звичайними літерами ініціали автора, прізвище, вчена ступінь після коми (канд. філол. наук) та поряд у дужках – назва міста;

• анотації (близько 500 знаків з пробілом, ключові слова розмістити за абеткою) на трьох мовах: українській, російській, англійській) подаються шрифтом 10 Times New Roman; на початку кожної анотації подати ініціали, прізвище автора та назву статті на відповідній мові;

• основний текст рукопису друкується через 1,5 інтервали шрифтом 12 Times New Roman або Times ET, поля ліворуч, вгорі, внизу – 2,5 см, праворуч – 1 см. Відступ абзацу – 5 знаків. Чітко диференцюються тире (–) та дефіс (-);

• при використанні спеціальних шрифтів або символів їх додають відокремленими файлами. При наявності ілюстрацій їх теж подають відокремленими файлами;

• статтю необхідно узгодити з вимогами ВАК, тобто на початку вказати об'єкт, предмет, мету, матеріал та актуальність дослідження, наприкінці намітити перспективи аналізу (шрифт розріджений – 3,0);

• сторінки рукопису нумеруються олівцем на звороті;

• ілюстративний матеріал подається курсивом. Елементи тексту, які потребують виділення, підкреслюються. Значення слів тощо беруться у лапки.

• посилання у тексті оформлюються згідно з нумерацією списку використаної літератури, наприклад: С. Левінсон [1, с. 35], де перший знак – порядковий номер за списком, а другий – номер цитованої сторінки;

• завершує публікацію Література (друкується жирним шрифтом великими літерами без відступу від лівого поля). Нижче впідбір до тексту подається занумерований перелік цитованих робіт (довідники включно) в алфавітному порядку авторів, оформлений із дотриманням стандартів ВАК України 2008, наприклад:

1. Адмони В.Г. Исторический синтаксис немецкого языка / В.Г. Адмони. – М. : Высш. шк., 1963. – 335 с. 2. Богданов В.В. Коммуниканты / В.В Богданов, В.И. Иванов // Вестник Харьков. нац. ун-та имени В.Н. Каразина. – 1989. – № 339. – С.12–18. (див. правила оформлення списку літератури у Бюлетені ВАК № 3, 2008 р.)

При необхідності надається спискок джерел ілюстративного матеріалу, оформлений так само, якому передує назва джерела ілюстративного матеріалу;

• підрядкові виноски не допускаються.

В окремому файлі та на окремому аркуші подаються відомості про автора (прізвище, ім'я та по батькові повністю), науковий ступінь, звання, місце роботи, посада, телефон, домашня та електронна адреси, контактні телефони.

Аспіранти та викладачі додають до рукопису витяг із протоколу засідання кафедри / вченої ради з рекомендацією рукопису до друку та рекомендацію наукового керівника на подану статтю.

Подані матеріали не рецензуються і не повертаються.

Редакційна колегія

НАУКОВЕ ВИДАННЯ
Вісник Харківського національного університету імені В.Н. Каразіна, № 953

Серія «Романо-германська філологія. Методика викладання іноземних мов»

Збірник наукових праць

Українською, російською, англійською, німецькою,
французькою та китайською мовами

Відповідальний за випуск Л.Р. Безугла
Технічний редактор Л.П. Зябченко

Підписано до друку 30.05.2011. Формат 60x84/8. Папір офсетний.
Друк ризографічний. Обл.-вид.арк. 15,34. Ум. друк. арк. 13,19.
Тираж 80 пр. Зам. 3005/2011. Ціна договірна.

61077, м. Харків, пл. Свободи, 4
Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна

Надруковано ФОП Сверделов М.О.
м. Харків, вул. Гв. Широнінців, 24, корп. А, кв. 33.
Тел.: 755-00-23
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ВОО № 971661 від 13.12.2005.